

№ 1-2 (46-47) 2013

СОБОРНІСТЬ

SOBORNIST

Січень-Червень

Міжнародний літературно-публіцистичний
часопис українських письменників

У цьому числі

Головний редактор:

Олександр Деко

Заст-ки гол. ред-ра:

Давид Маркіш

(в Державі Ізраїль)

Михайло Сидоржевський
(в Україні)

Члени редколегії:

Сергій Борщевський

Леонід Вайсман

Василь Горбатюк

Микола Зимомря

Юрій Каповський

Степан Колесник

Вольф Москович

Антон Паперний

Геннадій Сівак

Видається з 1997 року

Видає

Олександр Деко

ISSN 1565-6837

Нові лауреати Міжнар. літпремії
ім. І. Кошелівця за 2012 рік 3
Б. Фоменко. Словник укр. мови.....4
Іван Дзюба. Розмова з добою.....18
Дмитро Кремінь. На круги своя...26
Богдан Сушинський.....37

Петро Осадчук.....43
Павло Гай-Нижник. Поезії.....50
Анатолій Мойсієнко. Верлібри.....61
Володимир Сапон. Молоді сніги.....68
Орест Князький. Лірика.....81
В. Гук. роман (див. зміст).....86
С. Шнайдерман. Опришкова.....128
Р. Плотникова. В яру.....150
М. Степаненко. Про поета.....179
Й. Потьомкін. Ісус у Антипи.....195
Д. Павличко. Про «Соборність».....200
О. Деко. Події, факти.....208
До президента В. Ф. Януковича.....215
Хто допоможе в благор. справі.....224
Тарас Шевченко. Поезії.....226
Д. Маркіш. Стати Лютовим.....231
Луїс де Гонгора. Сонети.....250

Див.: зміст с. 260

Спілка українських письменників Держави Ізраїль
גוגת הסופרים האוקראיניים במדינת ישראל
Журнал видається на громадських засадах
за спонсорські кошти
לב-עת מוצא לאור על-ידי המתנדבים בסיועם הכספי של התורמים

Подані до редакції матеріали не рецензуються і не повертаються.

Редакція не веде дискусій з приводу поданих матеріалів.

Відповідальність за достовірність фактів і всіх інших відомостей несуть автори публікацій.

Авторські матеріали висловлюють тільки точку зору автора.

Редакція залишає за собою право обережно скорочувати подані матеріали та виправляти мову.

Передруковувати наші публікації можна, але посилка на «Соборність» обов'язкова.

Усі авторські права належать авторам.

Гонорар виплачується тільки за замовлені матеріали, при наявності коштів

Шістнадцятий рік видання.

Почав видаватися у Києві 1997 р.

З 1998 до 2004 року видавався у Мюнхені, Німеччина.

З 2005 року видається в Державі Ізраїль – ISSN 1565-6837.

Комп'ютерний набір Міли Шнейдер

Коректор Міла Шнейдер.

Коректор івритської мови Антон Паперний.

«Соборність» – Міжнародний художньо-публіцистичний часопис українських письменників.

Видавець Олександр Деко

Адреси редакції:

пошт.: 59110, Bat-Yam, P.O. BOX 1148 ISRAEL

E-mail: desob@mail.ru

© «Соборність»

Звернення редакції часопису «Соборність».

Дорогі читачі, дорогі можливі спонсори! Міжнародний літературний спонсорський часопис «Соборність» з 2009 року не отримує ні від кого ніякої фінансової допомоги. Часопис, який за п'ятнадцять років видання, завоював широке міжнародне визнання, а журнальна премія імені відомого українського теоретика літератури та прозаїка І.М. Кошелівця стала престижною, сповідує велич літератури, справедливості, дружбу між народами, підтримує престиж України й відгукується на найболючіші проблеми сучасності, сам став об'єктом переслідування та дискримінації з боку ізраїльських російських українофобів. Ми будемо вдячні за будь-яку спонсорську допомогу. Наші банківські реквізити: RESIVER NAME: magazine Oleksandr Deko, Sobornist; BANK ADRESS: Israel, Mizrahi, Rotshild 25, BAT-YAM; BRANCH: BAT-YAM – 425; ACCOUNT: 219944; SWIFT: MIZBILIT; IBAN: ILS1 0204 2500 0000 0219 944.

Положення про Міжнародну літературну премію імені Івана Кошелівця журналу “Соборність”

Міжнародна літературна премія ім. Івана Кошелівця журналу “Соборність” (далі – Премія), присуджується за публікацію літературних творів будь-якого жанру в журналі “Соборність”, що відповідають високій вимогливості, яку мав Іван Кошелівець як письменник: прозаїк, критик і теоретик літератури. Премія присуджується редколегією за кращі публікації року. Висунення на здобуття Премії здійснюють члени редколегії журналу “Соборність”, читачі, Національна Спілка письменників України, Спілка українських письменників Держави Ізраїль, обласні організації НСП України. Сума грошової винагороди, в залежності від спонсорської допомоги та фінансових можливостей журналу, кожного року може бути іншою, а може і не бути. Рішення редколегії про присудження Премії друкується в першому числі журналу “Соборність” кожного року. Лауреатам вручається Диплом.

Рішенням редколегії журналу “Соборність” Міжнародною літературною премією ім. Івана Кошелівця за 2012 рік нагороджені:

Станіслав Бондаренко (Україна) – за поему-кліп «Нічна розмова з Європою, або Таємниці наших літер» – “Соборність”, №№ 2-3 2012.

Олена Гаран (Україна) – за добірку віршів – “Соборність”, № 1, 2012.

Василь Горбатюк (Україна) – за розділи з роману «Ще настане ваш день» – “Соборність” №№ 3-4 2011, 2-3 2012.

В’ячеслав Гук (Україна) – за роман «Симферополь – Вірджинії» – “Соборність”, №№ 2-3 2009, 1-2 2010, 1-2, 3-4 2011, 2-3 2012, 1-2 2013.

Антон Паперний (Ізраїль) – за переклад книжок з української на івритську мову, що вийшли окремими виданнями: Олександр Деко. «Сніг на червоних маках» – 2008, Емма Андієвська. «Сто сонетів» – 2009, Іван (Йоханан) Потьомкін. «Заплутавшись у гомоні століть» 2011, Дмитро Павличко. «Єврейські мелодії» 2011

Раїса Плотникова (Україна) – за оповідання «Боже яблучко», «Ти гадував її, Анджею» – «Соборність», №1 2012, роман «В яру згасаючих зірок» – «Соборність», №№ 2-3 2012, №№ 1-2 2013.

Тетяна Череп (Україна) – за добірку «Поезії» – “Соборність”, № 2-3, 2012.

Редколегія та редакція “Соборності” сердечно вітає нових лауреатів Міжнародної літературної премії імені Івана Кошелівця і бажає ВАМ здоров’я, творчих успіхів та особистого щастя. З роси та води!

Борис Фоменко

Спілкування без вагання

Практичний словник української розмовної лексики

5000 заголовних слів і словосполучень

(Закін., поч.. див. «Соборність», №№ 1–2 2010, 1-2, 3-4 2011, 2-3 2012)

У

у (ув, уві, в) // у квітах, уві сні, в яблуці
убачати, убачливий; вбачати; уважний
уберегти, уберігати
убивство, убивця, убивчий
убір, убору // у. головний
убозство [духу], нікчемність
уболівальник (не болільник); уболівання, уболівати
убутний, убуток [зменшення в кількості] // убутна вода
увага, уважливий [до кого], уважний, уважність, уважно
увесь, уся, в усьому; усі, усіма; з усього
увечері, ввечері
увиразнити [зробити більш виразним]
увібрати
увійти
увільнений, увільнення; увільнити // у. від службових обов'язків
увімкнення // увімкнути електроприлад
увісьмох; увосьме
увічнений, увічнити
ув'язнений, ув'язнення, ув'язнити
угамований, угамувати; угавати (замовкати; зникати)
угаслий, згаслий
угіддя (р. в. мн. угідь)
угода (р. в. мн. угідь), договір
угодований [який наївся, погладшав]
уголос // читання у.
угорі; угору
Угорщина, угорець, угорка, угорський; маляр,(-ка)
угруповання, угрупувати; групувати
удаваний, удавано, удавати(ся) // "Удаваний хворий". (П'єса Мольєра)
удень, у денний час
удівець, удова,-ві (мн. удови, удів) // 2-4 вдови
удома
удосвіта

удоскона́лений, удосконалити
Уе́л(ь)с, Ва́ллія
ужіва́ний [неновий] // у. одяг, секонд-генд
ужіно́к
ужито́к, ужитко́вий // ужиткове мистецтво
узага́льнений, узагальнення // узагальнювальні висновки
узбере́жжя, бере́г, узбере́жний
узбі́ччя // на узбі́ччі
узва́р, компо́т
узвича́сний, загальнопри́йнятий
узві́з, узво́зу
узгі́р'я, узви́шся, па́горб(и)
узго́джений, узго́дження [із норма́ми, коле́гами]
узголі́в'я [лі́жка тощо]
уздо́вж // у. парка́ну
узі́мку, взимку
узлі́сся [смуга на краю лісу]
у́дпли́вий
укві́тчаний, укві́тчатий [прикрашати кві́тами]
укла́дання, укла́дати; укла́дач // укладання словника, угоди
уко́л (мед. ін'єкція), за́штрик, ін'єкція
Украї́на, украї́нець, украї́нка (сурж. "у(о)краї́нець"), украї́нський, украї́нізований; в Украї́ні; украї́нозна́вчий // Украї́нська держа́ва
ула́годити, ула́дати
ула́мок, уламко́вий; шма́т(о́к)
улаштований, улаштува́ти
уле́сливий, уле́щений, уле́щати
улі́тку, лі́тньої пори
уло́говина, запа́дина
улю́бленець,(-ни́ця), улю́блений; песту́н,(-ка)
уме́бльований
умі́сне, умі́сний, навмі́сно
умо́ва, умови́ти(ся), умовле́ний, умовля́ти(ся), умовля́ч, умо́вний
уможли́вити, унеможли́вити
уна́дитися // Унадився був лис до курника ходити. (З казки)
унао́чнити, зроби́ти наочно
уника́ти, уникну́ти, ухиля́тися
уно́чі
уосо́блення, уособи́ти [вті́лити в собі]
упада́ти [за ким], упада́ння
упакува́ння [дія], упако́вка [одна упакована річ]
упе́внений, упевне́ність, упевни́тися
упере́джений, упере́дженість, упере́джено, необ'є́ктивно
упе́ртий, уперті́сть, уперто
упе́рше, в перши́й раз
упові́льнений, упові́льнити [кроки]
уповно́важений, уповнова́ження
уподі́бнений [зроблений поді́бним]

уподобання, схильність [до кого – чого]
упорати(ся) [з хатньою роботою]
упорядкований, упорядкувати, упорядник; скласти, згрупувати
упосліджений, упослідження; жалюгідний
управління [фірмою]
уражений, ураження [пошкодження]
уразливий, уразливість, уразити; чутливий
уранішній, уранці, вранішній // Японія – "Країна Вранішнього Сонця"
урахований, урахувати
урвиголова, шибайголова, паливода
уривок, фрагмент [тексту], уривчастий
урівноважений, урівноважити
урожай, -жаю (*мн.* урожаї, -жаїв) // 2-4 врожаї
урозтіч // кинулися урозтіч
урочистий, урочистість
уряд, урядовець, урядовий // Уряд України – Кабінет Міністрів
урятований, урятувати
усвідомлений, усвідомлювати [розуміти сенс]
усередині // у. було порожньо
усідливий // у. учень
ускладнений, ускладнення, ускладнити
уславлений, славетний
усміх [широкий], усміхатися, усміхнений, усмішка (*не* посмішка)
успадкований, успадкувати
успіх, успішність
уста, уст, вуста [губи, рот]
усталений, стійкий, усталити(ся), зміцнити(ся)
установа [організація], заклад // у. державна
установчий // установчі збори акціонерів фірми
устаткування [у цеху заводу] // устаткувати меблями оселю
устілка ("стелька"), устілковий
устрій, -рою
устромити, устромлений
устрявати, устряти
усунути, усунутий, усувати(ся)
усюди
утворений, утворити(ся)
утильсировина
утиск, утіскувати, утискувач
утікач, (-ка), утекти (*не* втікти), утеча
уткнути, утнути, утяти
утома, втомлений
уторований, уторувати
утриманець, (-нка), утриманський // бути на утриманні
утруднений, утруднення
ухвала, ухвалений // ухвальний голос
ухил, ухилання // ухильна відповідь
ухопити, схопити, упіймати; зрозуміти

уча́ділий [отруєний газом]
уча́сник,(-ниця), участь // брати (сурж. приймати) участь; концерт за його участі
уче́ний [навчений] // кіт учений
уче́нь,(-ниця), учіння [навчання], учнівський
учі́нений, здійснений
учо́бра, учора́шній
ушкваріти // ушкварила злива
ушко́джений, ушкодити
уще́лина [запа́дина між горами]
уще́нт [без залишку]
ущі́пливий, ущипливо // ущипливий язик [у кого]
ущі́льний // ущі́лнити вікна
ущуха́ти, угамовуватися
уя́ва, фанта́зія; уявити, уявний // уявна хвороба; уявлення [поняття про що]
уя́рмити, уя́рмлений, понево́лений

Ф

фа́йний, га́рний; фа́йно, чудо́во
факсімі́ле // факсімі́льний зв'язок
фальш, фальші́вий, підроблений, неправді́вий // фальшиві: купюри; діаманти; свідчення [в суді]
фа́рба, фарбо́ваний, фарбува́ти, фарбува́льник
фарту́х,-ха, фартухо́вий
фарфо́р, фарфо́ровий; порцеля́на, порцеляно́вий
фасува́льник,(-ниця)
фа́тум, неминучі́сть; фата́льний // фатальна по́милка
фах, фахіве́ць [досві́дений спеціаліст], фаховий; ме́неджер; професіо́на́л
фено́мен, феномена́льний, незвичай́ний; феномена́льно
фе́рмер // фермерське господарство (приватне, орендоване)
фети́ш, фетишизува́ти [сліпе схиляння перед ким-чим]
фігу́ра, фігура́нт, фігурува́ти; по́стать, стату́ра [людини]
фіксо́ваний [податок], фіксува́ти
філіжа́нка [кавова чашечка]
філі́я [банку, пошти тощо], ві́дділ(ок) (не відділення)
фіра́нка, за(на)ві́ска, што́ра
фі́рма, фі́рмовий [одяг, потяг]
флі́гель (*мн.* флі́гелі,-лів) // 2-4 флі́гелі
флот (*мн.* флоти́) // 2-4 флоти
фля́жка (*мн.* фля́жки,-жок) // 2-4 фля́жки
формува́льник,(-ниця), формува́ння
формулюва́ння, формулюва́ти
форсува́ння [прискорювання розвитку подій]
форте́ця (сурж. крі́пость) // форте́чні вежі, мури

фотознімок, фотокартка, фото, фотка; світліна, відбиток
француз, *французка ("французенка"), французький
фрезерувальник
фундація, фонд; фунда́тор, засно́вник

Х

хаба́р, хабарник,(-ниця), корупціоне́р,(-ка); хапани́на
хазя́їн (*мн.* хазя́ї) [чоловіки], хазя́їни [господарі], хазя́йка (*мн.* хазя́йки,-йо́к) // 2-4 хазя́йки; хазя́йнові́тий [господар]
хай, нехай // Хай йому всячина (біс) ! (3 живих уст)
халабу́да, буда, халу́па, хи́жа
халами́дник, бешке́тник, бося́к
хале́па, неприе́мність // вско́чити в халепу; наробити халепи
халту́рник,(-ниця); халту́рщина, кітч, попса́
хам, хамло́, хамлю́га, хамові́тий; наха́ба
хао́с [стихія], хао́с [безладдя]
хапу́н,(-ка), викрада́льник, хапа́льний [рефлекс], хапну́ти // хапкі́й на руку (злоді́йкува́тий)
характе́рник,(-ниця), чаклу́н,(-ка)
Ха́рків,(-ова), Ха́рківщина, харкі́в'янин, харкі́в'янка, харкі́в'яни (*сурж.* харкі́вці)
харкоти́ння (*мед.* *sputum*), мокроти́ння
харч, харчі, харчо́вий, харчо́вик, харчува́ння; харчува́тися [у кого] // харчува́льні речови́ни
хата (*мн.* хати́, хата́м), хати́нка, хатка (*мн.* хаткі́), хати́ний // 2-4 ха́ти, ба́тьківська ха́та, (-ське вогнище); ха́тне господарство, ха́тна робітниця
ха́ща, де́бри
хвалько́, хвалькува́тий, хвасто́ці // хвальни́й відзив
хва́цький, бра́вий // мото́рний [парубок]
хвили́на, хвилинка, хвили́нний (моментальни́й)
хвилюва́ння, хвилюва́ти(ся)
хви́ля, хви́льний, хви́лясти́й
хві́ртка (*мн.* хві́рткі) [у паркані]
хво́рий, *хво́рібка, хво́ріти // хвороба: вітова (хореза); морська; чо́рна (епіле́сія); промене́ва
хе́кати [важко дихати]
хи́ба, хи́бити, хи́бний, хи́бува́ти, по́хибка // Не схи́буй! (3 живих уст)
хи́жак, хи́жацький, хи́жий
хи́зува́тися, хва́нитися, хихва́лятися, хи́зува́ння (форс)
хилити: го́лову; на со́н; на сво́є; го́рліку
химера́, дива́к; фанта́зія; капри́з; незді́йсненна мрія́; химерни́й, чудерна́цький, дива́цький
хирля́вий, хи́рний, хворобли́вий
хист, тала́нт; зді́бності
хита́ння, хитати, хиткі́й, хисткі́й, хистко́; непевно́, ненаді́йно; хита́виця [на морі], колива́ння

хитре́нький, хитрощі, хитрува́ти // хитрому́дрі виверти
хіба́, невже́, може́ бути, можливо́
хі́дник, тротуа́р
хіть, хоти́, хіттто; бажання́; схильність
хлі́б (*мн.* хліба́ [злакові], хлі́би [випечений продукт]); хлі́біна, коровай́,
бухане́ць // 2-4 хлі́би [паляниці]
хло́павка [іграшка]
хло́пець, хлопча́чий, хлопчик, хлопчи́сько, хлоп'я́, хлоп'я́чий; юна́к
хлорува́ння // х. води
хлюпоті́ти [щодо води]; хлющ, зли́ва
хма́ра, хма́рин(к)а, хма́рка (*мн.* хмаркі́), хма́рно, хма́рити, хма́рочка (*мн.* хмарочки́) // 2-4 хма́рки, хма́рочки; хмарочо́с (*не* хмародер, небодряп)
хо́ванка, хова́ти(ся) // гра в хованки (піжмурки)
ховра́х, ховрашо́к, ховрахо́вий
хода́, ходіння́; крок; похі́д (*реліг.*)
холоднеча́, холоднішати, холо́нути; ви́холонати, ви́холоня́ти // кров
холо́не [від жаху]
холо́п(-ка), холопський; холу́й, холу́йський
холо́ш(к)а, штани́на
хор, -ру (*мн.* хори́, -рів)
хоро́брий, хоро́брість, хоро́бріший
хорт, -та́ [мисливський пес]
хору́нжий, підпоручи́к // хоругва́ [військовий прапор]
хоті́ння, хоті́ти; бажати́, волі́ти, пра́гнути
хохо́л, хохлу́шка [зневажлива назва українців]
хоча́, хоча́, хоч-не-хо́ч // хоч би́ як мене́ просив
хра́м (*реліг.*), це́рква (собо́р), ко́сьто́л, кі́рха, мече́ть, синаго́га,
мо́лійний ді́м // хра́мове́ свято́
хребе́т (*мед.* columna vertebralis), хребто́вий, хребце́ць (*мед.* vertebra),
хребце́вий
хре́сний (*реліг.*), хре́ст, хре́стити(ся) // хре́щені́ батько́ і ма́ти, хре́стини́,
хре́щення, хре́щенік,(-ниця́)
хре́сті́вка, кросво́рд
хри́пкий [голос], хри́пкість, хри́пко
хри́стиянин,-нина (*реліг.*), хри́стия́нка (*мн.* хри́стияни́, -я́н),
хри́стия́нський, хри́сто́сатися; Хри́сто́с, Ісус На́він
хри́н, хро́ну (хри́ну), хри́новий, хри́нничка [посудинка для хрону]
хроба́к, хробачо́к
хро́кання, хрокати́ [щодо свиней]
хро́пті, хро́піння; хро́пимо́, хро́пите́, хро́пу́ть // він хри́п, вона хро́пла
хру́мати, хрумкий; хру́сткий, хру́скіт
хрущ, -ща́
хря́скіт, -коту, хря́снути
хти́вий, хти́вість; чутте́вість
хто́, ко́го, ко́му, ким // на ко́му, бі́ля ко́го; хто́зна-хто́, хто́зна-що́, хто́зна-я́к
худе́нький, худий, ху́днення, худорля́вий
худоба́, худі́бка // вели́ка рогата́ худоба́

хурдєлиця, хуртовина, хуртєча, хўга
хустїна, хўстка (*мн.* хусткї,-ток), хўсточка (*мн.* хусточкї,-чок) // хустка (хустинка) для носа (носовичок)
хуткїй, хўтко, хутєсенько, хутчїй
хutorянець, хutorянщина
хўтро, хуртовина // хуртова фабрика; хуртяний капелюх

Ц

цабє [вигук для волів: направо!] // Невелике цабє. (Примовка)
цап, козел (*мн.* цапї,-їв), цапїний, цапеня, кїзлик // цапура ("каз-зьол!")
царина [сфера діяльності]; пасовїсько
цвєнькати, бовкати, патякати
цвїнтар, кладовїще; цвїнтарний
цвїрїнькати, цвїркати [щодо горобців, коників], цвїркўн
цвях,-ха (*мн.* цвяхи,-хїв), цвяхшок, гвїздок; цвяхований
цєбер, цєбра (*мн.* цєбри,-рїв), цєбєрка, цєбрик // 2-4 цєбри
цєбто, сєбто, тобто
цєгла, цеглїн(к)а, цегельня [цегельний завод], цегляний [мур]
цєй, цього, цїєї, цьому, на цьому, цїми // в цьому немає нічого поганого; в цьому році; на цьому ми зупинимося; при цьому зауважу; завдяки цьому
цємєнт, цементування, цємєнтовий
цєнтнер
цєнтр,-ра [кола]; цєнтр,-ру [міста]
цєп, цєпу (*мн.* цєпї,-пїв), ланцюг' // на цєпу, 2-4 цєпи
цєрата ("клейонка")
цєрква, цєркви (*мн.* цєрквї,-ков,-квам) // 2-4 цєркви, 5 цєрков
цєх (*мн.* цєхї,-хїв), цєховїй, цєховїк // у цєху, 2-4 цєхи
цїбатїй, довгоногїй
цїбуліна, цїбуля, цїбулька, цїбульний
цївїльний [шлюб, одяг, кодекс] // цївїльна авіація; ц. оборона
цїган [*див.* ром]
цїгарка (*мн.* цїгаркї,-рок), цїгарковїй, цїгарниця // 2-4 цїгарки, 5 цїгарок; портсигар
цїнга (*мед.* scorbustus), скорбут [авітаміноз]
цїтрина, лимон, цїтриновїй [сік]
цївка (*мн.* цївкї,-вок), струмїнчик; стовбур тонкого дєрева; ствол рушницї // 2-4 цївки, 5 цївок
цїкавїй, цїкавити (ся), цїкавїше, цїкаво // Цїкавїсть кїшечку згубила. (Примовка)
цїлий, цїлого, цїле // цїлий день, цїлодобовїй; якщо брати в цїлому; цїлїснїсть характеру; цїлїсть країни
цїлковїтїй, абсолютний, необмєжений, суцїльний; цїлковїто, дощєнту, остаточно // цїлковита: вигадка; протилежнїсть; тиша
цїлком, повнїстю, зовсїм, гєть-чїсто, всуцїль // цїлком: безпечно; вїрно; задовїльно

цілющий, лікувальний // цілюща вода
ціна́, ціною // в яку ціну; цінувати добро
ціп, ціпа (*мн.* ціпи́,-пів), ціпо́к, ціпочок; ланцю́г // ціповий собака (пес)
цмо́кання, цмокати; цілува́ти, цілуно́к; цьо́мкати(ся) // цілуватися з присмо́ктом
цно́та, цнотливий, цнотли́вість [недото́рканість дівоча]
цоб [вигук для волів: наліво!], соб
цокатися [чарка́ми]
цукерка, цукерковий, цукерни́ця [ваза для цукерок]
цукор, цукровий, цукрова́рня, цукорни́ця [посуд для цукру]
цу́пити, поцу́пити [чуже]
цупкі́й, цупкі́сть, цупко; твердий, міцний
цурати́ся, відмовля́тися, гребува́ти // свого не цурайтеся
цурпа́лок, цу́рка, обла́мок
цу́ценя́, цу́чик, цуцу́ля
цькува́ння, цькува́ти; знуща́тися [з кого]
ця́мрина [колодязний зруб]
ця́тка (*мн.* ця́тки,-то́к), ця́точка (*мн.* ця́точкі), пля́ма, плямочка, кра́пелька
ця́ця, ця́цька (*мн.* ця́цькі,-цьо́к,-цька́м), ця́цькатися, ця́цянка; ця́цько́ваний (розмальований)

Ч

чаві́ти, ча́влений; виті́скувати
чаву́н,-на́ [посудина], чавуне́ць, чаву́нчик
чага́рник, чага́рниковий
чаді́ти [від газу] // чадний газ; чад шовінізму
чай, ча́ю (*мн.* ча́ї) // у ча́ї, 2-4 ча́ї; чаюва́ння
ча́йка (*мн.* ча́йкі,-йо́к,-йка́м) // 2-4 ча́йки, 5 ча́йок
чаклу́н(-ка), чаклува́ння, чаклува́ти; чарі́вник,(ни́ця), чарі́вний, чарі́вність, чарі́вно, чарі́вніший, чарувати
ча́рка (*мн.* чаркі́,-ро́к,-рка́м), ча́рочка (*сурж.* рю́мка); чарчи́на // 2-4 ча́рки (ча́рочки), 5 ча́рок (ча́рочок); чарковий продаж вина
чару́нка, заглибина, отвір, ко́мірчи́на
час, ча́су (*мн.* часі́,-сі́в); ча́сом // обма́ль ча́су
часні́к, часниковий, часничі́на
часо́пис, журна́л, газе́та, періодичне вида́ння
ча́стий, ча́стішати, ча́сто-гу́сто
ча́стіна, ча́стка (*мн.* часткі́,-то́к,-тка́м), частко́во; ча́стінка, ча́сточка // частка істини
ча́стівка ("частушка"), ча́стівковий
ча́стувáння, ча́стувáти(ся)
чатува́ти // стояти на ча́тах (на ва́рті)
ча́шка (*мн.* чашкі́,-шо́к), чашечка (*мн.* чашечкі́); горня́тко // 2-4 ча́шки, ча́шечки, 5 ча́шок, чашечок

чвалáти [йти повільно], чвалувати [мчати чвалом (галопом)]
чванькó, чванькувáтий, пихáтий
чвáри, чвар, свáрка // дрібні чвари
чекáння, чекáти // вокзальний «Зал для чекання» (не очікування)
чёмний, чемність, чемно, ввічливо, гречно
чепурити(ся), чепурний, чепуруха, чепурність
чérга, черговий, чергування, почергово
черевік(и), черевічок(чки) // мéшти(-тів)
чéрево, черевцé (*мн.* чéрева, чéрeвця); черевáнь, черевáтий
чeредá (*мн.* чéреди) // 2-4 череди; чередник гнав череду
чéрез [перешкоду], через те, що // спізнився через хворобу; рука на
черезплічнику
чернётка [рукопису]
чернець, черніця (*реліг.*) (*мн.* ченці) // чернечий одяг
Чернівці, чернівчáни, Чернівeччина
чeснóта (*мн.* чeснóти), чeсність, чесно; честь // з великою честю; слово
честі
Чéхія, чех, чéшка, чeський
чий, чийóго, на чийóму; чийсь, чийóгось
чимáлий, чимало, чималeнький
чимдуж, якомóга швидше, чимскоріш
чимрáз, чимраз бiльше
чимчикувáти [швидко крокувати]
чинити, здiйснювати; чiнник, фáктор; чiнний, чiнність // закон набув
чинності; чинник спонукáльний; ч. стрiмувальний
чисéльний (*матем.*), числовий, кiлькiсний; чисéльник i знамéник [дріб
] // чисельність населення
численний (не багаточисленний)
числó (*мн.* чiсла) // 2-4 числá [журналу]
чiстий: клóпит; чiста: мóва; кáра; прáвда; чiсте: повiтря; пóле; гóре
чи сяк чи тák
читáнка, читáння, читáч,(-ка), читáцький [зал], читальня
чищeння [одягу] (не чистка)
чiльний, головний, *чiльник (очiльник)
чiпáти // не чiпай!
чiт, чéту // чiт i лишка [на монетi]
чiткий, чiтко, вира́зно
чкурну́ти [кинутися тiкати]
чмáкати, чвáкати, ця́мкати [за столом]
чманiти // очманiлий; голова чманiе
чми́хати [носом, вiд смiху]
чóбит (*мн.* чóботи, чóбит), чóбитóк (*мн.* чóбитки,-тóк); у чóботах, чóботáр
чóвгати [ногами]; чóвгатися, плéнтатися
чóвен, човнá (*мн.* човни́,-нiв), чóвник, човня́р // човновá станцiя
чоловiк [чоловiчо́ї статi, (не мужчина)] (*мн.* чоловiки́,-кiв), чоловiчий,
чолов'я́га // 2-4 чоловiки, 5 чоловiкiв
чолóмкати(ся), цiлувáтися, цмóкатися [при зустрiчi, прощаннi]
чорни́ло, атрамéнт // чорнило у каламарi

Чорногорія, чорногорець, чорногорка
чорнозем, чорноземний
чорносотенець, шовініст; расіст, скінгед [бритоголовий]
чорнявка, брюнетка
чортихатися, лаятися; чортівня [про безглузде], безум
чорторий, провалля; великий вир
чотири: -годинний,-поверховий,-разовий,-річчя; чотирнадцять;
 чотирьох: -особовий,-сотий,-тисячний
чубити(ся), сваритися // доходити до чуба (бійки)
чувал [великий мішок]
чудовий, гарний // Усе чудово! (Примовка)
чужина, чужинець,(-нка), чужинний, чужоземець,(-мка), чужоземний,
 чужомовний
чуйний, чуйність, чуйно
чулий, чулість, чуло // чула людина; чуле ставлення [до кого]
чуприна, шевелюра // Чуприну нагріти. (3 живих уст)
чути, чутий, почутий
чутка (*мн.* чуткі,-ток,-ткам); пліткі, базікання, теревені // пускати чутку;
 ні чутки ні вістки
чутливий, чутливість, чутливо // чутлива людина; чутлива вага (терезі)
чуття // органи чуття; чуттєвий досвід
чхання, чхати, чхнути // чхальний тютюн

Ш

шабаш, збіговисько
шабаш [годі], скінчено; пошабашити
шавка, шавкотіти
шаг,-га [офіційна монета Української Народної Республіки]; шеляг [старовинна українська монета] // шеляга не вартий
шал, шаленний, шаленіти, шаленство
шалапут(ник), шалапутка [непутяща людина]
шалик, шарф (*мн.* шарфі,-фів)
шана, пошана, шаноба, шанобливий, шанов(а)ний, шанувальник,
 шанування, шанувати
шапка (*мн.* шапки,-пок); шапочка (*мн.* шапочки,-чок) // 2 (обидві)
 шапки, 5 шапок; шапкове знайомство
шар (*мн.* шари,-рів), прошарок // 2 шари ґрунту
шарпаніна, смікання [кого], метушня; шарпати // шарпеня [рвучке,
 невгамовне маля]; шарпаніна нервів
шарудіти [ногами; про дощ], шарудіння
шати, одяг [святковий], ошатний
шатро,-ра (*мн.* шатра, шатер, шатрам); намет // 2-4 шатра
шафа, шафка, шафовий; шифоньєр(ка)
шахи, шахівниця, шахіст,(-ка), шаховий

шахрай,(-ка), обору́дник,(-ниця), афе́ріст,(-ка), шахра́йський, шахраюва́ти
шва́чка, кравчи́ня, шва́цький [цех], шва́цтво
Швейца́рія, швейцарець, швейцарка, швейцарці
швє́ндяти(ся), тиня́тися; швє́ндя
швєць, шевця́, шевцюва́ти [шити і лагодити взуття]
швидкий, шви́дкісний [потяг], шви́дкісниця [трударка], швидкість;
швидко: -зшива́ч,-пли́нний,-псу́вний,-хі́дний
ше́піт,-поту, шепоті́ти // ти шепоті́ш, то і вони шепотя́ть
шерего́вий, солда́т
ше́рех, ше́рхіт, ше́рхкий, шерхоті́ти; ше́рхнути
ше́стеро, шістьо́х,-тьома́; шестира́зовий, ші́стка, шоб́стий
шиба́йголова, відчайду́х, шибеник, бешке́тник
шибка (*мн.* шибкі́,-бо́к,-бо́кам) // 2-4 шибки
ші́нка [вуджена свинина]
шино́к, ші́нку (*мн.* шинкі́); шинка́р,(-ка), шинкаре́нко [його син], шинкаре́вна [його дочка]
ши́роко, широчє́нний, ші́рший // широчі́нь погля́дів
ші́ти, шію, шиє́ш; шитво́, шиття́
ші́я, ші́ї, шиє́ю [карк] // посудина з вузькою ші́йкою
шкандиба́ти, шкутильга́ти
шка́ралу́па, шка́ралупина
шка́рпе́тка (*мн.* шка́рпе́тки,-ток) // вовня́ні капчу́ри
шкеребе́рть, догори нога́ми, сторч
шкі́дник,(-ниця), шкі́дливий, шкі́дливість; шко́да [втрата, збиток], шко́дити // завда́ти шко́ди; зазна́ти шко́ди
шкі́ра, шкіря́ний, шкіря́нка
шко́да [жаль], шко́дува́ти [співчува́ти] // Мені вас так шко́да! (3 живих уст)
шко́да [даремно, марно] // на це шко́да ча́су; про нього й казати шко́да
школя́р,(-ка), шкі́льний, дошкі́льний
шкря́бати, дряпати
шкура́нка
шле́йки,-йо́к, брете́льки; підтя́жки
шліфува́льник
шлу́нок (*мед.* stomachus); шлу́ночок (*мед.* ventriculus), шлу́нковий [сік] (*мед.* gastricus)
шлю́б, шлю́бний // узяти шлю́б [з ким]; шлю́борозлу́чний процес
шля́х, шля́ху (*мн.* шля́хи,-хі́в), шля́ховий, шля́хопрові́д // йти шля́хом [дорогою], на шля́ху; діяти шля́хом рефо́рм
шля́хє́тний, шля́хєтно; шля́хтич,(-тя́нка) // шля́хєтний вчи́нок
шма́гати, сі́кти [із силою бити]
шма́ркач,-ча́, шма́ркачка; шма́рклі [слиз із носа]
шма́т(о́к), шма́точо́к, шма́ття, шма́тува́ти
шовк,-ку (*мн.* шовкі́,-кі́в), шовко́вий // у шовку́, на шовку́
шоло́м, шлем
шолуді́вий, огі́дний // шолудиве поро́ся
шпа́ківня, шпако́вий, шпа́ченя

шпалéра (*мн.* шпалéри), шпалéрник // шпалерний папір
шпа́лта [сторінка газети, журналу]
шпа́ра, тріщина; шпарі́на, щілі́на; шпарува́ти
шпéтити, сварі́ти // шпетити на всю гу́бу
шпи́гун,(-ка), шпи́г,-гá, шпи́гунський
шпита́ль, госпіта́ль, ліка́рня
шпурля́ти, шпурну́ти
штани́,-нів,-на́м, штаньмі́, у штана́х; штани́на, штанці́
шти́б, кшталт, зразо́к
штовха́нина, штовха́ч; штовха́н [кулаком, коліном]; штовха́ти, штурля́ти, штурха́ти
штрика́ти [колоти]
штука́р,(-ка), фігля́р, фо́кусник; штука́рство
шту́чний, неспра́вжній // штучне дихання; штучність ситуаці́ї
шубо́вснути // шубовсть у воду рапто́м
шуга́ння, шугати [щодо птахів, вітру, вогню тощо]; сновига́ти [щодо людей]
шукáння, шукати, шука́ч,(-ка)
шульга́ [ліворукий], лівку́т
шумови́ння, шу́рхіт; шумови́на, пі́на, на́кип
шухля́да [висувний ящик]
шу́шваль, негідник(и)

Щ

щабель, рівень; східець [драбини]
щавель,-влю́ // щавле́вий [суп]
щасли́вець,(-виця), щасливий; ща́стя, щасті́ти // Нехай щастить! Щасті [нам доля]! (Поба́жання)
ще // Ще́ б пак! (Примовка)
ще́бет, щебету́н,(-ту́ха)
щедрі́вка, щедрі́вник,(-ниця), щедрова́ти; щедроти́
щеза́ти, щезнення́, щезну́ти
щем, щёмко, щемлі́вий
щеплення́ (*мед.* vaccinatio), щепле́ний
щіго́ль,-гля (*мн.* щиглі́,-лів) [різкий удар пальцем] // дати щі́глика [кому]
щі́пці [інструмент]
щі́рий, щирі́сть, щиросе́рдо // від щирого серця; зі щирим серцем
щілі́на, щіли́нка; паз // замко́ва щі́лина
щі́льний, щі́льненький, щі́льні́ший, щі́льно // щі́льний зв'язок
щі́пка, пучка [солі]
щі́тка (*мн.* щі́тки,-то́к,-тка́м), щі́точка (*мн.* щі́точкі) // щі́тка для взуття; 2-4 щі́тки, щі́точки
щі́чка (*мн.* щі́чки,-чок) // поці́лувати в щі́чку

що, чо́го, на чо́му // що да́лі, то кра́ще; немає за́ що; завдяки чо́му?;
щовече́ра, щогоди́ни, щомісяця, щоночі, щора́нку, щоро́ку, щоти́жня,
щохвили́ни
щоб(и), аби́
щогла [вітрильника] (*р. в. мн.* шогл) // щогло́вий ліс
щода́лі, дедалі [про час]; чимда́лі [про відстань]
щоденник, щоденний, щодня́ // на щодень
щодо́, щождо, стосовно́
щодобовий, щодоби́
щойно́, тільки-но, ціє́ї миті
щока́, на щоці́ (*мн.* що́ки, щі́к) // обидві́ щоки́
щонайбі́льше, щонаймє́нше; щонайдуже́, щонайви́ще, щонайкра́ще,
щонайгірше
щора́з(у) // раз у раз
щоси́ли, з усіє́ї си́ли
щось, чо́гось, чо́мусь, чимось // на чо́мусь
щотижне́вик, щотижне́вий

Ю

ювіле́й, ювілейний, ювіля́р, (-ка)
Юлія, Юлі́йка, Ю́льця; Юліе́!
юна́к, юнка, юна́цький
юрба́, -би́ (*мн.* юрби́, юрб), на́товп, юрма́; юрби́тися, юрми́тися
Юрі́й, Юра́сь, Юрко́; Юрію́!
ю́род, юродивий, божеві́льний; юро́дствува́ти
юха́ // набратися́ юхи́ [засво́їти чи́сь манери]; соба́ча ю́ха [лайливо]
ю́шка (*мн.* юшки́, -шо́к), зу́па, су́п; ри́дина зі стра́ви; відва́р; сік росли́ни //
2-4 юшки, 5 юшок

Я

я [33-тя літера української абетки], мене́, мені́ // у ме́не, до ме́не, за
ме́не; як на ме́не
я́блуко, я́блуне́вий, я́блуня́ // я́блучний сік; я́блуко незго́ди
я́ва; я́вище // я́вище приро́ди
яві́р, я́вора (*мн.* явори́, -рі́в); явори́на // 2-4 я́вора
явля́ти, я́вити // явля́ти собою́ виняток
я́гідка (*мн.* ягі́дки, -до́к) // 2-4 я́гідки
я́гня, я́гнятко; я́гніця́ [молода вівця]
я́дерник [спеціалі́ст з ядерно́ї фізи́ки] // Я́дерщи́ки погрожу́ють ядерно́ю
зброєю́. (3 газет)
яе́чко, яечний; яечня́, смаже́ня // ока́та яечня́
як // он як!; як коли́, іноді́, поде́коли, як-не-як, як-о́т, як слі́д; Як ся ма́єте?
якби́ // "Якби мені́ черевики..." (3 пісні)
який, котри́й // який-небу́дь

якір, якоря (*мн.* якорі,-рів); кітв́а // 2-4 я́кори
якісний, якість // якісна характеристика виробу; високо(низько)якісний товар
якнай: -швидше,-більше,-ближче,-довше,-дужче, -краще,-рішучіше
якомо́га, наскільки можливо
яко́сь, одного́ ра́зу
якраз [у цей момент], са́ме; зовсім
якщо́, у ра́зі, коли́
яли́н(к)а, яли́нковий; смере́ка, смере́ковий, смері́чка
яловичина (*сурж.* гов'ядина) // яловича ("гов'яжа") ковбаса
я́мка (*мн.* я́мки,-мо́к), я́мочка (*мн.* я́мочки,-чо́к) // 2-4 я́мки, я́мочки
янича́р, яничарський [щодо жорстоких карателів, зрадників]
я́р, я́ру (*мн.* я́рі, я́рів, я́рам); я́руга // у Бабиному Я́ру в Києві
Яре́мча, яремчанський
я́рлик, лейбл
я́рмарок,-рку (*мн.* я́рмаркі,-ків), я́рмарко́вий, я́рмаркува́ти // 2-4 я́рмарки
я́рмо,-ма́ (*не іго*) (*мн.* я́рма) // 2 я́рма; в я́рмі воли́
я́сен (*мн.* я́сені,-нів); я́сеніна // 2 я́сени
яскра́вий, яскра́віший
я́сна, я́сен, я́снам (*мед.* gingiva); я́сенний
я́сний, я́сніший, я́снота́ // Я́сна річ! (Зрозуміло!)
я́сочка [ласкаве] // "зі́рочка", "со́нечко", "ла́стівочка"
я́струб (*мн.* я́струбі,-бі́в) // 2 я́струби
я́тка (*мн.* я́ткі, я́ток, я́тка́м), рунду́к, пові́тка; я́тко́вий, я́точник,(-ни́ця) // 2 я́тки, 5 я́ток
я́трити, подра́жнюва́ти // я́трить мені ду́шу
я́щірка (*мн.* я́щіркі,-ро́к) // 2 я́щірки; я́щірчин хві́ст

Редакція висловлює щиру подяку автору словника пану Борису Фоменку, лауреатові літературної премії імені Івана Кошелівця, за безоплатне надання можливості публікації словника «Спілкування без вагань». Словник почав друкуватися 2010 року з рукопису, наданого автором. Коли був опублікований словник окремим виданням, автор надіслав книжку для продовження публікації. І ось наслідок: ми благополучно завершуємо публікацію. Маємо численні подяки, оскільки є місця, де живуть українці, але там нема українського слова. У таких місцях опублікований словник дуже стає в пригоді. За це ми й дякуємо панові Борису Фоменку від себе та численних читачів.

Поезія, про поезію та поетів

Іван Михайлович Дзюба. Критик, літературознавець. Автор численних книжок, що складають Золотий фонд класичної української та світової літератури. Перший міністр культури Незалежної України. Академік Національної Академії наук України. Герой України. Лауреат Державної премії України ім. Тараса Шевченка, премій ім. О.Білецького, ім. Вернадського, Міжнародної фонду Антоновичів.

Іван Дзюба

ДМИТРО КРЕМІНЬ: РОЗМОВА З ДОБОЮ НА КРАЮ ПРІРВИ

Щоб зрозуміти поета, треба піти в його край, - сказав колись Гьоте. Радше за все, йдеться про край поетового дитинства, який дає йому оберіг пам'яті на дорогу в широкий світ. Краєм дитинства і юності Дмитра Кременя було Закарпаття з його тривкою етнокulturурою найзахіднішої (а, може, й найдревнішої?) гілки українського роду. А потім його життєва і творча доля чинилася в зовсім іншому краї нашої землі – на Побужжі. Мені здається, це має певне значення для розуміння його поезії. Територіально-ландшафтний розліт: Іршава, Рахів, Ужгород – Казанка, Ольвія, Миколаїв (або ще: Говерла – Кінбурн), - це не тільки діапазон фізичної природи української землі, а й діапазон її історичної пам'яті, діапазон української психоемоційності, ментальності. Це й розростання кореневої системи поетового світу. Більше того, можна припускати, що саме ця душевна транспозиція, погляд із карпатського загір'я дали можливість поетові побачити південноукраїнський світ гостріше й пережити глибше, ніж це здебільше буває з призвичасним до своїх, хоч яких фантастичних, місць людом. (Так само Борис Мозолевський, щасливий відкривач скіфської пекторалі, побачив скіфський степ під українським небом як ніхто до нього.) У всякому разі, жадоба і запал, з якими поет відкривав для себе південну степову Україну та переймався нею, вів його не лише в скіфсько-еллінську глибину її історії, в міфологію Гіпербореї та Понта Евксінського, амазонок і золотого руна, у виміри середземноморсько-кавказько-азійської причетності, - але й „реверсом” наvertsав до інших українських

земель: Подніпров'я, Полісся, Поділля, до всього простору нашого історичного буття. Але це – в поезії – діятиметься поступово, мірою здобуття власної особистості.

Починалося ж із освоєння «поверхні» степового ландшафту та його житейських реквізитів – у контексті звичної для української радянської поезії романтичної риторики; у перших збірках („Травнева арка”, 1978; „Південне сяйво”, 1982) – з відчутним „комсомольським” присмаком. Зобов'язливі декларації («Я собі світ одкриваю до краплі, //В краплі роси, в краплі води») ще не підтверджуються матерією вірша. Але вже входить у його поезію море – спершу як джерело небуденних вражень, а потім і як стихія позаособових викликів та коригуючий вектор національного покликання: український степ манить до моря, степова культура тяжіє до середземноморської. Починає звучати мотив історичної пам'яті, з'являються запитання до минулого задля його реконструкції та визначення „лінії життя”, а там озивається і „біль віків”. Води Причорномор'я промовляють античною таїною, і поет, поринаючи в них, марить „древніми містами”, які „вже давно потонули”, і в „предковичному румовищі часу” бачить тіні, над якими не владний час, - але вже як над тінями лиш... Невдовзі мотив „потонулості”, Атлантиди як символу неповоротних втрат людства та зусиль побачити й відчути те, що за «п'тьмою й намумом» часу, стане одним із постійних у його поезії.

Течія часу пульсує в збірці „Шлях по зорях” (1990) то „рікою Геракліта”, то „стогоном Дніпра”, то „Ольвійським метрономом”, то „Старокозацьким літописом”. У світову всепроминальність болісно вписуються сюжети українських втрат – „де древо роду вічна омега //Вже душить, наче гадь Лаокоона”.

Таке тверезо-драматичне світопочування надає моральної ціни й чуттєвої переконливості і його інтимній ліриці – „музиці любові”. Самовладну „любовну ненаситність” як правду чистого почуття він протиставляє „ситій любові” снобів „на цій пропахлій псиною землі” (тоді ще не було запущено на повну потужність конвеєр „сексу”, але саме його мав на увазі поет). Любов, може, дорожча за скіфське золото, яке є в поезії Дмитра Кременя і символом високості духу. А ще – і рівноцінне золотому диву мистецтво сородичів – музик і живописців, яким буде присвячено чимало його віршів: „Та доки живий ти, щоденно проси у природи // Не просто повторень – святих неповторень життя” („Останній вечір у Манайла”, закарпатського чарівника пензля).

Такі недавні – і вже далекі! – 90-роки минулого століття змінили обличчя України, але гримас болю на ньому не поменшало. Омріяна і здобута нарешті державна незалежність виявилася проблематичною: глибокого оновлення суспільства не відбулося, влада надовго опинилася в руках „другого ешелону” радянської партноменклатури, яка на зміну „розвинутому соціалізму” запровадила „дикий капіталізм”; та й колоніальне минуле не звітрилося; українець не став господарем своєї землі; до історичної травмованості національної ідентичності додалися й глобальні випробування. Шевченкова ідея про Україну „без холопа і без пана” не здійснилася. Пани, щоправда, почасти змінилися – дехто потрапив у панство з холопства: нові „слуги народу” („Але той, хто вийшов із народу, //Більше не повернеться в народ”, - пізніше зіронізує поет). Та іншої України в нас немає, і поет повниться її болями. Вони для нього – невід’ємна частина світового буття, імпульси якого пронизують духовну структуру особистості. Своє переживання образу сучасної України – в силовому полі отих світових імпульсів – поет подає в книзі „Пектораль”, відзначеній Державною премією України імені Тараса Шевченка 1999 року.

Назва книги багато що говорить українському читачеві, оскільки славетна скіфська пектораль, розкопана в кургані нашого степу. – це той культурний символ, завдяки якому українська історія вписується в еллінсько-скіфський історично-культурний простір. Водночас це і символ минулості найвищих злетів людського духу, минулості, якої нікому не уникнути:

За сто століть, як викопають нас,
Ми будемо тихенькі, наче скіфи...

.....
За сто століть зустрінемось і ми
На золотій, на скіфській пекторалі!

Тож один із наскрізних мотивів і цієї збірки, і кількох наступних – протистояння пам’яті нестримному плинові часу, що безжалюно змиває в небуття все колись суще. „Я в століттях живу”, „я лечу крізь віки”, - це його поетове заперечення марноти. Він витворює свою часову ретроспективу і перспективу, у перехресних вимірах яких події та постаті дістають часом несподівані ознаки, іноді гротескні. Самі собою зроджуються історичні контамінації бурлескного характеру, на канонічні знаки минулого «відгукуються» потвори нової доби. У вірші про Овідія з’являються «хроніст імперський римського ЦК» і „омонівець комонний із когорти”; в рефлексіях на українські

теми поряд з касогами та ордою Батия – „омонище п'яне”; в саду Гетсиманському хоч „хрущі травневі не гудуть”, як в українському, в Шевченка, але є „і білий хліб. І біла хата. І серп. І молот. Прапори...”, ото ж шлях на Голгофу – наче московською Красною площею під „отецькими поглядами згори” пам'ятних і нам „Синедріона і Пилата”. Така географія і хронографія абсолютів світового зла. І в картині світу поруч опиняються „пантеони й гулаги”, а „храмом скурвленої ери” стає секс-шоп.

Отож за гротеском історичних контамінацій – глибший план: взаємопідсвічування епох, трагічний сарказм часу. Не тільки минуле озивається в сучасному, а й сучасне кидає свій зболений, а часом і глумливий погляд на минуле, яке нині вже не те, що було колись, у собі й для себе. І часом поетові здається, що він іде по „всесвітній трупарні” і гукає собі на поміч самого себе. „А що врятує? Що врятує?” - питається він. Пам'ять людства про самого себе? Але ж – „хто розтопить непам'яті кригу?”. І чи вдасться відновити високість духу, якщо взявшись возводити храм, „возводимо хлів”?

Це не є азартний песимізм чи претензія на якийсь суд історії (суд над історією?). І не натхненні світовпорядкувальні візії чи епічні картини часоплину в душі, скажімо, потужної риторики Віктора Гюго. Це радше вибіркове суб'єктивне переживання історичної веремії – крізь власні ідеопсихологічні комплекси й душевні стани. Крізь епізоди власної внутрішньої біографії. Недарма поет увесь час у своїх медитаціях звертається до якоїсь неясної, неперсоналізованої (для читача), „стоїменної” коханої, ніби закликаючи її в свідки своїх переживань, а власне, переживаючи з нею разом, - і це надає його візіям та ювеналіадам знаку правдешності й інтимності.

Така ж інтимність – і в постійному діалозі з Україною: він наче разом з нею дивиться на світ, але й разом зі світом, його очима (наскільки це можна уявити) – на неї.

І в «Пекторалі», і в наступних поетичних збірках Дмитра Кременя одним із наскрізних є мотив утрати України. Можна було б назвати цей мотив шевченківським, але він виболений на власне серце, нині, новим поетом нового дня. „Де й коли загубив я Вітчизну?” Скільки ж було боротьби й поривань – від Січі до Майдану, - а в результаті: „вся Вітчизна – як земельний пай”. З мотивом утрати перегукується мотив підміни: „А наша доля, чорна птаха, спить, //В гнізді лелечім висидівши змія». І: „Лелека бідний не спізнав підміни”. В українській народнопоетичній символіці лелека – птах родинного щастя (бо приносить до господи жаданих дітей). Тож метафора змія в лелечім гнізді

змушує згадати Шевченкове: Україна „в дупло холодне гадюк напустила”. Є у Кременя й така варіація мотиву підміни: зозуля, що підкладає яйця в чужі гнізда, - настане час, і зозуленята, висиджені довірливою пташкою, викинуть з гнізда її пташат. Це також із народнопоетичної традиції, але, накладаючись на сьогоденну реальність, наповнюється небувало моторошним змістом.

Картину світових підмін доповнює принципова неконтактність фанатів патріотичних протистоянь, здрібнілість самопроголошених „месій” і абсурд рольових змагань за істину: „Усміхалися кривоусті, //Безголосі ревли до зізд”. Або: „Глухонімі нас кличуть на концерти, //А ми писали й пишемо німим”.

У ґрунтовній передмові до „Вибраних творів” (2007) Дмитра Кременя літературознавець Юрій Ковалів окреслює широке коло феноменів української поезії, від бароко до модерну, з якими прямо чи опосередковано може бути співвіднесена його творчість. Слушно. Хіба що можна було б наголосити „шевченківську” енергетичну зарядженість, хоч спеціальних апеляцій до Шевченкових мотивів небагато, - але ж Шевченкова магія пронизує всю українську дійсність, і постійні зустрічі з ним у поета такої вольової постави просто неминучі. Водночас Дмитро Кремень позиціонує себе в широкому полі сучасної поезії та історично-культурної свідомості. Його тексти насичені – в режимі рухливої дистанції – фактами історії та культури, що створюють інтелектуальну напруженість, яка розряджається пружною афористичністю поетичної мови. Виразна інтертекстуальність створює сітку аналогій, однак Кременю не властиве постмодерністське ухиляння від власної позиції перед феноменом сучасного апокаліпсису. Вольове начало забезпечує цілісність поетичного переживання, що «матеріалізується» у владі ритму. Але це не конструкція, а подих чуття.

...Найхарактерніші риси ідіопоетики Дмитра Кременя знайшли розвиток у останній - поки що – його поетичній збірці „Літній час” (Миколаїв, 2007). Вона означена як „лірика”. Але ця лірика – як і раніше в нього - широко розімкнена в світ і світові підвладна: в тому сенсі, що світ диктує перегру настроїв, пропонує шкалу протистоянь особистості анігіляційному напорові доби. Високі ліричні хвилі у Дмитра Кременя раз у раз скипають гребенями сарказму. Багато гіркоти, але вона згущується в собі, а не розхлюпується навсібіч і абияк.

Це особливо стосується поеми „ANNO DOMINI”, яка посідає центральне місце в збірці і чи не найяскравіше демонструє спосіб поетичного мислення „пізнього” Кременя, означений уже і в „Пекторалі” та „Синописі”. Автор дає до неї підзаголовок: „*Пропала поема Фрагменти, вихоплені з вогню*”. Це свого роду гротескова містерія, в якій перетинаються і стинаються різні рівні життєвого самопочування й самоусвідомлення (повніше: буття духу?) ліричного героя. Власне, це розвиток теми, означеної ще в книзі „Пектораль” - теми української пропалості й пропашості („Загублений манускрипт”: „Спалити рукопис. Довести, //Що нас на світі й не було”). Асоціація не лише з Гоголем, з козацькими грамотами („Де Січ горить уже, горить, //Де грамота пропала”), з тими „грамотами” що їх давали Україні різні завойовники – аж до ленінської „грамоти”, про таємничу пропажу якої говорилося на XII з’їзді РКП(б) у 1923 році. У нас пропадали не лише грамоти, каже поет, „а наша воля і судьба”. Тобто: „пропала грамота” - це метафора історичної нереалізованості, з волі чужинців або з власного безголов’я. Хоч у поемі „ANNO DOMINI” інтрига починається з нібито особистої втрати – це характерно для Кременя, в якого світові кривди купно чи дробно асимілюються в поетичному „Я”... Автор шукає своє пропале добро. „Що загубив ти в дорозі?” - питає його чорт. Риторичне запитання. Не поему ж. Хто-хто, а наш український чорт це добре знає. Самого себе шукає поет. І Україну. І достоєвенність світу. Бо все стало не собою. Ірраціональна суєтна сучасність людства окарікарувала його минуле. Правічні фантоми обернулися секундними знахідками телереклам. Золоте руно –всього лиш марка вина, Колізей поріс травною, скіфські високі кургани пішли на паї, небо говорить до людства вже не грімним голосом богів, а скреготом „есемесок”, і Україні об’явилася ріка Мертвовод... Це – фантазмагорія марноти, і пошук «пропалої поеми» дає цій марноті вимір особистої драми (хоч у поета, звісно, особисте завжди й позаособистісне).

Друга жанрова прикмета, яку декларує автор, „фрагментарність” вихоплених з вогню залишків тексту, - це не тільки структурна якість. Це й мотивація гострої, демонстративної колажності поеми. Вона, ця колажність, не зумисна, а є, своєю чергою, відповіддю на непрозорість, невизначеність, хаотичність самої дійсності, її „інтернетного балагану”, в якому перемішалися тіні епох, уламки їхніх культур, релікти минулого й дешеві ноу-хау – в божевіллі споживацтва й азарті гонитви до прірви майбуття чи небуття. В цьому сенсі

„фрагменти поеми” справді „вихоплені з вогню” вселенської тріумфальної суєти і несуть на собі сліди стражденної обгорілості.

Пошуки „пропалої поеми” озиваються репліками в діапазоні часопростору від античності до нинішнього „часу веб-сайтів”, від Понту до Колими. Нинішня Україна бачиться як „вертепна країна”, з „вертепним народом”. Але це вже не зовсім той вертеп, який поєднував релігійну драму з гротеском, сакральність із сатирою і натуральністю „низу” життя, і ляльки якого попри все репрезентували стабільну структуру суспільства та його моральних цінностей. Хоч ця вертепна схема ніби й збереглася, але в неї вже вдерлося „світове казино”, відьмочки з „секс-шинку”, герої „парламентського шинку”, „картонні пророки”, які „усе проміняють – Вітчизну, родину і жінку...”. І хоч бувало, що „не один починався місяць //В українськiм селянськiм хлiві”, хоч зірда Віфлеєму привела три царіє аж до Києва, і вони в Дніпрі відшукали поему з євангельськими титрами і навіть записали на мобілку українські коляди, але це, швидше, одне із сумнівних припущень, бо ж сучасна Марія і „місяю в собі заморила //Від sake, від горілки й вина”.

В поемі – чи то в уривках загубленої поеми – нібито хаотично перелопачуються уламки різних версій згаданого, пережитого, намисленого. Так, це хаос, але хаос, що має високий естетичний потенціал. Численні відлуння історичних і політичних реалій, газетних слоганів, окрушини суспільного побуту, лексичний дріб'язок із минушого дня – все це й інше могло б здатися публіцистично скомпонованим і навмисним, якби не оця нібито випадковість, необов'язковість, довільність, інакше кажучи, нестримна спонтанність, що і вивищує його до рівня поетичної органіки. І в ній однаково безсумнівно звучать і глаголи болю – від того, що втрачено здобутки Майдану, коли „Нас обрали народом народи, // А цього ми зреклися самі» - і знов „ми в країні самі не свої (...) А земля попід нами не наша, //І вже іншої нам не дано”, а тим часом „наші рідні моголи і гунни //На дiдiвських танцюють гробах”, - але й слова вічного сентименту до рідної землі, що все-таки не втрачена остаточно, поки на неї озивається поетове серце:

...Земля незапам'ятно древня,
У місячнім сяйві така голуба-голуба.
Мене обступають високі-високі дерева.
Мені наспівають високі-високі хліба.
І вийду до степу...

Але знов невідступне:

...І з ним я ділитимусь болем.
Про давнє й недавнє.
Парламент. Майдан, Людомор.
І вічне питання:
Де Марі? Марія? Україна?

Темна ніч, а кажуть нам: десь є.
І самі собі кажемо...

Пошук пропалого закінчується ностальгійним визнанням втрати – і особистої, і більш ніж особистої, бо Марія – не тільки біблійна, а й інтимно біографічна, і та, що мала промовляти за Україну, і це вже не втрати - поразки:

Світове казино
закружляло і нас, закружляло,
І мені так багато дано,
але випало мало.

Чорне море гойда
Сиву хвилю свою з голубою...
Ти була молода.
Де втопили ми щастя з тобою?

Сивий смуток трави
збережи в оберезі.
Це ж оті острови?
Пропливи
на останнім ковчезі...

Трохи сумовитої надії в цьому сумі? Хтозна. Адже раніше було: сучасний ковчег – з іржавим мотором. Певно – не біблійний. А спасенна ріка – Мертвовод...

Шокова терапія поезії? Вона, коли їй сила, не вибирає між долею нації, долею світу і долею людини. Вона універсально адресована. І запросини з небуття, навіть якщо вони стосуються твоєї нації або людства, потребують особистої відповіді. Ще в „Літанії літ” у відповідь на «голос колумбарію», „захмарний глас: - Ходім” - чувся поетів голос до коханої: „Та я коло безодні постою...”. Голос мужнього прийняття минущості життя. І відкритості трагізмові минущості – як екзистенційний катарсис. Екзібіціонізмові бездуховності протистоїть воля до життя і соціальної креативності.

Дмитро Кремінь

Поет, перекладач, есеїст. Автор численних книг. Лауреат Державної премії України ім. Тараса Шевченка, премій ім. В.Чумака, ім.М.Аркаса, ім. А.Самойленка, ім. В.Свідзінського. Почесний професор Південнослов'янського інституту Київського славістичного університету. Голова Миколаївської обласної письменницької організації, член Ради НСПУ.

На круги своя

* * *

І все повернеться на круги своя...
І мертва вода за водою живою
Хлюпне потойбічно...
Її течія
Завмре ув обіймах уже із травою,
І все повернеться.
І полум'я, й лід, де ти мене ждала,
тонка, мов лелія,
Де нас не лякала ріка Мертвовід,
Де нас обіймала ріка Громоклія.
І золото сонця у сотні карат
Усе нас манило у даль невідому,
Де вежі козацького краю Трикрат
І сходи трикратського панського дому.
І в чорному смокінгу стрів тебе я,
І в білому платті була ти вигнанцю...

Усе повернулось на круги своя,
Лиш ми за квадригою білого танцю.
Це з того галантного віку
Із літ
Убитого болем галантного віку,
Де нас огорнула ріка Мертвовід
І вітер навів скорботи без ліку.
Навіяв мені, що люблю тебе я,
Що будемо бігти до річки уранці,
Що все повернеться на круги своя
У царстві тіней, мов у білому танці.

Там золото в хвилі ранковій сяйне,
А білий пісок – з осокою зісподу,
І ти з Громоклії покличеш мене,
І ти ще діждешся мене з Мертвоводу...

Сковорода

І камінь гробовий погляне із трави.
І – «Світ мене ловив, та не спіймав...». І ви

Повірите, що це такий наївний світ,
І досі мудреця не зловить стільки літ?

А це чиї лани, і села, й городи,
І нрави, і права рідненької орди?

В однім гнізді живуть і сокіл, і змія,
І гірко солов'ю – пробачте, це не я,

І все не йде з ума: ото б воскресли ви,
А спалено музей, і книги, і сакви.

Сопілка плаче десь, де гори і моря,
Та в іншого вона руках сопілкаря.

Чи на сопілку він, чи грає на дуду,
О нрави, о права! Самі йдемо в орду!

Я книгу розгорну – така епоха ця,
І горе простоти у нас на мудреця.

Нехай імперський блиск, і сокіл, і змія
Мені переймуть хід і відберуть ім'я.

А камінь гробовий – речистий він, овва.
Стоконики летять. О нрави, о права!

І вольності святі минають городи,
Та проросли в асфальт цих босих ніг сліди...

* * *

час переступив через людину
і помчав поплентався побіг

книгу та симфонію й картину
перемчав і вітер-босоніг

і пішли чиновники в поети
охопив усіх святий порив

там де мій мольберт – і центр планети
так один художник говорив

і пішов з народження до смерті
повертати в часу ночі й дні

сяють зорі в рамі на портреті
на його останнім полотні

* * *

така проста деталь – вода у склянці з льодом
а дехто пє давно лише з лимоном чай
сусіди і рідня – а ми були народом
і нині – хто в футбол де фабрика з заводом
ще інші під чужим високим небозводом
і все давно пройшло під здрастуй і прощай
вивчаю ці слова вникаючи в деталі
дедалі більше нас іде за горизонт
і склянка ця напівпорожня і так далі
і музика все далі – тільки зонг
архангельський мотив у парі з льодоходом
і варварське вино у склянці з льодом
і все горить лиман у сонячнім віні
завіяло шляхи – і час неначе модем
і мовить хтось про те що істина в вині
та істина в мені а не вині бо шквальним
Гіпербореем цим іде одвічний бій
і думаю про час де ми були народом
зі славою мене мій часе упокій

Горобина ніч

Горобці наїлись горобини,
П'яні впали із дерев і веж.
Темної щоночі, біло днини
Їх уже в польоті не знайдеш.
Їх колеса в чорноземлю втопчуть –
І нема окрилених життів...

Де ж той хлопчик, мій малий горобчик,
І куди й до кого відлетів?
Чи посла на Іскоростень Ольга
В дзьобику із іскро вогню?
Ця земля від крові вже волога,
Як її сьогодні вбороню?
І чому кривава горобина
Нині тихо плаче на ріці?
На ріці, що льодом зарябіла,
Впаяні у кригу горобці...
Про які ви мовили прогнози?
Все довкола – горобина ніч.
І розтали чорні-чорні сльози
Із тернових горобиних віч.
Під водою древні запороги,
Горобині ночі на Січі.
Тільки снігом світяться дороги,
Мов шаблі козацькі уночі...

Вагант

Переспіваний
нині сюжет:
он у сьайві брабантських манжет
із пістолем у правій, а в лівій –
з мандрівним інструментом в руці
він стоїть на французькій ріці,
як із кобзою наші сліпці,
цей вагант Одаліссімо Лівій,
А вагант – і відвага, й талант, і за ним –
і Толедо, й Брабант,
мідна литка вп'ялась у рейтузи...

В небі Ерос летить. Школяра
зустрічають завжди на «ура»
одаліски любовної музи.

Давня казка, зітхаєте ви.
Та картинка не йде з голови:
де ми з вами, в якому столітті
знали музику, знали слова?
А сьогодні болить голова
від естрадних мажорів. Зігріті
медом пристрасті юні «зірки».
Дим естради й туман із ріки,
небо в зорях навпіл розколось.
Але там десь – любов і талант,
і за ним іще скаче вагант
і возноситься ангельський голос.
О, примчи на крилатім коні,
мій арфісте, музико і лицарю!
Власне царство заснуй собі, вицарюй
сотні років – і ночі, і дні
промугич. А в трагічний момент
окрай моря домок з очерету
ти поставиш на ен'ябемент.

Але більше й не треба поету...

Іордань

Ніби на хрещатому морозі,
перейшовши річку Іордань,
я пишу в поезії та прозі
про будяк суворий при дорозі,
що минув уже останню грань.
А зима в автівці та на возі
мчить по нім у білосніжну рань.

Все життя – від першої травинки
до прокляття злого бур'яну –
тут із хлібним злаком поєдинки
йдуть, як війни в сиву давнину.
Вже й асфальт зійшов із першим снігом
і закінчивсь перший-перший знак.

Але досі гордим печенігом
у набіги йде старий будяк.
Нащо він? У Бога справні дані.
Але злий язичник – при шаблях
Ще і він прийде до Йордані
і впаде короною на шлях...

* * *

Які ці скрипкові жалі!
Стоїть при душі костюмаха...
Не вбий!
Дай пожить не землі,
Де дівчинка гратиме Баха.

Ти бачиш – на білім човні
Пливе наша музика вчена.
Про це ти награла мені
Без скрипки, моя наречена?
Не звіялась біла фата
Ще з того минулого віку.
І ти – незрадлива й свята,
І в серці мелодій без ліку.
Пливе урочистий хорал,
І бахають Бахові фуги.
І Понту Евксинського вал,
І звуки любовної туги.
Ти бачиш –
Мов крилля лелек
Привиддя вінчальної дати.
З високих платанових дек –
Високі соборні сонати.
І мука, і біль на губах.
Лелека
Над попелом згарищ...

Спасибі, безсмертнику Бах,
Що ти – і камрад, і товариш.
Органне, скрипкове письмо,
Ні Леніна, ні падишаха...
Усі ми колись умремо,
Та дівчинка гратиме Баха!

Смерекова колиска

Мені ялицею запахне,
 немов замріявся поет.
І чом душа такого прагне,
 коли вже вдома Інтернет?
Дитина з рідної Сухої все
 шле мені в космічний смерк
Стрічки від Гугл, Інет-сувої,
Але ні слова – від смерек.
А я не можу пригадати,
Яка епоха йшла селом,
І смерековий сволок хати,
Гостей і батька за столом.
Один колов дитину вусом,
А той розказував жалі...
Немов під вишитим обрусом
Опришки сіли на столі.
Та «студебекери» на Красне
Летіли знову по кругляк...
О, спомин той повік не згасне,
В душі не звіється ніяк!
І на хрещатому морозі,
І в хаті з дзеньками чарок,
І з духом щастя на порозі
Той час вознвсся до зірок.
Згадаю мамку молодую,
Братів маленьких і сестер.
І різдвяною колядою
Казково світиться етер.
Тоді росла трава шовкова,
Світили в серце ночі й дні.
А та колиска смерекова
І досі бачиться мені.
Уже під небом та колиска,
Уже під зорями вона,
Де дід Ілля гримить і блиска,
І ні покришки, ані дна.
Суханська мова смерекова
І коліскова пісня та,
Як наша доля присмеркова,
Як наші долі і літа.
Вона – літає все, літає

Вже в небесах, а на землі
Уже в Інеті хтось читає
Про наше щастя і жалі.
Фальшивий огник знову блиска,
Заліз у скайп якийсь там тип.
У небесах летить колиска.
Плачу немає, тільки схлип...

ШОВКОВИЙ ШЛЯХ

Минувши Гіндукуш і Бухару, ці люди
Роками йшли і йшли аж на розрив аорт.

І виявся самум. І тяжко йшли верблюди
Ув Ольвію, де їх чекав античний порт.

Із Персії – то Ксеркс, а то ще ближній ворог,
І тільки в ковилі – сліди од колісниць...

Ольвійського вина приборва китайський порох,
Але китайський шовк усіх понадив ниць.

І нині, як тоді шумить цей степ шовками.
І тут китайський слід і скіфський лет стріли.

А ми себе до днесь іще не відшукали:
В титанів і богів кентаврами були.

У Києві шумить, шумить московська лавра.
І в наших головах шумить московський дзвін...

Отак собі йдемо подобою кентавра,
І тавра кріпаків –совтаврам узамін.

Нелегко в Понті нам – і на Кінбурні вовку,
Де шовку на вітри бере собі Зевес...

О, синку, дай мені шумливу жменю шовку,
А я тобі віддам і золото небес.

Ти тут Ахіллом біг – і вже не будеш юним,
Бо ниточка лягла срібляста біля скроне...

Верблюди тяжко йдуть, а гетам шлях і гуннам
Осяє у степу розпалений огонь.

Лелека

Не судім цього птаха строго,
Ображати лелеку – гріх.
Схожий він на сільського святого
В білосніжних одіннях своїх.

І коли на покошенім лузі
Білі крила летять в апогей,
Це до нас повертаються друзі.
Це в колісках – епоха дітей.
І в лугах перемчали епохи,
Та не зникла в оселях любов.
А в столиці – кати й скоморохи,
Скоморохи і блазні немов.
А насправді довкола нікого:
Ні дітей, на людей, ні села.
Тільки бусол із ликом святого.
Тільки човен в ріці без весла.
Та сніги залітають торішні,
Як лелека уже відлетить...

Оскарження Дантеса

Виправдовувавсь Дантес:
– Я лейб-гвардії поручик!
Заявляю вам протест:
– Я сенатор, Пушлкін – мученик.
Був у Пушкіна мотив,
Але я його убив.
Винувата Наталі?
Я в сенаті, він – в землі.
Біля Чорної річки
Вже не буде навпаки.
Хоч були ми свояками,
В мене біль моїх скорбот.

Дуже носитья із вами,
Із поетами народ.
І хоч ви завжди банкроти,
А по смерті – королі,

Хоч і голі, та банкноти
Всім потрібні на землі.
Але навіть без банкнот,
Він кумир, а не банкрот.
Але черні лиш одне:
От би Пушкін вбив мене!
Але він цього не зміг.
От і впав на білий сніг...
Чи була тоді кольчуга
Під мундиром?
Зовсім ні!
І сьогодні він мені,
Як на Чорній річці – хуга.
Де ті роки молоді!
По мені в Парижі Меса.
Вбив би він мене тоді,
Пушкін став би за Дантеса.
А Мартинов? Руський біс!
Він умер в своїй постелі.
Продавав успішно ліс
В Києві, не на дуелі.
А Шевченко ваш умер
В Петербурзі між химер.
Але вбив, а не порвнив
Маяковського Агранов.
Пістолетами, шаблями
Захищали власну честь.
А потому – штабелями,
Від поеті нині – десть
Хто поручик, хто майор...
А живе на Україні

Олігарх, Дантес, мажор
У своєму володінні.
А в Печерському суді
Не Мартинови й Дантеси,
Не дуелі, як тоді...

А Париж – вартує меси!
Ви за свого Кобзаря
Помолітеся, козаче.
Де фельдфебеля – царя
Він розжалував, одначе...

Та з весни і до весни
Все оре крилата шкапа
Від Олеся Бузини
До державного сатрапа...

* * *

Склепи. Музика. В оленях светрик.
Грають «чардаш».Пливе уві млі
Ресторанний циганський оркестрик
У далекій, забутій «Скалі».

Ференц Семан. Угорська богема.
Ллється в склянки «токай» без кінця...
Назавжди, я гадав, наохтема
Тут оселена музика ця.
Тутки Міклош улещував Галю,
Говорив про романси без слів.
...І тепер опівночі лягаю
Під мелодії тих скрипалів.
Де ви нині, веселі музики?
Де винце – променистий «токай»!
На «Кальварії» всі ви навіки,
Як од споминів цих не тікай.
Нині всі музикують на хмарах,
Віршоводять і Скунць, і Вовчок.
І про грішне минуле – мовчок...

А скрипаль одкидає кептарик
І підносить до скрипки смичок.
Чари ночі. Буяли славетно
Із вина і мелодій без нот.
Слався, музико, музико «етно»,
Нині інший гуляє народ.
Ви, Говерло, Везувію, Етно, –
Влийте магми співцеві у рот!

Богдан Іванович Сушинський. Прозаїк, поет, літературознавець. Автор 65 книжок. Академік Міжнародної Академії наук, освіти та мистецтва при ЮНЕСКО. Багатолітній голова Одеської обласної організації НСПУ, Лауреат премій ім. Е.Багрицького, ім. О.Дюма, ім. М.Трублаїні, ім. І.Мазепи, ім. І.Буніна, ім. С.Олійника та ім. Д.Яворницького.

Богдан Сушинський

Сумнівами змучені

Творчість Петра Осадчука – це особне явище в сучасній українській літературі, яке поки що не має усталеного літературознавчого визначення, але яке виразно позначене мистецтвом вияву українського національного гумору, філософськи оздобленої політичної сатири і жорсткої патріотичної лірики.

Свого часу я вже казав, що «справжній поет – не той, кого читають, а той, кого цитують», чиє слово западає в душу, як у благодатний, ідейно підживлений вітчизняно-патріотичний ґрунт. Так от, Петро Осадчук належить до тих поетів, яких цитують, і в творах яких є чимало такого, що хочеться перечитувати і душевно переболювати; що знову і знову примушує осмислювати політичні та морально-етичні реалії нашого українського напівдержавного видіння. Відтак із цілковитою впевненістю можу стверджувати, що від часів Шевченка література наша не знала в своїх лавах поета настільки політично заангажованого, сатирично гострого й аналітично, по-народному правдивого, яким постає перед нами Петро Осадчук.

Афористичність його мислення вдало підсилюється глибинним знанням українського політичного задзеркалля, а патріотична вивіреність світогляду відтворюється в творчому сарказмі та миттєвій реакції на висловлювання, явища і події поточного буття. Можна лише пожалкувати, що не існує такого масового періодичного видання, в якому поет міг би так само оперативно оприлюднювати свої мистецько-політичні та соціальні рефлексії. А тим часом твори його настільки конкретизовані, а подеколи й політично персоніфіковані, що, зібрані в солідний том, здатні будуть слугувати нашим нащадкам своєрідним «літописом самовидця» або, як я назвав би той фоліант – «Новітньою хронікою хронічної української бездержавності». Чи бездумності та бездуховності – то вже питання нюансів.

Його поетичні збірки «Чуття єдиної провини», «Віддзеркалення безодні», «Театр перед мікрофоном», «Реєстр українського лайдацтва», «Чорні метаморфози», «Паранормальні явища» – це ті зразки політичної публіцистики у її найвищому, гротескно-сатиричному вимірі. За якими не лише сучасники наші, але й прийдешні покоління справді зможуть вивчати черговий спіральний виток національного поступу до незалежності; виток, який супроводжується майже цілковитим витісненням етнічних українців-патріотів із Верховної Ради, Кабінету Міністрів та інших центральних владних органів; засиллям в них продажних політиканів, яким, як я вже писав свого часу, дуже потрібна Україна, але... без українців. І в яких ненависть до української мови, української культури, до всього, що дихає українською історією, така ж сильна і непогамовна, як і промосковське, прокомуністичне холоуйство:

Вірний Сталіну до загину
Тих людей, у яких стріляв,
Він навчився стріляти в спину,
Так що краще за всіх поціляв.
Святкував Перемогу в самому Берліні
Після того, як інші взяли його.
Ним убіснних скорботні тіні
В душі не збудили покути вогонь...
... Гамував свою вбивчу спрагу,
На безмежних просторах ГУЛАГу,
Проявив себе, як ніде
У катівнях еНКаВеДе.
Відслужив, поселився в Україні,
Його помисли й досі незмінні,
Досі певний крутий сталініст:
Хто українець, той націоналіст.
З ним постійно уявний наган,
Мені ладен пальнути в обличчя.
Він іде на парад, як війни ветеран,
І в атаку – «За Сталіна!» - кличе.
Вірний монстрові до загину,
Він, як лютий хронічний кат,
Нині з осудом дивиться на Україну,
І бачить у ній недобитий штрафбат.
(«Хронічна вірність»)

Уважно перечитайте ці рядки, і ви побачите в ньому узагальнений образ сьогоденного україноненависника, з отих, хто,

остаточно знахабнівши від безкарності, цілими кланами захоплює владні структури, хто перетворив наші засоби масової інформації на засоби дискредитації української національної ідеї, української історії і культури; хто цинічно повчає, якою нам бачити вітчизняну минувшину, якою мовою спілкуватися і яким богам молитися; кого мати за народних героїв, а кого – за зрадників цього народу. Це ті, котрі, як пише поет, «щоб на шию нам сісти, гуртуються за національною ознакою». Втім, і за ідеологічною – теж. Ті, що...

Жили в Україні, як дачники,
Українську зневаживши суть.
Нині ж там у державі табачники,
Де б тютюники мали бути.

Народний депутат України двох скликань (1990-1998), член ініціативної групи по створенню тепер уже всім відомих організацій – Народного Руху України і Товариства української мови ім. Т. Шевченка; активний учасник усіх національно-патріотичних та національно-мистецьких заходів Спілки письменників України та інших творчих і громадських колективів, Петро Осадчук завжди залишався серед тих поетів, чії вірші, гуморески та афористичні фрази і сентенції є прямим, але мистецьки вивершеним віддзеркаленням його громадянського життєпису. А мирське буття – позначене грішною праведністю мистецького відтворення усіх тих «викликів» української реальності, які творчо наелектризують душу і талант поета.

Саме депутатський досвід Осадчука дозволяє йому поглянути на вищий законодавчий орган України, як на театр абсурду біля мікрофона. Саме там, шокований ідейно-хабарницьким запроданством народних обранців, поет по-справжньому усвідомив усю безодню паралічу народної волі, українського національного духу та національної ідеї, які не здатні пробитися до парламентської трибуни через заслони манкуртів, володарів подвійних громадянств, москвофілів та партійно згуртованих, «обмандатнених» кримінальних авторитетів.

Пройшовши через цей «шок владних коридорів», поет вже не може не шокувати і свого читача. Але зауважу, що це шокотерапія жорстокою правдою. Поетично вираженою, але не опоетизованою, услід за якою з'являється убивчий, але невідворотний соціально-державницький діагноз:

Опинилась людина в суспільній ніші,
В якій розчинились добро і зло.

Були вже часи набагато страшніші,
Але ганебніших не було.

«Найгаласливіший театр у світі, – пояснює поет в одній зі своїх прозових «Фраз» сутність того найвищого державного органу, що нібито ж покликаний формувати українську державність, але подеколи формує групи ідеологічного та промислового рейдерства, - український парламент, що незрідка приймає підозрілі рішення, але сірість його активно діючих персонажів – поза всякою підозрою».

Проте виникає запитання, а чому ж цьому імперсько-економічному рейдерству не існує реального супротиву? Та, напевне ж, тому й не існує, що...

В час передвиборної боротьби
Домінують прийоми безбожні –
І дзвенять, ніби дзвони, лоби,
Особливо – порожні!

У літературу Петро Осадчук входив ще в далекі 60-ті, але не залишився серед чималого гурту, як би я назвав їх, «запізнілих шістдесятників» (і тим паче не загубився в цьому гурті), а мудро торував свій власний шлях, самовіддано реагуючи на появу все нових і нових гарячих і больових точок українського політикуму; на двобої між тими, хто нашу українську незалежність виборів і вистраждав; і тими, хто, зневаживши зусилля патріотів, нахабно й україноненависницьки наживає на ній свій політичний, фінансовий і продажно-електоральний капітал, щоб потім, уже в самій Верховній Раді, перетворюватися на оті сумновідомі продажні «тушки», які, за хабаря, підступно переходять до вчорашніх ідейних супротивників, зраджуючи не лише свою фракцію і свою політичну силу – а зраджуючи народ. Втім, переважна більшість із них «своїм» український народ ніколи не вважали.

Саме на хвилі усвідомлення цієї національно-історичної несправедливості і з'являються сумні рядки Петра Осадчука:

Ті, що були першими,
Чесними, порядними,
Свою справу звершили
Й стали другорядними.
Ті, які ховалися,
Рот відкрити не сміли,
По хребтах піднялися,
Нам на шию сіли.

Тож і виходить, що український народ змушений з болем у душі спостерігати за тим, як...

Коридорами ліберальної влади,
Не криючись, на повен зріст,
Ходить донецький Бен-Ладен
І каже: «Я – комуніст!»

Мужність і мудрість Петра Осадчука як поета полягає передусім у тому, що він не боїться «злободенності» своїх творів, а навпаки, активно вторгається в оту, здавалося б, таку осоружну для класичної поетики, але таку пекучу на пательні української соціально-політичної реальності «злобу дня», твердо вірячи, що «сьогоденне» - ще не означає «одноденне»; а подеколи й жертвуючи високим мистецтвом нетлінних тем і почуттів задля того, щоб залишитися зі своїм народом саме зараз, тепер, у найскрутнішу днину пізнання і прозріння – через самовизначення біля виборчих урн; через комуніст-ідеологічні імперські метастази і рефлексії; через комплекси москвофільства і хохляцької меншовартості.

Ця творча жертовність зримо простежується, як у попередній його книжці з пророчо-застережливою назвою «Віддзеркалення безодні», презентація якої теж відбувалася під час Олійниківських читань на Одещині, так і в новій – «Сміх сильніший від плачу», що являється світові в «Бібліотечці лауреатів премії імені Степана Олійника». І це в той час, коли чимало естестволюбних поетів усіяло намагається дистанціюватися у своїй творчості від будь-якої політичної визначеності. Хоча при цьому вони щиро переконані, що читачеві, власне, народові, потрібні не мистецько-політичне осмислення дійсності, а безнадійно збаналізовані недоноски чистої поезії. Але якби ж то справді «чистої» і справді Поезії, душею і талантом виношеної...

Ще одна особливість творчої манери Петра Осадчука полягає в тому, що він ніколи не покладався лише на поетичні збірки і публікації у пресі, як на «останні аргументи» поета і єдиний засіб його спілкування з «масами». Річ у тім, що й поезія, й афоризми Осадчука давно стали вишуканими проявами «розмовного жанру», з яким він неминуче постає не лише перед будь-якою формальною аудиторією, але й серед будь-якого політичного, письменницького, школярсько-студентського чи громадсько-активістського зібрання. Постійна націленість Петра Осадчука на епіграмну шаржовість мислення, на іронічне світосприйняття, на саркастичну оцінку чергових політичних екзальтацій українських можновладців дозволила йому вигранувати певний морально-

етичний кодекс, відлуння якого можна віднайти, ну, хоча б у таких його рядках:

Мені чужа естетика аскета,
Чужа також естетика кастета.
Я, многогрішний в слові і житті,
Не знаю втіхи в тихім забутті,
І не рятуюся лише в молитві,
Не бачу сенсу і в жорстокій битві,
В спасеннім
слові віднаходжу суть...

Під час Олійниківських читань та днів гумору на Одещині; під час роботи письменницьких заходів; у часи найбільшої напруги, викликані черговими ексцесами в Верховній Раді і навколо неї... - мені не раз доводилося бути свідком того, як пародії Осадчука, його гуморески, епіграми і сатиричні фрази народжувалися прямо в ході спілкування. Він – один із не багатьох сучасних українських майстрів розмовно-літературного експромту – дотепного, здебільшого простонародного, і завжди «виразково»-актуального в умовах сьогочасного ідейно-політичного та економічного безладу в країні, на зразок:

«Ніхто нікого не силує йти на вибори (хоча спроби трапляються), але після виборів мільйони людей почуваються згвалтованими»; або

«Фізичні хвороби людини і хвороби суспільства взаємопов'язані... але в термінології тут трапляються невідповідності: наприклад, не може бути таких понять, як «прогресивний тоталітаризм» чи «прогресивний соціалізм», як в медицині немислимі визначення «прогресивний рак» чи «прогресивний-атеросклероз».

Хто в своєму творчому пошукові панічно боїться бути сьогоденним і злободенним, той забуває, що для нащадків, задля яких, власне, й пише свої «нетлінки чистої поезії», — він може виявитися більш-менш цікавим не чуттєвим марноримуванням, а саме тим, що зумів віддзеркалити громадські і соціальні зрушення свого покоління; національно-патріотичні екзальтації свого народу і своєї епохи. Навіть якщо при цьому книжку свою він назве так, як назвав одну зі своїх книжок Петро Осадчук, підкресливши, що насправді його віддзеркалення дуже нагадує «Віддзеркалення безодні» — перед яким, на хвилі національного потрясіння, у черговий раз виявився наш багатостраждальний, але оптимістично налаштований, а тому невмирущий, мужній народ.

Петро Ілліч Осадчук – поет, перекладач, критик, публіцист. Автор кількох десятків збірок поезії: лірики, гумору та сатири. Працював секретарем Ради та заступником голови НСПУ. Нині член Ради. Обирався депутатом Верховної Ради двох скликань. Нагороджений орденами «За заслуги» III ст. та Св.Володимира III ст. Лауреат премій ім. М.Островського, ім. В.Сосюри, ім. С.Олійника, ім. П.Тичини, ім. С.Руданського, ім. А.Бортняка, ім. Л.Вишеславського, ім.І.Кошелівця, Нобельської премії.

Петро Осадчук

* * *

Сумнівами змучені-перемучені
На сьогодні живем в тій будчині,
Куди словом і ділом були спрямовані,
Нині згвалтовані і пограбовані.

* * *

Малі сини великого народу
Ведуть в майбутнє через пень-колоду,
Змагаючись завзято день у день,
Хто з них найкращий і... найбільший пень.

* * *

Підступні й зажерливі без міри,
Назовні – люди, а в суті своїй – вампіри,
Головні архітектори нової руїни
П'ють безкарно живу кров з України.

* * *

Твердо знає, де чорне, де біле,
Кого – вгору, кого – до ями.
Цього досить, аби дебіли
Захотіли стати вождями.

* * *

Згадаємо свободу, мов легенду,
Як здають Україну в оренду,
І одержим за безмір добра і краси
Класичний шмат гнилої ковбаси.

* * *

Оті розбійники з великої дороги
Готові знов погнать безтямні сили
Від перемоги і до перемоги
Старим етапом – від могили до могили.

* * *

Якби небо цінувало совість
І роботу до самозабуття,
Воно б не дозволило в тимчасовість
Обернути людське життя.

* * *

Люди, що мають уроджені вади
Чомусь найбільше рвуться до влади,
А потім виявляється, що влада –
Їхня найбільша вада.

* * *

Хочеться ніжності й білосніжності,
Хочеться рівності й благовірності...
Але як це спізнати у дні,
Що стоять на шахрайстві й брехні?!

* * *

Поїзд демократії чи дійде до кінця,
Коли маємо поспіль таких депутатів,
Що позаймали персональні місця
Відповідно до куплених мандатів.

* * *

Свині хрюкають, корови мукають,
Іван випиває бормотухи барило...
Життя характерне такою штукою,

Що на кожному кроці – свиняче рило.

* * *

Зоряне небо не кожному видно,
Певно, не в кожнім така потреба.
А порядній людині іноді стидно
Підводити очі до чистого неба.

* * *

В роботі бути несамовитим,
Ставить роботу на рівень кохання.
Але всіх на світі і все полюбити –
То є немислиме надзавдання.

* * *

Знову вдарив вечірній дзвін,
Розганяючи сірі хмари.
А ворони – йому навздогін:
– Кар-р-ри злодюгам, кар-ри!

* * *

Думки народжують реальні відчуття,
А відчуття усіх думок основа.
В мені щемить моє серцебиття
Так, як у думці українська мова.

* * *

Ніщо з нічого не виникає?
Лукрецій рації нині не має!
Інакше ніщо у цю пору похмуру
Не змогло би пропхатися на верхатуру.

* * *

Які ж перед Богом провини
У сучасної людини?
Серед тисяч найбільша провина,
Що не кожен із нас – Людина.

* * *

Маючи деякі гуманітарні знання,
Він і в політиці дещо шурупа,
Тому заслуговує на високе звання –
Генералісімус власного пупа.

* * *

Часто люди безсоромні
Роблять вигляд, що вони скромні.
Але спробуй зачепити їх –пожалієш,
Від лайна відмитися не зумієш.

* * *

Коли хтось обіцяє, що зробить, що вміє,
А насправді не тямить і не розуміє, –
Це сучасний політик – прошу пробачення! –
Якого цікавить самозбагачення.

* * *

Завжди поряд гарне і потворне,
Йдуть пліч о пліч любов і зрада...
Ой, не все, що людиною створене,
Перемагає оголена правда.

* * *

Невибаглива тьотя Настя
Своїх намірів не скривала,
Тому привселюдно сказала:
– Як мало треба для щастя! –
І вайшла заміж за генерала.

* * *

Любов – дивовижна квітка.
Але при першій нагоді
Прибуває людина нізвідки
І квітку зриває в чужім городі.

* * *

Вона вогню любовного ізнизу
Підкидала, як у вогнище хмизу.
А він міркував: – Погамуйся, дура.
Часто кохання – лише процедура.

* * *

Світ не стане справедливим
І ніколи не стане цнотливим.
Навіть кращі з новітньої ери
За крок від тих, що вийшли з печери.

* * *

Вродливі жінки можуть стати щасливими,
Але цього замало – бути вродливими.
Жінка красива – трапляється часто! –
Серйозна загроза, як мандат у нещастя.

* * *

Хто паплюжить свою Вітчизну,
Щоб славу підняти чужих країв,
Той самому собі поминальну тризну
Готує у колі її ворогів.

* * *

Той, хто справді будує майбутнє,
Не руйнує ніколи минулого.
Так було і так має бути
Ради суцього і промайнулого.

* * *

Є в цьому тривога і красота –
Починати день із чистого листа.
А коли почуття і помисли чисті,
То народим слова від народження чесні.

* * *

Заздрість у ненависть переростає,
А далі пліч о пліч крокує з нею.
У творчій змаганні ніхто не знає,
Що на шляху його підстерігає,

* * *

Треба вірити в себе самого,
А вже потім у чорта чи в Бога.
Лиш тому посильна життєва дорога,
Хто в себе повірить, як вірять у Бога.

* * *

Ідеї вбивали силою зброї
Через репресії і депортації...
Якщо в храмі духу ми не ізгої,
То в нас визріває прийдешнє нації.

* * *

Коли вип'ємо чашу свою до дна,
Чи настане обнови жадана весна?
А може залишимо дещо в тій чаші,
Щоб завершили справу нащадки наші.

* * *

Літні люди в побуті і в посильному труді
Зостаються такими, як були молоді.
А як быть з бідолатами, з тими,
Які в молодості не були молодими?

* * *

Скажуть: – Отямся, ти не тямущий,
Про владу згадай і глянь правді в вічі...
Ну, що ж! Владоможці в цім світі минуці,
А ми з Україною суцці і вічні.

* * *

Ми станемо сильні, ми будемо разом,
Як нас об'єднують свобода і розум,
А як будемо жити для зиску й корита,
То настане майбутнє, як могила розрита.

* * *

Колись хатки ліпили з глини й глею,
У пишних палатах себе не бачили,
Але вірили в національну ідею
Й не боялися зайшлих табачників.

Про автора

Павло Павлович Гай-Нижник – доктор історичних наук (2008 р.), поет, академік Української академії наук (2010 р.), громадсько-політичний діяч. Народився 28 травня 1971 р. в м. Дунаївці Хмельницької обл. Українець.

Одружений, батько двох доньок: восьми та трьох років – Дзвенислави та Яснослави.

1995 р. закінчив факультет історії Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту ім. В. П. Затонського.

1998 р. закінчив аспірантуру Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України;

2008 р. – докторантуру Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Працює в системі Національної академії наук України (НАН України), є головою Міжвідомчої Експертної ради з питань національностей, національних меншин та захисту українців у світі при Громадській раді МЗС України.

Автор 14 індивідуальних та колективних наукових монографій й 400 наукових публікацій, опублікованих в наукових виданнях України, США, Канади, Росії, Білорусі, Угорщини, Сербії, Румунії та інших країн.

Автор збірок поезій: «Згадуй мене... Лірика кохання» (Київ, 2006). та «Смак свободи... Лірика життя» (Київ, 2009). Його поезії друкувалися також у часописах «Подільянин» (Кам'янець-Подільський), «Дніпро» (Київ), «Батьківщина» (Торонто), а також у збірнику української поезії «Вілаг почуттів» (Ужгород).

На слова його віршів складаються популярні пісні (зокрема: «Якби ти знала мила моя» та «Мамине кохання», а також твори для хорового співу (як, наприклад, «Скажи-но гай» (слова П. Гай-Нижника, музика С. Заверухи) – хорова композиція, що брала участь у Міжнародному фестивалі хорової музики (Варна, Болгарія; червень 2012 р.).

Мешкає і працює в м. Київ (Україна).

Павло Гай-Нижник

Тебе я колихав ночами

Поезії

Хвилинка

Хвилинка – крап...

Пройшлась і впала,

Враз промайнувши крізь сльозу,

Яка чрез тіло в горлі стала,

Й опанувавши тремт в мізку.

Все серцю кисню не давала

Та склом полізла по нутру
І зупинилась... Міркувала:
Життя залишу чи зітру?..
27 грудня 2009 р.

* * *

Склади моє обличчя з безлічі світлин
У пам'яті своїй, щоб міг я завжди бути
Вже не один. І в прірву далечинь
Лиш поглядом скажи: Ти не забутий...

Створи мене із тисяч кольорів
І відтвори у собі мою душу.
Щоб увійшов у тебе і зомлів
Мій плінний тремт. Я більше не порушу

Терпкий той стогін. Ти лише прийми
Ці промені, що з неба надсилаю
Твоєму серцю. А мені пошли
Ледь чутним подихом: Кохаю... Пам'ятаю...
21 лютого 2011 р.

Я тебе не забув

Я тебе не забув, я ніколи тебе не забуду,
Ти будеш у мені і тоді, коли пам'яті в світі не буде.
Ти частина мене, ти зі мною мандруєш усюди,
Ти і є, власне, – я, а я, – вічно тобою лиш буду.
Я тебе не забув, я нізащо тебе не забуду,
Я згадаю тебе й коли пам'ять про себе забуде.
5 травня 2011 р.

* * *

Усе покину – лиш поклич, – я полечу, помчу, полину,
Вчіплюсь за вітер силоміць і буду бігти без зупину
До тебе... До твоїх зіниць... До тихих вод твого плину.
Усе залишу на твій клич і в течію пірну неспинну
В шляху до змріяних суцвіть, аж поки врешті не зустріню

Світанок твій у мою ніч, аби кохати до загину.

16 червня 2011 р.

* * *

Розстелю тебе в травах я килимом,
Вітерцем навкруги обійму
І зігрію, мов сонце проміннями,
І у пестоцах в небо здійму.
Пронесу між небес та зоріннями,
В дивовижний туман обгорну
Й дощовими зцілюю краплинами,
Щоб пізнала ти вічну весну.
Щоб розквітла ти й вкрилась перлинами
Чистих рос, щоб відчула красу
Того світу, куди тебе крилами
Я кохання свого віднесу.

20 липня 2011 р.

* * *

Розлилися фарби, наче кров,
Плямами й нерівними стежками
На папері... Як й моя любов
Розтіклася по мені струмками.

Запеклися змішані чуття,
Як в суцвітті кольоровім рани
Й розплескалось барвами життя,
Й пензлем долі нарізає шрами

Там, так глибоко, – в душі...
Той, хто рухає серцями,
Хто шляхи малює у тиші
І розкраплює палітру між світами.

4 серпня 2011 р.

* * *

У галасі юрби не чутно Бога,
Не видно янголів і праведних шляхів,
Там в'ється блуд і пастками дорога,
Трясовина оман і манівців.

Отрутою обмашені уста
Цілунками лукавих травлять душі,
Й принадно-лестно зраджують Христа
Порожнім дзвоном й зпоюють з калюжі

Хмельних із розуму. Жалоба
До слави п'яної та розблиску монет
Там править літургію і подоба
Тіней ширяє й божевілля злет.

10 серпня 2011 р.

Земля, в якій рубають тихий рай

Під небом є земля, де на очах у Бога
Облудинки рубають тихий рай
І не страшаться. В них своя дорога
Без божих сентиментів. Зазвичай
Вони з лукавства й моляться. Відроддя
Там горстка є, що золотим тельцем
Вже й Господа запнули і з погордя
Себе на стінах вішають взірцем.
У тім Краю, у цілого народу
Стирають пам'ять, а з душі
Здирають віру наживо й свободу
Як пса припняли і за бариші
Купують слово й затикають мову.
Поступово конає право там й сваволя
Розхристано зухвало вкотре знову
Гвалтує люд й пиячить, а недоля
Блукає в тім раю. І тільки в вишині
На глум цей Бог вже підбира нагоду,
Аби воздати кару в судні дні
І гультяям, і рабському народу.

13 серпня 2011 р.

Вона прийшла...

Мряка з дощем переплелись
Так млосно і розтяжно тужно,
Що небесами розляглись
Чеканням хмари. Незворушно

Спливає в краплях час по склу
І тільки вітер про барвистя
Чуттів шепоче їй й крізь млу
Розтихо кличе тремтом листя.

Вона прийшла із сонцем в жменьці,
Все світлом вмила й враз здійняла
Розсиплі промені у серці,
Й веселка Всесвіт обійняла.

13 вересня 2011 р.

Спрага...

Поцілуй, націлуй, зацілуй
Краплю всесвіту вічно тривкого
Крихту неба вхопи й подаруй
Смаку тяглість солодко-терпкого.

Покохай, накохай, закохай
Мені зорей дощі нескінченні,
А в нектарі блаженства нехай
Будуть квіти його височенні.

Приголуб, наголуб, заголуб
Зовсім трохи тепла, щоб без краю,
Обпали лише хвилию губ
Так, щоб смак, мов павінь водограю.

Полюби, пригорни, обійми
Мені плеса річкового ніжність,
В занебесся до Бога здійми –
І я піду з тобою у вічність.

22 листопада 2011 р.

Донечці

Лише тебе я колихав ночами,
Лише тобі співались колискові,
Для тебе златом спалахнули зорі
Й кружляють досі дивними танками.

Лиш за для тебе сонце вранці сходить
І місяць по ночах свої казки шепоче.
Так чари діють й Провидіння хоче,
Яке із тебе погляду не зводить.

Бо ти у Бога обрана. Він в янгола з крила
Здмухнув пір'їнку щастя – диво долі,
Й спустив тендітно на твої долоні,
Щоб Його квітка на Землі зросла.

Все це для тебе. Ти лиш розквітай.
Не бійсь, візьми це щастя в жменьку
Й до серця поклади в кишеньку
І з ним живи, радій, кохай і знай

Що я лише тобою дихаю і тішусь,
Твоєю мовою дзвенять лише-но мрії,
В твоїх очах душа лишень ясніє,
Що ти в мені. Я ж – лиш твоїм залишусь.

6 грудня 20011 р.

* * *

Помолись за мене Богу, мамо.
Якщо знаєш як – я вже забув.
Розкажи, що каятись ще рано,
А народження своє я вже відбув.

Попроси не голосно, не слізно,
Просто пошепки, і десь не навиду,
Щоби Господу не видалось, що пізно
Я колись до Нього сам прийду.

Поясни, що я вже у дорозі,

Тільки десь затримався в житті
Ненадовго, і вже десь невдовзі
Я в Святім з'явлюся обійсті.

Розкажи, що я вже вивчив мову,
Тою, що говорять до Небес,
Що вмиваю душу й з нею знову
Впаду під Його Всевишній перст.
9 грудня 2011 р.

Омана

Не йди шляхом всевидячих сліпців,
Які, плазуючи, повчають як літати,
І затискаючи гвалт тисячів ротів,
Вчать батогоми мовчки розмовляти
Про вільність слів. У прірву манівців
Вони штовхають, аби там блукати
Ти б міг до скону, й не шукав шляхів
До світла правди. Де не розпізнати
Глас Господа від голосінь скопців,
Хотінь співати від тяжінь волати
У камері життя, де мряку ліхтарів
За сяйво сонця вчать тебе вбачати
Й довіку не прозріти. Безлічі життів
Безликих там готові розміняти
На блиск монети й на кінець світів,
Щоб ти себе зумів перебрехати
Й, уярмлений в душі обглоданій, катів
Своїх й у собі вже не міг здолати.
6 березня 2012 р.

Остання крапля

Сльози Всевишнього оплакують людину,
Вмивають виразку відмови каяття,
Й обпалюючи гнівом шлях загину,
Остання крапля розтрощить буття.

І відкупитися молитвою від Бога

Не вдасться вже. В очах Його давно
Нема невинних... Є лише дорога
Усіх на плаху, по життєве дно.

Там, без лахміття виправдань, душа
Оголена, прибита покаянням
До скелі із гріхів, себе не спокуша,
Зазнає ляпаса всевишнім покаранням.
12 березня 2012 р.

Тенета незвіданих мрій

Пірнувши в вир, уже без вороття,
Все сподіваєшся у нім не блуканути
І, не заплутавшись у ниточках буття,
Одну, не плутану, волієш не відчуту
Й за нею йти? Крізь терни в майбуття?
І врешті щось таємне осягнути?

До простоти ускладнивши життя,
Ти думаєш, що зможеш все збагнути
І, обдуривши музу забуття,
Узріти те, чого не оминути
В часи прийдешні? І без каяття
Гадаєш в очі Богу зазирнути?

Що в них побачити ти мрієш? Маячня
Відлуння слів, яких давно не чути,
Й речей існуючих тенета пізнання
Не заворожують? Ти мрієш досягнути
Вершин незвіданих? Приховані знання?
А власних демонів не пробував замкнути?
7 травня 2012 р.

Час на зміни

В одній, колись заквітчаній, країні
Народ приспався (чи забув устати).
І розплодились там, як ще ніде до нині,
З кубла чужого варвари пихаті,
В яких і по ночах і в днини

Рефлекс тваринний пожирати
Собі подібних рве. І без провини
Та інших відчуттів, стокляті
Вчорашні босяки, з широкої стежини
Обсіли люд, зарвались, й в чистій хаті
Регочучи паскудять. А між ними
Смердять курви і блазні волохаті
Волають п'яні гімни й золотими
Побрязкують цяцьками. Розіп'яті
Відтоді право там й свобода. Тихо гине
У цій землі зерно, а зайди, мов затяті,
Безбожно моляться язиками німими,
Та й тішаться, немов своїх «понятій»
Від Бога приховали і сліпими
Людей зробили, що святих скупляти
Будуть як тушок срібними, масними
Грішми невартими; і так владарювати
У куряві сваволі до скінчини
Віків довічних будуть. Де їм знати,
Що Бог – не піп, з подачкою не згине,
Й вгодованими псами не злякати
Гніву небес. А ще, що із темнини
Світанок волі сяє, і що грати
Іржавіють поволі, а з-за спини
Народ заносить кару і тесати
Ножі почав давно. Його із домовини
Підняли сурми янголів й повстати
Зве честь Людини. Час настав на зміни!
21 липня 2012 р.

* * *

Ми вийшли із глибин блакитно-жовтих вен,
Із чорних днів минулого, з легендарних давен,
Й червоною, багряною кровю пролилися
На вишиванку долі. Ми в світло уплелися
Славетними піснями перемог і плачем дів,
Ночами тужними і розцвітанням днів,
І стали вічним, нездоланим родом,
Величним в Бозі, обраним народом.
Ми в землю цю вплелися ниточками

Із наших пращурів, батьками й діточками,
Героями звитяг, що без страху загину,
Попрали смерть в борні за Батьківщину.
26 серпня 2012 р.

Вершителям (Послання)

Спускайте псів, хай рвуть, нехай шматують.
Оскальте дзвін зубів, нехай для вас вполюють
Нових нескорених. Позрубуйте голів
До забуття... щоб кожен з вас зп'янів
З дзюрчання крові, з зойку забуття. Хай чують
Усі навкіл крик схованих страхів і як катують
Вас власні біси. А в примарах снів
Знов прокидайтесь від невбитих слів,
Від завиття і марев, що лютують
В уяві хворій. Каяття святі вже не дарують.
Лиш янголи до гнаних вами спів
Луною скинуть й розійдеться гнів,
Й не буде вороття. Нові серця зруйнують
Ваші хліви й спаскуджені життя. Звоюють
Й тих псів скажених, й їх поводитирів,
І Бог не зглянеться до ваших молитвів.
1 вересня 2012 р.

Ми є лиш вдих і видих

Ми є лиш вдих і видих,
Дійсність же – омана;
І все було насправді в небутті;
Миттєвий спалах тих,
Кого поцілувала
Різдва усмішка й смерті. Ми є ті,
На кого з карт злостивих
Ролі розкладала
Грайлива доля десь на самоті
І не цуралась. З праху спопелілих
Ліпила душі й миттю викрадала

Їх в небеса. Гадала на житті
І тишилась з змарнілих
Уже очей, із іскри, що згасала...
Ми лиш ті, що в своїй марноті
Від Божої сльози, що впала,
Є відблиском майнулим у бутті.
5 січня 2013 р.

* * *

Твою первинність обгорну своїм теплом,
Зігрію ним крихку, як світ, природу,
Цнотливий цвіт укрию під крилом
І промолю, і прокричу, про зірку нову Богу.

І вся планета вкриється добром,
А небо краплями чарівну вмис вроду,
І рознесе відлунням між дібров,
Що більш красі, і дивині, не буде переводу.

Невинність цю, що грає джерелом,
Вбиратиму немов цілющу воду,
Її співатиму як свій святий псалом
Й прошепочу, і пронесу її через негоду.

І всі тенета світу легко розірву. Одним вузлом
Сплету дороги в згоду.
Ти стала моїми і дійсністю, і сном,
Тебе вдихаю як Життя, як Долі нагороду.

12 січня 2013 р.

Анатолій Кирилович Мойсієнко* – поет, перекладач. Автор численних поетичних книжок. Кандидат філологічних наук. Професор Київського Державного університету ім. Тараса Шевченка. Лауреат премій «Благовіст», ім. Б.Нечерди, ім. І.Кошелівця. (*Наукове дослідження про творчість А. Мойсієнка читайте в цьому числі «Соборності» сс. 179-194, дослідження професора Миколи Степаненка).

**Редколегія та редакція «Соборності» сердечно вітають ВАС, шановний поєте Анатолій Кирилович, з 65-річчям і бажають ВАМ здоров'я, творчих успіхів та особистого щастя!
З роси та води!**

Анатолій Мойсієнко

ВЕРЛІБРИ

* * *

– Нащо тобі поезія?–
казали одні,–
Подумай ліпше
про власне здоров'я.
– Нащо тобі поезія?–
казали другі,–
Ти маєш дружину, діти.
– Нащо тобі поезія?–
казали треті,–
Озирнися довкола –
життя прекрасне.
– Нащо тобі поезія?–
жартували інші,–
Обзавівся б краще
коханкою.
– Нащо тобі поезія? –
ще інші, ще інші, ще інші...
І жоден не обмовився:
“Нащо ти Поезії?”

Ілюзія, застигла на твоєму обличчі,
Навряд чи зродиться вірою у глибині душі.

О жінко-свічко,
На твоєму прозорому тілі
Воцавіє печаль.

На ранок
Море стихло.
І перші промені сонця
Вже ніжили
Нерозчесане
після штормового вітру
Волосся
прибережних пальм.

Склепіння безсонної ночі.
Зір –
Як блукалець
У пустелі
Стелі.

Ніч-ящірка
Лапи темноти
Волочить міжтрав'ям,
Зоставивши
За обрієм
Зелене
Стебло
Хвоста.

Маленькі білі острівці снігу
посеред березня.
Цікаво, якої барви їхня надія?

З фрагментів спогадів-снів
Витягуєш,
Немов рибалка вудкою з-під льоду
Масних коропців,
які ще вчора були твоїми друзями
і які стали тепер
директорами і депутатами;
Плоскогрудих пліточок,
у яких давно вже повиростали голоблі-ноги,
якраз такі,
котрі безсоромно демонструють на подіумах.
Але раптом, диви,
Ключула золота рибка –
З самісінького споду снів-спогадів.
І ти чимдуж натягуєш волосінь вудки.
І золота луска
Вже міниться на сонці,
Набуває срібного,
Срібно-стального кольору,
І нарешті...
Стає оперенням
Справжньої щуки.

Білий рояль
І чорна галка...
Котру ніколи не обтяжувала боязнь
Лишатись у таким товаристві
Білою вороною.

Дав Бог день,
А моїй небозі –
Мене,
 грішника безбожного,
В цьому дні.

Плаский лінолеум облич –
Без віч, без губ –

Як згуба світу,
Як сто тисяч згуб
Світові.

У зойку пташинім,
Мов у горошині,
Виокруглено
Печаль
Бездомну,
Безрідну.

* * *

Два крани
З екрана пам'яті
Перевантажують спогади...
Перший кран знаком запитання (?)
І другий кран знаком запитання (?).
І лише третій кран,
Не обтяжений жодним спомином,—
Знаком оклику (!).

РЕАЛЬНІСТЬ

Ні пряника, ані кнута —
Тільки ти.

Легше впасти навznak
У пустелі безмовній,
Аніж волати про допомогу
Серед пустелі людей.

Свій свого —
Щоб чужі і духу боялися.
У нас же:
Свій свого —
Щоб і духу
Не лишилося
Нашого.

Спіткнись нараз.
Упади горілиць
До неба –
Може,
В падінні
Забачиш
Зірку над головою.

Полиск вдоволення на обличчі...
Жодна жилка не здригнеться
Спогадом
Про чиєсь ошукане сумління.

Політик, що не торгує політикою,
Військовий, що не брязкає зброєю
над колискою немовляти,
Учений, що не хизується ученістю,
Тітка Мотря, що скільки світ стоїть
Пече свої пироги і щедро
обдаровує сусідську дітвору, –
Господи, як усе це нормально,
Що й сказати годі.

Побіля Берлінської стіни 23 лютого 1990 року

“Лупайте сю скалу!”
Десятки молотів
З ранку до вечора
Пробують брилу гранітну.
А один спритний хлопчисько,
Навряд чи відаючи про Франкових
“Каменярів”,
Зате добре знаючи
Ціну сенсації,
За кожну відколину гранітну
Правив марку чи долар.
Що ж, екзотичнішого сувеніра

Важко сьогодні знайти в Берліні,
Ніж той, що дрібка мала гранітна
... посеред світу...
і не
поперек горла.

Не знаєш, на кому спинити погляд,
На чім зосередитись.
Надто манливий світ,
Надто звабливі лиця.
Спинися на власній парсуні.
Внутрішнє зосередження
Ще нікому не завадило
Привернути до себе
Погляди інших.

Дощі навскісні
На золотому ватмані осені...
Розлінують долю мою
Неприкаяну і невкоськану
Чорно-біло і чорно-боляче
На золотому ватмані осені.

В обіймах дня
І в обіймах ночі
Марю
Твоїми обіймами.

Три джмелі у тієї весни,
Один розкошує на квітах,
Другий – на людській лагоді,
А третій
На власну вроду заглядається.

Відгадаю мрію на твоїх устах –
Бо наша.

ВАРІАЦІЇ НА ШАХОВІ ТЕМИ

Є вічний шах,
Та нема вічного мату.
І той,
Хто завжди готовий
Тримати нас
У вічному страху
Чи вічній покорі,
Мусить зважити на це.

Про доцільність прийняття жертви

I

Майже гамлетівське питання:
Бути
Чи
Бити.

II

I король загинув ув обіймах жертви.

* * *

Удвох за шахівницею... А кожен
Самотньо шукає пристанища
Між королів і дам.

* * *

1.g2-g4?!
І все сказано
про маестро.
...Якби не загроза
Наступного ходу
Лишитись поетом.

Володимир Миколайович Сапон народився 20 липня 1951 року в селі Рудка Чернігівського району Чернігівської області. Закінчив філологічний факультет Ніжинського педінституту ім. М. Гоголя. Понад три десятиліття працював журналістом у Чернігові, зокрема, в обласних газетах «Гарт» та «Деснянська правда». Заслужений журналіст України.

Автор поетичних збірок «Зірка на пілотці» (1985), «Замкова гора» (2001), «Щаслива» (2009), збірки для дітей «Лісова аптека» (2004), історико-краєзнавчих книг «Призабуті стежки сіверянської Клію» (2003), «Чернігів древній і сучасний» (2003, 2006), «Седнів» (2004), «Таємниці назв наших сіл і міст» (2005), «Вулиці старого Чернігова» (2007), публіцистичної книжки «Дещо із щоденника» (2011), має кілька книжок у співавторстві: «Мандрівка по вертикалі» (1994), «Одіссея Юрія Лисянського» (2012) та інші. Також є автором передмов і упорядником збірок поезій Петра Пулінця «Брате мій, журавлику...» (2002), Олександра Самійленка «Вірші з Ніжина» (2010) та антології поезії та прози сучасних письменників Чернігівщини «Толока» (2012, спільно з Михасем Ткачем).

Лауреат премій імені Михайла Коцюбинського, Леоніда Глібова, Олекси Десняка, Василя Блакитного.

Член Національної спілки письменників та Національної спілки краєзнавців України. Член редколегій журналів «Літературний Чернігів» і «Десна» (місто Брянськ Російської Федерації).

Володимир Сапон

Поезії

Молоді сніги

1

Жбурне враз вітер снігу повну жменю,
Колючого, мов остюки ячменю
Тобі в лице, і знов майне до хвіртки,
І місяця лошак за нею фиркне,
Зачувши хвищі довгі батоги.
Помчать удвох до обрю-дуги,
Супроти дня — на молоді сніги.

2

Осінніх днів здолавши непокору,
Прийшли вночі і стали довкруги,
Мов білі стіни Спаського собору,
Оці пречисті молоді сніги.

У білім Вал — дахи, дерва, бруки...
Лиш де-не-де у неяснім вогні
Листків кленових тліють стародруки.
Про що вони повідають мені?

3

Все довшають тіні й за Десну біжать.
Понад зеленою смугою лісу
Котиться сонця рожева діжа
Із хвищею-тістом нового замісу.

Сніги виспівують гортанно
І туляться до ніг самі.
Мов сторінки перегортаю
Зими, що не написані.

Прозориться за дальній обрій
Полів безмежна далина...
Ступи — і найчистіший образ
Тобі відкриється сповна.

Ген сонце пропливає птицею
І видно все йому, як є,—
Спинився вітер над криницею,
Себе у ній не впізнає.

Морозів з лісу йде ватага,
Щедрівки голосно співа.
У скиртах — білих саркофагах
Минуле літо спочива.

Стоять зими найперші тижні,
Коли полями навпрошки
В снігах лягають траси лижні,
Немов поезії рядки.

Ген білий кінь пробіг на видноколі —
Завіяло дороги і стежки,

Та враз ущухло — чисті, мов токи,
Лежать сніги на луках і у полі.

Піти б так за городи навпрошки,
Де в надвечір'ї над ставком тополі
Замерзли й хукають в долоні захополі,
Мов з ковзанки веселі хлопчаки.

Зима — мов незбагненна таїна,
Читаю її дивні письмена,
Неначе досі ще не знану книгу.

Лише зоря торкне мого вікна,
Почую раптом, як зітха Десна,
У березі рвучи набухлу кригу.

В снігах поліські села, мов естампи,
На білім чорне — ліс удалині,
Хати, високі гнізда, що й вві сні
Про крила думати не перестали.

Нема лиш річки — змерзлими вустами
Вона пита: «Чи скоро теплі дні?»
Немов навколо дюни крейдяні —
Такі сніги за ніч повиростали.

Січуть морозів срібні сікачі,
Аж сіють іній верб розлогих шати.
Внесла знадвору повні відра мати —
Мигтять зірки в них, іскрами б'ючі.

То блискітки, що сяють нам вночі,
На дно в колодязі лягають спати.

Дзвенить на деревах іній,
Рожево обрій зацвів.
Повниться вечір синій
Гомоном дітлахів.

Вершечки верб у намисті —
Скільки зірок рясних!
На ковзані сріблестім
Місяць пливе між них.

Хочеться хлопчаків
Помчати за ним услід,
Та сутінки вечорові
Струшують іній на лід.

До хати кличе тополя,
Рипить під ногами сніг —
Городами йде із поля
Казка дитячих снів.

За Десною коні і тумани,
А за ними ген — віки й віки...
Чи не звідти, із Тмутаракані,
Руські повернулися полки?

Вої натомилися в поході
(Чи не всі у ранах, та — живі!)
Ледве з коней ізняли оброті
Та й заснули в молодій траві.

Ну, а коні мчать до водопою,
Грають срібні гриви у росі.
А над ними сонце з рай-дугою —
Знову мир і згода на Русі.

Так було, і спопеляє скроні
Те, що нашу пам'ять не лиша —
За Десною знов гуляють коні,
Доганя метелика лоша.

Й буде так прийдешньою добою:
Хліб і мед на отчому столі,
Вічні коні в лузі за рікою, —
Значить, мир і згода на землі.

Перунів гай

Пам'яті найтоншу павутинку
Порухом, гляди, не розірви —
Загляда в літописну сторінку
Підліток-дубочок із трави.

Наймолодший в Перуновім гаї
Доторка корінчиком віків,
Де двигтять громи на виднокраї,
Мов лиха орда степовиків.

Обпалило блискавкою дуба,
Впав на крона вогняний нагай —
«Цее древо Перунові любо!»
І пішло з тих пір — Перунів гай.

І вклонялись сіверяни горді
Лику громовержця поміж віть.
Сотні літ — як він уже не в моді,
Тільки гай, як і колись, стоїть.

Гай шумує буйноквіто, лунко.
Де Перун? Не наздогнать літа...
Може, його правнучок Перунко
Тут дубочком-підлітком зроста?

Я його красі і юній міці
Поклонюся в древньому гаю,
Мов схилюсь до вічності криниці —
Чи себе пізнаю? Пізнаю...

Замглай

До радимичів путь тут вела
Із землі сіверян між лісами.
Як минали Звеничів, казали:
«Що за мглою там? Що там за мгла...»
Там тумани стелились низами.
Там болотна іржава вода,
Торфовища грузькі, трясовини,
А вночі нечестивого кпини.

Аж хололи в погоничів спини,
Жах ув очі купцям заглядав.
Там купецький товар стерегли
Здирці, таті і всякі заброди.
Ледве місяць над гатями сходив,
То чимдуж виганяли підводи
Із болота, з туманів, зі мгли...
На Замглай в приміських поїздах
По гриби, журавлину, суниці
Їдуть нині дядьки й молодиці.
Про місця ці розкажуть билиці —
Не почувеш у інших краях!

Волосківці

Сполоханим спомином голос
Позве у фолькльорні часи:
«Я Волос, а се моя волость —
Довколишні луки й ліси...»

А профіль пастушого бога,
Простого трудяги-вола.
В язичницьких скромних чертогах
Постане у назві села.

Під Волосожаром багаття —
На капищі ніч дотліва.
Його обминали багаті, —
Ну що їм худоба-мужва!

Свої у боярства кумири —
На київській чільній горі
Поставив їх князь Володимир
У золоті і сребрі.

Його ж унизу — на Подолі,
Він тим, золотим, — не рівня.
Він Волос, холопам, як воля,
То ж хай її молять щодня!

Падуть ідолища погані,
Хрещена їх Русь прокляне,

Зганьбить, зажене аж у плавні.
Гірка і його не мине.

Впаде обважніло на волок
Колода — подоба вола.
Та голос, сполоханий голос:
«Я Волос, я Волос, я Волос...» —
Озветься у назві села.

Хорс

Здрастуй, сонячний наш боже,
Володарю неба, Хорсе!
День тебе вітає гоже,
Подає блакитне корзно.

Золотієш ти над бором,
Сиплеш промені за обрій, —
І тебе вже славлять хором
Лави ратників хоробрі.

Вже підносять аж під хмари
Хоругви твої високі
Хорезмійці і хозари,
Сіверяни синьоокі.

І болгари творять коло —
«Хоро» — образ божий, Хорсе.
Тчуть віки сувої болю
На часу скрипучих кроснах.

Скрізь ти — сонце із-під тучі,
Хороводи піднебесні,
І Хорив на зелен кручах,
І Христос у Херсонесі...

В золотім твоїм огроми
Наша Хортиця пресвітла,
Давні храми і хороми,
Дивні чари, довгі літа...

Хорсе! Хороше, осоння...

Хто ж ти? Де ти нині?

Хтозна.

Сяє віщим знаком сонях —

Бога сонячного Хорса.

Смерть Шевченка

І він перо в своїй сльозі зігрів,
Весну відчувши в зимнім Петербурзі,
І він згадав, як повертались бузьки
На Україну, й раптом прояснів.

І враз палючим словом втамував
Болючу спрагу зустрічей, повернень.
І знову плакав, й сльози, наче терен,
Ховав од себе в вишитий рукав.

І виділась дніпрова далина,
І цвів барвінок пізньої любові,
І як вві сні — тонкі і чорні брови
Лукавої Ликери, як мана.

Так марив він і вікна відчиняв
В своїй кімнаті світанковим зорям —
Так сумно, Україно, зачинавсь
Десятий день твого березоля.

Якось у Батурині. Самійло Величко

Ця майська ніч і юний місяць,
І цвіт калини під вікном.
Де ж наш козацький літописець
Із Геродотовим чолом?

Чи не в шинку — загляну в шибку —
Із побратимами давно
П'є квартами міцну наливку,
Горілку п'є і п'є вино?

Против мо' й розум пан Самійло,
Перо і шаблю заодно?
Гей, у Самійла інше пійло —
І не горілка, й не вино.

Меди і полини історії,
Гіркі й солодкі — підлива
Йому в Батурині-Баторії
Сумна шинкарочка вдова.

А він п'яніє й не п'яніє,
І плаче він, і плаче Січ...
Вкраїною переболіє
Він в ту коротку майську ніч.

То ж наливай, пане Величку,
Ті доброчесності меди,
Аби схмеліли назавжди,
На вічність — не коротку нічку.

Нам атом — отаман

паліндром

1
Ліси крізь зірки сіл...
У намути туману
Віцвіло золото лоз-олівців.

2
І цвіт у путівці
Хапа запах
Ниви вин.

3
Річе вечір:
«Ружа зажур».
Він в очі човнів
Сіно ніс.
Що дощ?
Хати ж в житах,
І не сон осені.

4
Місяця сім
Руж — абажур,
Сірі зорі, лір Озіріс.

5
Несе вода літ тіла до весен,
Яро зія і зоря.

6
Хат пала птах,
Вікна римами ранків,
Молить тилом.

7
Гомере, перо меча баче море перемог!

8
Мене роки ламали коренем
Мене маки латали каменем,
Унизу буяв я у бузину,
Нила кара калин.

9
Утома свата в самоту,
Не в очу хіт втіх — у човен.

10
І була пані на палубі,
Тепер тече трепет.

11
Вік Атілли? Пада пил літаків,
Тіло тре вертоліт,
Хату шарапа на парашутах.

12
Віщур хапа хрущів,
Вередує, п'є у дерев...

13
Мело біло путі літ у полі болем.

14

Се такі леді — делікатес,
І на барабані —
У пана канапу...
Не в тебе, Твен!

15

Відра бардів,
Ударите тираду?

16

На морі — роман,
На вас — саван,
Вітав сватів
Навіть Іван.

17

Позер Езоп,
Харон у норах.
А де Леда?
Сопе епос.

18

Он віра нарівно,
А ся манекенам яса.
Що сало ласощ,
А смак — камса.

19

Де муку, мед
Дере пан Пилип наперед.

20

Сусід Ісус
Молов мисль символом,
А Дідона рано діда
Тусала: «Суть
Чи дідич
Орді Дідро?»

21

Вітражі жартів
Аки скелі лексика.

Вічні вади да Вінчів...
Те носе сонет.

22
Он меч валку клав чемно,
А кріси Сірка
Тучі січуть.

23
Негр ген
Колов сволок,
А навзавід — діва звана.

24
Кола валок
І вози визові.
О, ничити, Тичино,
Вікам у чумаків.

25
У шинку по попу-книшу:
Мелем хмелем
Оковиту — у, ти в око!

26
У кобзі соло губ у голосі збоку,
Віра збоку, ниви сивин у кобзарів.

27
Не море ружі хита тихі — журе ромен.

28
В іконі іноків
Абревіатура — рута і верба.

29
Море, могили, жони лодія Енея і долин
ожили Гомером.

30
Вікам у чоло колір огнів з Десни
лама — малин се дзвін,
горіло коло чумаків.

31

Хан Юду вирив у дюнах,
Хан Ашоп у пошанах,
Улус випив Сулу,
Орді — відро.

32

Межу везе вужем,
Мла, спаса псалм.

33

Он бір, сніги гін срібно.

34

Тут, Петре, вертеп,
Тут,
Інго, вогні.
Чур бо, око — обруч
Ідолом молоді
(Він — доки лев великоднів).
Он вепр, певно,
Он жінок, о ніжно,
Хилили милих,
Коні, вінок...
Це на те танець
Вітро-хортів
Тут.

35

Жде то каша, котедж.
Ще тец?
Живовиди дивовиж
У маразм — за раму.
Жре себе Серж.

36

І була пані на палубі.

37

Нам атом — отаман!

Орест Миколайович Князький народився 26 січня 1944 року в с.Карапчів Вижницького району на Буковині. Із селян. Ріс у післявоєнних злиднях і селянській праці, був незмірно багатий розкішною підкарпатською природою, любов'ю до книжок, шаленим мрійництвом.

Унаслідок масового переселення у 1950-1956 роках родина проживала у запорізьких степах (с. Чернігівка Чернігівського району). Навчався у Карапчівській середній школі, Вашківецькому медучилищі, служив у війську. Працював фельдшером у медичних установах Путильського району Чернівецької області, а під час заочного навчання в Чернівецькому університеті перейшов учителювати (1970) до Білоберізької середньої школи Верховинського району на Івано-Франківщині, яку з 1983 року очолює.

Автор поетичних збірок «Оминуті не смію» (1988), «Непроминуща таїна» (1994), «Тасмиця спалаху»(1998), «Поема Незалежності» (2002), «Коли з доріг вертаюся далеких» (2003, 2006), "Мій вічний подив" (2008); збірників авторських пісень, гімнів і маршів «Розмова з матір'ю» (2000, 2004), «Де три ріки гуцульські» (2004), «З батьком наодинці» (2007), численних поетичних публікацій у всеукраїнських альманахах, журналах і газетах.

Співатор видань «Під Франковою зорею» (2006), «Черемоше злотогривий» (2006), «Струни Черемоша» (2007), "Велет національної ідеї" (2008), "Різдво в українській поезії" (2010). Нагороджений відзнакою Президента України – ювілейною медаллю "20 років Незалежності України".

Лауреат літературно-мистецьких премій імені Марійки Підгірянки, Володимира Сосюри, Дмитра Загула, Сидора Воробкевича, Міжнародної літературної премії ім. Богдана-Нестора Лепкого та конкурсу "Золотий Тризуб" Всеукраїнської громадської організації "Літературне об'єднання "Кобзар". Як автор і виконавець є учасником і призером багатьох міжнародних, усеукраїнських і регіональних пісенних конкурсів і фестивалів.

Учитель вищої категорії. Нагороджений знаком «Відмінник освіти України». Член Національної спілки письменників України.

Орест Князький

У косах берізки заплутався вітер

Лірика

* * *

Засяяла й моя зоря, –
Така цнотлива і тендітна,
У білім платтячку привітнім,
Вся з новизною Букваря.

Мов перші літери колись,
Зорину таїну читаю
І весь замріяно світаю,
Мовби до Господа моливсь...

* * *

Все навіки в мене закохалося:
Сонце, травень, молоді літа,
Вчора у планету вбита палиця
Вже мене вербичкою віта...

Скрізь мені метка удача випала,
Лиш до тебе сумнів ще веде:
От якби навстріч ти радо вибігла,
Мов калинонька, що біля хвїртки жде...

* * *

Рук юначих тяжку незграбність
Не здолаю, моя стеблинко.
І слова на устах безпорадні
Глупо товпляться, мов на ринку.

Певно, наскрізь, до серцевини
Я з клітин утворивсь наївних, –
То ж хіба міг зійтися клином
Білий світ на мені, царівно?

Тільки горнешся ти невміло теж,
Спалахнувши вогнем тюльпанів...–
Не інакше – з Божої милості! –
Нам дарована ця первозданність.

* * *

І ночі, мов чорної кави,
В долину для нас налилося.
Ти п'єш її, леготом студиш,
Та все заважає волосся.

У тебе ж його на голівці
Бунтує шовковиста буря.
Я в ній загубився до решти,
Я в нічку подвійну зануривсь.

І місяць засидівся, певно ж,
У зіроньки десь, у заскеллі.
Ось-ось він, окрилений нею,
Злетить до небесної стелі...

* * *

Це було давно й неправда,
А, здається, дав би клятву,
Що окликнула з край світу
Ти мене в ту ніч блаватну.
І рвонувсь до хмар мій сивий,
Весь у яблуках доспілих,
Цілу ніч вони на землю
Метеорами летіли.

Ну ж і мчав! Кресали срібно
Об Кавказ сталльні підкови,
Розлітались сині бризки
Од морів од випадкових.
І в жагучому бажанні
Досягнути краю ночі
Сивий кінь мій одчайдушно
В зорях місяць перескочив.

Це було давно й неправда,
А, здається, дав би клятву,
Що тим лицарем казковим
Мчав до тебе в ніч блаватну,—
Бо чого б ти так завмерла
Отоді, як до нестями
Поцілунками обсипав,
Мов тремтливими зірками...

* * *

У косах берізки
Заплутався
Вітер,
Мандруючи плаєм
В ранковій імлі, —
Оце ж бо так лихо:

Обнипав півсвіту,
А тут
Зачепивсь
На Карпатській землі...
Пручається вітер,
А в кісках шовкових,
І в ручках біленьких
Не сила, не міць,
А ніжність ранкова
Без жесту і слова,
А та, що безмовна,
А та – без границь...
Ти гладиш
Берізки
Білесенький светрик,
І вітер поривний
На легіт зійшов...
І я примовкаю:
Де сходяться сестри, –
На двох полишу їм
Таїни розмов...

* * *

Хто звідав, чи приходить ніч,
А чи лиш день собі одвіку
Стуляє втомлені повіки
Над морем людських протиріч.

Щоб замирились уві сні
Чиїсь похвали і погрози
І гамір знов грімкого воза
На втіху зупинив мені.

Бо ж так потрібна тиша з тиш,
Щоб уловити в п'їтьмі гаю,
Як ти в одвіт мені: «Кохаю...»,
Немов тополька, шелестиш...

* * *

Тіснять у мами усмішку з лица
Нові турботи і старі мороки.
В саду плывуть черешні до вінця,
А мати гляне і... прискорить кроки.

Змаліло жарту в маминих словах,
Сама ж бо в хаті всі вугли тримає.
Не встигне сміх озватись на устах,
А вже в очах його жура картає...

Чому ж, коли ми з любов'ю ввійшли
Мов два тремкі розгублення в світлицю,
Зраділа мати. Ні, не для годиться,
Бо в радості скотились дві сльози...

* * *

Найкращий абзац зі своєї судьби
Сьогодні беру за жагучу молитву:
Люби мене, мила, молюся, люби,
Та так, щоб я виграв найклятішу битву.

Не дев'ять голів у найбільшій з кривд
І програш од них нині маю на оці,
А шанс мій, що в битві стоїть, мов бескид:
З любов'ю ми завжди на праведнім боці...

* * *

Тремка росинко на стеблі тендітнім,
Біжить твій час, відміряний у миттях...
Ти чуєш, як задушна спека літня
Оточує вже трави соковиті?

Чи не така й любов? І біль у скроню
Неждано вдарив, аж я стиснув руки!
Пробач, кохана, що й твою... долоню:
То був твій скрик? Чи скрик моєї муки?..

Проза

В'ячеслав Гук сучасний український письменник: поет, прозаїк, перекладач, есеїст, засновник сенсо-фізіологізму, як літературного напрямку. Народився 15 серпня 1974 р. в м. Саки (АР Крим). Закінчив філологічний факультет Сімферопольського державного університету, 2003 року вступив до Національної Спілки письменників України. 2007 року отримав грант Президента України на видання роману «Синдром дитячих спогадів». Автор поетичних збірок «Грота душі» (1998), «Плач Єремії» (2000), «Восьмий день тижня» (2002), «Шепотіння, лід і гагари» (2003), «Ода невідомій родині» (2006), «Кримські елегії» (2013), багатьох публікацій у колективних збірках і часописах, а також романів «Сад Галатеї» (2008), «Синдром дитячих спогадів» (2008), «Мюрдал-fisk, або Філософія північної самоти» (2009), «Сімферополь – Вірджинії» (2009), «Ніжна шкура, або Вероніка & Моніка» (2010), «Цидули Фассбіндера» (2011). Твори В'ячеслава Гука перекладено англійською, французькою, болгарською, вірменською, німецькою, шведською мовами.
Лауреат літературної премії ім. Івана Кошелівця.

В'ячеслав Гук

Сімферополь – Вірджинії

Роман

(Закін., поч. див.: «Соборність» №№ 2-3 2009, 1-2 2010,
1-2, 3-4 2011, 2-3 2012)

...Певно, так судилося мені – бути іграшкою в руках коханки і долі – я стояв біля озерця, дивлячись на власне відбиття, – ось свіжий вітер рвучко, як рукою, деменув чайку, – і вона, як поранена, впала на плесо. Біля моїх черевиків плавало дерев'ячка і тонкі набряклі гіллячки хмизу. Тоді я дійшов висновку, що кожен чоловік має в житті пережити щось подібне, що переживав я, хоч і був, як напівсвідомий від всього того. Мені тоді було не складно ненавидіти самого себе, але я свідомо обривав це страждання, щоб більше не порпатись, як у гною, у залишках власного щастя. Я ненавидів себе вже за те, що був собою. Так, відчував до себе цілковиту неприязнь: піт, кишки, шкіра, кров, шлунок, калитка – все це належало мені, було моїм, але пам'ять – вона була чиясь, а я був лише чийось знаряддя у чийось руках. Тепер мені навіть соромно зізнатись, що там, у Швеції, щоб якое розважитись, я написав оповідання про Союю і дав йому назву «Ніжна курва», але в кінці твору подарував їй життя, чого не міг

вчинити у дійсності: тоді я зрозумів, що література – це велика неправда, фікція, що вона існує тільки для розваги і більше не для чого, бо рука письменника може вбити і відродити – одночасно, а так, на жаль, не буває насправді. Тому не вельми факусував увагу на деталях, дрібницях і частинах, які здатні і можуть в майбутньому легко скластися у щось ціле – я не бажав бачити цієї штучної цілісності, не бажав!

Ніщо не рухатиметься в мертвому часі.

Я загаявся на все життя – хоч кричма кричи, але це правда...

Салгір шепотів і плакав за вікнами – срібно, і я, лежачи в ліжку свого сімферопольського помешкання, тихо плачучи, слухав його, як слухав би людину, яка повернулась звідти, звідки не було вороття...

Він свідомо не сказав мені правди, – розмірковувала Дора Борковскі, – бо знає він набагато більше, ніж це здається. Після смерті пана Анатолія вона не повернулась у Ганновер, а залишилась на деякий час у Вірджинії. За дітьми повинні були доглядати найнята для цієї справи пані фон Кранц і пан Таль. Притуливши ліву руку до скроні, молода жінка ніби шукала ту точку, в яку повинен поцілити незримий револьвер, який вона начебто стискала в руці, – пані Борковскі, стояла біля вікна й уважно дивилась на букову алею й чорні риси ворон у їхніх кронах, як дивляться на пасажирський пароплав, що залишає причал, і думки її вились, як деручкий плющ, навколо образу Арабелли: ще трохи – і вона схопиться з місця і побіжить туди, де колись сталась та трагедія. Буки були пошарпані після стількох буревіїв, що пронесли над ними, і їхнє гілляччя тепер не виглядало таким урочо прикрашеним жовтими знаменами листя, а було чорне й безрадне, як і сам пустельний берег там, біля скель. Дощі припинились, але якась незрозуміла напруга зростала у серці, пульсувала у тілі, кидала швиргома Дорине безпорадне єство, урізноміч, як човенце, що тремтить на хвилях, жбурляє ненадтий вітер у шторм. Вже другий день, як немає дощу, що був, як стіна, а море – вона бачила це вельми добре з вікон своєї кімнати, що була розташована на другому поверсі, – знову придбало той соковитий лазуровий колір, який мало до початку цих бурь, і чайки, що звивались над ним, більше не потрапляли у всекараюче божевілля хвиль, які збивали їх під час негоди й топили в шумливій темній хисткій безодні.

Бурі – ущухли; за стеклами – згасали останні дні листопада; війна викликала побоювання і втручалась в їхнє життя; море оперізувало Гусячий острів зі всіх боків; вночі на чорному небі

сяяли зорі, схожі на мед; загадка смерті, що сталася в далекому липні, не давала спокою...

Пані Борковскі відчувала неймовірно жаску близькість прокляття, і образ потворного каменотеса знову затуляв її погляд, начебто він стояв там, за вікном, куди вона так уважно дивилась, втелюючись в неї свій безжалісний погляд. Хаотичні думки ніяк не могли перерватись – вони були схожі на численні шпачині зграї, які вона бачила минулого літа, коли жива маса цих птиць – галаслива, чорна, велика – суцільним поком або безтямною нариналою на беззахисний берег хвилюю моря зривалася з дерев, як ушкварена батогом, і линула в небо, і це могло тривати довгі хвилини, аж поки білувата хмарина, що напливала на неї, не переривала цей оскраженілий потік сполоханих птиць.

Молодій панії здавалося, що все, що її оточує – висить на волосинці, що все тримається лише-но на погляді, шепотінні, мовчанні. Її погляд ніяк не міг відпустити ці буки й птахів...

В той час, як упродовж декількох тижнів вікна батожив дощ, думки пані Борковскі були прикуті до того теплого липня, далекість і жаскість якого почала забуватись усіма, але ж не нею. Вчора вона намагалася відшукати на горіщі серед мотлоху старих речей давні фотокартки колишніх господарів цього будинку – і нічого не могла знайти: її очі вихоплювали з темряви, як руки вихоплюють із вогню, то чорні стільці без ніжок, то порцелянову ляльку, яка завела, як непритомна, очі, то плетені кошики, то закурені рами портретів... Самих же портретів там не було, і який був той пан Ріхард Шварценберг, образ якого втілював у себе стільки загадкового, вона навіть не могла уявити.

Пані Рівініус, обгорнена печаллю осінніх днів і журую життя, перечитувала лист від пана Леона. Листи з війни читалися довго, так, як і йшли. Пані Дора не буде чіпати її, бо має мету про все дізнатися самій. І знову там, за вікном, біля буків алеї, вона це відчувала яскраво, каменотес стояв і дивився на неї, і його погляд був тяжкий, як камінь, і все довкруг було теж кам'яним, втраченим, останнім... Його погляд – палав і проймав, і вона, зібравши всю свою волю в кулак, зібгала уявний привид, що липкими очима приторкнувся до її душі. Не обертаючись до Вірджинії, вона спитала:

– Вірджиніє, я не можу зрозуміти той надпис на скелі і кому він був присвячений?..

– Можна тільки припустити, що його присвятив якийсь чоловік якійсь жінці, яку вельми, певно, кохав.

– Але смерть Арабелли...

Її слова падали в уявну прірву, що була перед нею. Навіщо вона цікавиться тим, що було колись?..

– Ти вважаєш, – голос пані Рівініус був трохи схвильований, – що це може бути якимось чином пов'язане з тим липнем?

– Мені здається, що так.

– Того чоловіка вабило море, відчуття простору і свободи, тому...

Пані Борковскі обернула на ці слова і зустрілась власними очима з очима пані Рівініус, перервавши думку Вїрджинії питанням:

– Каменотеса, так? Пана Рїхарда?

– Можливо, цей надпис належить йому, бо минуле гарних чоловіків, а він був саме такий, не вельми святе.

– В його образі стїльки загадкового, що я не знаю вже, що й думати.

– Той чоловік вчинив це тїльки за тим, щоб та, яку він безумно кохав і яка, можливо, відштовхнула від себе це кохання, пливучи на пароплаві повз скелї, побачила б той надпис і все зрозумїла.

Панї Борковскї знову подивилась на дерева букової алеї і згадала, що там, на столї, у вітальні, є ваза, в якї вона ніколи не бачила квітів, і на днї якої лежить поліцейський свисток. І ніби з туману, зі щїльної його тканини, вогкої, холоднуватої, що пропахла далеччю й морем, крізь неймовїрну всекараючу відстань уже прожитих лїт долинув до неї голос панї Рівініус:

– Леон зараз у Польщі, але я так хвилююсь за нього...

Пан Леон – у Польщі – ці слова чїплялись за мозок Дори, як людські погляди чїпляються за новоприбулі із фронту свіжотесанї труни, в яких лежали ті, на яких чекали живими. Буки погляд не відпускали, вони тримали його, і їй було страшно, що все, чим вона жила досї, – скінчиться, все буде так, як було колись. Здавалося, вона дивилась не на буки, а на вибух бомби, що вже стався у часї, і тепер його жаскі наслідки у виглядї важелезних грудок землі падали з неба на землю, що прохала на порятунок. Вона здатна на мовчання, здатна на сльози...

– Вїрджинїє, менї снилося, – голос панї Дори затремтів, – що якась жїнка, обличчя якої я нїяк не могла роздивитись, наївпритомна і збожеволїла від жаху, повзла на лїктях по прибережному піску, рятуючись від шпарких хвиль і оскаженїлих чайок... Минув якийсь час, і тодї я побачила її обличчя і впїзнана в нїм саму себе, розумїєш?

Панї Рівініус, відклавши лист від пана Леона, уважно подивилась на Дору. Їй хотїлось відволїкти панї Борковскї від таких думок. У вікна дивилось небо – синє і справжнє – і ніби мало

бажання впасти на них, як скляний графин із гірською крижаною водою.

– Леон пише, що там, у шанцях, відчув війну зовсім по-іншому, не так, як відчував її тут, можливо, не так, як зараз відчуваємо її ми, і слова його стали скупі, і все згадує він якось поверхово, ніби не бачить важливості в тому, що коїться навкруги. Я відчуваю його розгубленість і навіть душевний надлам, але він сам обрав цей важкий шлях, і я тепер повинна хоч подумки бути поряд нього.

Дора нічого не сказала, а лише механічно прибрала руку від скроні, до якої досі її притуляла, як дуло револьвера, але потім, за який час, коли мляве сонце затулила чорна розгублена хмара якихось птахів, яка знов пульсувала й текла, як тоді, влітку, у напрямку скель і моря, пані Борковські прошепотіла:

– Я маю намір по обіді знову піти туди.

– Вкотре, Доро?! Навіщо?! Все – минуло, і що зараз можна довести, якщо нічого, зрозумій-но, вже нема!

– Але залишився свисток...

– Господи, люба Доро, це ж така зайвність, такий дріб'язок, що він не вартий уваги!

– Моя пам'ять... Вірджиніє, в Бразилії стався жаский випадок: там дівчина порізала ножем обличчя свого коханого, який лежав у труні в якомусь костьолі! Тоді все приховували квіти – жаскі рани на його обличчі, що було неживим! Іноді квіти бувають зовсім не потрібні, тому що приховують зло і видають людські сльози, людське страждання і божевілля за щось веселе й святкове!

– Я не чула про цей жах.

В її голосі був відчай. Чайки за вікном тихо кричали: плі! плі! плі! І було щось жаске у цім звуку, щось неприємне й болюче, що примушувало здригатись. Обидві жінки були напружені, як струни скрипки, що ось-ось розірвуться. Чайки ранили слух пострілами голосів, а буки, як живі, чіплялись за очі...

– Свисток нагадує мені про той липень, про Арабеллу. Я завжди, Вірджиніє, намагалася захистити хочаб пам'ять про людину, якщо не саму її.

– Ти хочеш захистити пам'ять про Арабеллу?

– Так. Бо це не був трагічний випадок, це був усе-таки злочин!

Вона замовчала. Небо не впало на них, хоч і намагалася це зробити. В кімнаті Олександра було тихо – хворий хлопчик ще спав. Вірджинія нахилила голову, ніби намагалась зосередитись на чомусь вельми важливому, але не могла. На її білій сукні оживали яскраві різнокольорові метелики, линучи у вікна повз Дору і повз неї саму – безуравно – і думки не могли зупинитись, а

із шалом і шумом шаленіли у тиші кімнати, як хвилі, що, шваркочучи озвіріло, затоплювали пасажирський пароплав, який досі плыв у безвість, намагаючись його навек зупинити. Останні дні листопада були криштальні й холодні, яскраві, зовсім позимовому тихі, але напружені й тривожні. Столове срібло сяяло тьмяно, як море біля бухт і скель, як сам простір навколо, особливо там, де були вони, ці дві панії, – зараз – і це все відчували. Висловивши вголос свої думки, Дора Борковски начебто звільнила власну душу від важкого тягаря пам'яті, тому що минуле – має звичку тримати в своїх обценьках усіх, хто відчуває від нього свою залежність. Вона не згадувала бідше про Анатоля і про те, що сталося і що вона пережила, ніби назавжди забувши про непутячого свого чоловіка, бо, здавалося, її душа, серце, свідомість уже прийняли давно цей жаль, цю скорботу, цей біль, як дар непотрібний, злилися з її еством, а не відділились, не відірвались від нього, як повітряна куля відривається від землі.

По Сімферополю я ходив, як на дибах: такий собі дивний іноземець, який на все дивиться так, як дитина, і надивитись ніяк не може. Хоч спека перших днів серпня дошкуляла, а на серці лежала журба, пов'язана зі смертю Інгмара Бергмана, але я її майже не відчував, бо був вельми заклопотаний тим, що хотіли побачити мої зацікавлені очі. Сьогодні, блукаючи вздовж чавунних ґрат, які пожадливо охопило срібне тихе тіло ріки, мого Салгіра, я натрапив на пам'ятник видатному діячеві кримськотатарського народу Ісмаїла Гаспринського. Діставши із кишені нотатник, я записав у нього те, що було на цім пам'ятнику, ось воно – Ісмаїл Гаспринський, видатний просвітник кримськотатарського народу –

ISMAIL * BEY
GASPIRALI
1851- 1914
TÜRKİY KAVMLARIN
BIRLIKTE ÇALIŞMASI
OĞRUNDA KÜREŞEN
DÜNYACA MEŞHUR
MÜTEFEKKİR,
MATBAACI, MUALLIM,
YAZICI
VE CEMAAT HADIMI

На мене уважно дивились очі худорлявого чоловіка середніх років, який мав вуса і прямий ніс, і був вдягнений у вишуканий сурдут. Тоді я згадав, чомусь, один давній турецький фільм, про пташку королька, тому що й сам завжди цікавився птахами, де

були саме такі пани і в такій же самій одежі, як і пан Ісмаїл, а ще пригадав свій давнючий візит до турецького посла – я мав тоді двадцять років і намагався дістати дозвіл на подорож до Туреччини, яка була пов'язана з моїми орнітологічними вправами, – коли я, піднявшись крученими сходами старовинного будинку – мої нові лаковані черевики, які я взув, як ішов туди, дурнувато рипіли – і з острахом зупинившись біля високих фарбованих дверей з тьмяною мідною ручкою, несміливо постукав, силкуючись не впасти від хвилювання, а потім, коли почув приглушене: увійдіть, будь ласка, – увійшов і побачив простору світлу кімнату, заставлену старовинними меблями, за великим полірованим столом якої сидів, повернувшись до мене плечима і розбираючи якісь папери, літній сивочолий чоловік у високому червоному капелюшку з китичкою. Ми привітались одночасно – потім виявилось, що цей пан мав відмінну німецьку. Невеличка земна куля, яка прикрашала його стіл, повільно оберталась – і з кожним таким обертанням тінь від кулі падала на стіл, ніби вона мала крила і намагалась злетіти, полинути під стелю. Я стояв, пам'ятаю, у яскравому світлі пізнього осіннього дня, трохи знічений і переляканий – я завжди так себе відчував, коли потрапляв до якихось поважних закладів і де я повинен був щось зарозумне казати, як на іспитах, – і тільки-но й бажав того, щоб якшайшвидше це все скінчилося, а цей поважний пан, не обертаючись, спокійно і навіть якимось сухувато й діловито, кахикнувши, спитав: молодій людині щось треба від мене? Так, – була моя відповідь. Ну тоді назвіться, – запропонував він. Я назвався. Так, так, – бурмотів він собі під ніс, – пан Олександр Рівініус, так, і яка мета вашої подорожі до Туреччини? Орнітологічні дослідження, шановний пане посоло, – була моя відповідь. Ви – орнітолог? – чомусь здивувався він. Поки що ні, але в майбутньому маю ним стати, пане, – ледь чутно відповів я. Папери шурхотіли в його руках – начебто падало на брук зірване вітром із дерев листя. Серед них промайнула моя чорно-біла фотокартка, а потім зникла знову між ними, ніби я втопився у білопінних хвилях моря під час якнайдужчого шторму. Я відповів, чому завітав саме сюди. Тоді він знову обернувся і уважно подивився на мене – він мав кошлаті руді брови, сині очі і європейські риси обличчя. Я не бачу, пане Олександр, перешкод, які б завадили вам здійснити цю подорож, – відповів він, вивчаючи моє обличчя. Земна куля крутилася тихо, а в моїх грудях шалено стукало серце. Отримавши дозвіл, я в Туреччину все-таки не поїхав, бо мав труднощі в родині, а потім захворів.

Відтоді минуло вельми багато років, але той осінній день і той візит до турецького посла я пам'ятаю ще й досі.

Я сів на лавицю біля Салгіру й замислився. На протилежному березі, біля самої води, стояв мольберт і маляр щось малював. В ці хвилини я відчував сам процес життя, як відчуває музику річної води прибережне каміння. Він терзав мою душу, як скрипка славетної Ванесси Мей із її «Tango de los Exilados», «Roxane's Veil» або ж «Bolero for Violin and Orchestra». Можливо, я все життя тільки те й робив, що занпащав час, роблячись поступово нічим у його оточенні, – піском, приском, тліном... Я вилинав інколи з його липкого виру, боростався в його сморідній багнуці, кохав, як несамовитий, зраджував, знемагав від божевілля, лусав себе лобом об стіну, кусав лікті, а він мене вительбушив, залишив ні з чим, перемиг, здолав, як вороги долають укріплення фортеці, і я не міг тепер вистрибнути з власної шкіри, як би я того ревно не бажав! Не міг!.. Салгір, на який дививися, сам складав музику для скрипки – ніжну й натхненну, мужню й загадкову, ту, що здатна зачепити в тобі щось, в самому твоєму естві – порожнину, марні надії, втрачені літа?.. Чому моя депресивність не минає?.. Навіщо я повинен останні роки, дні, а може, й години свого життя мучитися тим, про що ніхто ніколи не думає?.. І чекати, чекати... На що?!. Навіщо?!

А сині, трохи сколошкані хвилі, тримаючи на собі небо і моє горе, грали те дивне танго, від якого я божеволів, як тільки його де чув. Дзиготіння бджіл над квітами ромен було несамовитим...

Я закрити рукою очі, і ніби легко сп'янів від келишка вермуту, який ніколи не мав звички жлуктити. Сімферополь дивився на мене очима людини, очима моєї Вірджинії. Я натруджував пам'ять, щоб згадати себе ще малим, там, біля батьків, коли ще смерть не зачіпала нашу родину, коли мені лише п'ять чи шість років і я ще не знаю, що таке жах життя, або я молодий і ми разом із Сонею перебуваємо у Західному Берліні, який завжди вабив нас, і ті шматки тодішньої західноберлінської дійсності, наприклад, пропускний пункт із надписом «ALLIED CHECKPOINT CHARLIE», який у народі просто називали «Чарлі» як англійського принца, на якому були намальовані стяги США, Великої Британії і Франції, чи наші із Сонею мрії, що були нездійсненні, колись поїхати в Кассель, який лежав на кордоні з НДР і тому вважався депресивним: це гарне місто обминули навіть комфортабельні швидкісні потяги, які курсували всією територією ФРН. Тому, лежачи в ліжку нашого винайнятого помешкання, вікна якого дивились на Берлінську Стіну, ми із Сонею роздивлялись захоплені із собою фотокартки Касселя – площу Фрідріхплац,

замок Вільгельмсгьое, мальовничу ріку Фульду, на берегах якої простягнувся величезний парк «Карлау» або споруду двоповерхового музею «Фрідеріціанум» – Соня помітила тоді, що в цьому місті славнозвісні Брати Грімм зібрали найбільше за все казок. Я тоді сказав їй: навіщо ці дивні казкарі – ти ж сама, як казка... Вона зайшлася зі сміху – голосного, можливо, занадто збудженого, що вже було ознакою її душевної напруги й надламу. Я зробив над собою неймовірне зусилля, щоб не підвестися і не вийти з кімнати геть, бо її сміх навіть образив мене. Небо того осіннього вечора, довгого, зрадливого, що конав за вікнами, як це здатна робити тільки голодна коняка, відбивалось в Сониних блискучих і занадто глибоких очах, які були самі – небом. Я спитав щось дурне, на кшталт: чи я тобі не припав до душі, моя рибко, чому ти така жорстока?.. Ці слова їй, здається, трохи підлестили, і вона, якось змовницьки і підбадьорливо поглянувши на мене, прошепотіла: ти мені ще знадобишся, дурню ти мій. Як хто, як іграшка? – невгавав я. Живе ніколи не стане іграшкою для мене, чуєш? Я не маю звички захоплюватись гумовими шутучими задоволеннями, – Соня нахилилась наді мною, її оголені груди, пружні й маленькі, з кольчими шипшинками темних сосків майнули перед моїми очманілими очима, як птаха у хащах, – чуєш, мій дурненький, – і вона почала цілувати моє обличчя, і я відчував себе беззахисним перед її силою, напругою і бажанням. Мені здавалося, що я був полем і на мене зробила нашествя сарана, що видудлила з мене всі поживні речовини. Я пестив ніжно руками її груди, а вона примирливо прошепотіла щось, як мені здалося, божевільне: мої груди не схожі на вим'я тих шльондр, яке м'яли твої пальці, і я маю на грудях – ти це сам добре бачиш! – не потворні коров'ячі дійки, як у повій, а саме соски... Тобі відомий їхній смак. Відомий? Так, – як учень, що забув урок, тихо сказав я, ні навіть буркнув собі стиха під ніс. Я зібрався тоді на силі і довів їй тричі поспіль, що живий, а не мертвий, а вона тільки кусала мене за руки, як скажена кицька, на яку розбишаки-хлопці нацькували злого собаку...

Тоді ще в моїй голові промайнула думка: цікаво, чи всі шведки такі скажені у ліжку, як ця?..

І час тоді здавався мені не таким куцим, як зараз, а довгелючим до неймовірності, можливо, від того, що тоді я був щасливий. До того ж зі звичайних випадковостей складалося моє життя, тому я не мав занадто чуттєвої шкіри, яку мають інші, і на черствість або невідвертість у стосунках із жінками не страждав.

Хоч я й старий, але мої думки вельми добре вибудовані, вони, якщо хочете, мають якусь свою певну структуру, архітекτονіку.

Тепер, сидячи на лаві біля Салгіру, я згадую те, що було так давно, що здається просто неймовірним. Маляр малює якусь картину – його мольберт і він сам – пливають димним рівномірним відбиттям по плесу ріки, як давній дивний щемкий дим пароплава... Те, що сталося колись з нею і мною в альгойському полі, в тій запахущій копиці сухого сіна, коли Сонині гострі рожеві нігті конвульсивно й глибоко встрягали в шкіру мого тіла, залишаючи криваві сліди на ній, схожі на стигми, щось зрушило в мені, щось потаємне, про що вона ніколи не знала і навіть якось урочо ошляхетнило наше звичайне і таке жалюгідне злягання. І все наше кохання було ніби справжнісінькі стигми на тілі християнина або як уста в єднанні, коли тіло набуває ваги звичайнісінької пушинки, а думки застигають, як бджоли на закуреному осінньому підвіконні...

Пам'ятаю, тоді я себе відчував так, ніби чиню інцест, і це вельми жахало мене – мені Соня здавалася моєю старшою сестрою, розпусною, свавільною, примхливою, пиндючною, дівчинкою, яка звабила на погану справу свого молодшого безсоромного безмозклого брата, який тоді здавався собі ще дурнішим, ніж був насправді. Потім я багацько разів примушував себе не згадувати про Соню, забути її, як забувають ляпас, отриманий від чарівної незнайомки, яка сидить біля вас у сінема і на коліно якої ви поклали, як букет квітів, свою руку – Соня приходила до мене майже щонаочі уві снах, що були, як марення, у нічних моїх страхіттях, від яких потерпало моє нище грішне єство. Життя мене розміщило на смерть уже давно: воно не тільки з часом зіпсувало мої зуби, все моє тіло, але й знекровило душу, як знекровлюють туші телиць на бойні бридуючі і бруталюючі зарізяки. Тому, напевно, в моїй свідомості жив невмирущий спогад про шведську піаністку Соню Вільямсон, що була схожа на колючу ожину, огорнену інеем й памороззю, а також сонцем, яке втрачало поступово тепло. Невже ж таки я так і піду з цим на суд Господній?..

Перебуваючи в Швеції, в пастирській родині, яка мене запросила до себе, я іноді від туги кепкував: Олександр Рівініус – птахолов, який за життя не піймав і пташки – ні, піймав одну, але вона вирвалася і полетіла... І навіть там, у Швеції, спокою на серці я не мав, бо одного разу пані Хлоя спитала мене: чому так сталося, пане Олександр, що ви тут, а вона (пані Детмерс знала про існування Соні, але їй не було відомо про наш болючий для мене розрив) там, а може, їй там тяжко і ще щось можна змінити?.. Я не знав, що маю їй на те відповісти, а тому пробурмотів: це вже наші справи, пані. Моя душа тоді теж, як

зараз, була обтяжена спогадами: я мріяв навіть про неможливе, наприклад, повернутись у Німеччину, прийти до Соні, стати навколішки і обхопити її ноги, щоб вона зрозуміла мене й не лишала. Але я не вчинив це, бо не міг переступити через себе, свою зачеплену гордість, своє власне «я», свій егоїзм і безтям'я.

Літо в пастирській садибі загальмувало мої думки – цілковито, тобто я розмірковував, як завжди, але все одно все було якось не так, як завжди, ніби щось важливе було підмінене чимось посереднім, безталанним. Сам зміст тих думок був чимось окремим, мною не зрозумілим, – так латаття, що плаває на озерному плесі, відбивається у воді, але це відбиття не є головним або ж чинним. Коли радянські солдати увійшли в Берлін, то вони – це відомо вже всім – впивалися в німецьких жінок не тільки поглядами, у мене є навіть спогади одного пана, записані на папері, який змалював той жахливий час радянського загарбання в романі «Хроніка Нори», ніде не виданому, безумовно, потрібного загарбання, тому що це припинило ту жаску війну, але хто ж відповідь за сотні, за тисячі згвалтованих радянськими солдатами німецьких жінок?.. Це питання досі залишається відкритим.

Тривалість мого життя схоже на тривалість доби якогось року в минулому часі, так саме часі, бо є час, а не часи, хоч і нема минулого. Те, що належало мені, було моїм, що не належало – ніколи моїм не стало. Моя тверда впевненість у беззмістовності і навіть якійсь позачасовості самого життя зростала, аж поки не урвалась, як щось цінне і давнє, рідне, що зникає, як мла над морем у передранні, розчиняється попід спаленого волосся в склянці з водою або встрягає кулею в людське серце, будь-яке навіть: чуйне, черстве, і проходить повз мене, не чіпаючи, – так буки Вірджинії, оповиті таємничою габою осіннього туману, приходять у мої кримські сни, в яких я бачу себе дитиною або юнаком, але не потворним старим чоловіком. Господи, прости мою грішну душу за все те, що я чинив на цій землі протягом свого життя!

Ви можете – і маєте на те повне право! – сказати, що я цілковито зсунувся з глузду, що це божевілля думати ось про таке, що написано вгорі, але пастка життя, в якій я тоді опинився з власної волі, як у вакуумі лампочки розпечена вольфрамова нитка, замкнулась зі всіх боків, і рухатись кудись далі мені тоді було не можливо, лише-но душа моя плакала безгучно за мою безталанною Сонею, і кров казилась в моїх жилах од потерпання і марноти, які я відчував на своїй долі, бродила, булькочучи хижо, як вар.

Салгір плакав срібно-тонко між звивистих берегів, і води його були каламутні, з намулом і глиною, бо таяння снігів високо у горах вже давно припинилось.

По війні, пригадав я, вельми часто фахівці, як, наприклад, я, повинні були розкидати вилами гній на притихлих пустих селянських полях, пізно восени, щоб прогудувати себе, щоб мати якийсь заробіток. Я теж це робив, бо треба було щось їсти, а орнітологія в той час була тако ж химерною справою, як, наприклад, і література, бо більшість письменників – це все-таки божевільні, які намагаються втримати час, якого нема як визначення. Якщо раніше, ще до тієї війни, запах гною, терпкий і жадібний, асоціювався у мене із селянським добробутом, затишним фільварком, просторою стайнею з порідними кіньми, то потім – тільки зі скорботою і злиднями. Так було, так є, і так – буде.

Перебуваючи в Швеції і чуючи ту дивну милозвучну шведську мову, я думав, що ніколи не навчуся розмовляти так, як розмовляли всі вони – вільно, легко, невимушено, навіть якось граційно – але все ж таки навчився, але не так, як того бажалося б, та все ж... Все ж таки я навіть написав маленьке оповідання шведською, назвавши його «Den sista hösten», що перекладається, як – «Остання осінь». Воно вийшло розбратним до неможливості, як і вся та дійсність, яка оточувала тоді мене; в нім йшлося про долю звичайного перукаря, ще не старого чоловіка, який повинен був підробляти у вільний від основної роботи час у салоні інтимних послуг поважної фру Петерсон, але не як любас чи звабник, а за своєю ж професією. Можливо, те нахабство, з яким було написане ось таке оповідання, пересипане навіть не німецькими або ж ні шведськими, а чомусь французькими матюгами, які всі пов'язані з людським лайном, могло вразити будь-кого, але тільки не мене – літературні естети визвірилися б на мене, назвавши мене, напевно, паскудником чи сволотою. Той нещасний перукар, ім'я якого було Яків, за життя, втомившись від монотонного тупого жаского шукання вошей у чиїхось брудних волоссях, повинен був ще тепер ось шукати воші лобкові. Він і сам почав уже себе уявляти такою бридотною комашкою, яка оселилась між людських ніг, аж поки не поклав у переддень якогось осіннього скандинавського свята, значення якого я так і не второпав, голову на залізничні рейки. Його потім так і знайшли – без голови, яку не відшукали вже ніде. Дивне й жаске вийшло оповідання, із запахом сюрреалізму і сечі, але я нічого в нім не вигадував, бо таке є й насправді, і було поширене

особливо після війни. Я його нікому не показував, бо соромився, так десь потім і загубивши.

Ще пригадав, я був проїздом у якомусь заяложеному закутковому містечку під Брно, яке нагадало мені, чомусь, давні часи, війну й буцегарню, де на самій залізниці біля дошки з оголошеннями стояв, роззявивши ротяру з гнилими зубами, якийсь заслинений варгатий голомозий добродій і роздивлявся відксерокоповані і наклеєні як прийдеться фотокартки людей, що були знайдені мертвими на залізниці протягом травня-липня: я здивувався тоді – чому їх так багато?! Там були молоді і не вельми, жінки і пани, гарні або потворні: дехто був заляпаний кров'ю й болотом, декого вже встигли обмити, але враження було, зізнаюся, нудотне. Я потім пішов за станцію, де були густіючі кущі бузу і так страшно смерділо людською сечею – я подумав: чому вони мочаться тут, у кущі, як собаки, адже ж поряд були розташовані біоклозети, і добре виблювався.

Соня досі тривожить мене власною вдаваною присутністю, бо ніколи не посідала останнього місця в моїх згадках і в моєму серці, – ніби докоряє за те, що не вберіг її...

Мене тоді цілковито вивітрив, як якусь злежалу річ, що пропахла нафталіном, шведський вільний вітер, що пропах луками, лісом і озерами, але я все одно жаско тхнув, воняв, смердів тугою – довкруг, але ніхто не відчув у фільварку того запаху. Одного разу, лежачи під стіною гамазею, я споглядав лет різнокольорових метеликів над петворими батіжками і слухав їхнє співоче дзиготіння і балабонення. Я відчував власне неабияке задоволення вже з того, що просто вільно дихав простором – і все. Небо наді мною захурделилося білими пухнастими хмаринками, що були схожі на оквітання кульбабок, ніжне, потаємне і довге. Думки з'юрмилися в моїй голові, як біля озерця в скажену спеку юрмляться, штовхаючи одне одного міцними шиями, стегнами й дупами, вівці, п'ючи жадібно, смокчучи блаженно його теплу багнисту у жабуринні воду. І ось я почув розлогий, як дерево, голос пана Петруса, а потім почув, як він заграє на скрипці. Так грають справжні майстри – промайнуло в моїй дурнуватій голові. Мої допівпустошені мрії від цієї почутої мною музики знов ожили – і знову я побачив Соню в своїх обіймах, цю не потворну, а саме гарну ламію, що пила кров з мого вбогого серця, яке не було здатне на кохання. Ні, я не був тоді ні хирлявим, ні відразливим, ні покидьком чи якимось там бахуром, що тільки й мріє що про бабів, але відчував цілковито залежність від рокової шведської піаністки, душа якої належала дідькові, а тіло численним чоловікам.

В просторі маїла увесь цей час якась птаха і ось, домаївши, тяжко сіла на верхів'я дерев, зникаючи з моїх очей. Від тієї музики серце завмирало в моїх грудях, коли відчуття втрати робилося неможливим і відразним, як відчуття голоду, болю або скорботи... Музика взагалі завжди відігравала вельми важливу роль у моєму житті, як і кохання. Потік, оскажений і рвучкий, думки пульсував десь там, у глибочині мене, і гаряча кров розливалася жилами – рівномірно й циклічно – живлячи моє тіло і його грішну душу, що була чорнішою і спустошенішою за осінню угноєну добряче рілля або блискучу цупку кришку концертного рояля. Шерхка трава навколо мене була вкрита легкою курявою, сонячними плямами і пилком квітень, і тліном оквітань. Навіть рівність вітру, що віяв із лук, була ніби рівністю самого шляху, торованого багатьма тисячами літ, ніг, копит і коліс. Тоді я навіть забув про птахів, яких досліджував, бо зненацька чимось було заповнено моє єство, його дуплява видудлена слізьми розпачу порожнина, його катастрофічна трагічність, минущість і нищість. А сонну літню тишу замиського втопленого в деревах й куцах обійстя, ту тишу, коли чуєш навіть найменший і найнезначніший шепіт трави чи длубання комахок у щілинах стін гамазю або те, як під воєю корою карельської берези пульсує її розкішний, як тіло жінки, сік: приклади губи, прилинь устами – і сам відчуй цю прохолодну солодкість! – де теж тече далі сховане від усіх життя – різав по живому музикою скрипки пан Петрус, музикою, що линула з відчиненого в кущі білих із червоними вкрапленнями голанських троянд навстіж вікна – дивною, соковитою, повною, як ріка навесні. Музика чарувала мене, як красуня, і пастирське обістя зникло нараз із моєї свідомості, навіть із мого життя, бо був я присутній у порожній концертній залі Мюнхена чи Копенгагена, і для мене одного грала та пастирська скрипка, а ще для високих старовинних склепінь, що були наді мною...

Коли все скінчилось – музика обірвалася зненацька, як і почалася, я подумав собі: мої спогади і життєві враження потрібно цупким мотузком скрутити і вкинути в найближче від мене озеро, щоб вони там утопились, клятї.

Смичок надрізав само розплатане тіло тиші – і воно закривавило чорним – пташиними зграями, що знялись із верховіть у небеса, в безгранну і безгрішну їхню високість, а мені стало боляче й страшно...

Я повернувся додому, ще трохи поблукавши вулицями і вуличками Сімферополя, вмився і переодягнувся в іншу одіж, пообідав разом із паном Мустафою і панією Соніє, і піднявся до своєї кімнати, щоб відпочити.

Потім я почув тихий звук гри на фортепіано, що долинув у прочинені вікна десь звідти, де ще й досі квітло рожевим якимсь не знане мені дерево, але то був зовсім не той звук, який я сьогодні чув на Салгірі...

Дора Борковскі знайшла на березі біля самісіньких скель порожній човен – чий він? – подумала молода пані. Пісок, схожий на строкате пір'ячко численних зозульок, хрустів під її ногами. Холодний прозорий день листопада завмер у повітрі над пустельним притихлим морем. Очі молодої пані знову натрапили на той дивний надпис на скелі, в якому було стільки відчаю, безнадійності і журби. Кому він належав, – розмірковувала вона, – певно, все-таки якомусь чоловіку, пану Ріхарду?.. Але кому він його присвятив, жінці? Якій? Хто вона? Дора Борковскі була вдягнена в кремовий плащ, а на голові її була вже хустинка з жовтими квітками, а не ширококрисий капелюх, як це було раніше. Смерть Арабелли не залишала її уяви, її серця й думок, і тому вона знов – і вкотре! – прийшла сюди, на цей пустельний берег сама. Навіщо?.. Адже все одно вже нічого змінити не можна – таємниця каменотеса лежить там, на дні моря, вона похована і не треба, певно, її чіпати.

Човен, який мав одне весло, тихо хитався на неймовірно блискучих хвилях. В серці молодої пані зачалась печаль...

Зненацька щось тихо зашурхотіло за її спиною – пісок, там біля скель. Пані Дора обернулася – але нічого не побачила: тільки темні непривітні скелі, трохи зеленуваті біля самої води від моху. Легка димна тінь самотньої чайки невимушено ковзнула по її очах і розчинилась у бузмежному просторі. Береговий недужий вітерець утворював на воді брижі – таємничі знаки, від яких стискалося серце. З ніжністю, властивою жінкам, вона знов подивилась на море, на його приховану жаску безодню, яка чаїть в собі стільки нерозгаданих таємниць. Вона дивилась на хвилі, що повільно набігали на берег, майже торкаючись її черевиків, на човен, що хитався на них, на дальній лет птиць. Пані Борковскі могла б так вельми довго й нерухомо стояти, як білий віденський стілець на тлі моря, дивлячись у далечінь, де, було, іноді повільно у млі чи тумані пропливав пасажирський пароплав зі стягом, який майорів серед білої піни хвиль над фарбованим у біле корпусом судна, – це було майже щодня, і вона не відчувала себе цілковито самоньою, тому що стояла на другому поверсі своєї кімнати біля відчиненого вікна й дивилася на море, на його далечінь, на його хаос, відчиняючи в собі ще зовсім їй не зрозумілий світ якихось новітніх переживань...

Вона чомусь подумала: запах приносиш на одежі... Запах лікарні, театру, кав'ярні... Все складається з відчуттів, все, абсолютно! А події, стрімкі, буремні, іноді навіть незрозумілі – тамують шалену згагу чуттів, їхню особливість, викорінюючи з душі минуле, самі згадки про нього, перешкоджаючи і заважаючи розуміти, осягнути, що відбувається у цей час із тобою, що настає й залишається назавжди і що минає безслідно. Все має зворотну дію, як бумеранг, що здатен вернутись до того, хто його із неймовірною силою пошбував, як здавалося б, якнайдалше. Її захоплення минулим може бути непоганим предметом для глузування, але чому ж тоді сьогодні їй нагадує довгу й безмістовну розмову десь на веранді якогось другорядного готеля під Берліном пізно вночі влітку і ще – пошепки, щоб ніхто нічого не чув, про те, що в кімнаті поверхом нижче хтось наклав цього вечора на себе руки, і цей «хтось» звичайний двадцятирічний студент із Марбурга, який потрапив власнохіть у найглухіший кут безрадного свого кохання до якоїсь хизуватої дівчини і нічого більше не придумав, як це: повішатися на вікні на шлейках власних штанів, але хазяї прохають, щоб свідки мовчали, щоб не сталося якоїсь метушні, а то ж будуть втрачені прибутки... Сам світ навколо неї склався із частин, але найголовнішою – це вона не побачила.

Пані Борковскі пішла вздовж берега тихо, в задумі, зовсім самотня, віддалена від усіх, туди, де починалися скелі. За деякий час вона опинилась на одній із них, звідки море перед її очима простягнулось, як на долоні, але пароплавів із білуватим димом, що линув би з їхніх труб, не було. Маленьке одновесельне човенце темнуватою цяткою бовваніло на синій воді. Там, під нею, була притихла морська безодня, і душа молодій жінки відчувала неспокій, проникнений, як простора їдальня в обід проникнена ніжним пружним яскравим сонячним промінням, оскаженілим галасом наполоханих чайок. Її хустинка і плащ загальною теплою плямою ясніли на горизонті на тлі безжально розплатаного внизу моря.

Пані Дора, дивлячись уважно у далечинь, пригадала розповідь дивного незнайомця про випадок, який нещодавно стався в Бразилії. Цікаво, – розмірковувала вона, – як саме це було? На якій із численних вулиць, які мають зазвичай назви якихось славетних військових – полководців і генералів?.. Вона уявила себе на місці тієї бразилійки, яка порізала ножом обличчя мерця в домовині, але з тією різницею, що бразилійкою була вона, а тим нещасним – Анатоль... Ні, вона не змогла б вчинити таке божевілля, ні!.. Надворі йшов дощ – тоді, як розповідав той

чоловік, і тому в храмі було тьмяно. Напевно, мало хто щось помітив підозріле, поки все обличчя мертвого не було жажливо пошкоджене лезом. Пані Дора відчула, як стрімко й безугавно забився її пульс під чохлаю сукні, схожий на рух весняної ріки, що нарешті скресла, або на велике колесо, що рухає старовинним річним пароплавом. Господи, тієї пустки слів, що маєш, замало, щоб висловити ними те, що відчуваєш! Анатоль був емоційним чоловіком і вельми любляв життя, але душа його була безпутна і зяяла в його тілі, як яке провалля. І це страхітливе зяяння вона нічим не могла загатити, бо її кохання до нього вмерло, як вмирає птаха у клітці без волі. По смерті чоловіка вона відчула благущість життя, і очі її зустрічались із небесним блаватом, і те, що досі вона крила в собі, перетворилося на гіркі сльози, що потекли по її щоках. Жовтина скаліченого обличчя того уявного бразилійського мерця – вражала, і в його плоті ще не копишилась бридюща черва. Горбоносі швалі зшили якесь шуплаття і обгорнули ним того чоловіка, який не закрив очі, ні , а саме – завів, ніби був ще живий. Яскраві квіти – троянди – прикрасили його груди. Ляскіт дощу, що долунював знадвору крізь навстіж відчинені двері, був схожий на ляскіт багнетів. Той мертвий бразилієць був її Анатолем, який так жахався старіння тіла, її безумний зрадливець, який мав жах перед бридотними зморшками, пущем і статевим безсиллям.

Пані Борковскі стояла на краю скелі, мовчки дивлячись на море. Дивна виважена плавкість її рухів – вражала. Вона була схожою на ту пані, що нарешті втишила спогадом спрагу, угасила ним голод, утамувала тугу і заспокоїла таким чином власне серце – тим, що минуло, що пішло, розчинилось...

Він не був богобоящим, і тільки тому не мав спокою навіть по смерті – нехай так жаско й відверто з ним звели рахунки за допомогою м'ясарського ножа, гнилою калюкою густої смердючої пасоки забризкавши домовину, квіти і одіж!

Та жінка, певно, теж повинна була пройти крізь страмнючість, приниження і страждання, як і вона. І її терпець урвався! Безладдя думок взяло гору, як бар'єр бере кінь, і вона побачила в домовині не людину, і навіть не мерця, а чортище! Що відбувалось за її плечима?.. Шумів, шепотів і тупо про щось блягузжав натовп, але вона не звертала на нього уваги, а тицяла й тицяла дужо ножем у безборонне лице – гарне обличчя чоловіка, яке ще не встигло перетворитись на тлін. Час тік повільно і був нестямний. Дощ розігнав і наполохав мавп і папуг – і всі ці живі істоти ховались тепер під капотами зупинених старих автомобілів, забрьоханих у болото і твань, були намоклі і злі, як люди, яких

вигнали в ніч і дощ із теплого затишного родинного прихистку. Під руками вона відчувала його плечі – вони були тверді, ніби налиті свинцем. Само ж тіло купалося в трояндах червоних і білих, і тому ніхто спочатку не помітив того божевілля, яке вона вчинила. Мавпи казались, штовхаючи одна одну, щоб дістатись до найсухішого місця. На їхні голі мокрі сідниці поналипав пісок, пір'я і хруст, а перед Дориними очима з'явився знов Анатоль, його образ, постава, статура, обличчя, голос – увесь він, яким вона його залишила в пам'яті, таким, якого колись покохала: ось вони щойно переїхали на нове помешкання, яке ще не захарашчене меблями і стіни якого ще не намагалися луснути від родинних сварок; він сидить на підвіконні на тлі якогось собору, схожий на мале беззахисне совеня, хитає ногами і палить якусь духмяну і майже бездимну сигару, насунувши ширококрисий капелюх на самі очі, – мужній чоловік, її коханий, батько її дітей, і такий далекий від неї, незрозумілий якийсь, вразливий до неймовірної болісності, гордий, пихатий, урівноважений, звиклий до того, що до нього звертаються лише «пане» і «шановний добродію» – якась забута, загублена ніжність на якусь мить ворухнулася в Дориній душі, ніжність до колишнього чоловіка, що так ганебно і страшно пішов із життя, але ось її очі знову стали темні, як море під час осінніх штормів: але розбрат, Анатолію, розпанювався в твоїй скутій по руках і ногах ланцюгами зрадливих любощів душі, – прошепотіла вона, – ти злягався з хвойдами, як пес. Вона завжди ненавиділа тих чоловіків, які думають тільки про жіноче тіло як про еротичне ваблення.

Спантеличена, маючи в душі стільки проваль, що нікому й не снилось, вражена власною душевною неміччю, беззахисністю перед життям, прихованим болем, а також думками про Арабеллу і той забутий усіма липень, пані Борковскі не помітила тіні за своїми плечима. Тінь була важка й нерухома. Вона з'явилась зненацька і не зникала. Тінь швидко наблизилась – і молода пані зненацька відчула, як хтось швиргонув із силою її вперед, де було провалля і де зяяла внизу нерухома скляниста вода. Пані Борковскі полетіла вниз, навіть не збагнувши того, що з нею відбувається. Хвилі під скелею жадібно поглинули кремований плащ і жовту хустинку з червоними квітами. Пані Борковскі, напевно, вже не бачила, як літній високий стрункий сивокосий чоловік у чорному плащі і фетровому капелюсі, тримаючи в руках, на яких були чорні шкіряні пальчата, букет червоних троянд, спокійно підійшов до краю скелі і пожбував ці квіти вниз, де щойно зникла під водою пані Дора...

Постоявши ще трохи, ніби прислухаючись до самого себе або до галасу бридосного чайок, він бавно спустився зі скелі на пісочаний берег, відчепив човенце, до якого було прилаштоване одне весло, сів у нього і відплив геть...

Море було спокійним – воно намагалося зберегти таємницю того, що тільки що тут відбулося...

Мені потрібно вже скоро від'їжджати, а я ще й не бачив Чорного моря, бо, напевно, одного місяця, щоб вивчити Крим – замало. Пані Соніє вельми чемна зі мною, а Мустафа, незважаючи на те, що служба на залізниці забирає багато часу, приділяє мені теж багато уваги: напевно, екскурси у минуле Сімферополя разом із паном Мустафою, не були б такими цікавими, якщо б він сам не був живим свідком того, про що колись розповідала мені Вірджинія. До того ж пан Мустафа повідомив мені, як орнітологу, вельми цікаву річ із минулого Криму: виявляється, що 1920 року, коли білогвардійці відступали з Криму, дехто з них захопив із собою із севастопольської військової станції голубів, але птахи, опинившись на волі в Німеччині, повернулись додому, у Крим...

Пообіді я піднявся до своєї кімнати, щоб відпочити. Спека надворі панувала неймовірна – я вже чув, що поля навколо Сімферополя були знищені жаскими пожежами. Салгір плакав як ніколи – аж вікна жалісно дзенькали раз у раз – тихо й безсило. Я більше прочинив вікна і ліг на ліжку, заклавши руки за голову. Мій білий ширококрисий капелюх із чорною траурною стрічкою продовжував, як і мій бінокль, лежати на столі. Я, чомусь, пригадав Швецію і пастира Петруса, який мав власні думки щодо життя – яким не можна було перечити – і тому сама рушійна сила його думок замикалася саме в оволодінні світоглядом людини, яку він зовсім не знав, але перевагу вдачі якої відчував на собі. Цей чоловік зробив пані Хлою нещасною, і я ніколи не прощу йому того, що повинна була пережити ця жінка.

Потім мої думки переключились на Соню Вільямсон – і мені зробилося на душі так тяжко, ніби я потрапив у полон до збоченців. З моїх очей по щоках повільно потекли гіркі сльози...

Пригадую, це було перед тим, як ми уже мали розлучитися назавжди, – перед моїми очима вузька шовкова сукня Соні, яку вона скидає через голову, – я стою, як бевзь, і не в силах відірвати від неї свого погляду. Мені соромно, що я бачу її оголене тіло, ніби я дивлюсь не на жінку, а на чоловіка: час нашого спільного мовчання підсилює неможливість, трагічність і зворушливість того, що відбувається в цій кімнаті. Соня стоїть

повернена плечима до трохи каламутного вікна, підфарбованого, як губи жінки, яскравою чуттєвою фарбою вечора – мені і страшно, бо я відчуваю, що спокутую власний гріх душі, і радісно від того, що на мене, дурного і навіженого, невдовзі чекає. В цей час як я уважно дивлюсь на коханку, ніжні сутінки розчиняють її у собі, як у ріці розчиняється тінь ластівки. Комірець нової сорочки тисне моє горло – здається, що моя горлянка перерізана тонким мотузком, бо я не розуміюся на одезі, як це може робити, наприклад, жінка. Я, як здається, певно, їй, скидаюся на звичайнісінького гімназиста, якому кортить пізнати гріх, але якого жахає можлива хвороба, яку можна підхопити при цьому. І все-таки моя вдавана делікатність кудись випаровується – одіж моя кудись зникає з мого грішного тіла, яке відчуває шалену близькість іншого оголеного тіла, в звабливих вигинах і опуклостях якого живе порода – я це відчуваю, бачу, пам'ятаю – кров шведська й німецька, поєднавшись, змішавшись, зчепившись, як це роблять хвилі у морі, народили Соню. Не було жодного сумніву, що вона бажала мене так ненатло, як і я її...

Мої очі прилипали до її грудей, стегон і ніг – на Сонині обличчя я не смів дивитися, бо мав жах, що скривджу, ображу, сплюндрую те, що між нами вже було і що залишилось. Як добре, – промайнуло в моєму мозкові, – що ця північна холодна жінка забула про ворожіння, про ті жаскі чаклунські зела, корінці, волоссячка і ще бозна-що, а то б я був тільки нещасний від того, бо відчував би себе безборонним, і, напевно, зсунувся б з глузду, якщо б вона не припинила відьмарити...

Надворі була оглушлива безугавна злива. Вона почалася раптово і ніяк не могла припинитись. Тоді, імовірно, лише-но морок, що панував у кімнаті, думав про нас обох – і все: ми ж були – бозна-де від щастя. Все було, як завжди у таких випадках, а не якось інакше: я пив ненатло її красу і насолоджувався Сониною покірністю – вона дозволяла мені бути з нею в ліжку нахабою – і я не видав, якщо чесно, на якому небі перебував від того, що тоді відчував, що не на сьомому – це точно, бо замало семи небес для двох закоханих до безтями. У всім, що тоді відбувалось між нами, була якась невичерпність, те, що ніколи не скінчиться і не перерветься – що саме?.. Я робив обережно все, про що вона прохала – і навіть більше. Під спітнілою вагою мого тіла тіло Соні було безборонне: вона була такою, ніби завжди належала мені, як щось рідне. Ніби мільйони безсоромних свічад відбивали в собі наші оголені тіла, і мені робилося одночасно і гірко, і смішно, що я є, живу, існую... Я завжди мріяв і намагався жити не сучасним, а минулим, кохати ту, що пішла давно, і знати, що прожив життя не

даремно. Я шукав на Сониному тілі втілення власних грішних хтивих бажань, розуміючи, що дурію від самого відчуття того, що Соня поряд, є, тут, біля мене, що вона моя назавжди. Як же я тоді, бовдуре, помилявся!.. І вже потім, коли все так нешвидко скінчалось, і моя люба шведка огорталась у кокон білого цупкого простирадла, намагаючись заснути, я ще довго палив: мої губи, попечені Сониними цілунками, стискали кільця білого димку, який линув і линув до стелі так беззахисно й просто, що робилося навіть якось смішно від того. А ніч, що надходила вслід за нашими любощами, була схожою на ніжного, як жінка, і баского, як шторм, коня, чорного, лискучого, який міг народити і шал, і натхнення...

Коли вона засинала, я гладив її груди, розповідаючи про голубів, яких для експериментів відвозили якнайдалше, зачинивши у плетені кошики, а потім випускали і стежили, чи повернуться вони назад, таким чином намагаючись довести існування «теорії пам'яті», в яку я ніколи не вірив. Я прошепотів:

З Прибалтики ворони летять зимувати в Північну Німеччину, Соню.

– І тільки?

– Ні, ще у Швецію.

– Невже ці птахи здатні на тривалі переліти?

– Так. На вельми тривалі...

– Я бачу, ти навіть у ліжку мариш птахами, Олександрє.

– Вибач, але я не можу без цього, розумієш?..

Вона не відповіла, тільки ще щільніше загорнулась у вже синє від мороку ночі простирадло. Наше ліжко було широке, як море. Я намагався відшукати якусь істину в останніх її словах, але істини – не було, просто не існувало! Мої очі вихопили тільки тьмяні недужі відбиття вікон на кришталевій графині з водою, а сам ландшафт кімнати, в якій ми перебували, був змінений до невпізнанності тьмяним світлом зірок: воно засотувало кімнату, було гостре, як лезо бритви, або мідії на камінцях; воно обтягувало тканиною яскраві меблі, хистко і болісно, байдужо й незрозуміло – я не знав, навіщо все це. Ми довго ще розмовляли – про що саме?.. Про все, що нас тоді цікавило або хвилювало, і до чого ми не були байдужі. В тих розмовах голос мій не губився зовсім, а мужньо, як морський прибій, відлунював на найніжніший Сонин шепіт. Я закривав тоді очі і уявляв, що лежу десь на стайні, де є запах вівса і кінського поту, які завжди мене неймовірно хвилювали, викриваючи мою селянську душу, а ще я намагався уявити й почути гучні хрипки пропалені і пропиті голоси конюхів, схожі на голоси звичайнісінької брутальної солдатні, які ножем різуть тишу осіннього сірого ранку якогось брудненського містечка,

яке змальоване на мапі маленькою непомітною цяткою і що потерпає від чуток і чвар про те хто з ким спить, хто від кого народжує або хто кого і чому покинув...

Соню, я маю жаль за минулим. Великий. Його не може вмістити моє серце.

– Жаль?

– Так.

– Але чому?

– Не знаю. Треба квапитись жити.

– Не треба, Олександрє, не треба! Я радше відмовлюсь від більшої частини власного життя, але щоб час не зруйнував моє тіло!

Тепер простиральце, що огортало наші голі тіла, було схоже на строкате крило зозулі, а віддаленість часу, в якому ми опинились зненацька, була неймовірною – до жаху!

Як вона потім отруїлась газом – це було вже тоді, як я від'їхав на якийсь час до Швеції, – не знаю, бо, якщо відверто – не цікавився подробицями Сониної смерті, бо тяжко мені було бути звичайним чужим чоловіком, який має невидудлену життєм душу і кам'яне серце, який загубив уже навіки ту, яку так сильно кохав: Соня Вільямсон пішла від мене, як іде спогад або звук музики, так, саме музики, якою вона так захоплювалась свого часу, а натомість з'явилась у моїй душі глибока незагойна рана від того безтямного кохання, яка болить мені й досі.

Перебуваючи в Швеції, я ретельно вивчав і досліджував тамтешніх ворон, роблячи записи своїх спостережень у грубезний шкіряний нотатник, які потім і використав у книзі «Ворони у світі». До того ж мої дружні стосунки з пастиревою дружиною, здавалося, поступово перетворювались на небезпечну закоханість, хоча я знав, я цілковито усвідомлював, що це просто неможливо, що ця вельми порядна жінка ніколи не дозволить собі гріха позашлюбних стосунків, незважаючи навіть на те, що її чоловік не є справжнім чоловіком. Можливо, вона навіть жаліла пана Петруса, але я не бажав її розуміти, тому що все навколо мене тоді було хистко, непевно і страшно, і я був сам, і незагойна рана боліла, і сльози сіллю пекли очі...

Я тримав на прицілі власні чуття і в будь-яку хвилину міг би здійснити підступний напад на безборонну янголину душу Хлої, намагаючись закохати її в себе, але я не зробив цього, бо мав ляк, що відповідатиму за скоєне перед Господом.

Одного разу ми опинилися разом із нею на лісопилні: слово «тартак» мені не вельми подобається, бо в ньому втрачена евфонія і відчувається якась незрозуміла мені дистракція. Це

було далеко за пастирською садибою: пан Петрус, захопивши із собою свою італійську скрипку, ще з ранку пішов кудись на якийсь аматорський концерт. Там пахло живицею – свіжо, гостро, запаморочливо і щемко, а ще ніжно сяяло сонце, і від цього його яскравого осіннього блищання мені робилося якось лячно, ніби я був студент, а Хлоя – гімназистка. Якийсь час ми мовчки насолоджувались тим, куди потрапили і де опинились з власної волі: була вже пізня осінь, і наша одіж, яка тоді здалася мені зайвою, відповідала цій порі року і мала її запах. Я думав про неможливе – про обійми, поцілунки, злягання, про всю ту буремність вияву чуттів, яка іноді, було, зі мною траплялась. Бо тоді я був дурний і несамовитий, а вона ж – ніби наділена неземним сяянням, чимось таким, що завжди відрізняло її від інших, урочо зберігала мовчання, намагаючись і мене залучити до його відчуття. Ми були самі – і я знав, що на декілька кілометрів тут не знайдеш і душі, і це тільки посилювало моє бажання, щоб Хлоя стала моєю.

Ми разом прислухались, як м'яко у кронах дерев шурхотів вітер. Музика денного світла текла, як ріка, крізь наші очі, чуття і вчинки. Мені здалося тоді, що ми перебуваємо у вітальні, і зараз Хлою хтось попрохає зарати на скрипці, але вітальня перетворювалась на тартак, наповнений безумними запахами трачиння, і все ставало на свої місця або лише намагалось стати. Зізнаюся, я цілковито заслуговував тоді на те, щоб мене добряче відманіжили палицею за мою ницість і гріховність: як швидко минула моя згадка про Сою! Хлоя збудила в мені чоловіка, який уже, було, заснув давно: своєю власною присутністю вона нагадувала мені, що я ще не вмер, тому мені не потрібно було впадати у розпач. Тоді я мав змогу милуватися і красою осені, і неймовірною красою Хлої – вона це відчувала, знала, бачила. З нею просто можна було пустувати – це було властиво мені, – а також визначити найголовніше, що закладено в самому слові. Світло лягало так, що Хлоя була вся осяяна ним – неймовірно!

– Чи просувається далі ваша дослідницька робота? – спитала вона.

– Так, але вельми повільно.

– Чому ж?

Я відчував на своєму обличчі її уважний погляд, як шкіра відчуває метелика, що сів на неї.

Мені, Хлоє, іноді здається, що я скоїв якийсь тяжкий злочин, ні, навіть жахливий, там, у Німеччині, а тепер лише-но повинен тут, у вас, переховуватися, щоб щось перечекати. Це може здатися дивним...

– Ні, Олександрє. Хоч дивність надає чоловічому образу якоїсь таємничості, загадковості й шарму.

– Я – звичайний, ні, не дивний, на жаль. Можливо, вельми звичайний. Але само життя робить мене таким: не розумію навіть, чому так відбувається.

– Ви схожі на човен, що плине у безвість без весел і канотьє.

– Ні, скоріше на скрипку пана Петруса – так буде вірніше.

– На скрипку?..

– Так. Старовинну скрипку славетного італійського майстра.

Тепер уже я перехоплюю її погляд – і розумію, що маю незрозумілий тваринний жах перед цією жінкою, жах, що виявляється у прискороеному битті пульсу і хвилях тепла і холоду, що огортають моє тіло. Ця жінка розуміє, що я цілковито залежу від її погляду. Я так і не зрозумів, чому мав ляк перед нею. Я повів далі:

– Я приймаю життя таким, як воно є, без прикрас: всі його прояви здаються мені невід’ємними від мого світовідчуття.

– Життя лякає тебе, Олександрє?

– Ні, цілковито.

– Я ж ніколи не мала ні сестер, ні братів, але завжди мріяла про них, уявляла, що вони мешкають десь далеко від мене, і тільки-но варто мені написати їм листа – вони відразу ж відгукнуться й прийдуть. Я й писала такі листи, але вони лишалися лежати у шухляді. І так увесь час. Так було завжди...

Я мовчав. Пахло живицею так, що ніздрі здригались, як попечені морозом чи окропом губи. Мені було страшно. Боляче. Я не розумів сам себе. І цурався власної присутності на цій лісопильні саме в цей час. Я не мав бажання бути названим братом Хлої, тому що я покохав її, перекресливши далекий образ Соні – назавжди у своїй пам’яті. Від цього я навіть здригнувся всім тілом, начебто перетнув межу забороненого.

– Але я не хочу бути братом, бо кохаю по-справжньому тебе...

– Наші стосунки будуть лише, як між братом і сестрою, – не більше, – її слова були глухі, як осінні хвилі надвечір.

– Це остаточне рішення?

– Так.

– Я приймаю його.

Я поцілував Хлоїну руку – в цей час вечір цілував тьмяні вікна й мою гарячу потилицю. Шкіра Хлої пахла трояндовими пелюстками – це був вельми стійкий запах, запах парфумів. Я тоді щиро бажав забути про те, що існую і що є така річ як життя. Я нібито виплутався з міцних лабетів часу і відчував себе навіть знесиленим від того. І знову заграла в моїй уяві страдницька

скрипка пана Петруса, і образ Хлої зробився таким далеким і недосяжним, як думка молодої людини про потворну жаску старість. Це було схоже на допірання білизни і підстригання волосся, що завжди виглядало неестетично. Будь-які спогади тоді для мене були болючішими за зламану кістку ноги – моє тіло боліло лише від давніх спогадів...

Ми повернулись у пастирське обійстя, коли вже почало сутеніти. Хлоя була мовчазна, ніби між нами щось сталося, і в її очах застиг невиказаний смуток. Пан Петрус ще не повернувся додому, і тому ми ще довго мовчки сиділи на веранді, п'ючи каву. Каламутною пляшкою з-під вина, куди засунули білі хризантеми, був той пізній вечір, який міг нас поєднати, але не поєднав. А вночі я, насунувши на голову подушку, щоб ніхто нічого не чув, гірко плакав від того, що все втратив, що мав і чого ніколи не мав. Я згадував Соню й Альгою, ту жаску осінь, в яку ми з нею потрапили минулого року, наші відчаї і наші надії, а також Сонину ганебну зраду, моє власне безсилля і смуток, і ще щось, що словами було не передати. Моє щастя було мертвим, як і моя душа. Пам'ятаю, що та ніч, коли в мої щоки в'їлася сіль сліз, була задовгою для звичайної ночі...

– Вірджиніє, я не розумію, що зі мною сталося?!. – злякано спитала пані Дора.

Вона лежала у ліжку в своїй кімнаті. Надворі вже була глупа ніч. Вірджинія сиділа біля її ліжка, замислена й уважна. В будинку було так тихо, ніби його вже давно залишили всі мешканці.

– Нічого страшного, дорога Доро, жохливе, здається, минуло: ти впала у море зі скелі, але Господь подарував тобі життя.

– Мене хтось зіштовхнув у прірву, Вірджиніє!

– Це неймовірно, але легенда про каменотеса має своє продовження!

– Як це сталося я зовсім не пам'ятаю, Вірджиніє!

– Тебе знайшли рибарі напівпритомну на березі, а потім повідомили мені.

– О Господи! З того самого часу, як я почала цікавитись смертю Арабелли, впритул підступивши до розкриття таємниці її жаскої смерті, зі мною почали траплятись неймовірні речі: то я зустрічаю дивного пана, що користується катером і винайнятим житлом, то я зустрічаю водія, що мав останню розмову з тією дівчиною, то мені розповідають про жаский випадок із Бразилії, коли молода особа ріже ножем обличчя мерця у труні, то мене намагаються вбити.... Мені здається, хтось зацікавлений у моєму мовчанні.

- Хто саме, Доро?
- Я не знаю...
- Пан Шварценберг?...
- Але ж він емігрував.
- Тоді хто ж?..

Ще трохи побувши біля неї, пані Рівініус пішла, а Дора знову залишилася зі своїми думками. Вона знову замислилася над змістом власного життя: вона не могла збагнути, навіщо все це, що оточило її?.. Ці розмови, розпитування, навіть тепер уже й ризик?.. Чи вона здатна знести все, що пережила і ще має пережити?.. Чи просто вигоє власну пам'ять і буде думати ні про що. Але краще – все-таки про щось. Про відвертість, наприклад, спокій, сам зміст буття. Лежачи в цілковитій тиші і темряві своєї кімнати, за вікнами якої чорніла ніч і буки з кублами розхитаних вітром гав'ячих гнізд, вона згадувала про Анатолія і як він тримав її за руку – як давно це було! Так, дійсно, вельми давно, до неймовірності, вона вже мало що й пам'ятає з того: ранок у Венеції, куди вони приїхали вперше в житті, гондоли, канотье, блискуча вода каналів. Ще що?.. Голуби. Їхне туркотання, численне. І відбиття... Вона не знала, що все це швидко скінчиться, і навіть не від того, що потім почалася війна... Вона пропонувала чоловікові залишитися там якнайдовше, але Анатоль був заклопотаний чимось своїм і не бажав її слухати. І навіть її сльози й умовляння ніяк на нього не подіяли. Його чарівна посмішка, коли бліді губи розтулялись, оголюючи білі рівні зуби, – запала їй в душу: навіть тепер пані Борковські бачила перед собою цю Анатолєву щирю й відверту посмішку.

Пані Дорі було тяжко тепер згадувати про свого колишнього чоловіка. Неймовірно тяжко.

Вірджинія нагадала їй про Арабеллу – і душа Дори знову здригнулась, як раптово поранена мисливською кулею птаха: вона повинна довести цю справу. Але навіщо? Чи вона слідчий?.. Дора заплющила очі – тінь од важкуватої хмари всесвітньої печалі пропливла над нею, над її обличчям, відбиваючись на самісінькому дні її пораненої часом душі. Голос – завмер. Голос серця. І вона відчула фізично тяжкість, кам'яну тяжкість мовлених уголос слів, а також їхню невимовність. Ніби в неї щось поцупили, відібрали – силоміць: свободу?.. Чого? Серця?.. Душі?.. Треба було вміти забути те, що було раніше, і від чого вона досі залежить. Молода жінка начебто стояла на ковзькому хиткому льоді ріки з простягненими вперед руками і дивилася туди, де були сосни і небо, так, чорні сосни і блідо-синє небо. Нібито неймовірний акт драми наблизився до свого завершення, а вона

сама була тією останньою частиною, яка призведе до трагічної розв'язки. Вона не змогла б змалювати звичайними словами свої власні чуття. Ніколи!..

Як сталося, що вона нікого не помітила тоді, на березі. Не відчула небезпеки. Вона бачила човенце з одним-єдиним веслом. І все. Та людина, хто б вона не була, бажала її смерті. Вона припливла на човні, щоб забрати Дорине життя. Господи!.. Жаска легенда продовжується! Каменотес увесь час чатує за нею.

Пані Борковскі відкрила очі – чорна липка темрява наповнила всесвіт. Навіть нехай це був би димок птахів над опустілим осіннім полем, тільки не суцільна й цупка, як тканина савана, темрява ночі. Вона загорнулася б у той дим із птахів, і була б схожою на осінь, що прилинула зі схилів у притихлі і безсніжні доли. І той дим поступово рідшав би, зовсім повільно, але невблаганно, і вона б залишалась стояти з простягненими руками, у цілковитому мовчанні, притихла, спустошена, викрита, покинута всіма, забута... Як зараз. І як тоді. Як завжди це було, на жаль.

Вона завжди мала на меті звести нанівець власні переживання, але не могла. Не могла призвичаїтися до думки, що лишилась сама. Анатоль начебто тицьнув свою власну смерть їй у душу – і вона скалічина. І тепер уже немає часу, щоб оновити ці жаскі чуття, це вихлювате, як хвилі осіннього озера, переживання. І чому її думки такі тяжкі, як камені?.. А спогади – як комашня! Тепер уже на її капелюсі рвалася пружна шовкова стрічка – стрімко. І війна, що була і що є, і можливість відчувати той час, коли земля хистка під ногами, і думок нема взагалі, і ти сама, і все стає тліном, навіть душа.

Тоді, йдучи по піску, вогкому, як прання, вздовж синьої смуги води і думаючи про Арабеллу, вона не уявляла собі, що події її власного життя призведуть до того, що вона повинна перервати свої пошуки і забути про смерть, що сталася колись у липні. Дора бачила себе ніби у склі розбитого дзеркала, в якому повільно пливли хмари і застигла печаль її власних очей. А ще там був запах моря, дужий, як обійми, доскочистий, живий, навіть якийсь оглушливий, як весняна злива, невичерпний, як самі спогади, що ховався в штучних ніздрях мармурових левів, які заснули мертвим сном на пустельному узбережжі біля вишуканих мостів. Тоді втрата вже відбулася. Її відчуття. І тремтіння хвилини було, як нерв чи промінь, що намагалося налагодити зв'язки з незабутнім минулим. Ті спогади для неї були чимось далеким і дивним, і нічого не можна було вже змінити. Пані Борковскі відчувала, що існувала якась потаємна формула смутку, від якої

ставало гірко і страшно, як ніколи, і не було куди від цього піти, бо вже відбулося, бо вже існувало – все, від чого залежали – всі, і вона – серед них, остання. Храмові хорали мали звук того, що минуло, а що залишилось – було звичайним хаботтям, непотрібом, вимитим берегом незнайомої ріки, над темнющим плесом якої ніяк не може домаїти тінь перелітної птахи...

Все навколо неї було недослідженим і недосконалим, як хвиля, що набігає на пісочаний берег, і все підкорювалось незримим законам буття. Дора Борковські завжди належала до дам вищого світу, але не йшла ні за ким назирці, не розпорошувала себе на дрібниці, від яких робилося тоскно і жаско. Тепер її думки розвіювалися, як дим, сіруватий рухливий трохи поскубаний вітром димок тих численних пташиних зграй над гострою стернею, який вона собі уявляла. Але вона сама не перетворилась на осінь, не зійшла в доли, не обгорнулась ними, бо не мала певної мети розчинитись у часі. Жмутком нервів – найнапруженіших – ось чим вона зараз була. Дзюрком вилась темрява над нею, а вона йшла від себе кудись далеко, туди, де була тільки липка ніч і спокій, що завмер, як завмирає людське тіло по смерті або грузьке холодне осіннє болото. Молода жінка намагалась заснути, але їй здавалось, що вона сама є порожнім вагоном у составі, що стрімко – якнайшвидше! – рухається у безвість – без розкладу, без ознак, без надії...

Я прокинувся від того, що змерз. Моє минуле тепер було моїм власним покаранням, але цього, окрім мене, ніхто не знав. Прокинувшись і заклавши руки за голову, я розмірковував над великим Мінетті, тому що тепер я був вельми схожий на нього, але не величчю, ні, а згустком нервів. В кімнаті панував напівморок, тільки іноді пошкоджуваний і прорізуваний неоновим світлом численних реклам. Сімферополь уночі – неймовірно гарне явище, і це треба бачити на власні очі! Салгір тихо плакав за вікнами, як зазвичай плачуть перелітні птахи. Можливо, навіть ті альгойські журавлі, які я бачив колись і про які не забув ніколи. Зізнаюся, в той час мені не вистачало музики – особливо скрипки, яка здатна перетворити людину на сукупність мрій, нехай навіть нездійснених. Я ніколи не згадував про власного батька по його смерті – або намагався не згадувати – тому що його обличчя завжди було перед моїми очима, завжди! Так перед очима злочинця завжди бовваніє обличчя його жертви, Господи!

Я втомився. Мені страшно жити. Я нічого не хочу. Господь карає людей життям!

Коли батько пішов на війну і вельми довго від нього не було звісток, Вірджинія пережила найскладніші і найтяжчі дні свого життя. Я переживав все це разом із нею, відчуваючи, що щось сталося. А потім на нашу адресу надійшов лист із польського Вроцлава – це було вже наприкінці війни, в якому йшлося, що пан Рівініус одружився і не хоче повертатись на батьківщину. Родинна драма Соні Вільямсон ніби перейшла й на нашу родину. Але на відміну від Соні я скоїв злочин. Так. Тепер можна шкодувати за тим, що сталося, але час і життя – жорстокі і невблаганні, вони жорстокіші за ката.

Потім ще були якісь листи, не від нього, чомусь. Я не вірив. Моя мати була сама не своя. Це тривало майже рік. Якось осіннім ранком – я тоді, пам'ятаю, щось гемблював – знову надійшов лист, написаний його рукою, де він намагався щось пояснити, де він вибачався, а також прохав на дозвіл вернутись назад. Я ніколи не листував – не подобається мені ця справа – і все, але відповідь дав я, пам'ятаю, це було щось брутальне, не схоже на порядного хлопчика з інтелігентної родини – можна було тільки дивуватися, де в мене взялися ті брудні слова.

Салгір плакав – живий, кароокій, самотній. Разом із ним плакало моє серце. Душа німіла, як контужена вибухом кінцівка. Я нібито отримав жаский струс мозку, а тепер повинен згадувати те, що колись було. Ніхто не зміг би вгамувати мій біль! Нічим! Ніколи!

Мене більше сон не долав – старому було вже не до снів! Я помацав рукою цупкий заріст на своєму обличчі – хоч і бриюся щодня – який я був нищий тепер, Господи, від цього відчуття мені якнайшвидше хотілося вмерти, сконати, як конає взимку прибудний собака біля розпанованої вкрай садиби зажерливого хазяїна. Фізичне відчуття втрати, болю, жаху, покори, несамовитості – все червом гноячним кублилося в моїй душі, що так і не розучилася любити. Моє власне життя цілковито залежало тепер від очей Вірджинії. Салгір плакав, як «Volero for Violin and Orchestra» славнозвісної пані Мей. І я з ним – теж. Як якась дитина. Чи божевільний.

Я спіткнувся у власних думках, заплутався в них, знепритомнів, хоча й не був бридотним драбом чи якимось там гидким нетягою! Якщо б у цю хвилину мені хтось навів в очі світло ліхтарика, то побачив би в них не здивування або жах, а лиш-но печаль. Вельми глибоку. Колодязну, вічну. Вельми швидко я поїду додому, туди, де на мене ніхто не чекає. Я знову, як зможу, буду намагатися пристосуватися до життя, щоб просто існувати в нім – аморфна маса, що ще думає, безформна річ, що ще має душу,

цю розбовтану балцанку гіркого вина, – не жити! Своє я віджив! І життя я наївся – до худа! І відчув його неїстівність. І навіть – отруту!

Тепер я ніколи не поїду в Ерфурт, щоб не бачити Сятого Северина: він поцупив у мене щастя, і я лишився сам на сам із тим, від чого звичайна людина просто збожеволіє – із самотою. Він украв мою Хлою і згадки про Соню. І це було для мене – найдошкульніше. І найжахливіше. В моїх грудях нерівно стукає серце – і кров жилами розтікається, ніби примушена це робити – так спроквола. Я розтулив губи – вони були обвітрені і попечені кримським сонцем, ніби цигаркою, і пекли скажено – та помацав їх вологим язиком. І знову, чинячи це, я уявив себе вонючим конюхом, що вгрузає чобітьми у гній і що чистить сморідні стайні, які вже задихнулись у численних роях оскаженілих гедзів. По моїх старечих щоках текли сльози, бо мої думки були наповнені тим давнім часом, коли – о, як я це пам'ятаю! – Соня цілувала моє обличчя – ненатло – а ще шию й волосся; як я німів і божеволів від її безумних пестоців; як я був ніким перед нею тоді: річчю, з якої вийняли душу, неприголублений світлом, а тому – злий і вбогий, якими можуть бути тільки людські душі. Або квітники у віршах обдарованих поетів. Я не маю належної відповіді на те, що ви зараз запрагнене мене запитати, тому що подробиць – я чіпати не буду, вони підуть у небуття разом зі мною, а те, що зараз туманиться й клубочиться в моїй голові – це все-ткаи врешті-решт моя власна справа.

Хоч і старий я, але не страждаю на старече слабоумство і тому, можливо, не маю звички бути догідливим комусь, хто б це не був: кайзер, король або сам Господь. Господь... Він вибештав мою душу ломакою, мені було боляче й страшно, але тоді я не плакав, як зараз. Я полапав кишеню моєї баєвої нічної піжами – там не було мандрички, яку я завжди брав із собою, коли йшов чи їхав кудись у мандри, такий собі іванець-покиванець, без плоду і роду, що убрів у грузьке драглисте смердюче болото, яким є життя.

Чому Салгір плаче?.. Навіщо він рве мою душу, мою пам'ять?.. Я не знесу цього випробування!.. Не зможу!.. Вірджиніє, ти подарувала мені життя, яке мені непотрібне! Тому що воно – твань, болото, з якого я ніколи не вибейкаюся – тільки по смерті.

Рана, розверзта Сониною зрадою і смертю, – гоїлася задовго, ставало аж страшно, скільки це тривало. Мені здавалося в той час, що у ванній кімнаті мого помешкання лежить потопельник. Я відчиняю скляні двері – і бачу його, зустрічаюся із ним власними очима, але смороду, що йде від розкладання тіла, ще нема. Його

тіло синювате й роздуте, як барабан. Я стою вимушено усміхнений на порозі і тупо дивлюсь перед собою, безумний, нібито власними очима вибузовую якнайглибшу яму для себе, ще живого. Я кидаю погляд на дзеркало, що висить на кахельній стіні – і не можу – хоч убийте! – впізнати себе, так я змінився – вихуд украй, очі втратили блиск, а борлак на шиї став ще гострішим. Та що я таке кажу?! Ні, навіть не одномісну, а двомісну яму: для себе й для нього, цього невідомого мені мерця, що забрів і втопився, будучи або п'яним, або самогубцею. Загострене відчуття жалю і душевна пустка крають серце. Я мав нагоду бути не самотнім, але програв її, втратив! Я не в силах більше про це казати!.. Не хочу!..

Мої очі видудлили пожадливо темряву мого кримського прихистку, і вона зробилася схожою на повітряну кулю, з якої навіщось спустили все повітря, і тепер вона не могла злетіти, як і я. Подушка, на якій я лежав, ковтаючи гіркі сльози, була вже мокрою від них. Я стиджуся про це казати – чоловіки не повинні виявляти слабкості власної волі. Моя душа знала, що їй потрібно, але того – не було, бо був я, а якщо б воно було, то існувало б без мене. Як повітряний цілунок, думка або кимось кинутий погляд...

Минуло так багато часу відтоді, як це все відбувалось, але я не звинувачую нікого у тім, що залишився нещасний, особливо – Соню, моє перше й останнє кохання. Та жінка мала дар любити, а в мене його ніколи не було, тому що – бовдур, телепень, лайдак. Їй байдужа була людська метушня, як і мені, але жаский побут і життєві негаразди пружно засмоктали Сонину душу, і вона не могла вже звідти вирватись, як не бажала. А я – не допоміг їй це зробити, не допоміг...

Салгір, плачучи в нічній темряві за моїми вікнами, пломенів у моєму мозку: він тік повільно, як кров із розверзтої вибухом рани. Життя для мене тепер було химерою, привидом, розірваною словосполуккою або хвилиєю, що заблукала в пісках. Ось зараз я вам речу все це – але чи ви мене розумієте? Я не впевнений в цьому. Але ж для цього так мало потрібно: просто зрозуміти.

Я притиснувся щочкою до вже мокрої від сліз подушки – і зацікавився. Колись мене як орнітолога цікавили «перелітні хвилювання» птахів, які відкрив мій співвітчизник пан Густав Кремер: це коли птахи у період відльоту у вирій, зачинені у клітках, виявляють неймовірну збудженість, як я тепер. Хоч і не птаха, а – людина. Ніхто тоді не підозрював, знаючи мене, чому б це я, лігши на спину, горілиць, крізь прозору підлогу, що була у пташиній клітці, так спокійно й нерухомо лежав у сонячній яскравій промінні – ніхто! А я спостерігав за поведінкою птиць,

зачинених у неволі: вони орієтувались за сонцем. Спостерігав і плакав, тому що теж був зачинений, як і вони, в неволю самого життя. І зачинила мене туди звичайна, але гарна жінка. А ще я намагався заплести у косу звичайне проміння, але ні мої руки, ні пальці на них – були не слухняні мені...

Там, у Швеції, біля мене завжди була пастирева дружина, Хлоя, яка і познайомила мене з видатними дослідницькими орнітологічними працями пана Кремера. Це за її порадою і за працями вищезгаданого пана Густава я проводив найцікавіші досліді: я зачиняв у клітку сойок, залишаючи в стелі цієї неволі декілька маленьких віконечок і притуляючи до них шматки дзеркал так, що сонячне світло починало лягати в клітку так, як мені це заманеться: з півдня та із заходу, і нещасні збожеволілі від невірницького життя сойки починали рватися з потворних об'ємів клітки у той бік, куди мені самому це заманеться – це все означало те, що вони у перелітах орієтуються за сонцем. Мої штучні вправи були для мене, зізнаюся, гидотні. Потім настала зима – у Швеції я ще залишався. Можливо, це повинно було так бути, не знаю. Від мене це зовсім не залежало. Скрипка пана Петруса ні на мить не замовкала.

Пам'ятаю, був звичайний прозорий тихий зимовий ранок, коли природа ніби завмерла в глибокій печалі, як і людські серця. Я сидів у своїй кімнаті за горіховим письмовим столом і опрацьовував матеріали своїх спостережень за воронами. Коли це зненацька двері за моїми плечима раптово розчинилися і до кімнати вбігла біла, як крейда, перелякана Хлоя. Я спочатку й сам не зрозумів, що сталося. Хлоя прошепотіла: «Петрус щойно загинув»... Пахло зимою – вельми сильно, тоді. Я помітив крізь вікно, як над горішниками, що оточили садибу, кружляв легкий, як пух, сніг. І птахів – не було.

Як потім виявилось, пастира вбив копитом кінь, розчавивши йому ніс, втиснувши його в череп і розбивши щелепу – потім на це все було так жаско дивитись, що руки починали тремтіти, а душа рватися з тіла тими зчиненими у клітку сойками. Запломбований світ видавав божевільні втрати: смерть пана Петруса, а також того коня, що це скоїв: його пристрелив у скроню якийсь чоловіча, для якого це було звичайною справою. А за декілька днів, коли скінчилося слідство, обмитий і прибраний у пастирську одіж Петрус лежав посеред найбільшої з трьох віталень у тесаній дубовій домовині. Його обличчя було наполовину прикрите якоюсь тканиною тілесного кольору, що ховала жаскі рани. Я майже не пам'ятаю Хлою у той час – чомусь. Лише бачу її перелякані очі тоді, коли вона повідомила мені про смерть

власного чоловіка. Мені жаско було дивитись на домовину з мерцем – а гострі яскраві зорі сяяли вночі, холодні, крижані, криштальні, а я відчував власну самотність і ще щось, що важко передати словами. І було так тихо, що навіть собаки забули про власне валування – зле, якнайзліше. По обіді наступного дня пастира поховали. Людей було багато, і серед них – був я. Хлоя була вдягнена в чорне, я – теж. Напевно, відтоді я зрозумів, що під час скорботи людина повинна мати на собі якусь жалобну ознаку: стрічку, капелюх, хустку... Коли вже труно засипали землею, я подумав: поховали слабачка й безхребетника, ось на тобі. Чорні дерева розривали сіре небо скорботним похитуванням віт, а простір здавався пропахлий торішніми літніми пожежами, яких було так багато. Тоді я так змучився від власних переживань, що бурштин моїх сліз був теплішим за кров. Потім ми повертались із цвинтаря – я і Хлоя, яку я підтримував за руку, і йшли ми так тихо під парасолькою з якихось птахів, що маїли над нами в небі і не бажали відчепитись: цей їхній рідесенький димок, як вельми модна борідка якогось ферта, ще довго переслідував нас, не в змозі відчепитись. У мене тоді від жури пересохло в горлі, але пити чомусь не хотілося.

Сніг обгорнув у ту зиму все, навіть душі, але тільки не спогади...

Після смерті пана Петруса – його скрипка теж замовчала, ніби разом із ним поховали і її. Потім на моє прохання Хлоя переїхала до Німеччини, в Ерфурт. Садиба перейшла до родини якогось іншого пастира. Все. Із Швецією було завершено. Більше я ніколи не їздив до цієї країни: занадто багато було неприємних спогадів у мене про неї. Скрипку Петруса Хлоя віддала якомусь скрипалю, який заробляв собі на життя грою. А про батька... Я тільки знав те, що він наклав на себе руки – і це сталося через мене, через мою безглузду й жаску відповідь йому. Це все, що я можу сказати.

Потурати часові за його штучність і жорстокість – не буду: нехай цупить усе, що колись належало мені, нехай! Він здатен дрібнішати, як рясний плід яблунь восени. І здатен убити. Від цих думок тіло береться сиротами, але нічого, на жаль, не вчиниш. Так яструб навідується до ще теплих гнізд полохливих дремлюг (*Carpimulgus europaeus*), щоб знищити те, що в них відшукає.

Закладені під голову руки – затерпли, але я цього майже не відчував. Салгір, що так голосно плакав, тепер мені вже здавалось, завжди був поряд, як і ті, хто залишив мене колись назавжди. Я підвівся з ліжка, підійшов повагом до навстіж відчиненого вікна і сів у крісло, поклавши руки на підлокітники. Минуле – я це відчував – вишкіблювало мою грішну душу: ще

трохи – і я накладу на себе руки від відчуття всезагальної убогої марноти, яким є життя. Закривши очі, я уявив, як над сухим поживклим звалняним і зібганим вишаром сходить вранці таке блискуче сонце і летять птахи. Птахи... Якщо б не було цього мого захоплення орнітологією, що з часом перетворилося навіть на фах, я взагалі не уявляю собі, для чого б я жив. Просто щоб жити?.. Але я цього не хочу! Нехай хтось накладе арешт на моє минуле, цим звільнивши мене від журби! Це, як кажуть французи, *arrigere-pensee* – прихована думка, яка не дає мені спокою. Неродюча земля ніколи не дасть повноцінного врожаю: я і є тією неродючою землею, на жаль. Господи, я не вим, що кажу, а ти, мій жалюгідний читачу, віси?.. Чи просто це читаєш для власної розваги, відшуковуючи в тексті смачні еротичні сцени?.. Які вони повинні бути? Гарячі, запопадливі, пристрасні? Ні, звичайні. Навіть буденні, а тому – нецікаві. Моя журба – важкодоступна. Жоден лікар не здатен вилікувати те, що я маю на душі. Салгіре, співай, а не плач, адже ж життя – така коротка тимчасова річ! Я прожив його, як міг, і тому вже тепер ні за чим не жалію...

– То це були ви?!! Ви пан Шварценберг?! Я не можу в це повірити!

Перед очима молодої пані швидко промайнув літній поважний пан, якого вона зустріла на пристані, піщинки в його бровах і бороді, занесені туди береговим вітром, її зауваження щодо них, його незабутній тихий голос, що був продовженням його несамовитих думок, розмови з ним на тлі блискучого моря, його уважний вивчальний погляд, його розповідь про те, що нещодавно сталося в одному із храмів у Ріо-де-Жанейро, де жінка жаско знівечила ножом обличчя вже мертвого чоловіка, її, Дорині, власні пошуки деталей давнього – липневої трагедії, що тут сталася...

Дора Борковскі налякано дивилась на те, як автомобіль пана Франца Любінського, тяжко розхитуваний немолодим чоловіком, обличчя якого ховав ширококрисий фетровий капелюх, загрозливо навис над урвищем, над самим морем. Сам же водій був безпорадний, як маля, тому з його рота стирчав кляп, а руки були міцно зв'язані за спиною цупким мотузком.

– Пане Ріхарде, ви повинні у смерті Арабелли! Зупиніться!

– Не підходьте, пані! Стійте там, де стоїте! Так – я і є каменотес, і Арабелла теж пішла із життя за допомогою ось цих-о рук! – Він відірвав їх від машини і потрусив великими кулаками в повітрі. – А зараз загине цей водій, що занадто багато знає, а слідом за ним підете і ви, якщо хоч ворухнетесь.

Чайки метлялися над головою, як стяги. Сонце було хододним по-зимовому. Чорна дальня букова алея, що маїла, наче велетенський корабель у тумані, страхала і була загрозовою. Легенда про жорстокого каменотеса знов відродилась, як відроджується пошесть із закиненого і вбитого хімічними елементами скотомогильника.

– Але чому?! – тільки й могла витиснути зі свого рота, що був скутий неймовірним жахом, пані Борковскі.

– Ви все хочете знати?! Це довга розповідь!

– Так, все! Чому ви вбили Арабеллу?! Навіщо ви намагаєтесь забрати життя у пана Франца?! Ви ж не божевільні!

– На те маю свої власні причини!

Пан Франц був схожий на у своїй формі водія на героя якогось фільму, а це все, що відбувалось: автомобіль з відкритим верхом над урвищем, літній чоловік, обличчя якого було чорним від гніву, молода пані в бузковому капелюсі з шовковою стрічкою, що, паралізована страхом нерухомо стояла обабіч нього, сонячний передзимовий день, море, синє й некаламутне, трохи зеленаве біля берега, тиша, прорізувана тільки нестримними схлипами чайок – на шматок кінострічки, де було світло і темрява, зло і добро, кохання і смерть.

– Ви ніколи, шановна пані, не мешкали у Східній Африці і не знаєте, що означає робота військового емісара іншої країни там. В тих жаских умовах! – пан Шварценберг ковтав од хвилювання власні слова, і тому їхніх закінчень Дора не чула. – Ви ніколи не бачили, як тубільці скальпують мавп і з ще живих здійсмають шкіру! Ви не їли юшки з інтимних частин людського тіла, вас не кусали бридкі отрутні комахи! Ви...

– Припиніть, пане Ріхарде!

– Та країна наклала жажливе відбиття на мою душу – якщо хочете знати, я здурів там від того, до чого повинен був приторкнутися! Так, здурів, збожеволів! Вельбучний світ, де було так багато інтриг і зрад, виштурих мене в ту країну, і зробився емісаром я не з власної на те волі!

Він махнув рукою, ніби припалив цигарку.

– Проте я знав, що роблю.

– А тепер?! А тепер, пане Ріхарде?! – вигукнула пані Борковскі. – Ви ж не божевільні!

– Авжеж що ні. Я повірив у марновірність життя так сильно, що тоді, коли Арабелла летіла в безодню моря, як колись ви...

– То це ви вчинили таке наді мною?!

– Я! Я! Я!!! Вам цього достатньо?! Навіщо ви намагалися знати те, що були не повинні?!. Я переситився вашими, шановна

пані, стеженнями за мною і занадтою цікавістю до речей, вже минулих. І цей ось жалюгідний водій, що зблід, як мрець, від ляку – теж багато цікавився нецікавим! Я вистежив його, але не знав, що ви тоді врятувались! Ви повинні були нагодувати морен, як Арабелла!

– Ви бридотні, огидні, вас скарає Господь! – вигукнула пані Борковскі.

– І чого захотіла! Не вийде!

Він рефлекторно стис губи – і вони побіліли від неймовірної напруги. Його сиве, нібито посипане попелом волосся повисмикувалось із-під капелюха, а скронева набрякла жила сірпалася, як знеголовлений птах. Пан Франц же мав закликстість якоїсь рептилії і перебував у цілковитому шоковому нестямку. Лискучий капот автомобіля, де був зв'язаний пан Любінський, загрозовито висів над самісіньким урвищем.

– Я зацідив цьому фертику кулаком в обличчя – і тепер воно заюшене в нього, як у справжнього боксера на рингу!

Пан Шварценберг гидливо посміхнувся – бліді рівні зуби сяйнули на мить перед очима Дори, і знову сховались в його жаскій вовчій пащі, що запорпалась у кудлатій бороді.

– Не підходьте до мене, пані! Стійте там, де стоїте! Якщо задумаєте втекти або когось гукати, щоб допоміг, – він швидко вихопив із кишені пальта револьвер, – вас наздожене моя куля! Ну, біжіть, якщо хочете – куля потрапить між ваші такі ніжні тендітні лопатки!

– Ви справжній покидьок, пане Ріхарде!

– Я це знаю! І мені навіть приємно від того! Після Африки я був наглядачем у будинку для божевільних під Айзенахом. Там я зустрів матір Арабелли і покохав її – не дивіться так на мене: та жінка не була хворою, вона була одною із сестер. Потім народилася дівчинка...

– То Арабелла була вашою дочкою?!

– Так, пані, мушу зізнатись, як на сповіді. І тому вона повинна була вмерти.

– О Господи!

– Так, пані: просто вмерти, тому що була моєю дитиною. Навіщо намірятися вже тепер думати про те, що колись було? З тією жінкою я мав справжнє палке кохання – так буває, коли повертаєшся з війни. Позаяк я ніколи по-справжньому її не любив, був навіть якийсь байдужий до неї. До власної дитини я ставився так – теж. Бо це була, підкреслюю, моя дитина, дитина каменотеса, емісара і наглядача з божевільні!

Внизу, заліті божевільною яскравістю сонця, ніжно шепотіли про щось своє хвилі. Чайки над жовтуватим пісочаним узбережжям губили тіні і голоси. Було прохолодно – як буває у переддень зими.

– Навіщо, пані, мені комусь пояснювати свій вчинок?! Існувала гарна легенда про каменотеса, і мені хотілося втілити її у життя. Тільки тому Арабелла була запрошена на Гусячий острів...

– Ви заманили її туди!

– Ні, вона приїхала сама – нехай скаже цей бовдур. – Пан Ріхард хитнув головою у бік з'язаного водія. – Він у той день привіз її до причалу, де я її і зустрів. Дійсно, я був її справжнім генетичним батьком, а не той вбогий чоловік із Східної Пруссії, який приїхав забрати труно з її тілом! А ви що собі уявляли?! Що нещасна дівчинка загинула з причини судоми, як написали на аркушику лікарі? Нічого подібного – я зіштовхнув її зі скелі в море, як і вас!

– Ви – чудовисько!

– Ким би я не був, я залишаюся жити, а ви разом із цим жалюгідним Францом підете на дно кормити риб! Вони ж, ці тупорилі потворні істоти, так скучили за таким ніжним, як у вас тілом, – кормом! Хіть-не-хіть – а я повинен це вчинити! Бо той вонливий світ, де я повинен був крутитися, як муха в окропі, зробив мене таким! Кожен, як вам, пані, це відомо, волен у своїх вчинках, і те, що я вбивця – це тільки моя власна справа, не чиясь інша. Так, я домагався, щоб усе було якимось інакше, але того, що я так ревно бажав – не сталося! Я відчував порушення симетрії реальних речей, і зізнаюся, вбив у свою пришелепкувату голову ту давню легенду, що давно жила в головах недосвідчених тутешніх селяків.

– Ви забажали втілити в реальність звичайну давню казку?!

– Це – не казка! Так було насправді, але вельми давно!

– Я не вірю! А той надпис англійською?

– А в смерть Арабелли вірите?! Ну?! Мовчите?! Отож! Надпис зробив я, бо кохав її матір, ту нудотну зрадливицю, що завжди мріяла тільки про світські раути і коштовні прикраси! Вона теж лежить на дні моря!!! Я спочатку здрейфив, знаєте, як буває: мозок червом точили думки: мене спіймають, доведуть мою причетність до смерті дівчини, а потім осудять і повісять, але потім жах бути викритим – кудись зник, і я зробився сміливішим, навіть вельми сміливим. В той ранок вона була на морі сама – я довго стежив за нею. Вельми довго. Було прохолодно, а вона купалась – дурненьке дівчисько! Я вистежив її біля скель. Вона, правда, помітила мене й злякалась. Арабелла навіть намагалась

втекти, але марно. Я вважав себе тоді справжнім каменотесом, із тієї жаскої легенди. Дружина ніколи не розпитувала мене про любовні мої пригоди далекої юності. Водночас у мене виникло на якусь хвилину відчуття жалю... Після того випадку я взяв за звичку майже щодня ходити на узбережжя, щоб усе пригадати, все, все!.. Та спокуса злом, що жевріла в моїй занедбаній душі, відбулася, і я був вельми щасливий. Іноді, коли надворі дощило, а вітер казився, як здурілий, я використовував ватні затички для вух, щоб не чути нічого. Поліцейські по тому щоправда вжили різноманітні заходи, щоб дізнатись правду, але з того нічого не вийшло: не так усе просто було, як хотілося б. Пан слідчий був тямущий кмітливий хлопець. Він так хвилювався, що загубив на березі свій свисток. Я його підняв і поклав у порожню вазу для квітів – як спогад про мою безкарність. Домігшись того, що хотів, я продав будинок тій дивній родині адвоката з Ганновера: дійсно, дивний чоловік: маючи в руках таку грошову професію, він оселяється в цьому убогому закутку і досліджує птахів, катуючи себе і красуню дружину: і що може бути тут цікавого: пустеля безмежна – жодного голосу людини, пуста, яку завжди намагаюся вирвати з власної пам'яті. А знаєте, коли той дивний адвокат почав разом із вами шукати каменедробарку, я подумав: він буде наступний, але війна змішала всі мої карти, на жаль.

Дора бачила очі Франца Любінського – заковані – і його обличчя, яке ніби зіпсувала судома. Пан Шварценберг знову зробив рух рукою, ніби припалював цигарку. Автомобіль, похитуючись, загрозливо висів над урвищем, і чайки казились у холоднім безхмарнім небі над неймовірною блискучістю моря.

– Відпустіть машину, пане Ріхарде!

– Пані Борковскі почала тихо задкувати до того місця, де росли деркі голі кущі шипшини.

– Вам не вийде втекти, шановна пані!

Розлючений літній чоловік вихопив із кишені револьвер. Дора не звертала на це уваги. Коли пролунав перший постріл і куля просвистіла біля лівої скроні молодої жінки, пані Борковскі вже занурилась в зарості шипшини. Потім ще пролунало декілька пострілів – наполохані чайки ковтали кров розірваної цими пострілами тиші. Пан Шварценберг, залишивши зв'язаного пана Франца в машині, швидко побіг у тому напрямку, де зникла постать Дори. В гущавині колючих кущів він побачив Дору, яка швидко зникала, нібито вранішній туман, поранений першими променями сонця. Каменотес розлючено вигукнув: ви не втечете!!! Луна від його голосу полинула у безвість, але молода пані не зупинилась. Ще кілька хвилин він борікався, раннячи руки, з

цупким гіллям, а потім повернувся до автомобіля з паном Любінським. Поряд нього, мов тіло вбитої людини, лежала мертва тиша, і тільки там, внизу, вельми глибоко, шепотіли морські хвилі, торкаючись чорних шпичастих скель, які цупили денне світло і каменотесів розгублений погляд: Дора Борковскі стояла біля нахиленої над урвищем машини, спокійно дивлячись на пана Ріхарда. Вона була схожою на іноземку, яка перелітною птицею заблукала в цих пустельних місцевостях. На її капелюсі тривожно торсалася шовкова стрічка, в холодних і навіть якихось байдужих очах застигли відчайдушність і впевненість. Їхні погляди зустрілись. Пан Франц жаско й безпорадно дивився на те, що відбувадось...

Дора Борковскі вже добре не пам'ятає, що сталося потім: пролунав ще один револьверний постріл, і вона відчула гострий раптовий біль у лівім плечі. Її сукня зробилася відразу ж вогкою й липкою від крові. Вона, здається, впала на землю, бо світ захитався перед її очима. Розлютоване обличчя каменотеса стрімко наблизилось до її очей – але за якусь мить важка довгаста постать пана Шварценберга полетіла у прірву: вона віднайшла в собі сили зіштовхнути його у безодню за ноги, куди колісь падала й сама. Дора тільки помітила, що тіло пана Ріхарда падало в прірву окремо від його капелюха...

– Пане Олександрє, ви вже відїжджаєте, а моря так і не бачили? – турботливо запитала пані Соніє.

– В Німеччині теж є море.

– Але воно зовсім не таке, пане.

– Можливо...

Вона сиділа на стільці біля вікна. Я стояв біля одвірка своєї кімнати: валізи вже були складені: за дві години, по обіді, я маю сісти на потяг «Simferopol-Berlin» і вирушити додому. На мені був білий літній італійський костюм. Мій білий ширококрисий капелюх із чорною шовковою стрічкою лежав на вільному стільці. Пахло квітами – цей запах завжди вабив мене. В помешканні було прохолодно – навіть не відчувалося, що надворі панує скаженна кримська серпнева спека.

– На жаль, я мало спостерігав у бінокль за кримськими воронами, пані.

– Приїжджайте наступного року.

– Я навіть не знаю...

– Вам тут сподобалось?

– Так, вельми. Але час... Я залежу від нього, і це пригнічує мене страхитливо.

– Про це не треба думати.
– Я намагаюсь, але нічого з того, на жаль, не виходить.
Потім прийшов пан Мустафа, і ще довгенько посиділи разом, розмовляючи про неймовірну красу дореволюційного Сімферополя, про Вірджинію і про належне місце України в Європейському Союзі.
– Це повинно статися якнайскоріше, – помітив я.
– А кому ви симпатизуєте з українських політиків, пане Олександрє? – спитала мене пані Соніє.
– Звісна річ – гарній панії.
– Їх тут декілька.
– Але гарна – одна! Так, тій, що найкраща, бо ж краса, як вам відомо, врятує світ.
– Це правда, пане Рівініусе.
– Коли я їхав сюди, то дорогою розмірковував про актора Бернгарда Мінеттіс.
– Я читала рецензії на його вистави.
– Ви захоплюєтесь театром? Чи не так?
– Не вельми, але можу відрізнити штучність від справжнього.
– Я теж. Це добре, що людина здатна на такі речі.
Запала тиша – тільки було чутно, як десь високо й оксамитово-ніжно, на вікні, тріпався метелик.
– Може, ще кави? – спитала літня жінка.
– Ні, дякую.
– Ви виконали, як вам здається, зобов'язання перед панею Вірджинією?
– Можливо, хоча не вельми впевнений у цім.
– Може, на той рік ви знову завітаєте до Криму?
– Якщо б так було, моя душа тільки б зраділа. А так...
Я більше нічого не сказав – час, мої власні літа, мої спогади, нездійснені надії, ще щось – все гамувало в мені мене самого. Я був безрадний щось заперечити, тому що повністю належав до сучасності, від якої мене нудило якнайжахливіше! Пахли квіти, і цей запах просочувався, здавалось, крізь пори моєї шкіри і напував мої жили святковим напоєм щастя, яке мало світлий колір прощання й розлуки...
Двері зачинилися за моєю спиною – безшумно. Я тримав в руках валізу, з якою приїхав у Сімферополь місяць потому. Перед цим я прохав, щоб ні пані Соніє, ні пан Мустафа не проводжали мене, пояснивши їм, що я цього просто не люблю. Але, чомусь, кручені сходи, що поєднували моє помешкання тут з нижнім поверхом на цей раз подолалися мною тяжко. Потім знову ж була надбережна Салгіру, сама ріка, яка зберігала відбиття

прутоккрилих ластівок на своєму блискучому темному плесі, пообідня пустельність, коли час зупиняється, як людське життя, темрява численних шовковиць і неймовірна височінь, високість небесна срібних тополь, яскравіння сонця вгорі над моєю покритою білим капелюхом головою, мости, вулиця кайзера чи гетьмана, назву якої я, на жаль, не зміг запам'ятати, потоки автомобілів і людей, «Ретро», яке колись нагадало мені про Соню...

Позаяк я так і не збагнув, як слід обходитись із власними чуттями: приборкати їх, сховати, знівечити?.. І життя моє, що поступово сходило на пси, потрошене на гамуз, було куцішим від заячого хвоста, але все-таки не здолало в моєму серці невідпорне скажене бажання любити. І очі мої були очима моєї матері, Вірджинії, і був я не літній чоловік, а хлопчик – і знову я сидів, затиснувши від хвилювання руки між коліньми, у тій кімнаті, в Сімферополі, яку нещодавно покинув, і плакав, бо втратив все і назавжди, і втрата ця була – якнайжахливіша, втрата, яку не поновити нічим ніколи. Вірджинія повинна була бути зі мною, так, повинна, але її не було...

Коли потяг підходив до Джанкоя, я трохи приліг, але не роздягався: хоч зі мною в купе більше нікого не було. Я думав тоді, притискаючи обличчя до свіжої прохолодної, як руки купальниці, подушки: гамар хоч на повне горло про свою втрату, про те, що пригнічує душу твою, про можливе і неможливе – але чи хто почує?.. А ще в ті хвилини згадав, як хотів повішатись колись на вікні, коли втратив Соню: моя вельми сприйнятлива натура потерпала тоді від загальної убогої марнотності існування і тупої повсякденності людського життя. Світ того часу застібнувся перед моїми очима, як блискавка на сукні Соні, і я залишився в цілковитій темряві, де чітко можна було розрізнити лише свій власний жах і безпорадність. Я пригадав Сонин перший цілунок: він був м'який, як пух купав, що летить над плесом ріки, чи дотик дощу до моєї шкіри. Та скажена жінка зносила мої цілунки, як покарання, – губів же Хлої я не приторкнувся своїми губами. Чи я засинав: мені здавалося, що йшов дощ, і крізь його суцільну цупку тканину я чув галас ворон?..

Будь-який спогад був рухом, двигуном моєї думки. Колись славетний орнітолог пан Крамер спостерігав за поведінкою кропив'янок, тримаючи цих пташок у клітці, що не мала кутків, з якої можна було бачити тільки небо і зорі: коли небо було хмарне – кропив'янки поводитися спокійно, а коли ж ні – то навпаки: метушилися: якщо була весна, вони намагались летіти на північ, якщо осінь – на південь. Було літо; я летів на захід. В душі моїй

грала скрипка пана Петруса – вишукана музика була лише-но доповненням до того, про що я думав. Я теж метушився все життя, як та птаха, бурхливо відповідаючи подумки на кожну згадку, яких було так багато, на кожне невтоленне бажання моєї душі і плоті, як мої губи колись відповідали на вимогливі цілунки губів Соні. Мінеттіс був перед моїми очима: його довершена акторська гра, його голос, вираз обличчя... А тепер що ж?..

Ich sterbe... Ich sterbe?..

Ich sterbe!

Чомусь у вагоні, який ніс мене до західного кордону, висіли в повітрі, як димок птахів восени висить над житньою стернею, запаморочливі запахи шведських сухоцвітів...

Пані Дора Борковскі досі мешкає в Німеччині, але в іншому місті, в якому – не скажу. Вона іноді приїздить на цвинтар до могили рідного брата Леона і думає переселитися до старечого притулку. Напевно, з цієї причини вона не тримає в своєму помешканні птахів...

Її діти, Артур та Інес, тепер мешкають в Едмонтоні, Канада, і є лікарями. На могилу свого батька вони не приїжджають, а з матір'ю майже не спілкуються.

Пан Франц Любінський після війни повернувся до Польщі. В 1974 році у Кракові йому робили операцію на лівій нирці, після якої він прожив рівно три тижні: смерть застала його у міському нужнику і не була випадковою.

Пастир Ліберманн потрапив в автомобільну аварію, але залишився жити. Тепер він лікується від депресії, читаючи словники з квіткарства й бджільництва.

Пана Ріхарда Шварценберга ніхто так і не знайшов: можливо, легенда про каменотеса припинила нарешті своє існування. Море здатне зберігати таємниці.

Пан Олександр фон Рівініус думає приїхати на наступний рік до Сімферополя, а ще його канарка, яку він віддав на час подорожі до Криму сусідам, загинула. Можливо, від туги. Орнітологія його вже починає цікавити мало. Бінокль після кримської подорожі так і залишився лежати у футлярі.

Пані Соніє і пан Мустафа так і мешкають у Сімферополі на вулиці Ісмаїла Гаспринського, але імена цих людей, які існують насправді, змінені, і тому ви ніколи їх не знайдете, але, може, десь зустрінете. На могилі пані Хлої Детмерс завжди є свіжі квіти, які вона колись так любила. Гусячого острова насправді ніколи не існувало...

Травень-вересень 2007 р.

Семен Шнайдерман 1975 р. скінчив факультет журналістики Львівського університету. Працював в українських газетах. Співробітничав на Хмельницькому обласному радіо. 1990-го репатріювався до Ізраїлю. Перекваліфікувався із журналіста на фахівця з підводного бетонування, працював також маляром на заводі. Видав чотири книжки, написані в Ізраїлі російською мовою. Коли мені надіслали з Хмельницька (Україна) телефон Семена й я звернувся до нього українською мовою, він заплакав, так скучив за мовою й сказав, що письменники та журналісти пенсіонерами не бувають. Українська мова лемків вже трохи осучаснена у автора «Опришкової люльки», як написав мені, «бо він з тих місць й родом й життям».

Семен Шнайдерман

ОПРИШКОВА ЛЮЛЬКА

Повість

Заспів.

– Ти, голубе, не сумнівайся. Це люлька путилівська. Бігме! Такі люльки тільки у Путилі, котра одразу за Чернівцями, вміють робити. Люлькарі там знатні. Поглянь сюди. Горнятко люльчене не з глини ліпили, а згодом у ватрі випалювали. Його точено із вулканічного туфу. Чувсь про такий камінь? У нас на Гуцульщині він трапляється. Тільки тра місця знати. Камінь не твердий, як інші. Піддається обробці. Тепер ось сюди поглянь. Бачиш? Туфове горнятко посадили у різблену із дерева саму люльку. Її переважно різблять із вишневого дерева. Можна із грушки. Підійдуть, якщо трапляться, липа із вересом. Боронь Боже, із осики різати. Погане для люльки дерево. Не годиться для неї й дуб. Святе дерево. Його краще не чіпати. Легше усього було б різьбити люльку із сосни, чи смереки. Та, коли палиш, дим віддає хвоєю. Він забиває дух тютюну. А для козака, ти ж знаєш, три речі важливіші. Шаблюка гостра, ратища й люлька. Для нас, опришків ще бартку додай. Топірець такий, спритний, гострющий. Мушу звернути твою увагу. Обрамляє люлюку обручка. Вона із дорогого металу – мельхіору. Що на обручці карбовано? Вірно, " Козацька люлька – добра думка". Наб'єш її тютюном, запалиш, потягнеш диму і тієї ж миті у голові яснішає, як небо на світанку, особливо влітку, коли ночі короткі. Думки, як пташині ключі у вирій летять. А ось це чубук. У Путилі його майструють із клена. Прикрашають усілякими візерунками, щоб козакові палилося веселіше. Особисто мені більш доподоби

очеретяний чубук. Забився тютюною смолою, я його вийняв із гнізда і викинув. Пішов у зарослі очерету і, якого хочу чубука, вирізав. Головне, якої тра довжини. Такої люльки, як ось ця, скільки тебе, не матимеш. А якщо скажеш, що це подарунок самого Олекси Довбуша, тебе ніхто пальцем не зачепить. За те мусиш мені, як на сповіді, сказати. Чом відмовився від шапки золота і дав мені і моїм хлопцям притулок, у цій печері схватись. Навіщо разом з нами наражався на небезпеку? Ти ж не наш. Ти жид. Та, якби ймили нас жандарми тобі теж непереливки було б. Усіх разом на шибенницю потягнули б. "Хлоп не базіка, хлоп робить" – такою була відповідь Ізраїля, сина Єлейзора із села Окоп, якого вже кликали Бааль Шем Тов, а коротше Бешт. "Гаразд, – сказав Олекса, – Прийде час, скажеш. А люльку візьми. Від щирого серця дарую".

* * *

Село Окоп на самісенькому краєчку Поділля. Воно неподалік Борщова. Звичайне собі село. Нічим особливим не примітне. Як і решта довколишніх сіл, заповилося у зелену шаль Чорного лісу. Лежить немовлям у теплому сповитку. Якраз між могутнім прадавнім лісом і стрімким Дністром, який клекоче у берегах прозорою з Синіх гір, як сльоза водою. Вода ця із танучих у горах льодовиків, снігів, безлічі холодних джерел. Вони стікають у річку з обох берегів стрімкими і грайливими потоками, щедрими і невгамовними. Якраз навпроти Окопа Дністер виривається із тісних гірських лещат, розперізується, бо утік від гір, і біжить далі вже трохи тихіше, але повноводіше.

Село Окоп велике. Має більше десяти кручених вулиць, на яких тісно від хат, садків й городів. Є у селі церква, католицька капличка. Була тут колись єврейська синагога. Та її спалили. Євреї обходяться невеличким молильним будинком, розташованим у селянській хаті. Ім і того поки що вистачає. Ще зовсім недавно, пару десятків літ тому, гомінками були вулиці села. Старенькі жінки на призьбах сиділи, соняшник лузали. Деякі люльки смоктали, бавилися тютюновим димом. Дядьки ті ближче до корчми отаборювалися. Повезе, чарчину оковитої перехилить. Селом вози туди – сюди торохтіли. Багацько людей пішки кудись поспішали. Тепер того немає. Хіба що у неділю жвавшає село, людей стає на його вулицях більше. Молитися поспішають.

Українців одразу впізнати. Ці у сорочках–вишиванках, просторих гребінних штанах на очкурі. Влітку і аж до пізньої осені

босоніж. На зиму чоботи взувають, на плечі свитку, на голову шапку—бирку набакир. Багато хлопців у киптариках із широкими поясами, розцяцькованими кишенями, у капелюхах з пір'ям. Веселі. Що не роблять, співають. Коломийки з них, як вода із джерельця. Щораз нові, задерикуватіші, дошкульні. Поляки. Та які вони до біса поляки. Ті ж українці. Тільки від віри своєї їхні батьки та діди відступилися. Їхні онуки нині пихаті, кирпу догори задирають. Ці у "трійках". На кожному чорні штани, піджачок і обов'язкова камізелька. А вже під нею біла, як сніг, сорочка і картата краватка. До каплички усією родиною чимчикують. І, нарешті, євреї, вічно заклопотанні. Між собою про щось теревенять, розмахуючи руками. Кажуть, якби їм руки зв'язати, вони і слова вимовити не могли б. До молильної хати у чорних лапсирдаках йдуть. Одягнені у куці до колін штани, білі панчохи, у черевиках із шкіряним метеликом. На голові обов'язкова ярмурка, та довгі пейси, закладені за вуха. Їх у Окопі майже не залишилось. Цими дорогами Західної України часто ходять війська, які грабують, палять, вбивають. Тож, дістається на пироги і євреям, і полякам, і українцям. Бо солдат не питає якої ти віри і, як палець складаєш, коли хрестишся. Він своє знає. Але піднімаються нові покоління.

Тут тра належне віддати єврейській общині. Хоч як не сутужно, вона, як річка берегів, свого тримається. Візьміть Ізраїля сина Елейзора. Батька вже два роки, як на окописько вивезли. Мати торік пішла слідом за ним, а п'ятирічного Ізраїля община не покинула на призволяще. Взяла на своє утримання. Годує хлопчину, одягає, взуває, влаштувала п'ятирічного у хедер. Так школа зветься. Придивилися до нього окопчани. Виявляється мале, та вдале. У п'ять років читає, пише, краще будь-якого писарчука з управи. А Тору цілими розділами на пам'ять шпарить. Тут слід зауважити у молільному домі Окопа Книги-книг немає. Козаки її спалили. Як він святе писання вивчити спромігся, ніхто не відає. Малого брали, щоб декламував Тору. А він, на здивування усім, слово в слово шпарить. Хоча б раз помилився.

Коли помирав тато, він покликав до себе сина і сказав йому таке:

– Нічого не бійся, сину, окрім Бога. Люби усіх євреїв, якими б вони не були.

Мати інакше напучувала його:

– Запам'ятай, любий, найпершим твоїм другом має стати ліс. Зайшло якесь військо до нашого Окопа, почало грабувати я втекла до лісу і він мене врятував. Твій батько замешкався. Він

ніколи не ходив до лісу. Боявся, що в ньому усілякі чортівська живуть. Його схопили козарлюги та продали у рабство. Але потім його теж врятував ліс. Він утік від господаря до нього. То було взимку. Твій тато втік авосим. Застудився, заслаб і помер. Я незабаром побачуся із ним. Скажу йому, що в нього росте славний син. Його шанують люди. Він за усіх вболіває. Гідний свого батька.

* * *

ОЛЕКСА ДОВБУШ, ватажок опришків:

– Мої братці – прикарпатці: гуцули, лемки, русини, в переважній більшості, люди не дуже заможні, а то й зовсім бідні. Однак усі до одного чесні. Чужого ні за що не візьмуть, але й свого не віддадуть. Хіба що силою в них заберуть, що не раз траплялося. Хлопи наші полюбляють волю. Їх вабить полонина, ватра живого вогню, колиба. Тут вони самі собі пани і підпанки. Вони вважають, що ближче інших до неба, до зірок, якщо хочете, й до Бога. Тому охоче йдуть на полонину й у гори. Тут їх ніхто не гнобить. Вони самі собі хазяї. Хоче гуцул спить, а хоче просто лежить і дивиться у небо. Про щось мудрує. Напевно тому, про ватажків своїх стільки намудрували, що годі усьому повірити. Мовляв і такі вони, і сякі. Ледей не казкових героїв з них поробили, або тих, що просто вийшли з легенд. Я собі думаю, якими хотять нас бачити, такими й малюють. А про мене бозна що по світам розносять. Я не ображаюся, але треба міру знати. Де там! Ось послушайте таке. Кажуть, що я до шести років не ходив зовсім. Можете у таке повірити? Вірте. Кажуть, мама винесуть мене на двір і я сиджу на призьбі, як припнятий. Яюсь почув – телятку у загоні заплуталося і душиться. Кричить, немає спасу. Я на ноги зіп'явся, побіг хутко хутко і врятував тваринку. А все тому, що ноги мав, як у дворічного лошака. Ось і розберіться де правда, а де чистісенька брехня. А ось що правда, то правда, батько мій Василь Довбуш був бідним. Навіть хати не мав своєї. Ні, він її колись мав, та за борги забрали. Його гуцули між собою комірником називали. Тато у заможного газди комірку наймав. Він трьома професіями досконало володів і нас з братом Іваном їх навчив. Перш за все батько наш був ковалем першої руки. Бувало, бартку викує, виходить краща за ніж. Камінь під її лезо потрапить, розрубає, а сліду на бартці не залишиться. Як ми втрюх у кузні, тут більше нікому робить нічого. Такі речі робимо – любо глянути. Ще нас тато навчили мулярити. Ми на Прикарпатті кілька церков вимурували. Останню у місті Космачі. Та про неї окрема мова. Однак найбільше нам довподоби було

вівчарство. Ми навчилися усьому, що вимагала полонина – пасти вівці, доглядати за дроб'єтами – маленькими ягнятами. При потребі могли лікувати отару, битися із вовками, які зазіхали на наше добро. Знали ми багато іншого. За серце хапав спів трембіти, шумовіння водограю, пахощі скошених трав, танок "Аркан" із побратимами. Кажуть люди, що на Верховину занадився чортисько із ріжками, копитами, борідкою, як у цапа. Верховинці навіть кажуть, що ми зійшлися із чортиськом у двобої і я його з пістоля порішив. Тоді до мене янгол з неба спустився і сказав: "Жити тобі, Олексю, наміряно небагато. Однак у пам'яті людській ти вкарбуєшся назавжди, як напис на камені". Туточки не схибив янгол. Вік опришки короткий, як червнева ніч. Більшість молодими Богу душу віддають. Гинуть чи від кулі жолніра, гострої шаблі, чи у зашморгу на шибенниці. Так, життя наше коротке, зате волі нап'ємося, як із жбана молодого вина, смачної водиці з гірських ручаїв, чи чистого повітря на повні груди. А скажіть – но хто краще нас знає силу і відданість побратима? Чи доводилось вам бачити згаслий погляд лютого ворога і вдячну ласку неньки, якій вчинили горе, чи панське здирство, а ми за неї помстилися? Ці почуття важко передати словами, але немає ліпшого за них для синів Верховини. Так нас величають люди.

Тепер послухайте щодо Марічки. Ми тоді у Космачі церкву мурували. Гарна мала бути церква із двому позолоченими банями. Мала вона до себе людей вабити, звеселяти серця, забирати з душ тягар, покладенний нуждою, важкою працею, нестатками. А щодо Марічки люди святу правду оповідають. Кохалися ми, як оті зорі на небокраї, як дві лебідки у синьому просторі, як Черемош із водограями, як полонина із густим високим ковилем. Марічка – дівчисько вокате, чорноброве із смоляною косою до пояса м'якою, як льняне прядиво. Бувало прибігала до нас із глечиком холодної водиці, тралялося гелетку спасівок принесе у фартушку, чи грушок – цукровок із сливками – угорками. Пригостить, а сама очиська свої ховає під долонькою, або просто стоїть опромінена сонечком і всміхається до нас. "Кому це ти свої гарні зуби шкіриш?" – питається тато. – Олексюві, чи Іванові?" "Ось і не скажу," – шарілося дівчисько, за мить зникла за кущами квітучої черемшини. "А підеш, Марічко, за мене? – питався я, поклавши руки на дівочі рамена. Вона піднімала на мене свої полохливі, як у сарни, очі і кивала милою голівкою. Мовляв піду. Ми до батьків ходили за благословенням. Однієї недільної днини перед паскою пішли до церкви сповідатися. Марічка моя гарненька така із білим личком,

чорноброва, із віями, що догори підбилися, струнка, як берізка білотора. А як гляне своїми очиськами, то ніби за серце хапає. Біля церкви нас перестрів пан Яблонський із сином. Вони собі дівчат для своїх розваг вибирали. Сподобалася молодому панові моя Марічка. Звелів він своїм хлопцям схопити мою наречену і до Яблунова відвезти. На мене хлопці ніякої уваги не звертали, ніби немає мене тут зовсім. "Облиш дівчину! – кричу паничеві, – Облиш не то кепсько буде!" "Хто тут ще щось булькає?" – підскачовив панич до мене, та наразився на міцний кулак. Не віддав неборака, що небезпечно битися із Олексою і поплатився за це. Впав, як підкошений. Шкрябнув постоломаи землю і більше не піднявся.

Люди між собою гомонять, що Коломийський коваль Олекса одягнув киптарик опришки, взяв до рук бартку через красуню Марічку. Так – то воно так, але й не так. Звісно, мусів я тікати на полонину через бійку із сином пана Яблонського. Але то була остання крапля гніву, який кипів у мені, як вода у казані над вогнищем. Я й до того бачив, як знущаються пани над вівчарами, плотогонами, лісорубами, вуглярами. Як заковують їх у кайдани і кидують до темниць і казематів. Хіба зробиш вигляд, шо то тебе не стосується і ніяким боком не торкається.

Плаем, коли я підіймався на полонину, перестрів мене Старий Опришко. Сивий, як піна у Білім Черемоші, вуса довгі, до грудей дістають. Шкіра на лиці жовтувата, помережена глибокими зморшками. Одяг на ньому потертий, старий. Та й сам він вже однією ногою у могилі. Старий, побачивши мене, зрадів. "Давно чекаю на тебе, Олексо, хоч за мною вже мусіла б плакати трембіта. Нарешті дочекався тебе Слава Ісусу! Бери мою бартку, люльку, капшук з тютуном і гайда панів колошкотити. Бо я вже немічний, відгуляв своє!" Тієї ж миті, як я торкнувся його бартки, він помер. Потерпав старий, що я почну відмовлятися від його пропозиції. Ще я зрозумів, стати опришком у мене на роду написано. Взяв я на себе важку долю, бо так веліло проведіння. Воно ж так, що людині на роду накреслено, того вона ніяк уникнути не годна. Ще нікому не вдалося уникнути своєї долі.

* * *

– Ось скажіть мені, – питається Ізраїль стареньку жінку – українку, яка приходить у ліс по суніці, губи, малину, – Чому ліс весь час буркоче, як старий дід на печі?

Бабуся піднімає на хлопчину зволожені очі, ледь помітно усміхається, зморшки на лиці мілкішають, говорить неквапно, але впевнено: "Сердиться він на тебе. Бо давно не навідувався.

Йому те не подобається, скучив за тобою. Ти вчащай до нього. Чекає".

Ізраїль думає собі, правду старенька каже. Він стоїть і дослухається до лісового гомону. Той народжується у густих кущах ліщини, яка росте на узліссі у сусідстві з малиною, і великими чорними ягодами ойжини. Усе це перемішано квітучою черемшиною, яка пахла гостро. Варто малому заглибитися у ліс, як одразу усе довкола міняється. Шибенник вітерець бавиться листям кленів, грабчаків, черешень. Між ними блукає лісова музика, добуваючи звуки із своїх струментів. Цю музику не кожному дано чути. А ті, хто чує її, переконані, кращої у світі немає. Ви послухайте тільки, як тремтить сріблoliста осика. Послухайте, як співає шепшина. Пелюстки її квітів шепочуть про минуле кохання. Дуб жолудями, які падають до землі, б'є барабанним дробом. А ондечки смереки сумно поскрипують у обіймах легкого вітерцю.

Лиш тільки Ізраїль ступив під крони дерев, як уся лісова звірина тієї ж миті поховалася. Хто куди. Але через хвилину, а частенько й того менше, вже із дупла визирає пишноговоста вивірка. Вона допитливо озирає усе довкола своїми цятками оченят. А ондечки з—під старезного дуба вилізли лисята і зчинили рейвах. Тієї ж миті починає шурхотіти опале листя. З—під нього висовується хитрий, допитливий носик старого приятеля їжачка. Він полюблює усілякі забавки. Ізраїль присідає і котить листвяним килимком гольчату живу кулю.

Ліс ніколи не буває байдужим до Ізраїля. Зустрічає його різноголосим пташинним співом. Задержувати граки заливаються трелями, цвірінькають невгамовні горобці. Навіть, здавалося б, мовчазна ластівка, вічно зайнята своєю ліпниною гнізда, тихенько щось наспівує. Ізраїль навіть знає, де живе вічно сердита із витрішкуватими очиськами мудра сова. Вона отаборилася у пустому стовбурі старезної липи. Вилізає із неї вночі і лупа очиськами.

Меламед окопського хедера, незграбний, довгоногий, вічно сердитий і заштурханий з усіх боків, чоловігя допитується:

— Навіщо ти до лісу бігаєш, як опришка на полонину. Тобі що там намащено?

— Пробачте, учителю, є речі, про які не говорять. Але вам скажу. Мені там спокійно.

— Але ж ти не ведмідь?

— Михайло — господар Чорного лісу. Я його побратим. Ми вже кілька разів бачилися. Він йде своєю дорогою, а я своєю.

— Які ще ліси бувають?

– Червоні. Вони із сосон. Такі, як голова нашого ребе. Його не дарма кличуть Ройтер ребе. Він, коли чує це, ображається. Я вважаю, даремно. Прізвисько – друге Ім"я. Його дають люди і завжди влучно. Мене назвали Ізраїлем. Але на мене чекає інше ім"я.

– Яке?

– Бааль Шем Тов. Люди зватимуть мене коротко Бешт.

– Хто тобі це сказав?– злякано шепоче меламед.

– Сова на хвості принесла. Ти колись бачив сову?

– Ні.

– Це нічна птиця. У неї великі, круглі, як золоті монети, очі. Точно такі у нашого ребе. І ніс гачком, як у його ребицін Ханці. На одно моє питання сова не змогла відповісти. Я запитав її, чому люди так повільно ростуть. Але того й наш ребе та ребицін не знають. А мені цікаво.

– Ейлим – бейлим! Що ти заторочив ребе та ребицін. Давно "березової каші" не пробував? Не подивлюсь, що ти сирота. Всиплю, як дурному в торбу. Стій! Ти куди? От стерво мале, знову до лісу чкурнув. Шукати його там – даремна справа. Йди, знайди у тих хащах.

* * *

ОЛЕКСА ДОВБУШ, ватажок опришків:

– Ви навіть уявити собі не можете, яке то благо сидіти на полонині біля живого вогню ватри. Довкола тебе ніч. Збилися до купи, тиснуться один до одного вівці. Небо висіялося зорями. Яскраво горять Стожари. Чумацький шлях через усе небо. Стрімко вгору піднімається сивий дим ватри. Вітру а ні крихти. Лиш іскри летять у вирій і там гаснуть. Хлопці довкола вогню сидять, дехто на животі лежить, а більшість горилиць примостилися. Люльками пахкотять, озираючи безкрає небо. Я знаю, у думках своїх вони по домівках, біля жінок, діточок, рідних. Вони дуже скучили за своїми хуторами, селами. Дозволь, птахами полетять. Тільки дороги їм туди немає. Вони – опришки і цим усе сказано. Найчастіше нас називають розбійниками, або людьми з великої дороги. На мою думку, розбійники – людиска злі, жорстокі й байдужі до чужого горя і безчесні. Я частенько підходжу із цією міркою до кожного свого побратима. І ось що дивно, дуже рідко у котромусь з них знаходжу ці риси. Хоча, не буду брехати, серед нашої братії трапляються ще які пройдисвіти. Однак в більшості своїй це прості сільські хлопці, яких у опришки привели складні життєві обставини. Ондечки ліворуч від мене лежить легінь Стефко. Він майстерний коваль.

Треба золоту троянду викує. Його тягнули у жолнери, а він узяв і прийшов до нас. Бо ненависна йому тая служба. Бо він людина вільної вдачі, нікому коритися не бажає. Чи візьміть он того із завитками у чуприні. Фраником його кличуть. Синьоокий такий, білозубий. Мав хлопець гарну дівчину. Іванкою звали. Ось-ось побратися мали. Осені чекали, щоб весілля грати. Налетів пан, заграбастав наречену до себе у покої. Франик замкнув у своєму серці ненависть до пана. До нас прибився. Зараз вартує свого ворога на хрещатій дорозі, поквитатися прагне. Прямо переді мною за мерехтливими пелюстками ватри, уперся очима в небо Гриць. Гарний легінь. Молодий, а мудру голову Бог дав. Грамоті навчений. Будь-який папір, як Отче наш, шпарить. Щоправда, гарячий без міри. Лець що – у бійку лізе. Він з гірських хуторів. Змалку вчитися мріяв. Книжок багато перечитав. Нараяли йому люди до Львова податися. Мовляв, там з нього вченого мужа зроблять, або адвоката. А йому там сказали, не може бути із холопа вченого мужа. Гриць навіть додому, у Турку, не повертав. Він одразу до нас прийшов. Ото ж, скажіть мені, які з цих хлопців розбійники. Месники – інша справа. Шукачі справедливості. Так то воно так, чую як моя душа заперече – але ж ви вбиваєте. Трапляється й не раз. Війна за справелівість вимагає жертв і крові. Однак я переконаний, вішають на нас багато такого, що нам зовсім не властиве. Одне моє серце радістю повнить. Коли вівчарі, плотогони, вуглярі, лісоруби та інші нас за своїх захисників мають. Називають народними месниками. Вчинить пан щось ганебне, погрожують гнобителю опришкам поскаржитися. Ті одразу назад здають, тихішими робляться. Розуміння цього переважає те ганебне, що на нас вішають пани, орендарі, воеводи, які мали честь поспілкуватися із нами. Дуже дошкульними були для нас напади смоляків Пшелуського. Це була каральна рота відчайдушних, злих, як пси, жолнерів. Але й ми не сиділи, склавши руки. Заманили якось своїх ворогів у видолинок між крутими горами. У зручних місцях я посадив снайперів. Жодному смоляку не вдалося б уникнути кари за те, що робили із нами. Але наказу стріляти я так і не віддав. Мене потім окремі хлопці питалися, чому? "Не жалійте, браття, – одказую, – що не подав сигналу стріляти. Подивився я на смоляків, це ж наші люди. Говорять по – нашому, співають по – нашому. Навіть, як ми танцюють перед боем танок "Аркан". Чув я і бачив усе, бо близько від них сидів. Один каже, що залишив вдома діточок малих. Дуже сумує за ними. Другий мовить, що служба ся людьми проклята. Якби міг одразу б утік. Пан його силою віддав у жолнери. Я бачив, що то наші люди. А стали вони

нам ворогами, щоб жінок і дітей годувати. А якщо ми їх поб'ємо, хто тоді бідних дітей підніматиме. Жаль мене обійняв ось і не подав команди стріляти.

– Або таке. Ми довго готувалися напасти на маєток пана Анджея Карпінського. Оточили маєток. Чуємо з нього крики. Челядники кажуть, що в дружини пана пологи почалися. Я увірвався до опочивальні, де породіля лежить із малям. Глянула вона на мене і ніби кулею прохромилла. Дав я знак хлопцям, аби відходили. Були серед моїх гарячі голови. Ганьбили мене за великодушшя. Мовляв могли хапанути добра, возами вивозили б. Згодом виявилось, народила пані Карпінська сина Францішка. Він згодом став видатним польським письменником. А ми б ударами своїх шабель могли перетнути блаженку ниточку у майбутнє. Часто з цього приводу пригадую наш похід до Борщова. Ми ще так далеко від рідних місць не відлучалися. Однак не могли не подолати тої відстані. Жив там магнат Костянтин Злотницький, полковник війська польського. Здирник, яких мало. Жорстокий до нестями. Знущався із своїх підлеглих, як йому підказували його брудна совість. Вони з дружиною змагалися у жорстокостях відносно своїх кріпаків. Полковник, побачивши хто перед ним, що усе довкола смердить паленим, заплакав, впав на коліна, запропонував нам гроші, золото, коштовності. Я сказав йому: " Не за грішми твоїми я прийшов сюди, а по твою душу. Щоб ти людей більше не мучав. І не проси, не витрачай слів даремно. Все одно помреш у лютих муках".

Опришки не вбивці Задарма життя не забирають. Ми вчимо захланних людяності. Забираємо у них те, що вони нахапали в людей і повертаємо скривдженним. Був у мене товариш хutorянин Микола. Добрий був опришко, сміливий. Нічого не боявся. Барткою майстерно володів, як француз шпагою. Яюсь не дорахувалися ми його. Утік від нас, прихопивши добрий шмат грошей. Три роки ми шукали його по селах Яблунівського та Коломийського ключів. Таки натрапили на нього. Жив собі колишній опришко тихо. Газдював на своєму хutorі. Купив чотири мори землі, пару коней. Його вівці на полонині мясо нагулювали вкупі із вівцями односельчан. Питаю Миколу, де подів решту грошей? Він обернувся лицем до нової із каменю церкви, яка величезним птахом застигла на взгірку. Обидві бані позолочені, горять у сонячних проміннях. А ще каже у Львові митці дзвони до храму відливають. Відпустили ми Миколу з миром. Не злодій він. Не привласнив громадське майно. Людям

повернув. Трапляється, заїжджаємо до нього на хутір. Приймає нас, як рідних.

* * *

Люди між собою гомоніли. Газда Матешко Чорновус із Борині, яка неподалік Турки подався на гору Звіженець подивитися, як сохне сіно, яке він накопив на лісових галявинах і дбайливо почепив на востринах. Тут його й перестрів господар карпатського лісу шеверногий розкарака – медвідь. Видно, не був голодним. Лише дихнув на газду своїм смердючим дихом і поклав на плече свою кігтясте лапище, обдер плече майже до кістки.

На щастя у тім лісі щось шукав травник Ізраїль. Він став свідком драми, яку вчинив ведмідь. Травник спустив тіло газди до підніжжя гори. Там поклав його на воза і привіз до Борині. Знайшов хату пораненого. За допомогою сусідів заніс до неї, поклав на широку лаву. Не зважаючи на крики господині, та плач дітей, він оголив плече, старанно промив рану. Попросив голку із дратвою. Де тра було, зашив. Шив спокійно. Газда Матешко Чорновус був у нестямі. Травник обклав рану листям подорожника, обмотав пеленкою, туго перев'язав.

Дві доби не відходив від пораненого. Якоїсь трави заварив із корінням. Щораз кописткою заливав вариво у писок Матешкові. Той бридився, пручався, але ковтав. Надвечір другого дня поранений прийшов до тями. "Де я?" – запитав. "Вдома", - почув у відповідь. "Слава Ісусу!" "На віки слава!"

Вечоріло гарно. Червоне, прохолоде сонечко стало межі горами і заглянуло у хату газди. Це був добрий знак. Хворий здоровою рукою намацав руку рятівника. Потиснув її кволо, але вдячно.

Травник покликав газдиню. Наказав їй зарубати тлустого каплуна і зварити юшку. Каплунове мясо їв сам, а юшкою поїв хворого. Пояснив, це аби скоріше сили до газди Матешка поверталися, а разом з тим кров, якої багато хворий втратив, прибувала. Газдиня і четверо діточок, причаївшись по кутках, заздрісно поглядали, як знахар доїдає каплуна. Вони ж бо їли куряче мясо лише на свята.

– Пробачте красно, – вибачався той, – Дві доби росини у роті не мав. До того ж їсти іншого мені не можна. Кашрут!

Народу біля хати газди Матешка, як на великдень біля церкви. Людям цікаво:

– Як тебе кличуть рятівник?

– Бааль Шем Тов. Коротко Бешт.

– Що то по – нашому означає?

– Володар доброго імені. У горах я у печері мешкаю. Якщо комусь тра, приходьте. Чим зможу допоможу.

Газда Матешко Чорновус товаришував із Олексою Довбушем. Лець спромігся встати, подався на полонину. Розповів ватажкові опришків про своє щасливе врятування. Що Довбуша здивувало найбільше – жидок жив у лісі. Лиш це народжувало повагу до нього. Теє нехрещене плем"я більше містечок тримається, жіночих спідниць. Тільки те й роблять, що діточок клепають хворобливих. А тут на тобі, жидок із лісом кохається. У печері живе, як монах на афонській горі. Дивина, та й годі!

* * *

ОЛЕКСА ДОВБУШ, ватажок опришків:

– Скоро я довідався, що мою зеленооку Марічку видали заміж за заможного гуцула Штефана Дзвінчука. Був він підстаркуватим вдівцем. Мав свій хутір, вівці. Як решта гуцулів важко працював. Не давав спочинку ні собі, ні молодій дружині. Я, як собі подумаю, що моя Марічка пере Штефану його залапані штани та просолені потом сорочки, мене одразу щось за кінчик серця хапає. Хлопці дивуються : "Ти, Олексо, сам креміль, м'язи в тебе – криця. А, як побачиш Марічку одразу ніби з глини ліпленим стаєш. Вона що ж, виходить, дужча за тебе?" Я сам того не розумів. Скільки над цією думкою не бився, та ніяк второпати не міг, у чім вона, влада жіноча. Лапає легіня за варгу і усе на своє виводить. І він за нею йде, як песеня на ланцюжку.

– Жінка – доля чоловіча, – кажу хлопцям, – Скоїться щось, із опришком – до лабет жандармських потрапить, чи на засідку напореться, знайте, тут без жінки не обійшлося.

Тому й напучував хлопців, аби обережними були із жінками особливо. Інших навчав, а сам, як теє теля до корови, так до Марічки горнувся.

– Еге ж, жіночі чари подолати нелегко. Їм піддасишсі, як коня стриножать. По рукам і ногам зплутають. – позіхають хлопці.

Тому більшість опришків не пов'язані родинними узами. Живуть, як оті монахи самотніми.

– Але ж Марічка для мене, – одказую, – все одно, що квартира у світ Божий. Як її забачу зовсім іншим стаю. Гори б звернув. Не треба з мене посмішкуватися. Я такий самий, як усі. А закохана людина сліпа. Для неї усе, що діється довкола, у мареві.

– Легеню мій, – шепоче, тремтливо притулившись до мене, Марічка, – Де ти так довго блукав? Чом не поспішав до мене? Кожна грамина мого серця сумувала за тобою. Прагну тебе, мрію про тебе.

Обіймаю Марічку, горну до себе і думаю так само. Бо варто мені торкнутися її плеча, руки, приголубити оголене стегно, як стає мені напрочуд лагідно і спокійно. Я забуваю, що я опришко, що на мене чекають хлопці. То не наша з Марічкою провина в тому, що наше кохання крадене. Штефан знав, що жінка втішається із коханцем, чекає його, усі очі прогляділа. Він навмисне не поспішав із хати. Усіляко відтягував свій від'їзд на полонину. Він нічого їй не говорив, не дорікав нічим, хоч у самого серце розривалося від жалю до себе. Напевно, усе це йшло від старечої немічності. Тому й робив вигляд, що поведінка жінки його не дуже-то хвилює. Він тижнями пропадав на полонині. Ми тим часом із Марічкою тішилися. Мені важко було розуміти, що ми із Дзвінчуком ділимо Марічку навпіл. Він мій шматок відбирає, а я його. Що вдієш, така нам випала доля. На хуторі ми з Марічкою майже не сиділи. Ми підіймалися на полонину.нас приймала у свої обійми густа трава. Лежимо бувало горилиць. Над нами простирається безкрає небо. Наше щастя сягає далеких зірок. Напевно, думалося мені, у світі не було такої ще однієї пари людей, як відчували б те ж саме, що й ми з Марічкою. Штефан Дзвінчук вертався з полонини. На хуторі його чекала любляча жружина. А я повертався до хлопців. Ми разом шукали панів, щоб полегшити їхні гамани. Життя далі текло гірським струмком.

* * *

ОЛЕКСА ДОВБУШ, ватажок опришків:

Той дуже помиляється, вважаючи, що наше розбійницьке життя легке і безтурботне. Напали, мовля, розбили, забрали коштовності й гроші і втекли. Усе зовсім не так. Найскрутніше нам доводилося узимку, коли полонина вкривалася сніговою ковдрою. Верховиною, куди я перекинув дії загону, важко було пересуватися непомітно і уникати переслідувань військ гетьмана Потоцького та "Волошської роти" спеціального підрозділу жандармів, якою командував Пшелуський – наш найбільший ворог. Він ненавидів опришків і поставив собі за мету розправитися з нами. Тієї зими я наказав хлопцям розійтися по домівках. Сидіти тихо, нікого не зачіпати. Сам ховався у горах, навідувався на віддаленні хутори. Добрі люди давали притулок, навіть не знаючи, хто я такий.

Весну загін зустрів біля гори Стиг на кордоні між Австро-Угорщиною, Румунією і Польщею. Тут нас і оточили жолнери Потоцького, спільно із головорізами Пшелуського. Усього навпроти нашого невеличкого загону стояло майже дві тисячі добре навчених озброєних ворогів. Вони загнали нас у долину з усіх боків закритій височенними скелями.

Находила квітнева ніч. Над нами простяглося чисте зоряне небо. Гостро пахло весною. Опришки точили саблі, гострили бартки, чистили пістолі й рушниці. Ніхто не ремствував. Хлопці готувалися забрати з собою на той світ не одного жолніра.

Коли чую, гомін серед опришок пройшов. Бачу, прямує до мене бородач у ярмурці. Я впізнав у ньому рятівника нашого газди Матешка із Борині. Вкрай здивувався, звідки він тут узявся?

– Шалом! – сказав він традиційне єврейське вітання.

– Слава Ісусу! – відповів я.

– Навіки слава! – підтвердив прибулець. – Я тебе знаю. Ти Олекса Довбуш. Знаю, ти не єврей. Чи захочеш ти прийняти допомогу від іудея. Я можу сховати тебе і твоїх хлопців від жолнерів, а згодом вивести вас на полонину.

Слова іудея примусили мене замислитися. Ми, дійсно православної віри. Чи варто приймати допомогу від іудея? Чи простить нас Бог?

– Перед Богом ми всі рівні, – сказав я, – православний, католик, іудей. Ми, передусім його діти. Можеш вивести, веди.

Опришки, почувши це, одразу повеселішали. Піднялися, прихопивши усе, що могли нести і пішли за тим чоловіком. Він завів нас до печери. Довго водив усілякими ходами, переходами, аж поки не привів до просторої, освітленої смолоскипами, зали.

– Відпочивайте. Тут вас ніхто не потурбує.

Вранці жолнери Пшелуського кинулися у атаку. Сподівалися остаточно розрахуватися із Олексою Довбушем та його побратимами. Але там, де мали бути опришки, була порожня галявина, на якій дотлівала вчорашня ватра.

Карателі цілий день нишпорили довкола. Тільки жодного опришка не знайшли. Вони неначе випарувалися. Більше тижня довелося нам бути гостями Бааль Шем Това. Він окрім усього подав велику допомогу нашим пораненим. Більшість з них залишили печеру здоровими.

Сказати відверто, я і раніше чув про його виняткові здібності. Однак мені не вірилося, як розповідали гуцули, що він може зсувати до купи гори. Доносилося до мене, що цей чоловік може

з'являтися там, де його зовсім не чекали. Але на цей раз мені самому довелося стати свідком того, як тільки йому знайомим рухом вдалося зачинити вхід до печери. Так само він через тиждень відчинив її, випускаючи нас на волю.

Напередодні ми із опришками вели мову про Бешта. Одноголосно прийняли пропозицію віддячити нашого рятівника. Я насипав повний капшук золотих червінців і звелів покликати господаря печери. "Те, що ти нам допоміг, – сказав я йому, – варто великих грошей. Ми готові віддати тобі цілу шапку золота. Але дамо лиш те, що маємо. Прийми від щирого серця". "Мені дуже потрібні гроші. – відповів він, – Нині навіть книжки дуже дорого варті. Я тут просиджую ночами, вчитуюсь у кожний рядок, занурююсь у нього. В мене дружина і двоє дітей. Ми торгуємо глиною. Грошей на життя катастрофічно не вистачає. Щоправда, люди мене не забувають. Хто мішок картоплі привезе, хто шмат барана, овочі різні, яблука, грушки. Гуцули люди щирі і щедрі. Вони пам'ятають добро, допомогу, яку я їм подав. Але твої червінці я не можу прийняти. Ти не ображайся, я скажу відверто. На кожній з цих монет людська кров, сльози. Вони не тільки не допоможуть мені, а навпаки можуть применшити мою святість". "Пробач, друже, ми якось не подумали про це". Хвилину я вагався. Потім сказав зворушений. "Єдине, що в мене є дорогого, подарована мені Старим опришком, путилівська люлька. Візьми її, дарую". Я побачив, як затремтіли руки Бешта, якими вогниками загорілися його проникні очиська. Він прийняв люльку Старого опришка обома руками, як найдорожчу річ. Виходило, що це була люлька його мрії, різблена з вишневого дерева із чубуком із грабової гілки. "Про тютюн сам подбаєш?" «Так, – відповів Бешт, – Дуже поважаю косівський самосад із чверткою чорнобиля". "Знатний тютюн. Злий однако ж". "А мені довподоби". Люльку Старого Опришка Бешт палив усе життя. Дуже дорожив нею.

А мене не залишали сумніви. Не виходило із голови наше щасливе спасіння. Як Бешт довідався, що ми у скруті і потребуємо допомоги? Згодом мої хлопці облазили усе довкола гори Стиг, але ніякої печери не знайшли. Я хоч і ріс серед гуцулів, життєву книжку нам читали гори і полонина, а знання ми одержували біля ватри живого вогню, але я був далекий від того, щоб вірити у всілякі химери, вурдалаків, перевертнів, чугайстрів. Життя – не казка. Однак тут я зустрівся із невідомою силою, яка причаїлася у звичайнісенькій людині і зробила її могутньою. Я навіть не знав, як Бешта назвати – знахар, не знахар, цілитель не цілитель, чарівник не чаріник, чаклун не чаклун. Скоріш усього

усе це у одній людині. Я післав хлопців, аби вони простежили за Бештом. Вдень він блукав лісами, вишукуючи відоме йому різнотрав'я, коріння. Знаходив час, прийняти хворих, які приходили до нього не тільки із навколишніх сіл, а й з Станіслава, Львова, Дрогобича, Чернівців. Ввечері, попоївши, сидів у печері біля ватри і читав старовинну книжку, або молився, забувши про все на світі. Мої вивідачі донесли мені багато такого для мене дивного. Кажали, що за рік до його народження до його батька прийшов пророк Ілля і порадував того новиною – у нього народиться син, який стане гордістю народу. Йому ледь п'ять минуло, а він вже знав багато такого, чого ще не знав ніхто. "Мій меламед, – скаржився він, – мені не вчитель. Він вважає, що знання до людини йде через "березову кашу". Він добре знає, що я сирота і мене нікому захистити, тому розпускає руки, виливаючи на мене свою злість. А людина не повинна бити іншу людину. Це осоружно Богові. Люди також чинять гріх, коли на бойового коня одягають шлею. Вони не мають ніякого права йти у ліс із топором, або з поперечною пилкою. Тобі потрібні дрова. Піди у ліс назбирай ріща, принеси додому і порубай. А дерево не руш! Він застерігав також не зачіпати закоханих сердець, не втручатися у їхні взаємини, бо кохання йде від Бога. Бешт якось відчув, що за ним стежать. Він зустрів мене посеред плаю. "Олексю, – сказав він. – Твої хлопці мені заважають. Я кождоденно відчуваю їх присутність. Це дратує мене, позбавляє змоги зосередитися. Запитуй усе, що тебе цікавить. Відповім щиро, не криючись". "Гаразд – сказав я Бешту, – ти не відповів мені на одне питання чому спас мене там, біля гори Стиг. Адже я розбійник, грабую, трапляється вбиваю". " Не твоя в тім провина. Хтось повинен це робити. Але ти вбиваєш не заради вбивства. Кров людська не приносить тобі втіхи. Кажуть вовк – санітар лісу. Він чинить справедливо. Задер вівцю, вгамував голод, решту залишив іншому. Хтось мусить обмежити людську жадібність, присікти безмежне здирство. Настане велика біда, якщо люди подолають перепони. Набиватимуть грішми і цінностями свої тельбухи. Будуть такі, які пустять награбоване на спільне благо. Але більшість хапатимуть, аби хапати. Всевишній випробовує людей грішми. У пам'яті людській він залишає щедрих і добрих. Здирники кануть у безвісті. Чи гинуть, перестрінуті вами. Бачу ще щось муляє тебе скалкою в оці. Не соромся, питай". "Ти людина свята. Мудрість, кажуть люди, з неба черпаєш. Розум твій, як бартка гострий. Ото ж скажи мені, навіщо я прийшов у цей світ? Чого мене Бог на таке нараєв?" "Буду відвертим. Ця думка непокоїть кожного, як цвяшок у чоботі. Я вже давно до тебе,

Олексо, приглядаюся. Легкий ти якийсь. З каменя на камінь, як та ящерка плигаєш. Бджолою з квітки на квітку перелітаєш. Любі тобі джерельця лісові. Стежки полонини вже давно не ховають від тебе своїх таємниць. Любий тобі спів трембіти і пастушої сопілки. Світанки ти зустрічаєш радісно. Біля ватри живого вогню сидиш сумний, жалкуєш за днем, що крокнув у вчора. Але забуваєш про все, дихнувши пахоц спільного кулеша. Ти не мав бути розбійником. Ти мав стати поетом. Ось тобі відповідь. Решту життя доскаже".

* * *

ОЛЕКСА ДОВБУШ, ватажок опришків:

– Я знав, що колись таке має статися. Сім літ залишатися невловимим. Гетьман Потоцький обіцяв за мою голову шапку золотих червінців. Усілякі блага чекали вбивць із роти Пшелуського. Але нічого в них не виходило. Я уникав сутичок. А з'являлася можливість, наносив ворогам відчутних ударів. На моє життя зазіхали Микола Дідушко із Довгополя, Іван Мочерник із Микуличина. Спершу я поквитався із братами Мочерниками із Микуличина. Одразу обох спровадив на той світ. Потім поїхав до Миколи Дідушка у Довгопіль. Належало із ним вивести кінці. Було се якраз у обід. Я післав опришка, який мав сказати Дідушкові, що до нього приїхав сам Довбуш і хоче з ним говорити. Той злапав опришка і сильно побив його. Я увірвався на подвір'я, зв'язав ремінцем батька й сина Дідушків, підняв їх над головою і заходився танцювати "Аркана". Вже потім посік обох на локшину. Лишався третій ворог Штефан Дзвінчук із Космача.

Мої вивідачі донесли – Штефан Дзвінчук подався кіньми до родини аж під Тухлю. Про се теревенили дві газдині на ярмарку. Марічка на хуторі сама самісенька. Ніяк мене дочекатися не може. Скільки тої дороги, коли коханне серце кличе.

Я не знав, що сам Пшелуський підмовив старого Дзвінчука, віддав йому свій, заряджений срібною кулею пистоль. Показав, як із ним обходитися. Напучував, стріляти впритул, аби не схибити. Пшелуський пропонував відіслати кудись Марічку. Тоді легше буде впоратися зі мною.

Дзвінчук велів Марічці тихо сидіти у дальній кімнаті. Він залишив двері до хати відчиненими, а Марічка тихцем накинула клямку. Аби я не міг увійти та наразитися на кулю. Не знав я й того, що навколо хати і хутора у засідках сиділа уся рота Пшелуського, якій байдуже було кого вбивати, аби вбивати.

Не криючись, теплого вечірнього вечора на своєму вороному я перемайнув тин Дзвінчукового хутора. Був я у новенькому киптарику, у сорочці – вишиванці, штанях із англійського сукна, хромових чоботях. Постарався й мій перукар. Гладенько виголив щоки, вирівняв крила брів, підкову вус. Смушкова шапка ледь трималася на моїй смолянистій чуприні. Статечно, як і личить людині мого положення, підійшов я до дверей і потягнув їх до себе. Але двері не відчинилися. Це було напрочуд дивно. Певно, подумав, Дзвінчук, від"їжджаючи, зачинив дружину у хаті. "Марічко! – гукнув я. – Відчиняй!" Ще я тоді подумав, що метка на усілякі вигадки, Марічка вигадала, якусь нову іграшку, аби підбадьорити коханця. Тому знайшов на подвір"ї ломаку і заходився виважувати двері. Коли чую Марічин голос: "Олексю, тікай. Тут засідка!" Це додало мені сил. Дуже скоро двері затріщали, зриваючись з завісів. Утворився великий отвір, у який я збирався пролізти. Але тієї ж миті гримнув постріл. Я відчув, як у правий бік грудей впинається куля...

* * *

Бешт сидів у печері і подумки підіймався у вищі світи. Він вже майже дістався їх. Коли раптом усе довкола оповив червоний туман. Видіння зникло. Це примусило підхопитися. Бешт нервово заходив печерою, намагаючись збагнути, з якого боку прийшла біда. Прихопивши своє начення, він вибіг із печери і поспішив на недалекий хутір, де мешкав гуцул Дзвінчук. Бешту було добре відомо, що там живе Марічка, до якої вчашав Олекса Довбуш. Біля хати Бешт сховався за стовбур смереки, коли побачив трьох жолнерів, як несли велике й важке тіло до лісу. Бешт тихенько пішов за ними. Жолніри поклали свою ношу на узліссі, прикрили гіллям ліщини і повернулися до хутора.

Бешт усім своїм єством відчував, що Олекса живий і він ще може його врятувати. Цілитель дістався галявини, де лежав Олекса. Відкинув геть гілля. На щастя з-за хмар визирнув яскравий повновидий місяць. Він заляв усе довкола своїм золотавим сяйвом. Так що нічим підсвічувати не довелося. Бешт розрізав сорочку, яка була мокра від крові. Розсік гострим ножем рану, добув кулю. Дбайливо зашив рану. Туго прихопив биндами. Прикрив сорочкою й киптариком. Назад накидав на тіло Олекси гіляки ліщини.

За законами того часу, тіло розбійника мало лежати на землі три дні і три ночі. До нього ніхто не підходив, його ніхто не зачіпав. Залишаючи Олексу, Бешт припав вухом до його грудей. Чув, як б'ється серце. Поранений не стогнав, але це не лякало

знахаря. Бешт покладався на могутній організм ватажка опришків.

* * *

Затрембітала трембіта на полонині. Вона сповістила гуцулів про те, що помер старий вівчар Матвій.

– Пробач нас, вівчаре, – сказав старший із трьох опришок, сивовусий Прокіп, що прийшли до колиби. – Ти усе життя важко і чесно працював, але мусиш ще раз прислужитися громаді.

Прокіп вийняв пистоль і вистрілив у груди старого вівчара. Опришки загорнули тіло у лежник, поклали на воза і повезли туди, де лежав поранений Олекса. Помінявши їх місцями, вони поклали тіло Довбуша на віз Бешта, яким той возив глину, і привезли до печери.

У одній з легенд про славного ватажка розповідається, як вівчар Матвій пролежав під гіллям дві доби. Тут його надибали лісові звірі. Вони спотворили мертвого до того, що його неможливо було впізнати. Із Станіслава та Львова приїздило жандармське начальство. Після допитів і співставлень вони дійшли висновку, що перед ними ніхто інший, як Олекса Довбуш. Вони наказали відвезти тіло до Коломиї. Там його поділили на дванадцять частин. Кожну з них возили по різних кутках Прикарпаття. Аби переконати усіх, що із Олексою Довбушем покінчено назавжди.

* * *

Минуло два тижні. Військо, очолюване Пшелуським, не поспішало залишити хутір Штефана Твердюка. Олекса Довбуш привиджався їм за кожним кущем, кожним деревом. Вони облазили усе довкола і не могли знайти Марічки, яка втекла від осоружного Твердюка. Крім того жолнери вартували, аби жоден гуцул, чи лемко, чи русин не прийшли до місця, де загинув Олекса. Були спроби принести сюди квіти, відслужити молебен.

Одного надвечір"я Пшелуський із двома жолнірами зупинили підводу. Конем правив єврей із пишною бородою у ярмуриці із довгими пейсами.

- Слава Ісусу! – вигукнув Пшелуський.
- Навіки слава! - охоче відгукнувся візник.
- Куди їдемо?
- Звісно, до Яремча. Плай туди біжить і ми за ним.
- Що у возі?

– Хіба пан не бачить? Глина у возі. На неї чекають гончарі.

– Ой мой! Чим вона особлива, твоя глина, що аж звідси її треба везти?

– Силу кореня, пан воевода, видно по листу. Сила людини у посуді, який у неї на столі. Варто мені глянути на глечик, з якого гуцул п'є молоко, і я розповім тобі про того, хто робив той глечик і того, хто ним користується. З одного боку душа людини відбивається у виробі її рук. З іншого справа його рук відбивається у його душі.

– Надто хитромудро се для мене. Втім, най усе буде по твоєму. Щось про Олексу Довбуша чувсь?

– А як же! І тебе знаю. Кличуть паном Пшелуцьким. Ти непереможений воевода.

– Тебе як кличуть?

– Бешт я. Бешт – глинокопач.

– Гаразд, Бешт, їдь. Тебе ніхто не зачепить.

– Амінь! Вйо, Бурий! – гукнув Бешт, і покотив плаем.

Ви вже здогадалися, під глиною Бешт ховав свого побратима Олексу Довбуша. Таким чином вивіз його із небезпечного оточення.

* * *

Восени 1745 року на борт двомачтової бригантини "Ізабелла" у польському порту Гдиня піднялися два пасажири. У документах, які вони подали шкіперу, значилося, що ясновельможний пан Владислав Гураль із дружиною Каролею Гураль відпливають до Америки. Гураль високий, стрункий, дуже схожий на морського офіцера, чоловік, середніх літ гідно вклонився шкіперу. Його дружина, наділена рисами надзвичайної краси, властивих українським молодлицям, одразу залишила палубу. У супроводі матроса вона спустилася у відведену їм каюту, залишивши чоловіка стояти на палубі. І хоч у порту їх ніхто не проваджав, пан Владислав підняв руку і помахав нею, неначе з кимсь прощався. Приймавши на борт пасажирів, шкіпер наказав підняти якір і розкрити вітрила. Підхоплена попутнім вітром, бригантинна пересікла Гданську затоку, вийшла у Балтійське море і через протоку Ламанш, взяла курс на Америку.

– Слава тобі, господи! – вигукнула Марічка, повернувши опромінене щастям личко до свого мужнього супутника, – Тепер нас ніхто не дожене.

– Так, – підтвердив Олекса. – Тепер ми у руках Божих.

* * *

Того ж 1745 року Бааль Шем Тов посадив дружину Ханну, сина Цві і дочку Адель на підводу, прихопивши бебехи, подався на Поділля. Планував оселитися у рідному Окопі. Потім передумав. Вибрав містечко Меджибіж. Тут у річку Південний Буг впадає Бужок. Між ними встала старезна фортеця, бійниці якої скеровані на Схід. Українці знали звідки чекати найбільшу небезпеку. Тут почалася і розійшлася по усьому світу релігійна течія, що зоветься Хасидизм.

Бааль Шем Това меджибіжці часто бачили сидячим на лавочці, на березі Піденного Бугу. Ніхто не смів порушити самотність святої людини. Перед Бештом палахкотіла невеличка ватра. Він сидів і дивився, як зорі відбиваються у річковій воді, як плине ніч.

Незмінною супутницею вченого була люлька, яку йому колись подарував Олекса Довбуш. Він набивав її міцним самосадом, який вже навчилися вирощувати подільські селяни. Пахучий дим піднімався вгору і танув у нічному небі. Думки Бешта текли вільно, як хмарини небокраєм. Скільки їх було отих думок! Бодай би записував їх, але не робив того, хоча записаного вистачило б на кілька книжок. Він вважав, вчений повинен залишитися у пам'яті народній, інакше він не вчений.

Спостерігаючи за тим, як в'юниться тютюновий димок від опришкової люльки, як його пахощі ширяться довкола, пророк згадував минуле, перебирав у пам'яті окремі події. Бешт доходив висновку, що не завжди у всьому був послідовним, щось, траплялось, чинив не так. Але у головному він ні на грамину не сумнівався, запозичене із далеких світів вчення стало реальністю. Як майстерний ювелір одягає діамант у золоту оздобу, так і він одягнув Тору у струнку по формі і змісту науку і передав її людям. Дякуючи йому і його учням, вчення стало ясным і доступним кожному євреєві. Тепер народ володів словом божим. Про що іще може мріяти пророк на старості літ.

Він знав, євреїв чекають величезні випродування. Але народ пройде їх. Залишиться народом єдиного Бога. Незрадливим і вірним.

* * *

ВІД АВТОРА (Меджибіж 1990 рік)

Сказати відверто, цю маленьку повість я написав для себе. Мав величезне бажання хоч якось торкнутися долі двох видатних людей, які жили у сімнадцятому столітті. Уявіть собі

людину, яка закінчила університет і про ватажка опришків Довбуша знала на рівні чуток, а хто такий Бааль Шем Тов зовсім нічого не відала. Соромно має бути.

Мій співробітник Володя Походун якось повідав мені:

– Вчора до моєї хати під'їхало п'ять "Ікарусів", з Ізраїлю на могилу Бешта приїздили поклонитися.

Володя родом із Меджибожа. Він вже розповідав мені, що його хата поруч із якимсь давнім єврейським кладовищем. Його навіть німці побоюлися зачіпати.

– Ти що Бешта не знаєш? – гарячкував Походун.

Цікаво, думав я, до Бешта з Ізраїлю їдуть поклонитися. Копаюся у десятитомному виданні історії України. У нім про Бешта ні слова. У енциклопедіях ВРЕ, УРЕ – суцільне мовчання. А Володя щораз новину приносить. То з Америки приїздили паломники, то з Канади. Навіть з Австралії. Гаразд, вирішив, поїду теж до Меджибожа. Скільки тої дороги? Тридцять кеме.

Ми із сином узяли кінокамеру і поїхали у Меджибіж. Був яскравий зимовий день. Випав сніг. Усе довкола сяяло радістю. До більшовицького перевороту Меджибіж був багатолюдним. У фортеці квартирував гусарський полк, який опікала одна із дочок царя. Вона часто приїздила сюди, товаришувала із гусарами. У містечку жило багато євреїв. Сьогодні це звичайне українське село. Євреї, які залишилися у живих після другої світової війни, залишили Меджибіж.

Під обід ми підійшли до маленького кладовища, де нас вже чекав Володя. Кладовище було обнесено високою огорожею. На воротях висіла здоровенна колодка від комори. Люди зробили у огорожі діру. Довелось і нам рачкувати. Але найвразливіше нас чекало попереду. Ми раптом побачили, що могила Бааль Шем Това і його учнів у густій клітці із товстих прутів із криці. Так, мої земляки навчилися ховати усе, що було пов'язанно із єврейством. Ось і Бааль Шем Това Микита Хрущов сховав за ґрати.

Ми з сином провели на могилі Бешта один із кращих днів нашого життя. Це враження нового народження. На цьому світлому клаптику землі, просякнутому сонячним промінням, зігрітого потужною енергією, до нас прийшло очищення. Так ніби оголеними ми увійшли у водоймище і вийшли на протилежному його боці, позбувшись важкого тягаря. Таке відчуває дитина, на голову якої опускається рука матері, або батька.

В яру згасаючих зірок

(Презентація роману – яр: братська єврейська могила у Лубнах)
Зак. Поч. див.: «Соборність». № 2-3, 2012, сс. 121-189

Втеча

Довгий, як шпала, худий як скелет, зодягнений у лахміття: штани ледь за коліна, залатані, зашиті і все одно світять голим тілом; піджак зачовганий, охлялий, з рукавами по лікоть; на голові все той же довоєнний картуз тільки-тільки притулився до маківки, роздвоївши обдертого, вже давно не лискучого козирка.

Це таким сидів Наум у коридорі колишньої німецької комендатури, де тепер розташувався особливий відділ рідної армії.

Він чекав своєї черги. Ось покличуть зараз і стануть питати: скільки років, звідкіля родом, де батьки? А він же тепер ого-го – йому вже аж чотирнадцять з гаком. Чи накинути пару рочків – може, тоді й на фронт заберуть? Так ні ж – брехати не годиться, та ще своїм, то німцям – можна. До того ж і пичкою він не дотягує – не брита, і очиська такі дитячі, що геть.

І тут його покликали. Він – усе по-чесному до крихти: про вік, про маму, навіть про батька.

– Куди ж ти тепер поїдеш, коли сирота? – питає військовий.

– Додому, в Лубни, – випалив, не вагаючись.

Дали йому папірець – документа, посадили на поїзд. Їдь!

Наум сидів у затрамбованому людом вагоні і силувався втамувати розтеліпану душу. А вона так марудила, що в усіх нутрощах пеком пекло. Куди ж оце його нелегка несе? Додому? А хіба у нього є домівка? І взагалі, хіба у нього щось є, окрім оцієї перетовкмаченої війною землі? Так вона ж, та земля, і тут, і там однаково спаплюжена. Скрізь, де був і де є німець, вона наковталася мертвечини по самісіньке горло. Господи, як же її не знудило, як вона все те проковтне, щоб не вдавитися, не виблювати?

Очі в хлопця почали злипатися, важке тіло – мов хто реміняччям відходив, а сон не йшов – душа не впускала, репіжилася.

Поштовхався до тамбура, думає, що там дихне повітрям, оклигає – та де ж у тій душогубці повітря? Скрізь люди, дим стовпом, запах махри і поту...

Повернувся назад, сів і – о диво! – одразу шубовснув у сон.

„Ах ти ж, гультіпако, ах ти ж, пройдисвіте, і де тебе носить!?” – це йому звідкілясь. Аж кліпнув з подиву: хто ж це його так?

„Ми тут чекаємо, всі сльози повиливали, а ти по лихоманних заваулках бовтаєшся, товчеш пилюгу чужих світів. Бач, який ти зіпсутий і безпам'ятний. Ох, стидайся, стидайся!”

Наумові хотілося гукнути: „Хто ви, де ви?” Але він спав, і важка брила того сну затуляла тих, хто отак страшно лаяв його, гукаючи бозна-куди. А коли прокинувся, обвитий жаром, то вже ніхто не кликав, тільки лихоманило. Трохи отямився, обмацав себе, підвівся – ноги затремтіли.

Посунув до тамбура і лишень тепер збагнув, що поїзд стоїть.

– Пред'явіть документи! – почув за спиною. – Проверка...

Хотів дістати папірця з кишені – мац, мац, а там пусто. Рвонув назад, туди, де спав, заходився нишпорити – нема!

З поїзда його зняли і під конвоем погнали до військової комендатури чужого невеликого містечка.

Сіролиций офіцер сидів за дебелим письмовим столом і дивився на Наума так, як святий отрок на нечисту силу. Хлопець втретє переповідав свою наковеркану сагу, аж язик почав заплітатися у пересохлому роті. Знову – про мамину смерть, про розстріл євреїв у Засуллі, про гетто...

Нарешті комендант широко позіхнув і заявив:

– Проверім!

Через годину Наума заарештували, впихнули у „воронок” і повезли до в'язниці.

Слідчий просвердлив хлопця безбарвними очима, короткозоро зіщулився, загасив, розчавивши у попільничці, недопалок, побовтав ложечкою цукор у склянці з чаєм, сьорбнув, аж виляски пішли, вислухавши все, сказав:

– Значить, так, про те, що ти втік з-під носа псів з айнцагруппи, розповіси якомусь йолопу на тому світі, а от про те, що ти продажне падло і зараз виконуєш завдання німецького командування, у тебе на лобі написано. А за таке розстріл положено. Раджу одразу зізнатися і підписати показання, щоб мені не довелося застосовувати особливі методи впливу.

Наум дивився великими чорними очима на єхідного опецькуватого дядька у військовій формі і подумки шукав слова, а слів не було, бо все те, що щойно розповів оцьому тупоголовому – чистісінька правда і додати було нічого.

– Ах ти ж, ублюдок, мать твою тричі... – гарикнув слідчий. – Ану, сядь, як положено! І давай розказуй, колись.

Хлопець виструнчив спину, стулив коліна – так він спробував виконати наказ сісти як „положено”. У нього не було тюремної освіти, і він не міг знати, що „положено” зовсім не так.

– Так ти, гнида, ще й дратуєш! – розпалював себе до білого слідчий. – Ану, сповзай жопою на край стільця! Це, ще! Отак. І тільки спробуй йорзнати!

Наум не сидів, а висів на самісінькому краєчку стільця і з останніх сил намагався не зірватися, хоча тонкі ноги сходу почали тремтіти.

У голові в безсилій люті метлялися думки, їм не було ані кінця, ні краю, і толку від них ніякого не було, бо хіба можна було звести до купи отаке божевільне і тупе базікання. Ну, як цей дядило може плести язицюрою отаке паскудство?

А слідчий підвівся зі стільця і почав ходити по колу, пащекуючи дурню, раз по раз додаючи таке похабство, що з досади хлопцеві хотілося вигукнути: „Дядьку, у вас, напевне, в голові жодної клепки не лишилося. Що ви оце верзете?! Ну, хіба можна з людей отак знущатися?! От би все це Сталін побачив!”

Наум ще не знав і не міг здогадуватися, що так, як із нього, і набагато нелюдськіше, знущалися з мільйонів людей, та попри все „батько всіх народів” мав залишатися у „білих шатах”, бо зроду не зронив останнього слова; його оточення було в міру здогадливим і далеко не таким тупим, як здавалося.

– Ти будеш говорити чи не?! – сикнув у вухо слідчий.

– Та що ж я вам ще скажу!?

– Так ти ще й огризаєшся!

І тут слідчий, стоячи позаду хлопця, нахилився і шарпонував криву ніжку стільця.

Гу-у-х!

Наум опинився на підлозі.

Гух!

Лискучий, приспущений гармошкою чобіт вгруз хлопцеві між ребра.

– Останній раз запитую, будеш давати показання? – велике шокате обличчя схилилося над Наумом.

Хлопець затаївся і вже жодного слова не зронив. Його розпирало від образи – міг би, великими руками вчепився б у цю падлюку. У грудях хрипотіло від безсилля, наче там гейзер якийсь утворився, а вирватися назовні не може, бо голова, хоч і гаряча, та вже розуміє: це скотарня, і тут діють скотоподібні закони.

Враз почало лихоманити.

– Убрать!

Почув крізь ілюзорний заслін свідомості і наче одразу ж упав на холодну тверду підлогу, хоча перед цим його протягли волоком коридорами в'язниці.

Далі весь світ гойднувся, посунувся і мало навпіл не розколовся, утворивши гігантський яр. Наум лежав один-однісінький у тому проваллі, а над ним страшно шамотіло чорне листя якогось розлогого дерева, затуляючи небо. А йому ж так хотілося побачити те небо. Ото розплющить на мить очі, кліпне пудовими повіками, а зжухлі вуста вже й розтулити несила; тільки подумає: „От би хто прибрав цю гілку.”

І знову – у яр! Так починався тиф.

Жар пропікав до кісток, у розпеченій високою температурою уяві дійсність і марення злилися в оргії. Тут уже важко було збагнути, що є чим, і коли слідчий підсунув папір з „показаннями”, які сам склав, Наумова рука безвольно підкорилася не тому, кому належала, а тому, хто її штовхав.

– Ти дивись мені, не додумайся на суді виправдовуватися – розстріл тоді неминучий, – лукаво шепотів коло вуха задоволений собою опецьок.

Та Наум уже того не чув, бо його знову потягло у вирву і почало жувати, трясти, спалювати...

І коли через місяць його тіло, схоже на моці, почало оклигувати, відбувся суд.

Особлива трійка з огляду на вік присудила – усього лишень! – до десяти років ув'язнення.

Десь там за вікнами, по той бік загратчаного світу повинна вже з усієї сили шаліти весна. Господи, як же хочеться хоч одним оком все те окинути, коли за плечима лишень чотирнадцять рочків! Ну, хоч би пів-подиху, пів-миті того шалу! Отак – глянути, вдихнути разок на повні груди, а тоді нехай вже й смерти.

Це ж тільки в юності за одне бажання пів-життя віддають, а за його здійснення – все до крихти.

А тут...

– Давай, давай!.. Бистреє! – кричав конвоїр, махаючи вільною рукою, як пропелером.

Дверцята „воронка” відкинулися нажахано набік, і арештанти у вечірніх сутінках рвонули до останнього вагона, який ховався від сторонніх очей далеко за пероном. І ніхто з тих, хто біг, не міг ані озирнутися, ні кинути оком вбік, бо їх за мить пихом запхали у натрамбований донесхочу вагон.

Потяг одразу ж скреготнув колесами об рейки, сіпнувся двічі і пішов, пішов – як щупальце величезного спрута, потяг у центр Сибіру отаких сіромах, як Наум. А поруч них у дерев'яному склепі бовталися урки, злодюги, гвалтівники, убивці, та все ж найбільш невгодними непорушній державі були саме ці, що йшли етапом, отримавши 58 статтю у розмаїтті всіх її чотирнадцяти пунктів. Вони вважалися державними злочинцями, бо політичними їх ніхто за законом не визнавав. А немає у Карному кодексі такого закону, і все тут!

Науму пришили 58 статтю, пункт 10. І мав він чергикати у сибірські нетрі, буцімто за пропаганду й агітацію проти рідної радянської влади.

А десь там, позаду, все далі й далі від серця залишалось місто, в якому матуся народила його на оці остогидлі муки.

У тому місті він навчався грати на скрипці і потайки мріяв малювати так, як Давид Семенович, у тому місті він уперше закохався, щоправда, й досі не міг збагнути, в кого – чи то в Соню, чи то в Ривку, але те не головне. Зараз у Лубнах уже не було німців, війни, Ривки, мами... Там була тільки велика, на всенький яр, могила і, мабуть, туди зарили ще й душу Наума. Прикидали, притрусили землею, а вона ж жива-живісінька. Та кому яке діло до його душі? Вона нікому не потрібна, може, навіть самому Наумові вона вже ні до чого – ото й лежить там, під землею, що людськими кістками набгана. А кажуть, що душі всі до Неба злітаються. Та нехай уже Наумова в землі буде, щоб хоч одна-однісінька у тому яру – живою скалкою. Бо тут його душа давно б спохабилась або ж переродилася на щось рахітичне.

– Слухай, пацан, ану, прибери свій кістлявий зад з моєї ноги! – хтось боляче штурхонував хлопця. – Ти ба, який фраєр. Нічого мене давить – я не клоп, і це – не „століпінка”*. У такому телячому вагоні, як наш, влітку – рай.

* вагони для арештантів початку ХХ ст.

Хлопець спробував трохи відсторонитися, запхнути себе подалі у куток, але затрамбовані людськими тілами двоярусні нари – не гумове ложе, і місця тут для кожного відведено впритул – ні дихнути, ні поворушитися.

– Та що ти мене ширяєш своїми дрючками? – зарепетував все той же голос.

– Вибачте, – тихо сказав Наум.

– Що, що? Вибачте? Ой, ма, так ми інтелігентики! Ха, ха, ха... Ох, і натягну ж я тебе, чистоплюйчику! Ха, ха, ха...

Вони лежали покотом і практично не бачили одне одного, але нартучені тіла наливалися скаженою відразою, заважали дихати, ворушитися, жити.

І все те можна було б стерпіти годину, дві, три... Та попереду була ціла вічність – довгий нудний етап через пів- Європи, пів- Азії – у глиб Сибіру.

Наумове ество запанікувало. Здалося, що серце стислося до макової зернини від усвідомлення безвиході. Ні, він не хоче, не може жити по-звірячому, він не має права, переживши яр, гетто, маму, Ривку, рабина, втратити себе! І якщо світить стати таким, як оцей йолоп, що довбає стусанами його печінку, то краще вже здохнути.

Хлопець стрімко повернувся, вивільнивши зайву йоту простору несподіваним маневром і, притуливши вуста до вуха незнайомця, буквально просичав.

– Може, потім ти й натягнеш мій труп, якщо до смаку мертвечина, але спершу я перегризу твою горлянку і сьорбну пару разів юшки, щоб поблювати. Втямив?

– Ах ти ж, падло! – вигукнув сусіда і, лежачи, вчепився Наумові у кучері.

Зеківська братія почала ліниво сповзати з нар. Хтось гукнув з кутка:

– Братки, та що ж це ви затіяли?

– А ти не сунься! – цикнув невисокий пикатий зек.

– Та той хлопчина ще зовсім малий! Вам що, повилазило? – сердито бубонів худий сивий чоловік, проштовхуючись до центру вагона.

І тут потяг стишив хід і якомсь несподівано загальмував. За мить загримотіли засувки і замки, двері вагона посунулися вбік.

Наряд конвою стояв унизу щільною стіною, націливши на зеків багнети. В'язень з мішком за плечима стояв перед ними і скалив чорні гнілі зуби.

– Повезло, братва, хавчик привалив! – вигукнув з присвистом і закинув мішок до вагона. – Висипай!

Суха, як дрова, тараня затарабанила об дошки.

– А вода!? – гукнув бувалий зек, угледівши арештантський делікатес.

– Обійдетесь. Посолонцюєте трохи, а на наступній станції буде вам і вода.

І враз ізнову загримотіли засувки.

– Оправку замилують, мать їх... – залаявся пикатий. – Не бачити нам води до самого Уралу. Якщо на наш вагон не вистачило параші, то мучитися нам до пересилки.

Суха тараня лежала купою на підлозі і чекала, коли її за зеківським ритуалом почнуть ділити.

Люди виповзали з кутків, озиралися в напівморозі зачиненого наглухо вагона, перекидалися словами, знайомилися.

Блатарі освоювалися швидше, кучкувалися і почували себе хазяями, демонструючи свої неписані привілеї, права, закони, правила існування.

Так-сяк поділили тараню. Хтось одразу почав розгризати її, рвати зубами, смоктати, нюхати, облизувати. Голод не питає, чи буде потім ковток води, – він ссав нутро, сковував розум, насміхався із сили волі. Тільки бували зеки клали тараню до кишень, ковтаючи слину, відводючи голодні очі від тих, хто жував.

Наум і високий сивий чоловік, молоді очі якого аж ніяк не личили білій чуприні, опинилися поряд.

– Мабуть, треба й нам потерпіти, хлопче, а то потім справа задушить, – сказав Сивий.

– Угу, – кивнув Наум, відчуваючи, як кишки присмокталися до кістлявої спини.

– Давай, перебирайся до нашого гурту, в куток, а то там тобі буде непереливки. Іди забирай речі.

Хлопець протиснувся між урками, взяв обчовганий футляр і знову напорівся на зека, з яким чубився.

– Шуруй, шуруй до своїх фашистів, гаденя паршиве, – цвіркнув слиною крізь зуби той. – Добре, що вас тут раз-два і обчьолся.

Наум стиснув щелепи, щоб промовчати.

Сивий був іще зовсім молодим чоловіком – це фашистські табори зробили з його чуприни дідівську.

У них із Наумом була одна стаття, тільки у Сивого пункт 1 та ще й підпункт „а”. Взагалі-то по цій статті (зрада Батьківщини) йому прибайбарили на всю катушку – розстріл. Та так уже сталося, що він прямо у в'язниці утнув подвиг – врятував офіцера від заточки блатаря. Кару замінили на десять років таборів.

А ще їх єднало те, що Сивий з німецького концтабору – у „совецький” табір, а Наум з єврейського гетто – туди ж.

„Телячі” вагони бовталися у безкрайньому просторі доріг довго й нудно, і на балачки часу було, хоч відбавляй, а горя й одна доля надбала стільки, що на сотню вистачить, а вже дві – то хоч ложкою їж, хоч через край сьорбай.

– У полон я потрапив по-дурному, – розповідав Сивий. – Ото якби не любаска, зроду такого не сталося б. Воно ж як – у кожного з нас є своя ахіллесова п'ята, і в мене теж. Це зараз я сивий і прізвисько у мене Сивий, а в інституті мене бабієм дражнили. Ну, що з того? От інші горілку глушать чи цигарки смалять, чи ще чогось там, – ну, хто як влаштований. А мені на все те начхати – я ще змалечку до дівчаток тулився. А тільки-но в пір'я вбився, то вже за ніч із гарною жінкою ладен був чорту роги скрутити. Страх як не люблю, коли жінку бабою називають, як більшість у цьому вагоні. Зроду не розумів, що то за насолода вдихнути вонючого диму чи набратися до свинячого рила. Хоч убий, не збagnу, на біса людина все те смокче, коли сама матінка-природа сотворила для радості душі і тіла таке диво, як жінка. Ох, Науме, оце кажу тобі, а в самого від згадки усе набрякає. Та ти ще малий, мабуть, не знаєш, яке то блаженство. Скільки тобі років?

– П'ятнадцять, – трішечки, ну, зовсім трішечки прибрехав хлопець.

– О, якраз у такому віці я закохався вперше. Знаєш, до гробу буду пам'ятати Аничку і дякувати за ніч у stodолі. Вона була старшою за мене, але то пусте, бо такої вільної й сміливої я вже й не здибав більше. У неї була така довга русява коса, що, розплетена від нашого шалу, огорнула біле тіло до литок, і я заплутався у ній, наче в сітях, чманіючи від запаху трав і шовковистої шкіри.

І тут Наумові пригадалася Ривка, нага і біла-біла, мовби сяюча. І від того її чорна коса здавалася тоді ще чорнішою. Але хіба він має право думати зараз про щось тілесне, плотське, коли тієї королівни вже немає на землі, – вона ж тепер небожителька. Принаймні її душа вже точно там, за хмарами. Це його – десь у яру, під землею.

– ... мене прямо з ліжка витягли і погнали, як скотину, – продовжував свою розповідь Сивий. – Я йшов босий, розхристаний, у підштаниках, а думав про тодішню свою любаску, про її м'яке тіло, про набубнявілі груди... Дурень, скажеш? Може, й так, але я з нею був у раю. То вже потім потрапив до справжнього пекла, а тоді – ще у раю.

Сивий розкуйовдив руками своє волосся, виштовхнув із грудей якийсь дивний звук – чи то стогін, чи то плач душі і, заплющивши очі, сказав:

– За що ж ти, Господи, мене так? Ех, Науме, я тепер уже не той, зовсім не такий, яким був. Оце тільки язиком теліпати й виходить, а до жінки, мабуть, і підійти не зможу, не те що...

І замовк, відвернувши голову.

– Що ж вони зробили? – запитав Наум.

– Хто?

– Та німці ж. Мабуть, познущалися?

–З мене не тільки німці, а й сам Бог познущався, хлопче. А-а... ти думаєш, що я вже того, ну-у, не мужик. Ні, Науме, це не зовсім те. Хоча... Може, після тієї лихої години вже й не мужик. Слухай.

Поганяли мене німці по загарбаній Європі, як сидорову козу. Кочував з одного табору в інший, допоки не опинився в жіночому концтаборі Равенсбрюк під Берліном. Спитаєш, що я там робив? Та вже ж не по жіночим подолам бовтався, хоча, якби трапилася нагода, то і в пеклі не відмовився б... Тільки ти не думай, що я маніяк якийсь, – нормальний я, нормальний, і, кажуть, руки у мене золоті, та й голова варить нівроку. До війни я встиг закінчити мехмат і запросто можу сконструювати та оцими ось руками зробити приймач і все таке.

Ну, так от, німцям усе те я теж робив. Не витріщайся на мене, як на зрадника, – мені треба було вижити.

– А хіба я тобі щось кажу? – здивовано вставив Наум.

– Та й правда – не кажеш. То я, мабуть, сам себе виправдовую. Що не згадаю та подумаю – шкребе, наче по своїй волі з тими виродками злигався. Хіба я того хотів.

– Ти хотів – про Равенсбрюк...

– Ага! Так от, у тому концтаборі ми монтували радіостанцію...

І тут Сивий знову замовк і мовчав довго-довго, вовтузився на своєму місці, як неприкаяний, ховав очі, зітхав.

– Та розкажуй вже! – не стерпів Наум.

– Може, не треба тобі того чути, а мені говорити, щоб зайвий раз душу не корьожити? Я тепер на яку жінку не гляну, так і уявляю її такою, як довелося там побачити. Раніше, бувало, голою литкою якась краля блисне, мені – хоч у кущі ховайся. А тепер тільки кров'ю серце обіллється – і каюк. Це, може, й добре, що тут я ще довго не бачитиму жінки. Так хочеться забути! Ех...

Сивий махнув рукою і прикусив губу.

– Знаєш, – сказав Наум, – ми в гетто теж надивилися. Бувало, румуни ввечері понапиваються, як свині, і давай по хатах дівчат вишукувати, а ті ховаються...

– Ні, я розкажу! – перебив його Сивий. – Про таке не тільки тобі, а всьому світові треба розповідати, щоб усі знали, як воно могло бути, якби не погнали німців. Бо тут я вже чув не раз: „Краще б німці...” А я кажу, що краще вже нехай свої згнотять у Сибіру.

Так от, слухай, одного разу я під наглядом німецького солдата ішов монтувати систему і в щілину прочинених дверей ненароком побачив, як капітан працював з паперами. Спитаєш: ну, то й що? А те, що поруч нього на пляшку було посажене голе жіноче тіло без рук і без ніг. Я тільки одну мить бачив оті вирячені від болю очі і той обрубок, а три дні божеволів. Спочатку думав, що у мене дах їде і все те тільки здалося, привиділося. Та краще б я й справді здурів...

Сивий знову замовк, здавивши голову руками, дихав глибоко, важко, з шумом – наче ось-ось із ніздрів видме вогонь. Він сидів, зігнувши спину в три погібелі, і тремтів билюною.

Наум завмер, нутром відчуваючи, що страшна чаша буде наповнена по вінця. Він уже до пуття не знав і сам, чи хоче все те дослухати, знати, щоб випити сповна і не захлинутися. То, може, й справді – нехай вже краще Сивий мовчить. Тут же і свого горя – по горло.

Але той тільки голос стишив, продовжуючи розповідь:

– На жаль, не привиділося мені все те і не здурів я, не здурів!

Німецьку я вивчив швидко, бо працював поряд із німчурою, а з одним солдатом навіть трохи потоваришував, хоча, хай би таке товаришування пранці поїли. Словом, злигався я з ним і, скажу чесно, кілька разів він мене прикривав від свого начальства. А вже говорили ми з ним про все на світі і подовгу. Одного разу він трохи перебрав шнапсу, і я наважився запитати про бачене у капітана на столі. „А-а, так то ж офіцерська „подушка”, – сказав він. Я не міг зрозуміти. І тоді він пояснив, що майже всі начальники Равенсбрюка вибирають з полонянок жінок, а іноді ще зовсім дівчаток, і їхні ескулапи під місцевою анестезією ампутують нещасним ноги – це „напівподушкою” називається. А коли відрізають і ноги, й руки – то це „подушка”. Шви роблять акуратні, щоб і не видно було, наче ця жінка від природи така. Таке створіння зовсім беззахисне, з ним можна робити, що заманеться. За „подушками” і „напівподушками” доглядали інші в’язні: мили, годували, допомагали справляти нужду. А фашистські кобелі приносили своїх „кукол” на вечірки і зчиняли сатанинські ігрища, оскверняючи жіноче лоно чорним сім’ям!

У-у-у... Ненавиджу! Падлюки, скоти... Не-на-виджу! Задушу!

Руки Сивого затремтіли, зависнувши вздовж тіла, та враз вони сіпнулися, довгі пальці зігнулися кліщами і почали корьожитися в епілептичних судомах. Чоловік поволі посунувся набік, очі страхітливо блиснули напівживими білками і закотилися. Він упав у безпам’ятство, тікаючи від чорних круків згадки, які розкльовали його сильне чоловіче начало і видовбали

діру у свідомості, в котру падав раз по раз, коли власний апокаліпсис стверджувався усвідомленням вселюдського падіння.

Сивого біла „чорна”.

Наум злякався. Він хапав чоловіка за плечі, притискаючи їх до підлоги вагона, щоб стримати удари голови, і озирався довкола, сподіваючись на підмогу. Його вже самого почало трясти так, що зацокотіли зуби, але, тамуючи жах, хлопець вовтузився коло Сивого.

– Та допоможіть же! – вигукнув у розпачі. – Ви скоти чи люди?!

– Попащекуй мені, то я й звідсіля тебе дістану, щеня! – гукнув зі свого кутка знайомий відразливий голос. – Мать твою...

Та якийсь чоловік зі страшними синіми колами під очима вже проштовхався до Наума і, підклавши Сивому під голову лашманину, поплескав хлопця по плечу.

– Тримайся, малий, це тільки квіточки – ягідки попереду, – сказав сумно.

Коли вителіпаний корчами Сивий поволі почав оклигувати і, повертаючись у напівморок вагона, осмислено кліпнув очима, поїзд стояв на зупинці. Чоловік зустрівся з Наумом поглядом, враз ніби злякався і запитав:

– Де я?

– У телячому вагоні їдеш до Сибіру.

– А-а-а... – протяг Сивий і трохи заспокоївся. – Так-так, пригадав. Це я тобі тільки-но розповідав про Равенсбрюк. Ось трохи відійду і розкажу далі.

– Ні, ні, ні! – вигукнув Наум. – Ти ніколи не будеш розказувати мені про той концтабір. Якщо розкриєш рота, я заткну вуха. Чуєш?

Поїзд рушив і одразу почав набирати швидкість. Він мчав у безвідь, торохкаючи в унісон зотліваючим серцям в'язнів, теліпаючи їхні виснажені тіла, тасуючи їхні душі й думки, як пошарпану часом і чімімись безжальними руками колоду карт.

Про Равенсбрюк уже не говорили ні сьогодні, ні завтра, ні минаючи Урал, ні врізаючись у лиховістя Сибіру. Вголос – табу, але подумки...

Наумові все те залізло в голову з першого слова, мовби жене від себе оті думки, а вони, кляті, лізуть, пхаються, зводять. Чомусь пригадалися Ривчині довгасті, ледь округлі руки з тонкими пальцями, з мигдалевидними нігтиками – такі витончені, наче зроду-віку не знали чорної роботи, бо сотворені були для чогось благородного, може, для того, щоб малювати чи грати на

фортеп'яно. Від ненавмисних доторків тих рук Наумчика прошивало наскрізь, він завмирав у млості і навіть зараз, від згадки, відчував оту солодку неміч тіла. Господи, невже ж можна таким рукам заподіяти зло, відтяти? Та нізащо в світі!

Ото як насунеться та думка і давай голову дятлом довбати. Тяжко!

А то враз пригадається, як хтось кликав його. Ну, може ж так трапитись, що це якраз Ривка, хоча й мама могла б? Він же не бачив їх мертвими. А що, як хтось із них і справді живий? Ех, вдарити б об землю лихом, та й рвонутися за першої можливості світ за очі, а там, дивись, якась дорога вивела б до людей і, може, колись довела б до свого міста.

А воно ж, те місто, тепер здається маленьким-маленьким, як дитяча колиска. Отак зазирнути б туди з гори пережитого і побачити базарну площу, на якій по неділях штовхалися вози, метушився люд, щось там мекало, кукурікало, рохкало. Далі ж он – Троїцька церква з високими банями, з православними сліпучими хрестами, котрі, вціляючи в безвідь позолотою, ховали таїну віри. Казали, що колись там, ближче до Сули, на пагорбі стояла й синагога, але її вже й слід втоптали в землю. Вони з мамою були не страх які набожні, молитися до пуття не вміли, але зовсім – не безбожники. Мама говорила: „Ми з тобою, Науме, божі діти без релігії”. І він їй вірив.

Та найбільше кортіло б зазирнути туди, де кривуляла вузенька невеличка вуличка: мовчазна, малолюдна, закучерявлена бузком – райська.

Що далі в сибірську глухомань вповзав поїзд, то частіше й трепетніше Наумові думалося про Лубни, а вже без згадки про маму та Ривку він тепер жодної хвилини не жив. Ото стоять вони перед очима, як дві святі, і все кличуть його, манять, аж сердяться, що не йде до них.

І зотліває його душа, бо до сліз хочеться повернутися у той далекий, нехай і занедбаний війною рай. У грудях тоскно, мертво...

Поїзд стихив хід, сіпнувся раз, удруге і вкляк.

Чути, як конвой метушиться, ганяє туди-сюди, гепає прикладами – схоже, що зупинка надовго. Може, пересилка?

Двері заскреготали і відчинилися.

– Виходь по одному! – гукнув офіцер.

І тільки-но хто з в'язнів опинявся на землі, конвоїри, націляючи на них багнети, горлали:

– Садись! Садись! Садись!

Той лемент падав на голову камінням і збивав з пантелику. Хіба Наум знав, що сідати треба так, щоб коліна підпирали підборіддя? Ото поки вмовився, як слід, отримав запотиличника прикладом. У голові від того аж потуманіло, якби стояв, то звалився б з ніг. Сидів, не підіймаючи очей, і ладен був сам собі горлянку перегризти від безсилої люті. А тут іще хтось його під ребро з-підтишка широнув і в самісіньке вухо просичав:

– Ба, щеня, ми з тобою знову фейс – у фейс. А в мене ж боржок – скоро поквітаюся. Чекай!

Наумчик одразу впізнав курайський голос того зека, з яким чубився, але ні слова не сказав – промовчав.

В'язні сиділи між товарняками, чекаючи своєї черги на місце у „воронку”, який ганяв на всіх парах, перевозючи їх партіями куди слід. Сонце високо, вітерець грайливо шугає, десь репіжиться гармошка...

Після довгої вагонної задухи перший ковток свіжого повітря, відгомін людського життя...

А поряд із Наумом зек з курайським голосом.

– Ти в мене ще на цирлах будеш ходити, я з тебе живого не злізу, – не мовчиться чоловічкові.

Хлопець із-під лоба очима довкола повів: коло них тільки два конвоїри: один – між вагонами з одного боку, а другий – з іншого, ті ж, що запихають зеків у „воронку”, – трохи осторонь.

Товарняки – рукою подати. Стоять, щоправда, але колись же вони рушать і поїдуть кудись далеко-далеко...

Залізи б в якусь щілину. Страшно. Спіймають – розстріл на місці, та ще оця курайська морда – продасть ні за цапову душу.

І тут Наум почув шепіт Сивого за спиною:

– Давай, хлопче, – під вагон і вздовж поїзда до самісінького хвоста. Якщо чийсь ноги мигнуть, чіпляйся під брюхо вагона. А цього вишкребка я беру на себе. Шуруй!

Серце в Наума бахнуло так, що струм тілом пішов. Занудний німий переляк скував чересла, і ні дихнути, ні пальцем ворухнути. Занімів, заклад, тільки ошелешено кліп-кліп очиськами.

І тут враз далекий жіночий голос, наче з колодязя: „Науме, осьдечки вже наливається соком моя душа, і скоро-скоро земля насититься гною, наковтається крові – від того стане важкою, переповненою і захоче звільнитися – буде плодоносити, родити, віддавати. Вона розімкне свої важкі обійми, вивільнить мене, і я повернуся на лубенські габорби, а тебе тут не буде. До кого ж мені прихилитися, Науме?”

„Чий же то голос, чий?” – хотілось заволати хлопцеві на весь білий світ, але він зчепив зуби, затис до болю в зап'ясті футляр зі скрипкою і пірнув під вагон...

Частина третя

Повернення

- Дивіться на все з точки зору вічності
Барух Спіноза

- Басю!
- Га?
- Ти ж не єврейка?
- Українка. А що?
- Чому у тебе ім'я якесь польсько-єврейське?
- А це не ім'я – це прізвисько.
- А як же твоє ім'я?
- Тетяна.
- Хто ж тобі дав кличку таку?
- Сама.
- Хіба так буває?

Ангеліна і Бася сиділи на невеличкому вокзалі невеличкого міста, чекаючи електрички, і жували розділений навпіл опецькуватий пиріг з капустою, який ще парував. Довкола метлялися туди-сюди вправні „бізнесменші” з одноразовими мисками; найходовішим товаром їхнього „шаленого” бізнесу була дрібна картопля, притрушена зеленим кропом і малосольний огірок.

Бася принишкла: їй не хотілося говорити через кепський настрій і божевільну втому.

– Слухай, а ми його загубили. Отак бігли, бігли по сліду, мов собаки які, а потім – раз і все, – безнадійно зітхнула Ангеліна. – Ми ж Наума так зроду не знайдемо і не наздоженемо. Сибір – це ціла галактика.

Бася важко зітхнула, винувато опустила очі додолу.

– Я слабачка, – мовила стиха. – Далі мені зась. Ото якби дід був, він би знайшов. Тим паче, що ту галактику він пішадрала вздовж і впоперек виходив.

- Яку галактику?
- А про яку ти щойно казала?
- Сибір?

– Та Сибір же. Моя бабуся й досі десь там, може, коло старовірів бовтається.

– А що вона там робить?
– Від дідової любові тікає.
– Так твого діда вже давно немає.
– А вона того не знає. Як повернулася туди, коли я ще малою була, так і зчезла – жодним словом не обізвалася.

– Вона не любила діда?
– Вона нікого не любила, окрім своїх старовірів, – так казав дід. – Мені здається, що моя баба Нацька була такою собі тихою бунтаркою, бо не визнавала над собою жодної влади, навіть влади любові.

– А дід її дуже любив?
– До сказу.
– Басю, що ж нам тепер робити?
– Їхати додому. Може, ще поговоримо з твоєю тіткою Лією, хоча ми вже й так із неї жили повитягали отими допитами. Як би вона там без нас не злягла...

– Тіпун тобі на язика!
– І то таке. Забула, що мені не можна вголос про погане.
– Ой, Басю, виходить, що ганяємося ми, як неприкаяні, за привидом. Як ти думаєш, чому саме на цього хлопця нас вивело, чому ми пішли його слідом, адже він – чужа людина, ніякий не родич?

– Ой, Ангеліно, він уже давно не хлопець, а, мабуть, дідусь старенький, – трохи подратувалася Бася, кліпнувши втомленими очима. – Та вивело нас на нього конкретно – тут не заперечиш. Може, я й помиляюсь, але, думаю, тому, що він живий. А це вже велике діло у наших із дідом справах, бо на мертвого зроду б не вивело.

– Паршиво мені, Басю, ще гірше, ніж тоді, коли нічого не знала до пуття про наш яр, про хлопця, про смерть. Хоча ні – брешу – так мене вже колись марудило. Тоді я вперше захотіла пізнати смерть. Але в мене нічого не вийшло, бо про смерть можна говорити скільки завгодно і наблизитися до неї можна, та пізнаємо ми її тільки раз.

У минулому житті я до дурі любила свого чоловіка, носила у лоні дитинча і думала, що подарую йому сина. Не вийшло. Хлопчика закидали землею без мене, якийсь час я навіть не знала – де. Коли дитя жило у мене під серцем, я розмовляла з ним і поспішила всю свою любов віддати маленькому... А його задушили. Далі сталося те, чого не знає ніхто, тільки тобі скажу. – Ангеліна стишила голос і прошепотіла на вухо Басі: – Я пішла вмирати. Коли плигнула з мосту в Сулу і не вбилася, шукала іншої смерті.

– Боже, Боже, – вжахнулася Бася. – І навіщо ти дав кожному з нас можливість вмерти тоді, коли самі того хочемо?

Ангеліна не відповіла нічого, бо не знала правди ні тоді, ні зараз. Та й не її Бася про те питала. А все те, що творилося з нею колись, відбувалося спонтанно, хаотично: страшенно хотілося щось зруйнувати. Та сили були такими мізерними і вся вона була така охляла, що тільки й спромоглася плігнути в чорну воду серед ночі. Тепер оте падлюче безсилля знову насунулося, розрослося, як ракова пухлина, і вона фізично відчуває метастази повільного зоскніння у всіх череслах.

Бася принишкла, зупинивши замислений погляд на купочці барвистого ще цупкого опалого листа. Дивилася й думала: цікаво, це листя сплять, приберуть кудись, чи його рознесе по перону осінній вітер, щоб зжухлі та розчовгані ногами листочки стерлися на порох, перетворилися на ніщо. Ну, зовсім, як у людей: хтось може яскраво запалати, згораючи достойно; хтось – дійти до кінця і спочити в землі; а хтось – зіскініє, розпорозиться – стане нічим. Здається, у всіх нас є вибір, але хіба ми можемо безперепонно скористатися своїм правом? Створивши довкола себе купу безглуздох умовностей, людина приречена бути заручником безглуздя.

– Басю!

– Га?

– Ти про що мовчиш?

– Про свою кицьку. Бува, не здохла без мене? Не переживу.

– Сьогодні будемо вдома, якщо електричка не зійде з рейок.

І вже зовсім скоро вони гойдалися у вагоні, натрамбованому людом до неможливості, притиснувшись одна до одної. Дрімота навалилася, налягла, надавила і потягла під бентежний стукіт у нетривкий сон.

Вони спали і не бачили, вони спали і не чули, як по вузькому проході поміж сидінь вешталися туди-сюди схожі на коробейників, обвішані з голови до подолу всячиною торгаші, наввипередки рекламуючи свій нехитрий товар; а за ними – пірижечниці: це такі пропахлі здобою і пересмаженою олією жінки; а ще – дядько з гармошкою, котру тягав, як стерво, щоб рипіла, гарикала, завивала; і двоє дрібних циганчат з простягнутими рученятами, на які весь час сповзали довгі рукава якогось халамиддя; і газетярка, горлаюча на все горло: „Факти”, „Бабушка”, „Жолтая газета”.

Усе це рухалося спочатку в один бік, потім в інший і знову назад... При цьому встигалося перекинутися слівцем, пожувати, полаятися, порахувати зароблене, ковтнути пива і ще багацько

чого, ну, наприклад, познайомитися, домовитися про зустріч, уладнати бізнесові питання... Словом, електричка повзе – життя виріє.

Бася й Ангеліна ледве не проспали Лубни. Вони на ходу вистрибували з вагона, дякуючи якомусь чоловікові, котрий всю дорогу не зводив очей з Ангеліни, і коли вона ще в Гребінці розплющила сонні очі і налякано запитала: „Це Лубни?” – він утямив. Тепер ось розтормошив цю привабливу засону.

Прямо з вокзалу подалися до Басі, щоб рятувати або ж ховати кицьку. На щастя, тваринка ще животіла і навіть більше того: вона волала, як недорізана, і довелося брати її з собою, запхавши до плетеного кошичка, щоб бува не сказала після тривалої розлуки, а ще певніше – від несподіваної зустрічі.

Викликали таксі і вже за п'ять хвилин були у тьоті Лії.

– Де вас чорти носили? – випалила з порогу тітка, хоча від роду була по-аристократичному чемна і вихована. – Я вже думала, що без вас доведеться їхати у катафалку.

– І що ти у тому катафалку робитимеш? – буркнула Ангеліна.

– А те, що роблять усі добропорядні покійники: лежатиму собі, склавши руки, і чекатиму, коли мене відтарабанять на цвинтар, щоб зарити у землю, – і раптом вона пихнула, як запальничка, додавши: – Та, дивись мені, не влаштовуй опісля того ніякого збіговиська і пиятики! Терпіти того не можу. Ото наїдяться, нажлуктаються од пупа, а тоді ще й обпліткують і тебе, і мене. Почула?

– Тьо, ти знову за своє?

– Це я тебе питаю: почула чи ні?

– Та почула, почула...

– Так от, роздаси цукерки та печиво, і хай собі йдуть, якщо ще хтось прийде до моєї труни.

Тітка сіла коло порогу на стілець, поклала руки на серце, зітхнула важко, аж загуло з грудей.

– Я вас прошу, відвезіть мене до матінки. Попрощатися треба. Воно то, може, й не надовго – скоро там зустрінемося, але душа у неспокої, значить, треба. Чекатиму вас завтра зранку.

Натомлена всмерть Ангеліна сподівалася, що тільки торкнеться головою подушки, засне сходу, хоча в електричці добряче перекимарила. Та не так сталося, як сподівалося – сон знову спохабився і, дратуючи, шез так самісінько, як Ангелінин чоловік, якого не було вдома. Мабуть, загуляв. Ну, і хай собі, махнула вона рукою, більшого б горя не було.

От тільки б заснути. Не заснула. Отак до самісінького ранку ждала ждаників і вителіпувала душу споминами про те, що вони з Басею накопали, може, собі на погибель.

А Бася знала: її цариця не спатиме, і картала себе за те, що не встигла наварити цілющого зілля для Ангелініного сну. Йї теж не спалося, ото втішала кицьку і гукала діда. А дід затаївся і мовчав. Та Бася відчувала його десь поряд, зовсім близько. Але чомусь здавалося, що у нього якась кривда, і він сердиться на неї дуже-дуже. Та ніяк не могла збагнути: за що? Від того душа і тіло повнилися чимось важким і брудним.

Страшенно захотілося у дідову лазню, щоб, попотівши під сухим паром, відчути чистоту тіла і душі.

На околиці міста жив дядько Степан, дідів товариш. У його дворищі старий знахар своїми руками спорудив колись оту допотопну „руську” лазню, котру топили по п'ятницях дровами. Коли дід був живим, вони з Басею щотижня їздили „чиститись”, бо, як казав старий: „От народ! Воістину: з грязі та в князі; з корита та у ванну. Отродясь по-людські не милісь і душу не чистілі.”

Бася важко зітхнула і силоміць заплющила очі.

І знову – дід. Ніби живий-живісінький сидить коло дубового столу, обмотавши голову полотняним рушником з китицями, і, тримаючи в правиці величезне жовте, ніби сонях, блюдце, дме на гарячий чай. У хаті дядька Степана пахне чебрецем, ожиною, липою і медом. Тут ніхто не визнавав ніяких цейлонських, індійських і навіть грузинських чаїв – тут пили напої тільки зі своїх трав.

Розчервоніле дідове обличчя вкривалося отакенними горошинами поту, і старий раз по раз, відсьорбнувши чудодійного зілля, змахував китицями рушника патьоки з підборіддя. „Ти яку?” – питав дід у Степана. – „П'яту, вуйку. Най ще дві – і полечу на стодолу кукурікати когутом, а мо', до Говерли дістану”, – шкірив жовті протютюновані зуби той. – „Ах ти ж, бендера! Думаєш, що твоя Говерла лучьше Днепра? Да я опісля десятой чашки в прорубе чистілся, так із всіх дір перло. Тода і до твоєї Говерли можна було лететь. Да, льюгкость і чистота тела – дело, а чистота мозгов – три дела.”

Бася поволі провалювалася в сон, а дід ніяк не відпускав її думок, пригадувався й пригадувався, аж до тієї злостивої прямокутної ями на цвинтарі.

Осіння, чорна, як сажа, ніч лопотіла за вікном, засипаючи листям заціпенілу в передчутті зими землю. Мабуть, земля теж хотіла спати і збиралася заснути, та її так часто роздбовували

під могили, що радше збитися з власної осі, ніж отак, по-собачому щомиті зализувати рани, обростати дерном і вдавати з себе не мачуху, а матінку.

Дід

Нацьку він зустрів у тайзі коло старого займища. Стояла така висока й тонесенька, як очеретинка, і вправно по-чоловічому білувала тушку зайця біля дерева.

Надворі осінь, холод собачий, а вона в легенькій кофтині, і хустина тонка – наскрізь продувається вітром.

Хотів допомогти, тесака з-за халяви дістав, а Нацька очиськами так стрельнула, що не наважився.

Тоді він за плечима мав вже не один десяток літ, а вона, по всьому видно, дівчисько. Та яке! Два слова мовила і так в душу запала, що ніякій іншій там місця вже не лишилося.

„Я тут до весни, – сказала, як відрубала. – Не буду жити в тайзі. Хочу додому.”

„А где твой дом?” – запитав він. „Далеко, в Лубнах”, – мовила суворо так. „А где это?” – допитувався. „В Україні”, – сказала, як зітхнула, та його серце наскрізь проиняла, бо й сам був десь з пониззя Дніпра, але ще до тридцятих, малим, опинився у цій глухомані разом із розкуркуленими батьками.

„А хто ж тебе научил так тесаком орудовать?” – запитав.– „Чи й не мистецтво!?” – буркнула вона зверхньо.

І бозна чим узяла, може, якраз отим „в Україні”, де скаженіла на той час Велика Вітчизняна?

Нацька відтоді з мислі не йшла, хоча до рук не давалася.

Його хутір розташувався кілометрів за сто від займища, де поселилися евакуйовані.

Батьки дівчини залишилися на Заході воювати з фашистами.

Він навідувався до Нацьки тричі на місяць. Коли тайгу захурделило і вкрило снігом, проклав свою мисливську стежку повз те кляте займище. Такий „тракт” своїми широкими лижами набив, що місцевий шаман, з яким товаришували ще змалку, урозумівши це по-своєму, запропонував найкращу дівчину з розкосими очима.

А він тільки перекинув карабін з плеча на плече, зітхнув і погнав до Нацьки.

„Ні!” – сказала вона.

До весни обходив займище десятою дорогою і літо пережив, і осінь...

Ще більше злигався з шаманом: вибивав на бубоні дикунську музику, намащував своє тіло ведмежим жиром та ще якоюсь смердючою бовтанкою, навчився пити живу, гарячу кров тварин, танцювати, входячи в раж, і смоктати дим з довгої, не козацької люльки.

Та хай би що він робив, Нацька стояла перед очима. І коли ненароком зустрів її майже після цілого року розлуки, подумав, що то видіння, бо вже навчився в шамана викликати всіляку чортівню. Спробував відмахнутися.

„Ти чого руками махаєш?” – запитала вона й засміялася.

Він уперше чув її розкотистий сміх і вперше вони поговорили по-людському.

Летів додому окрилений, сподіваючись, що відтепер лижню буде прокладено недаремно.

І тут із тайги вийшло двоє в арештантських бушлатах. У них у руках були рогатини з дерева, а в нього за плечем карабін. Та не став стріляти, навіть цілитися не став, тільки спитав: „Чево вам?”

Один із тих зайд зайшов ззаду і широнув рогатиною.

Він зумів якось вивернутися, але напорівся оком. Страшний біль проштрикнув голову наскрізь. Тільки й встиг, вже напівживий, вихопити з-за халяви тесак і полоснути нападника по горлу. Той, що стояв поруч, утік.

Шаман довго лікував рану, але то вже було не око, а пуста діра.

Поволі оклигуючи, напівсліпий, він покинув і думати про Нацьку. Здавалося, викурив її із серця густим чаклунським зіллям. І коли йому передали зім'ятий папірець, на якому було нашкрябано одне коротке слово: „Чекаю”, – не повірив своєму єдиному оку.

Та ошалів. За мить викроїв зі звірячої шкіри чорну пов'язку, як у пірата, затуливши нею страховидну діру під бровою, кинув на плече зброю і рвонув у ніч на лижах.

Сто кілометрів пролетів одним махом і ввалився перед ранком у хижку, сходячи потом, паруючи, як казан з окропом.

„Ти сама?” – запитав з порогу. „Сама”, – сказала тихо, стоячи посеред хижі?

Він завалив її на дерев'яний піл і взяв дівоче тіло, не думаючи про серце й душу. Нацька спротиву не чинила, але й не відповіла – жодного знаку не подала, що хоче того, що він чинив із нею.

Чи йому одного ока було замало, щоб розгледіти її єство, чи збісився, упиваючись тілом, якого так прагнув? Хтозна!

Побралися. Перевіз до себе. На руках носив, Богу на неї молився.

Чортова баба не піддалася, не розкрилася. Знайшла десь у тайзі кубло старовірів і шастала туди від нього, як від болячки.

Просив, лаявся, погрожував, на коліна мало не ставав... Навіть замахнувся раз, та не вдарив – не зміг.

„Кинь мене!” – казала. Він мовчки мотав головою.

Десь там, за Дніпром, наші гнали німців. Почастішали балачки про повернення на Україну. Та Нацька чомусь тільки слухала, не встрявала в розмови, лишень все частіше й частіше тікала до своїх нехристів.

Він уже подумав, що в неї якийсь хахаль завівся, і помонувся у той язичницький барліг. Та сімнадцять баб і трійця мужиків дивилися на нього вовками і швидко спровадили.

Тоді він плюнув на все і подався до свого шамана. Додому навідувався рідко і, коли подовгу не бачив Нацьки, трохи врівноважувався. Та варто було зустрітися на мить, знову шалів.

Отак мучились, мучились обоє, а тоді він візьми й скажи при зустрічі: „Поєхали отсюда!”

„Куди?” – запитала байдуже. „В твої Лубни, – знайшовся вмиль. Война уже давно кончилася. Да і моєму батє посмертна реабілітація прішла.”

Видно було, що Нацьку ці слова дістали. Та ще три тижні вона варила воду, але одного разу влетіла в хижку, як фурія, й випалила: „Їдьмо!”

У Лубнах якось вони призвичаїлись одне до одного і швиденько народили сина, а там з часом квартиру отримали й онуки діждалися – стали дідом та бабою.

Та він так і не зміг зазирнути у душу Нацьці. Відчував, що таїться, а якщо десь щось не по її, так одразу гаркала: „Кинь мене!”

Коли ж усі свої знахарства та відьмацтва звів нанівець, сама його кинула.

За одну ніч дід постарів на сто років, відчувши, що втрачає силу, мало дуба не врізав.

Врятувало дівча, яке назвали Тетяною, а кликали Басею.

„Діду, ти казав, що збираєшся до Бога?” – запитала вона. – „Казав. Ну й чо?” – пробубонів. – „Я піду з тобою”, – видала мала.

А вже коли розгледів у ній дивну силу Природи-матінки, мовби вдруге на світ народився. Забувши про страх і совість, кидався від Бога до чорта, щоб поставити хвору онуку на ноги. Потім уже почав джигурити її вдень і вночі безпросвітно,

намагаючись передати те, що надбав у свої пахучі вузлики із зіллям, у кожне слово магічного жеботіння, у кабалістичну таїну власного духу. Тільки іноді шкодував, що Бася – дівчинка, бо вважав, у жінки є межа, а в чоловіка – безмежжя.

Але чимдалі, тим частіше онука заганяла діда в глухий кут, бо була така оката, що бачила не тільки вчорашній день, а й завтрашній.

„Діду, нам нарізно не можна. Нарізно – у нас по пів-сили”, – казала Бася, коли підросла.

Та хоч як зазирає у минуле чи майбутнє, а дідів час прийшов і настала пора довічної розлуки.

Якось там старий усі свої справи встиг упорати, окрім однієї: не зміг пробачити Нацьці чогось того, про що не знав.

Мабуть, тому й відходив так довго та важко, мовби дві рівнозначні сили розривали його навпіл. Ото прокинеться було одного ранку жвавий такий, при розумі – хоч вставай і поганяй за ділом, а то як прихопить його, як прихопить – вовком виє і такого язиком наплеє, що ніякий бовдур не второпає.

І знав же, знав, що тільки-но скине тягар з душі, відійде з миром, а не міг себе перебороти. Двадцять з гаком літ не бачив тієї „видри”, всю свою любов на Басю вихлюпнув, плоть свою спалив на нечестивому вогнищі і заговорив на віки вічні, а образу до могили дотяг.

Так і не второпала онука в останню мить, кого кликав. Начебто повинен був прошелестіти білими вже вустами: „Басю, Басю”, – а злетіло: „Нацю, Нацю ...”.

Та може, тільки здалося те?

І коли на цвинтарі, падаючи на труну, груддя знову затарабанило чись ім'я, то тільки земля розчула те достеменно, але вже нікому нічого не сказала.

Менора*

(* Семисвіччя – символ духовної віри юдеїв.)

Ангелінин чоловік не прийшов додому. Мабуть, і справді у нього з'явилася пасія, як це буває в усіх нормальних чоловіків, котрих рідна жінка впритул не бачить. Ну, що ж, він і так довго протримався. Ангеліну це аніскілечки не дратувало, аж навпаки – з пліч звалилося почуття вини, яке вона добросовісно тягла на себе. Тепер наче все повинно було стати на свої місця. Навіть подумалося, що можна запросто познайомитися зі своїм чоловіком ще раз і, якщо він не заперечуватиме, стати друзями.

Хоча дружба між чоловіком і жінкою – така абсурдна штука, мовби еротичний водевіль, який обоє весь час розігрують подумки.

То хай все буде, як є. Може, навіть те, що вона сама – на краще, бо тиха істерика належить тільки собі, дошкуляє тільки собі, і нічого її роздавати, як доважок до сімейного життя близьким людям, краще вже втелювати чортівим дітям.

Ангеліні вкрай треба було чимшвидше зганяти до рідного „совбезу”, щоб після полудня звільнитися і встигнути до сутінків побувати з тіткою коло Менори. Напевно, Бася теж поїде, отож і до неї неодмінно треба заскочити.

Перша половина дня пронеслась, як цунамі. Чи пак – це сама Ангеліна виконувала сьогодні роль цунамі і спонтанно щось там вислуховувала, кудись летіла, когось там умовляла, цупко тримаючи в думці тільки те, що вони з Басею накопили у тих нещодавніх мандрах.

Тітка зустріла їх урочистою траурною процесією в одній особі. Вона зодягла все чорне і від того здавалася стрункою, високою і молодшою. У руках тримала величезний букет білих патлатих хризантем. На контрасті найсвітлішого та найтемнішого з кольорів її образ навівав щось про два світи – той і цей.

Вони мовчки йшли до автобусної зупинки одна за одною. Ангеліна ледве встигала за тіткою, яка рвонула вперед, а що вже Бася, так та шкутильгала десь позаду.

Вузька вуличка заросла густючим споришем, і там, де проїжджали колеса нечастих автомобілів, набита ґрунтова дорога розбігалася двома стежинами.

І треба ж було такому трапитися, що Басю занесло на спориші, і вона впала. Простяглася на весь свій міні-зріст і що хоче підвестися, то ноги кренделями – і знову падає.

– От каліч, – лаяла вона себе. – Зроду тільки бур'янами бовтаюся, а тут у трьох травинах заплуталася. Почекайте!

Ангеліна почула вигук і кинулася допомагати, а тьотя Лія навіть не озирнулася. Вона летіла, як безумна, наче на пожежу.

Ангеліна і Бася відсапалися, наздогнавши її вже на зупинці і багатозначно Perezirнулися, мовляв, оце так при смерті, та вона ще нас тричі переживе.

Бася трохи підбрала спідницю, щоб подивитися на свої, збиті, як у бешкетливої школярочки, коліна та на розідрані колготки, і раптом сказала:

– Ой, а це знак!

– Де? – запитала Ангеліна.

– Не де, а що. Впала я, розумієш?

– Ні.

– От нетямуща! Те, що я впала – це ж точно якийсь знак. Мене тепер починає теліпати і під серцем так тягне та смокче, наче три дні не їла.

І тут підїхав автобус. Вони заспішили.

Того дня було хмарно і вітряно. Осінь розгулялася.

Коло Менори людно буває тільки тоді, коли якась сумна дата на календарі нагадує: такого-то дня, такого-то року... А коли вітри дмуть, як навіжені, з усіх усюд, і небо важке та олов'яно-сіре, сюди прийде тільки той, у кого душу рве.

Сьогодні саме таке коїлося з тіткою Лією, а Ангеліна й Бася йшли за нею, як конвой, і навіть трохи відчували себе жертвами примхи. Ну, могла ж тітка, врешті-решт, почекати до неділі, може, й день не таким паршивим видався б, та й їхні душі трохи втихомирились би після тих виснажливих пошуків.

Так ні ж – понесла її нелегка сьогодні.

Менора стояла осторонь міжміської траси, вціляючи в небо своїм символічним семисвіччям. Біла й холодна, вона дивилася у вічність і чекала тих, хто приходив до неї, наче до Єрусалимської Стіни плачу. Тут якраз можна було не те що плакати, а й голосити, а ще тут можна було мовчати і шепотіти слова молитви, проклинати і прощати, ненавидіти і любити... Та не можна і просто неможливо було сміятися і бути щасливим. Коло цього споконвічного духовного знаку юдеїв те було просто немислимим, бо навіть велике щастя тут затруєне кров'ю, і прояв радості скидався б коло Менори на канібальський ритуал.

– Як же я давно коло тебе не була! – сказала вголос єдину фразу тьотя Лія і вже далі тільки губами ворушила.

Бозна звідкіль у неї в руках опинилося те фото матері, що так вразило Ангеліну. Тітка раз по раз гляне на нього і притуляє до грудей. Її очі не плачуть – сухі, аж горять, сяють таким безумством, що моторошно. Вона не чує і не бачить того, що діється довкола, бо зрить у недсяжне.

Здається, що про Ангеліну та Басю тітка забула назавжди. Вони постояли за її спиною, а потім взялися попід руки і стали походжати туди-сюди, щоб не закоцюбнути, бо вітер тут свистів ще той. Мовчали. Говорити було несила. Ото ходили собі й ходили, терпляче чекаючи, коли тітка покличе їх. А вона стоїть, як вкпана, і ні гу-гу.

Від Менори добре видно трасу, шугаючі легковушки, великі рефрижератори, прямокутники громіздких автобусів... Ось один із них зупинився, і з нього вийшли двоє: чоловік і жінка. Ідуть неспіхом, не молоді, але обоє ставні, високі. З усього видно –

нетутешні, чоловік несе чималеньку валізу, а в жінки у руках – квіти. Прямують до Менори, але дуже вже поволі – ідуть, ідуть і зупиняються, трохи постоять і знову рушають.

Ангеліна й Бася одразу їх запримітили, перезирнулися, мовляв, ба, ще в когось сьогодні душу рве.

– Може, це та Ада, про яку нам розповідали в селі? – порушила мовчання Ангеліна. – Пам'ятаєш? Ну та, що теж якимось дивом виповзла з яру, і після війни кожного року сюди навідується.

– Пам'ятаю. Це ти про ту, що жодної ночі в селі не заночувала, бо їй тут страшно?

– Так, так – про неї.

– Ой, Ангеліно, щось у мене руки терпнуть, як дивлюся я на ту жінку, що йде сюди. Ні, не та ця жінка, ой не та, серцем чую. Щось у тій постаті таке знайоме, що аж волосся мені дибки на всьому тілі стає.

Бася пополотніла, притулила руки, зібгані у крихітні кулачки, до грудей і щось там ними пряде, пряде...

– Господи, ти, як крейда, біла! Що з тобою? Тобі зле? – налякано промовила Ангеліна.

– Зле мені, зле, і ти мене зараз не займай, бо мені ще зліше стане. Я двадцять п'ять років не бачила своєї баби Нацьки, але точно знаю, що ота жінка – то вона. Чуєш, Ангеліно, як голосить моє серце? Якась страшна сила тягне мене до цієї баби, до цієї клятої курви, яка занастила дідову душу. Я знаю, це через цю кровососку він мучився, відходячи. І мене зараз рве, розриває – це, мабуть, дідові болить. Як же він її любив! Та чому це вона прийшла сюди? Ну, хай би вже приїхала і шукала когось із нас удома, бо вона ж не знає ні про дідову, ні про мамину й татову смерть. Вона ж нічого не може знати.

– Басю, може, ти помиляєшся? Двадцять п'ять років – це ціла вічність. А якщо ця жінка тільки схожа на твою бабу? – тихіше проказала Ангеліна, схилившись до Басиною глухуватого вуха, бо чоловік і жінка підійшли вже зовсім близько.

– Ні! – мотнула головою Бася. – Це не я, це моє серце впізнало її.

Тим часом ті двоє наблизились і в один голос привіталися:

– Здрастє!

– Доброго дня! – відповіла їм тільки Ангеліна.

Тьотя Лія все ще була у своєму вимірі, який скидався на транс на межі буття, а Бася, ковтаючи грудку за грудкою, які підкочувалися до горла, не спромоглася вичавити й слова.

Високий літній чоловік із сивою кучерявою чуприною поставив на землю валізу і повів довкола печальними темними очима. Поруч нього завмерла жінка. Худа, аж сухувата, з різкими рисами обличчя, з твердим поглядом – із тих, у яких немає віку чи його просто не вгадаєш на око. Вона стояла гордовито й велично, наче статуя, і ота її непохитність, той крижаний спокій вкрай збурили Басю.

– Така ж, як і була – кам'яна, – злостиво просичала вона, маленька й кульгава, наблизившись до баби впритул.

Нацька трохи здивовано подивилася на Басю, ні про що не здогадуючись, не впізнаючи, бо знала й пам'ятала свою онуку тільки п'ятирічною дівчинкою. Видно було, що жінка знітилася, бо опустила очі додолу.

І тут Басю прорвало.

– Ти погляду не ховай, а глянь мені у вічі, може, щось там і побачиш, – мало не закричала. – Думаєш, як ти сюди на старість приперлася, так чужий бог тобі всі гріхи простить? Не простить, басю Нацько, не простить.

Жінка вмить аж посіріла, ще більше виструнчилася, мовби її хто смикнув догори, і прикипіла очима до Басі. Непроникне обличчя враз обм'якло, ожило, якась дика агонія запалила погляд. Напевно, оте „бася Нацька” прозвучало як пароль, бо тільки одна людинка на цій великій землі називала її так.

– Та-ню-шка!? – несміливо промовила вона протяжно, так, наче хтось був далеченько і його погукали.

– Колись була Танюшкою, а ти – басею. Тепер Бася – я. Може, краще б так ніколи тебе не називала?

– Господі, неужелі ето ти, дівочка!?

Нацька була навіки ошелешена і силилась якось зберегти рівновагу, встояти, отямитися. Від того вона напружилася і скидалася на жердину, яка ось-ось похилиться і впаде.

– Це я, басю Нацько, я. А хто цей дід? – кивнула головою на чоловіка. – Тільки прошу тебе, говори по-нашому.

– Ето... Им-им... Це мій чоловік, Таню.

– Що, що? Чоловік, кажеш? А хто ж тоді тобі мій дід? Хвіст собачий, чи хто?

– Давай поговоримо про це потім, дитино.

– Ні, я хочу зараз, отут, нехай і коло чужої святині, але щоб усе одразу, до кінця.

Сивий чоловік знітився і, поволі відступаючи, пішов туди, куди ноги понесли, – кудись до діброви. Постать зігнулася в три погібелі. Здавалося, що на його гострі плечі хтось звалив

каменюку, і вона пригнула їх до землі. Чоловік важко ступав крок за кроком.

Нацька озирнулася, побачила, як він віддаляється, і гукнула голосно-голосно, аж луною від діброви ударило:

– Науме, стій! На-у-ме...

І все! Після цього крику, здавалося, за крихітну мить увесь світ перевернувся догори дригом – пішов шкереберть.

Бася тільки й встигла зіткнутися поглядом з Ангеліною – й зірвалася з місця. Вона бігла до сивого чоловіка, чудернацьки виплигуючи, – так, наче маленький коник-стрибок з зелених луків, і дико вимахувала руками. Вона дала волю своїм сльозам і зчинила таке страшне ревище, що й діброва загула. Ридаючи ридма, наздогнала сивого, схопила його за поли коротенького плаща і, захлинаючись патьоками сліз, почала щось белькотіти. Вона нічого не могла сказати до пуття, тільки притискала до чоловіка своїм маленьким тілом і глипала на весь яр.

Так і не склавши слів до купи, потягла його до Менори, де все ще стояли, як вкопані, Нацька, Ангеліна і тьотя Лія, котра трималася однією рукою за серце, а іншою за Менору.

– Наумчику, – тихо прошепотіла тьотя. – Я Лія. Ти пам'ятаєш мене?

– Так, так, Лісчко, – видавив він із себе, наблизившись. – Тебе тоді мама виштовхнула з колони прямо в руки якійсь жінці.

– Так, так, ми й свою племінничку назвали на честь моєї рятівниці Ангеліною. Господи, яка ж я рада, що ти живий!

Вони стояли впритул і обмацували одне одного так, наче не вірили свої очам. Їхні пальці плуталися в сивому волоссі, спліталися, торкалися облич, по яких стікали патьоки тихих-тихих сліз...

– Тут твоя мама, – сказав він.

– І твоя, – відгукнулася вона. – Ти бачив, як їх...

– Ні, але бачив, як вели до яру, і чув постріли.

– Як же ти пережив те?

– Я ще багато пережив, Ліє.

– Тебе хтось рятував?

– Мене все життя хтось рятував. Останній раз – вона. В Сибіру. – Наум кивнув головою в бік Нацьки, яка стояла поруч і одна не зронила жодної сльозини, тільки якось враз постаріла-постаріла, і тепер вже видно було її похилий вік у зморшках, у злинялих очах, у бабській поставі.

– Вона знайшла мене напівживого в тайзі, вивела до старовірів – це такі божі люди ще там є. А потім я її двадцять років чекав, – розказував Наум.

– Чому ж ти після війни не повернувся додому, а поїхав до Сибіру?

– Мене туди повезли, Ліє. Засудили й повезли етапом.

– За що, Науме? Ти ж тоді ще дитиною був?

– А ти спитай у советів.

Вони говорили й говорили, їхні слова текли рікою страхіть, що повнилася з кожним наступним словом, і, здавалося, таке ні перебрести, ні перепливти – тільки під чорну воду на віки-вічні.

Ет, ні! Десь таки, і він те знав, мабуть, саме отут, коло Менори, чекала вже сивого Наума земля.

День пізньої осені такий короткий – не встиг розігнатися, а вже добігає кінця. А ще, коли небо за хмарами так, що й поглядом не дістати, то тільки-но з полудня зверне, вже й вечір.

Та такий раптовий, такий темний, хоч в око стрель. Та ще тут, коло Менори, де – ні ліхтаря, ні зірки.

Усі втомилися. Агонія зустрічі перекотилася в тягар спогадів.

Тісною купкою рушили до автобусної зупинки. Ішли поволі. Ангеліна підтримувала тьотю Лію і весь час озиралася.

Басю вже перетліпало. Вона підтримувалася позаду спустошена, наче хто з неї всі соки вичавив. Тіло важке, в голові щось бемкає, а в грудях – нічогосінько, ну, так, мовби хто і душу, й серце одним махом вирвав.

Може, це дід таке з нею творить, бо хто ж іще? Це ж, мабуть, він ноги їй споришами плував – знак подавав, щоб нікуди не ходила.

Виходить – вона його зрадила, продала ні за цапову душу. Ну, хто їй оцей Наум? Ніхто! І Ангеліна – ніхто. А вона ж до них і серцем, і душею прикипіла. Ото дід, мабуть, звідтіля її дістав, щоб усе вирвати з грудей. Ну, зустрілися оці люди, ну, поплакали, позгадували, а далі що? Їй яке діло до них? Баба Нацька вже давно стала чужою, навіть ненависною, бо ж дідові в душу наплювала. Ба, вона Басі навіть чужіша за Наума.

І ось тепер треба плентатися бозна навіщо за цими чужими людьми, відчуваючи перед дідом страшний сором за вчинену кривду...

Враз Басю, наче хто окропом обдав: обличчя, зроду біле, спалахнуло червоною мальвою, по всьому тілу розлилися пекучі струмки. Піднесла до очей долоню і, здалося, що побачила, як кипляча кров рухається по жилах. Ще мить – і цей скаженіючий вир знайде слабину і вирветься назовні, продовбавши діру у синюватій випнутій вені. Так запекло, що Бася ладна вже була

утнути собі пускання крові, аби тільки звільнитися від того божевільного болю.

Хотіла погукати Ангеліну, вже й рота розкрила, щоб крикнути, та враз відчула, як потік крові ослаб, стих, відкотився, і тільки серце, притягуючи жар, підпікало.

„Це дід!” – майнуло думкою.

Точно дід, бо колись давно він учив її ловити сигнали, які подавав. І тоді з нею творилося таке самісіньке.

Що ж він хоче сказати зараз, що?

Господи, а якщо все, що відбувалося з Басею останнім часом, – це його рук діло? Ну, якщо не рук, то духу? Може, це саме він привів до її квартири Ангеліну, а потім погнав світом, щоб душа його онуки не зоскніла коло кицьки і шафки без людської любові. Так, звичайно, це він звів усіх їх до купи! Виходить, що Нацьку дід простив і повернув Басі єдину рідну душу на цій землі. Він же справжнім знахарем був! Це вона – ні се, ні те – каліка та й годі, інвалід дитинства – по-писаному.

Цікаво, а хто ж тепер Наум, ким він став?

Бася прискорила крок і, наважившись, сіпнула чоловіка за полу плаща.

– Скажіть, а де ваша скрипка? Ви музикант чи, може, художник?

Наум зупинився так різко, наче наскочив на щось ногою. Напевне, оте запитання поцілило прямисінько в його ахіллесову п'яту.

Він трохи помовчав, схиливши голову, а тоді сказав так тихо – ледь чутно:

– Я вже давно не граю на скрипці. Я не вмію грати. Я не став музикантом, я не став художником – я єврей і більше ніхто.

Ті слова почули глухувата Бася й Ангеліна, баба Нацька і тьотя Лія, висока Менора і найвища зірка в небі... А ще – та земля, яка яром лежала під ногами цього сивого чоловіка й безгучно стогнала від безслав'я свого, від великого сорому за вміння плодити не тільки людей, а й люджерів.

Та хіба вона винна?

Земля – як смерть – вона ніколи не була добром чи злом, вона просто робила свою справу – виконувала місію...

Микола Степаненко
ПОЕЗІЯ, ФІЛОЛОГІЯ –
СРОДНА ПРАЦЯ АНАТОЛІЯ МОЙСІЄНКА

Статтю присвячено аналізу особливостей поетичної й лінгвістичної діяльності українського письменника, науковця-філолога Анатолія Мойсієнка, з'ясуванню специфіки його мовного стилю, характеристиці авторської філологічної концепції про мову як світ світів, мову-текст зі спеціальним набором лексичних, граматичних та інших маркерів.

Ключові слова: поетика, світ мови, мова-текст, філологічний аналіз текстових структур.

Любити мову – право чи заслуга? Та ні, це труд наш цілого життя.

Василь Гей

Поетика – спільне поле мовознавців і літературознавців, де засіяне слово.

Анатолій Ткаченко

Заглиблюючись у художню царину Анатолія Мойсієнка, усвідомлюєш, що поезія подібна до Всесвіту: у ній немає кордонів, а здолані простори відкривають нові дороги в незвідані сфери складної й суперечливої світобудови, які крок за кроком – услід за митцем – підкорює кожен із нас, а всі ми вкупі фіксуємо і творимо миті історії, сприймаємо її виклики або протиставляємо себе їм і цим самим заявляємо про свою інтелектуальну спроможу, духовну потугу, громадянську непокору. Пересвідчуємося і в тому, що провісниками на звивистих шляхах минувшини, яку зазвичай не можемо читати без брому, а тільки подеколи гортаємо її сторінки спокійно і з присмирністю, завжди були поети. Господь наділив їх особливим даром проникнення в загадковості природи й людського буття, тобто в усе те, що оточує зусібіч нас, і те, що знаходиться всередині нас, у нерозгаданості універсальної предметності, “у межах якої людина вирізняє себе з-поміж інших предметів” [13, с. 567–568].

Переконуємося й у тому, що справжні художники слова створюють (на цьому колись наголошував наш любомудр Григорій Сковорода) свій макро- і мікрокосм, пізнають в усіх тонкощах символічний світ, чітко й безпомилково розрізняють у ньому видиме й невидиме, буквальне та алегоричне. Потвердимо це рядками з двох оригінально заримованих, символічно насичених віршів Анатолія Мойсієнка з

промовистими назвами “Чорнобиль. Три роки опісля”, “Не в квітні ми. Але не в квітні ми...”, що ввійшли до збірки “Вибране”, про страшну Чорнобильську катастрофу, поіменовану сучасниками “українською Хіросімою”, “найбільшою трагедією сучасного людства”, “злочином віку”, “вершиною сатанинського зла”, “ненаситним молохом, що так методично, неблаганно вигублює наш народ”, “кошмаром планети” [11, с. 202]:

*Межі нема. Ні згадки при дорозі.
На попелищі згіркому полин
Й солодким щемом різонуть не в змосі.
Жалобна безвість над жалобний плин...*

*Куди вести печаль свою бездомну,
Безмовну голосінь в надривному ключі?
Стезю жертовну і судьбу жертовну
Підважуєм на власному плечі.*

*Чи стачить сил? Ачеї, у ситій дремі
Сумління, що й на бери не візьмеш...
Їдучий дим на зманкуртілім древі –
Єдиний свідок згарищ і пожеж.*

* * *

*Не в квітні ми.
Але не в квітні ми...
Не в квітні... де зимотно й без зими.
Зимотно і самотньо й без тюрми.
Але не в квітні ми,
але не в квітні ми.
Крильми не злине птаха
і крильми
Не злине пісня,
що знімили ми.
Але ж німі слова уже,
уже слова німі...
Але не в квітні ми,
але не в квітні ми.*

Не зайвим буде нагадати, що з пружних джерел поетичного космосу науковці добувають (і трапляється це нерідко) важливі відомості про все, що ми звемо матерією, й роблять відкриття, навіть геніальні.

Творчість Анатолія Мойсієнка впевнює ще й у тому, що письменник, коли він із Божою іскрою, ніколи не стане на путь епігонства, не репродукуватиме механічно чийсь ідеї та форми, у які вони втілені. Для нього понад усе – творча самотність, яка частенько заважає йому жити, ба навіть манить у нікуди, загострює аж до пекучості взаємини з людьми, доводить до кипіння виношувані ідеї й виболювані почуття, змушує шукати й обов'язково знаходити себе в собі, себе в людях, людей у собі. Отож справжній поет, навіть якщо він один, – у полі воїн. Він діє розумно й передбачливо, ошадно і щедро. У нього – неозорне поле для засівання словом, щоби невзбарі зібрати жмутки віршів, у нього – безкраї можливості для самовияскавлення й самопредставлення.

Важливо, проте, для такого митця не загубитися в неосяжному, ще ніким до кінця не пізаному довкружжі, не втратити подихів доби, не позбутися вміння всякчас задовольняти її найнеобхідніші запити, не залишитися самітником, хай навіть і найдосконалішим, не зазнати страшної гіркоти забуття і – не дай Боже – зневаги та осуду ближнього свого. А ще вельми значливо для вправного майстра слова бути оригінальним, схожим на самого себе й більше ні на кого, виплекати власний письменницький стиль, легко впізнаваний мистецький почерк. Аж ніяк не другорядною для нього є підтримка справедливих, об'єктивних та конструктивних критиків. Вони, наголошує Анатолій Мойсієнко, “здатні, як ніхто інший, проникнути в самий глибокий поетичного рядка, тонко відчувати найрізноманітніші нюанси слова в фразі” [7, с. 38]. Яскравий вірєць такого літературного діалогу – студії над Шевченковим віршем у трактаті “Із секретів поетичної творчості” Івана Франка, “де «натуральність і пластика», образний синкретизм поетичного слова досліджується зі всією скрупульозністю митця і вченого, з урахуванням надбань світової думки” [Там само]. Доконечно необхідним для поета, який сам собі господар, а не покірний слуга на літературній ниві, є його живий взаємний зв'язок із простими шанувальниками творчості, які з нетерпінням чекають оприявлення віршів, збірок, закохують у них інших, отже, ширять “секрети поетичної творчості” свого улюбленого майстра, від чого він, сам того не заприймаючи, набирається впевненості, снаги, ущерть сповнюється ідей, тепла, ніжності, доброти. Про пітових нащадків також не варт забувати, позаяк доля посилає випробу всім, хто офірував себе красному письменству. Спрогнозувати майбутнє важко, до того ж, шляхи його можуть стелитися від праслави до зневаги, а то й забуття чи навпаки –

від осуду, хули до нової осанни. Відомо ж бо, що в кожній епохи своя шкала цінностей, свої герої, смаки й уподобання.

Якщо всі чесноти, про які йшлося, у поета є, його чекатиме успіх, талан і талант. Вони надихатимуть майстра на нові звершення, зобов'язуватимуть ще потужніше вкорінюватися в життя, у народну гущу й ще образніше та досконаліше виповідати вишколеними римованими строфами, а чи білими віршами побачене навласновіч, почуте від інших, осягнуте розумом, перепущене через найчутливіші і найвразливіші емоційні реєстри, крізь душу й серце, які дають “поетові шифр для відкриття сейфу з таємницями” [12, с. 8].

Відомий український поет Анатолій Мойсієнко впевнено тримається ось уже не один десяток літ таких стоїчно праведних духовних приписів. Епітет відомий (а можна без щонайменших вагань та застережень і знаний) для нього не аванс, не борг, а заслужена оцінка багатолітньою працею, утіленою в монографіях, наукових посібниках, програмах, антологіях, навчальних посібниках, а з особливим блиском у збірках поезій: “Приємлю” (1986), “Сонети і верлібри” (1986), “Шахопоезія” (1997), “Сім струн” (1998), “Віче мечів” (1999), “Нові поезії” (2000), “Спалені камені” (2003), “Мене любов'ю засвітили скрипки” (2006), “Вибране” (2006), “З чернігівських садів” (2008). Автор пропонованої філологічної розвідки щирий у своїх судженнях, він не виспіває панегірика поетові Мойсієнку, твори якого перекладено німецькою, англійською, білоруською, російською, польською, грузинською, угорською, румунською мовами, а приєднується, маючи на це вагомі мовознавчо-літературознавчі аргументи, до думки визнаних у широких духовних колах письменників Євгена Гуцала, Петра Осадчука, Віктора Женченка, Леоніда Горлача, Марини Павленко, маститих дослідників-словесників Миколи Жулинського, Світлани Єрмоленко, Миколи Зимомрі, Ярослава Голобородька, Ольги Муромцевої, Марії Плющ, Ніни Гуйванюк, Анатолія Погрібного, Юрія Коваліва, які в різний час в авторитетних виданнях сказали своє слово про вірші поета, його літературознавчі та лінгвістичні студії.

“Писати про людину, яку прагнеш мати за друга, означає не що інше, як мати спокусу щось згадувати”, – розмірковує в післямові до наукового збірника “Світ мови : поетика текстових структур” його головний редактор Микола Зимомря [9, с. 430]. Від себе доточимо ще й таке: беззастережно аналізувати набуток людини, яку добре знаєш, шануєш, непросто, бо ж падає в око тільки позитив, а недосконалості, недовершеності ховаються

десь у плетиві тіней. Та радує інше: Анатолій Мойсієнко – із когорти тих, для кого “вся поезія... нещоденна”. “Звісно, – уточнює він сам, – йдеться про справжню поезію, яка нічого не має спільного з недолугим віршописанням” [6, с. 10], як ось це: “Голубіє за копрами Небо василькове”. Синьо-голуба художня колористика, пояснює Анатолій Кирилович з властивою йому непідробною інтелігентністю й природною шляхетністю, “«подається» читачеві... маслом по маслу. І маємо несмак” [7, с. 40]. Він поділяє письменницьку братію на обдарованих, чесних трудівників пера і менш здібних, а то й зовсім “нерадивих ремісників від літератури”. Поета й мовознавця Анатолія Мойсієнка дратує сірість, яка задля самореклами пнеться до екзотичної форми, спекулює ненормативними, нецензурними словами й виразами, штучно й бездарно зліпленими okazіоналізмами. Він не з тими, хто орієнтується лишень на класичний словник, хто воює з діалектними чи народнорозмовними елементами, бо усвідомлює, що це пряма путь до знесилення та знекровлення мови, до збайдужіння людської душі. Сміливі відступи від канонізованого взірця, намагається пересилити своїх опонентів поет Мойсієнко, не тільки можливі, а й бажані та корисні: “... Справжні митці, творчість яких ми по праву називаємо як зразок і щодо використання літературної мови, незаангажовані критики ніколи не фетишизували «чисто» літературного слова, добре розуміючи марність зусиль хірургічного втручання в саму природу мовної стихії, яка найкраще виявляється і по-справжньому оновлюється в творах провідних письменників... Справжні митці, не зраджуючи відчуттям смаку і міри, завжди ретельно добирали до своєї мовної палітри і невідцвітні барви з народного говору, і щойно народжені добою, не зафіксовані словниками вирази і термінологічні сполучення, не нехтували словом запозиченим з будь-якої іншої мови, тобто чинили (і чинять!) так, як радив Шевченко: «І чужому научайтесь, й свого не цурайтесь»” [7, с. 47]. Ці посили-імперативи автор адресує собі самому й усім побратимам по перу.

Повертаюся до думки Миколи Зимомрі про “спокусу щось згадувати”, коли торкаєшся творчості “людини, яку мимоволі прагнеш мати за друга”, а в пам’яті зринає багато цікавих епізодів. Горджуся тим, що ми з Анатолієм Кириловичем “одного дерева гілки” [1, с. 61], оскільки проходили, хоч і в різний час, але одну наукову школу Арнольда Грищенка, ім’я якого широковідоме давно й по праву вписане в історію українського мовознавства, знане у слов’янському лінгвістичному світі. Обое

ми з теплою згадуємо світлої пам'яті нашого незабутнього і премудрого Вчителя. Професор Мойсієнко присвятив йому чудову поезію, що спочатку ввійшла до біобібліографічного видання “Академік Арнольд Панасович Грищенко” (див.: [1, с. 74–75]), а згодом і до збірки “З чернігівських садів”:

*Згадаємо про Ніжин і Мутичів,
Де кличе Див у казку й потепер,
Де нам відкрились Рільке і да Вінчі,
И не заступив Гомера Гулівер.*

*Згадаєм Графський сад, де юним ясенам
Вільготно так галузитись в світи...
Там Гоголь з нами розмовляв на “ти”,
Там Гуцало читав новели нам.*

*Але гойднись за даллю горизонт...
І Дон Кіхот, впольовуючи нас,
Уже і сам давно не Дон Кіхот –
В сусіднім барі розливає квас.*

*А ми все ті ж ідальго невзворот,
Все той же ніжинський-мутичівський народ*.*

Постать Анатолія Мойсієнка, як наголошено в заголовку статті, уособлює три іпостасі: поет, мовознавець, літературознавець. Кожна з них – сродна праця цього чоловіка, окрема яскрава віха його життя. Вони мають свої прикмети, свій зміст і форму, а в гармонійній сув'язі репрезентують неординарну особистість, яка дихає рідним словом, з любов'ю творить і наполегливо літа за літами розкриває його сутність. І в цьому сенс земного буття письменника й філолога Мойсієнка.

Не помилюся, коли скажу, що поет Анатолій Мойсієко сповідує ті закони слова, які придумав і виконував упродовж усього свого творчого життя неперевершений майстер художнього слова Леонід Талалай: “Не працюючи на високу ідейність – працюємо на девальвацію слова, яке стає безособовим, заряджається негативною енергією проти людини, її совісті” [12, с. 9]. Ці обидва талановиті письменники, долі яких перетнулися в просторі й збіглися в часі, свої образи вибудовують “з найелементарніших і навіть звичайних слів,

* Анатолій Мойсієнко й Арнольд Грищенко родом із Чернігівщини, закінчили філологічний факультет Ніжинського державного педагогічного інституту імені М. В. Гоголя.

чutih-перечutih, вживаних-перевживаних”, що стають “якимось заповітним шифром, своєрідним сезамом, щоб читач відчув глибину над глибиною, щоб задихала, захвилювалася архаїка” [12, с. 8]. Допіру процитовані слова співзвучні розмислам Миколи Жулинського у вдалий інтродукції з філософською назвою “Дух, що єднається зі світом інших” над “пересіяною на ситі вимогливості” лірикою Анатолія Мойсієнка (див.: [4]), зосібна з тим, що цей поет володіє магією семантичного стимулювання слова, уміє переводити його зі сфери необразності, моносемантичності в зону образності, багатозначності, примушує його вигравати лексико-семантичними, словотвірними, морфологічними, синтаксичними й іншими барвами. Микола Григорович вихопив із обстежених ним віршів достоту найкращий приклад образного “танцю”, музику для якого створює повтор звука [т] ([т’]):

*Травнева тиша тоне, тоне...
Танок тополь... Терновий тин...
Так тоне Таня... Тонкостанно...
Там тільки ти, Танющик, ти.*

*Тремтіння тіней... туркотіння...
Тремке томління тет-а-тет...
Тремкі тенета тихомрійні
Тче тріолет, тче тріолет...*

*То таїна така тройзільна –
Тур тятиву тугу трима...
Та течія травневохвильна,*

*Терпкий трояндовий туман,
Той тепловійний тиховирій –
То Трахтемирів, Трахтемирів...*

Анатолій Мойсієнко піднісся до престижних поетичних вершин тому, що він не лише тонко відчуває якнайменший порух слова, володіє ним, ніби художник пензлем чи скульптор різцем, а й бездоганно знає його. За основним фахом він – лінгвіст, який має абсолютний науковий слух, не допускає анінайдрібнішої філологічної фальші. За плечима цього вченого найвищі наукові здобутки – кандидатська й докторська дисертації. У спектрі його дослідницьких зацікавлень – поетика слова, поетика тексту, словотвірні явища. “Якось, готуючи до друку книгу своїх вибраних поезій, – зізнається Анатолій Кирилович в інтерв’ю для газети “Наше Слово”, – звернув увагу на те, що комп’ютер попідкреслював стільки слів, що аж червоно на сторінках. Я

ніколи не був байдужим до okazіонального слова. Як у власній поезії, так і в наукових студіях. Okазіональним утворенням присвячений один із розділів моєї першої дисертації” [6, с. 10]. Об’єкт її дослідження – іменники-деад’єктиви сучасної української літературної мови в ономаcіологічному аспекті. Молодий науковець узявся за таку складну проблему передовсім тому, що вона своїми концептуальними засадами міцно пов’язана з різними гранями поетики слова.

Друга дисертація не просто близька до улюбленої лінгвістичної галузі, а прямо занурена в неї: вона присвячена дослідженню слова в аперцепційній системі поетичного тексту як “комунікативно-естетичної єдності” [8, с. 8], його декодуванню на досвіді Шевченкових віршів. До кола філологів, які в поті чола трудилися й трудяться над Кобзаревою музою, приєднався і здобув незаперечний авторитет Анатолій Кирилович. Його численні наукові студії відразу ж стали помітними в огромі Шевченкіани, яку, за міркою Івана Дзюби, “можна порівняти хіба що з обсягом літератури про найбільших світових поетів і митців” [15, с. 5]. Мовознавець Мойсієнко запропонував свою лінгвістичну версію про мовно-образну й концептуальну картини світу, що поетичний ідіолект з його аперцепційним механізмом, яку підхопили й успішно розвивають нині наші дослідники. Він, своєрідний і вдумливий поетолог, зумів пробратися в доглибини, у найпотаємніші схрони Шевченкового слова, запропонував ключі розтаємнення його поезії. Майстерність професора, письменника Анатолія Мойсієнка ще й у тому, що він зняв багато загадковостей з образного слова самого Шевченка, а внутрішню форму свого вірша “закодував, що годі й підібрати до нього термінологічний ключик” [4, с. 7].

“Якщо поезія хоче летіти, – розмірковував якомсь Леонід Талалай, – то має мати два крила – красиве і корисне”. Коли ж цього не станеться – натомість жар-птиці матимемо лише її загублену “красиву пір’їну (навіть не крило!)” [12, с. 9]. З поетичних рук Анатолія Мойсієнка полетіла між люди яскрава і сильна жар-птиця, потужно розмахуючи крилами, розсіюючи тьму. Одне крило її (“красиве”) – жагуча любов до материнської мови, духовно-поетичний світ автора з неповторними образами саду, дороги, води, дощу, рослин, небесної й земної України, з аксіологічними координатами добра і зла, краси та потворства, соціального й національного, матеріального та духовного, зрештою, багатоманітне, як макрокосм зі всіма його стичностями й розбіжностями, слово в усіх своїх виявах: форма, зміст, функціонування. Воно чарівливе й водночас крицеве, бо

запліднене розумом і народжене емоціями, воно не фальшиве, не замасковане, не штучне, а щире, як правда, що буває коли солодкою, а коли й гіркою, коли ніжною, а коли й терпкою. Не всувати “духовний меч... в залізни піхви буденщини” [12, с. 8], а також не терпіти словесних штампів, заклішованих образів, не культивувати затертих класичних рим поета навчили “несподіваний Микола Вінграновський і не менш несподівано-метафоричний Євген Гуцало, в школі яких ще зі студентських літ полюбляв зігріватися” він [4, с. 8]. Друге крило Мойсієнкової жарптиці (“корисне”) – його висока лінгвістична компетентність, яка не дає права грішити перед словом, накладає табу на послуговування спрIMITизованою лексикою, дешевою фразеологією, розладнаним синтаксисом. Невмотивованостей, мовних вільностей у нашого майстра немає, їх не виявити навіть під мікроскопом, усі одиниці мови – від звука до речення – “поставлені у відповідному порядку” [12, с. 8]. Це впадає в око всім, хто фахово аналізує доробок Анатолія Кириловича. Як письменник і філолог він, висновує Микола Зимомря, “прямує своєю дорогою й творить гармонійні структури, розкриваючи нові грані в шатах української мови. Вони добре віддзеркалюють поетичний світ Анатолія Мойсієнка, маєстат його добірного слова – гармонійного, досконалого змістом і формою” [9, с. 435]. Цього митця справедливо віднесено до тих небагатьох сучасних поетів, які обґрунтували відповідно до найвищих мистецьких вимог власні експериментальні спроби [2]. Його кредо – не повторювати чийсь стиль, не наслідувати якусь уже занадто за давню традицію, а створювати власну письменницьку робітню з “майже ювелірною увагою до поетичної деталі”, з “виповненим смислової доцільності, логічності, літературно-смислового взаємозв’язку” [Там само], прагнути “встигнути б уберегти від занепаду те, що на відстані серця... близьке й нечувано солодке” [9, с. 432]. Анатолій Кирилович, як і його талановиті попередники та не менш обдаровані сучасники, своєю мовною практикою продемонстрував, що слово – особливий інструмент, а оволодіння ним (тут він взорус на Івана Франка) вимагає “труду... досить”, що віршування не обмежується простим притягуванням рими до рими, грою в закучерявлені слова, а має чітко означені змістові амплітуди, відмінні одні від одних “інтимні, пейзажні, екзистенційні блоки” [2]. Навіть вийшовши на експериментаторські горизонти, де всуціль розпростерлася безгрань для творчої діяльності, де лишень бовваніють, а буває, що й зовсім ховаються за виднокіл, контури літературної норми, де не чигає за митцем критик зі

своїми надокучливими, пустопорожніми наказами, нудними дошкуляннями, поет Анатолій Мойсієнко не втрачає раз і назавжди обраних для себе поетичних заповідей, одна з яких – змістова й художня досконалість тексту. За допомогою узуальних та оказіональних утворень він його естетизує, по самі вінця наповнює емоційною наснагою, упевнено й сміливо йде з ним “до людей, щоб відбувся... емоційний діалог «очі в очі»” [4, с. 4]. Усі загальномовні й індивідуально-авторські виражальні засоби, на глибоке переконання професора Мойсієнка, покликані бути “організаційно, інтендно зумовленими на вертикальних і горизонтальних лініях, лініях перетину емоційно-смыслових енергій, композиційної, образно-динамічної структури” [7, с. 12]. Подамо приклади інтелектуально-духовного лінгвопошуку поета, що ввійшли до збірок “З чернігівських садів”, “Вибране”:

*Жалобне плюскання Десни
У юну пам'ять, що ніколи
**Не зосеніє в черноколо,
Не скрижаніє в чорносніг.***

*Жалобне плюскання Десни...
А ми були **безбожно юні!**
Не відали про **чорносніг,**
Лиш **білоснігу срібні луни...***

* * *

*Із глибин-праглибин нам оця **сонцевіть** –
І пекуча яса, і ясна **сонцезлоть**, –
І блакиттю струмить, і втіша, і болить,
Облікає нам душу і плоть.*

* * *

*Мені убогі співчували,
У співчуття не гралась ти...
Душі нескошені квартали
Сягали **сонцевисоти.***

*І ти мені тоді казала
Про душ **зрідненність** і мети.
Віковно зчовганий возами
Чумацький шлях удаль летить.*

Євген Баран спостеріг вельми важливу деталь: в Анатолія Мойсієнка майже відсутній соціальний блок. Він, людина за

своєю природою вразлива, щира, яка не терпить лицемірства й ницості, оминає його свідомо. Якщо ж письменник і звертається до цієї теми, то його мистецька тональність набуває зовсім іншої якості: слово палахкотить гнівом, перетворюється у грізну зброю, яка спопеляє на своєму шляху крикунів, кар'єристів, псевдопатріотів, наукових ремісників, усе несправедливе й потворне. Услухаймося в поезію “Спішімо спродатись...”, особливо ж – в окаямлене гіркотою передслово, адресоване горе-митцям нашого божевільного сьогodenня, яких свого часу Олесь Гончар “прописав” до особливої касти – “вони з крикливих, а не з глибоких” [11, с. 77]:

Таке враження, що деякі автори, які в недалекому минулім почували себе як риба в воді, “прорадували” нас так званими “шухлядними віршами”, позначеними різними роками застійного періоду, написаними ж... буквально в останній час.

*Спішімо спродатись – хто крамом,
хто намистом,*

Хто власним, звісно, а хто взятим в борг;

Хто почуттям, хто совістю, хто хистом...

На те – і ярмарок, на те – і торг.

Спішімо спродатись – хто словом із шухляди,

Хто й матюком, аби з шухляди щоб;

Хто владою, хто кумом-братом-сватом,

Хто матір'ю... що аж пройма озноб.

З шухляди – фейлетони і балади,

Експромтів й анекдотів пилюга...

Душа – мов шлюха

на банкеті зради,

Їй вже не слова треба – батога.

Але спішім! Колеса багна місяць...

Торгуєм – з голови і до штиблет!

І вже під щойно сплетений сонет

Вчорашню дату ставить віршописець

(збірка “Вибране”).

Трапляються в соціальному блоці Анатолія Мойсієнка й речі з аксіологічними координатами соціальної захищеності, справедливості, гуманності, доброти у великих дозах, як ось цей вірш:

Політик, що не торгує політикою,

Військовий, що не брязкає зброєю

над колискою немовляти,

Учений, що не хизується ученістю,

*Тітка Мотря, що скільки світ стоїть
Пече свої пироги і щедро
обдаровує сусідську дітвору, –
Господи, як усе це нормально,
Що й сказати годі (збірка “Вибране”)*

Розкриття мовознавчої іпостасі Анатолія Мойсієнка вимагає студіювання його лінгвістичної концепції. Певне, не можна й придумати кращу назву від тієї, яку дав сам автор – “Мова як світ світів”. Цей термін, як і інші – “світ мови”, “світ мови-тексту”, – належить Анатолієві Кириловичу. Енциклопедичні видання, філософські, філологічні, культурологічні, лінгвопоетичні дослідження про світ “як означення суцього в цілому” [7, с. 5] його не фіксують. Світ мови, констатує професор Мойсієнко, – “це мова у її внутрішньому (онтогенному) і зовнішньо-пізнавальному, зовнішньо-функціональному сутті” [Там само]. Інтра- й екстралінгвальні чинники програмують один одного, діалектично пов’язані між собою, зрештою, не можуть осібно існувати. Мова “постає як своєрідний світ світів, де парадигматика кожного окремого може бути розглядана на іманентному [внутрішньомовному] рівні; на рівні мова – “зовнішній світ”; осібно – на рівні тексту. Кожен із таких світів парадигматично не замкнений, різновекторно переходить у інші, компонентно взаємодіючи, накладаючися на інші у функціональному просторі” [7, с. 9]. Іманентність світу мови витлумачено як дію внутрішніх законів розвитку конкретної мови, її ієрархізоване об’єктивування у вигляді самостійних фонетичних, морфологічних, синтаксичних одиниць, “не залежних у своєму онтогенезі від жодних суспільних, соціальних умов” [7, с. 9–10]. Учений спростовує “вульгаризаторські постулати”, які міцно закріпилися в радянському мовознавстві, про мову як продукт лише суспільства, лише мовної практики і прямує у своїх поглядах за тими вченими, які не пов’язували “дифтонгізацію старих монофтонгів в історії німецької мови, випадання глухих приголосних чи оглушення кінцевих дзвінких приголосних в історії російської мови, перетворених давніх *а, е, о в а в* індоевропейських мовах [10, с. 149], занепад зредукованих у староукраїнській мові з економічними, політичними або будь-якими іншими екстралінгвальними еволюційними процесами. Анатолій Кирилович, правда, трохи перебільшує, коли заявляє, що в радянській лінгвістиці сам термін “іманентні закони мови” вважався одіозним [7, с. 10]. Стосовно терміна, то це насправду так, а от щодо дії позамовних чинників, то і в ту застійну пору активно побутувала думка, що зміни фонетичні та граматичні, які

переживає мова, не спричинені змінами в житті суспільства. “Навряд чи вдасться кому-небудь, не ставши смішним, – процитуємо одне з найважливіших положень марксистсько-ленінського вчення про мову, – пояснити економічно походження верхньонімецького пересування приголосних” (праця Фридриха Енгельса “Лист до Йосифа Блоха від 21–22 вересня 1890 р.” (цит. за: [5, с. 5]). Та перед нами вже інша сюжетна наукова лінія, яка безпосередньо не стосується розглядуваної проблеми. Отож повернімося до лінгвістичної концепції Анатолія Мойсієнка й вирізимо в ній ще один важливий аспект – світ мови-тексту з його спеціальним набором – численними семантичними, лексико-граматичними, поетичними фактами, які у своїй сукупності становлять власне аперцепційну систему, що репрезентує, по-перше, індивідуальний світ окремого автора, по-друге, світ окремого твору, по-третє, мовну практику певного історичного періоду, по-четверте, мовотворчість певної епохи. Ці складники світу мови-тексту, як бачимо, здатні функціонувати самостійно, а можуть об’єднуватися і взаємодіяти як одиничне/загальне, частина/ціле, система/підсистема, парадигма/субпарадигма тощо. Світ мови-тексту становить предмет дослідження нової, сформованої на перетині різних наук галузі мовознавства – поетики. Основне завдання її полягає в з’ясуванні ролі тих компонентів текстових структур, які експліцитно чи імпліцитно виконують у них мистецьку, естетизувальну, або власне поетичну, функцію “на загальнотекстуальному тлі, «освітлюючи», актуалізуючи інші компоненти, весь (цілісний) текст” [7, с. 23]. Ця сфера лінгвістики, переконує Анатолій Мойсієнко, має вивчати не тільки художній текст, не лише філософію, психологію творчості, техніку поетичної зодчості, а й інші текстові структури – публіцистичні, наукові тощо, для яких індиферентними є такі аперцепційні факти, як емоційність, образність.

Дослідники-філологи сьогодні впритул зіткнулися з досить непростою проблемою: власне лінгвістичного аналізу недостатньо для повного, різноаспектного інтерпретування світу мови-тексту. Лінгвісти й літературознавці по-різному витлумачують те саме “мовно-естетичне освоєння екстралінгвального світу” [8, с. 258], віддають перевагу одним його сутностям і не помічають інших його релевантних ознак або й не воляють зважати на них. Анатолій Мойсієнко дистанціюється від тих науковців, які прагнуть створювати своє, вибудоване на літературознавчих засадах мовознавство, мотивуючи ці наміри тим, що їм “цікаве в мові те, чим зовсім не займаються лінгвісти, і

далеко не завжди потрібне те, що вони так ретельно вивчають” [14, с. 6]. Він у супрязі з дослідниками, які, “не ігноруючи власне лінгвістичного чи літературознавчого підходів до аналізу текстових структур”, чітко усвідомлюють “можливість і потребу комплексного (філологічного) аналізу, який і покликана здійснювати поетика, де не повинно існувати проблеми домінантного – периферійного щодо лінгвістичного чи літературознавчого. Це залежатиме від специфіки досліджуваного тексту, від авторської й, зрештою, читацької інтенції” [7, с. 25]. Ця версія “чільного представника філологічної думки” [Там само] не просто задекларована, а надійно апробована власним науковим і письменницьким досвідом. Отже, Анатолій Кирилович особливий не лише як поет, а й як науковець, оскільки вміє єднати лінгвістичну й літературознавчу сфери, знаходити в цьому природному синтезі золоту середину, що вможливорює об’єктивне, а не суб’єктивне оцінювання поетики текстових структур. Він з-поміж новітніх дослідників, для котрих зразками істинного філологічного аналізу є студії Олександра Потебні, Віктора Виноградова, Юрія Лотмана та інших.

Анатолій Мойсієнко згуртував сьогодні докіль себе однодумців з усієї України. Ось уже кілька років поспіль він скликає “на розмову нелукаву” мовознавців, літературознавців, перекладачів, щоб, як писав Віктор Баранов, прямо у вічі сказати, “наскільки ми здобули й наскільки втратили авторитет у широкого кола читачів”, де “шукати причину: в перекосах суспільного буття, новітніх спокусах і викликах часу чи й у нас самих, продуцентах” [3, с. 4], і дослідниках слова. Матеріали наукових форумів “Світ мови: поетика текстових структур” засвідчують, що коло “продуцентів” і дослідників слова як основної одиниці лексики й центральної структурно-семантичної одиниці мови загалом шириться, употужнюється молодими силами зі свіжими думками, з перспективними філологічними проектами.

Годилося б, звичайно, зупинитися ще на одній іпостасі Анатолія Мойсієнка – літературознавчій, схарактеризувати його фундаментальну працю “Традиції модерну і модерн традиції” про історію української зорової поезії, про шахопоезію, про існування українського верлібру, про мистецькі пасажі Миколи Мірошніченка, Емми Андіївської й про дещо інше. Однак це ще одна тема для наступної розмови, як і тема про іпостась тлумача. У теорії літератури, перекладацтві Анатолій Мойсієнко, як зазначав Микола Жулинський, “визнаний профі” [4, с. 7].

Завершимо свої роздуми про поета і філолога (однаковою мірою мовознавця й літературознавця!) словами письменника, критика, публіциста Євгена Барана: “Якби все на світі залежало тільки від літератури, себто, якби ми жили тільки духовним, то давно б уже співали Божі псалми в Едемському саду...” [2], з таким уточненням: коли б ми читали поезію Анатолія Мойсієнка, то духовно оздоровлювалися б, раділи б життю, яким ошечдрив нас Господь, навчилися б простої й такої вкрай необхідної речі – любити світ, у якому живемо, любити світ мови з його внутрішньою гармонією та зв'язками з усім зовнішнім стосовно нас і нашого рідного слова. Завжди з приємністю читаю теплий авторський напис-дарунок на збірці “З чернігівських садів”:

З чернігівських садів, з троєщинських околиць

Хай лине вірш мій – славень –

До Славного Миколи,

До Славної Полтави –

і вслід за поетом повторюю:

Приємлю

спориш придорожній

і білу ромашкуприємлю,

І сиву грозу,

що росте громокроною

в землю,

Приємлю, –

сподіваючись, що це “Приємлю” стоголосо відгукнеться в усій Україні, наснажить наш люд неймовірною духовною величчю. Дай Боже, аби так і було...

Література

1. Академік Арнольд Панасович Грищенко / автор вступ. ст. й упоряд. бібліограф. покажчика М. І. Степаненко. – Полтава : АСМІ, 2006. – 156 с.
2. Баран Є. “Печаль трави на відстані дощів”: поетичний сад Анатолія Мойсієнка / Євген Баран // Українська літературна газета. – 2011. – 11 бер. – С. 13.
3. Баранов В. Зійдімось на розмову нелукаву / Віктор Баранов // Літературна газета. – 2012. – 27 груд. – С. 4.
4. Жулинський Микола. Дух, що єднається зі світом інших / М. Жулинський // Мойсієнко Анатолій. Вибране / А. Мойсієнко. – К. : Фенікс, 2006. – С. 3–9.
5. Історична граматики української мови : підручник для студентів мовно-літературних факультетів педагогічних інститутів УРСР /

О. П. Безпалько, М. К. Бойчук, М. А. Жовтобрюх та ін. – К. : Рад. школа, 1962. – 510 с.

6. Коженювська-Бігун А. Анатолій Мойсієнко: “Співавтором моїх віршів – рідна мова” : [Інтерв'ю] / розмовляла Анна Коженювська-Бігун // Наше Слово. – 2012. – 27 січ. – С. 10–11.

7. Мойсієнко Анатолій. Мова як світ світів. Поетика текстових структур / Анатолій Мойсієнко. – Умань : УДПУ, 2008. – 280 с.

8. Мойсієнко А. К. Слово в аперцепційній системі поетичного тексту. Декодування Шевченкового вірша : монографія / А. К. Мойсієнко. – К. : Вид-во “Сталь”, 2006. – 304 с.

9. Світ мови: поетика текстових структур : наук. зб. на пошану проф. Анатолія Мойсієнка / за ред. проф. М. Зимомрі. – К. ; Дрогобич : Посвіт, 2009. – 444 с.

10. Серебренников Б. А. Роль человеческого фактора в языке. Язык и мышление / Б. А. Серебренников. – М. : Наука, 1988. – 242 с.

11. Степаненко Микола. Світ в оцінці Олеся Гончара: аксіосфера щоденникового дискурсу письменника / Микола Степаненко. – Полтава : ПП Шевченко Р. В., 2012. – 284 с.

12. Талалай Леонід. Роздуми про поезію / Леонід Талалай // Літературна Україна. – 2012. – 15 лист. – С. 8–9.

13. Філософський енциклопедичний словник. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.

14. Чичерин А. В. Ритм образа: стилистические проблемы / А. В. Чичерин. – М. : Сов. писатель, 1973. – 396 с.

15. Шевченко Т. Г. Кобзар. Вперше зі щоденником автора / Тарас Григорович Шевченко; упоряд. та комент. С. А. Гальченка; передм. І. М. Дзюби. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2012. – 960 с.

Mykola Stepanenko

"Splendor (mayestat) ... of the picked word" by the poet, linguist, literary critic Anatoliy Moisienko

The article discusses the poetic and linguistic features of the Ukrainian writer, scholar and philologist Moisienko Anatoliy, the clarification of linguistic features of his linguistic style and characteristic of author's philological conception of the language as a world-wide universe, language-text with a special set of lexical, grammatical and other markers are considered.

Key words: poetry, the world of the language, language-text, philological analysis of text structures.

Драматургія

Іван (Йоханан) Потьомкін

Ісус в Ірода Антипи¹

І бог поклав клеймо на грудь Пілата,²
Життя, смерть, тіло й дух, його прокляв
Гірш Каїна, бо Каїн, вбивши брата,
Не мив рук, з крові, винним чувсь, тікав.
Іван Франко «Легенда про Пілата»

Люди посредственной нравственности написали очень хорошие правила; с другой стороны, люди очень добродетельные не сделали ничего, чтобы продолжить в мире предания добродетели. Пальмовая ветвь тому, кто был могуч словом и делом, кто чувствовал добро и ценою своей крови доставил ему торжество. С этих двух точек зрения Иисус вне сравнения, его слава остается целой и будет вечно обновляться.

Э. Ренан «Жизнь Иисуса»

Ісус живий, а не воскреслий,
Ісус земний, а не Небесний
З літами все частіш являється мені.

Ірод Антипа (подумки): Так ось який він. Той, кого, як кажуть, боявся навіть мій батько.

(уголос): Бачу, не дуже гостинно прийняв тебе Пілат.

Не повірив, що ти цар юдейський?

Мав рацію: навіть я поки що не цар³.

Чекаю на благословення Риму.

А ти вдовоївсь титулу цього від кого?

Від народу? Але Рим не питає його згоду.

То значить – ніякий ти не цар.

¹ Ірод Антипа (20 рік до н.е. – після 39 р.н.е) – син царя Ірода Великого та його дружини-самаритянки Малтаки. Тетрарх Галілеї та Піреї з 4 по 39 р.

² Понтій Пілат – римський префект в Юдеї з 26 по 36 рік. За свідченням Філона Александрійського, котрий жив у цей час, Пілат відзначався надзвичайною жорстокістю і численними тортурами над юдеями без суду й слідства.

³ Ірод Антипа так і не став царем. Його небіж Агрипа, сам претендуючи на трон, звинуватив дядька в змові з парф'янським царем Артобаном. То ж замість корони його було зіслано в Лугдунум (сучасна Франція).

Ісус (уголос): Ти сказав.

(подумки): Нікчема. Тільки й знає,
що з підданців сім шкур здирати.
Для себе і для Риму.

Ірод Антипа (уголос): Ну та облишмо цю тему.

Чимало чув я про твої дива...

До кольок під грудьми спирало од сміху,
коли почув, як виганяв ти бісів, що свиньми кидались в Кінерет...

Чув також, що оживив ти Лазаря якогось...

То може, не даси й мені померти?

Мандрувать скінчиш із невігласами своїми
та й станеш мені служити?

Дам повну свободу говорить про те,
аби коритись панам, не дбати про своє багатство,
засуджувати фарисеїв, не любих і мені...

І ще багато чого, що буде і тобі, й мені на користь.

Ти ж як-не-як із Галілеї. А там Синедріон і Пілат безсилі.

Ісус (подумки): Нічого не писав. Ніколи було...

Скільки ж знедолених і немічних довкола!..

І всім хотілося допомогти.

Не в змозі сам до кожного дійти,
дещицю з того, чим наділив Всевишній, передав учням.

Одбирав лиш тих, у кого до лікування був хист.

Лікуючи, несли вони й мої притчі.

На жаль, не завше збагнувши до пуття їх.

Тож і рознеслося по всім Ізраїлю,
що начебто я за багатіїв, котрим треба коритись...

Підставляти праву щоку, якщо у ліву б'ють...

Що раджу порізнити сина з батьком,
доньку з матір'ю, зі свахою невістку...

Або й таке: вороги чоловікові його домашні...

А справжніх ворогів своїх слід благословити...

Творить добро тим, хто ненавидить...

Молитися за тих, хто переслідує тебе...

І ще чимало всіляких небилиць,
які я не спроможен був перепинить,
бо слава, як-то кажуть, йде попереду.

І не завжди, на жаль, такою, як того б хотілось...

А я ж тільки й волів, щоб згуртувать отару Божу
та скинути ненависне римське ярмо.

А ще – надоумити Каяфу⁴ та його вірних служок,
що Храм Божий не на те,

⁴. Перщосвященник Юдеї з 18 по 39 рік.

щоб іменем Господнім дурить народ
і багатіти на його стражданнях.
Вони це зрозуміли і роблять з мене ворога юдеїв.
Говорив я привселюдно,
що тільки зв'язане на землі, зв'язане на небі буде
і що тільки розв'яжуть на землі, розв'язане на небі буде.
Наказував я своїм учням перед тим, як до люду йти,
щоб уздоровляли всіляку неміч і недугу
та щоб не брали золота, ні срібла, ані мідяків до поясів своїх.
А книжники та фарисеї де тільки змога кричали:
«Ісус руйнує Господні заповіді, принесені Мойсеєм на
скрижалях!»
І чим же? Що дозволив учням зривати колоски в Святу Суботу?
Словоблуди... А чим же ще могли ми пожитися в дорозі?
Ні. Не руйнувати Закон чи Пророків прийшов я, а виконати їх
належне.
Самозвані ж слуги Господні так обплутали людину
настановами своїми, що їх несила збагнуть Тим паче – виконать.
Щось в зразок: в якій руці тримати кухоль, як миєш руки,
чи на яку ногу вставати вранці...
В гріхах погрузлі, мов праведні, судять грішних.
Та ще й силкуються спантеличити мене.
От хоча б із тою жінкою, яку застукали на блуді
і мали побить камінням.
Сказав я суддям-фарисеям:
«Хто без гріха, хай перший кине в мене камінь».
Як один, всі мовчки розійшлися.
А ще дивуються та певне й осуджують,
що в гурті моєму ходять і жінки.
Не збагнуть їм, що жінка для мене –
така ж людина, як і чоловік.
І все ж не кину місію свою.
Навіть як і загинуть доведеться.
Шкода тільки, як фарисеям вдасться
зробить із мене ворога свого народу...
Ірод Антипа (вголос): Бачу: ти начебто сердишся на мене...
Може, за Івана? Чув, що приятелями були ви.
Так знай же: і я шкодую, що так сталося.
Ісус (подумки): Шкодуєш, блазню,
а й мене хотів схопити і скарати, як був я в Галілеї.
Голову Іванові стяв не тому тільки,
що напідпитку пообіцяв Саломеї
віддати за танок усе, що скаже...

Так забажала її мати – Іродіада.

Їй на полумиску голову Івана віддала донька.

Мені оповідала Іванна, дружина твого домоправителя Худзи, як ти зненавидів Івана, що вголос засуджував твій шлюб з Іродіадою⁵.

За це в тюрму ти праведника заточив.

А вже потім – наказав відтяти йому голову.

Іродіада так зненавиділа праведника, що голкою колола голову, бо їй здавалось, що й мертвий обох вас проклина Іван.

І що ж вона зробила, щоб не чути удаваного голосу пророка?

Наказала викинути на смітник святую голову.

Аби її собаки гризли...

Може, так би сталось, якби не Іванна.

Благородна жінка не дала здійснитись задуму отому.

Підібрала святую голову Івана

та й поховала на горі Оливній в Єрусалимі.

А сама пристала до мого гурту.

Бідний Іван... Поміж народженими жінкою не було більшого за нього.

Але така вже, мабуть, доля справжнього пророка:

бути чужим у своїм краї.

Ірод Антипа (подумки): Чому одмовчуєшся?

Донедавна ж словом баламутив край мій.

Чи, може, перестаралися вельможі Храму та й вояки Пілата?

Зрештою, чи не прислав тебе Пілат сюди,

щоб, посміявшись з того, хто має сидіть на троні, донести щось негоже в Рим про мене?

Та щоб відгородить себе од неминучої твоєї смерті.

Мовляв, це справа рук юдейських, а я лиш виконавець.

Отож, умиваю руки. Не вийде, хитрий лисе.

В Єрусалимі я тільки гість. І не причетний до цієї справи.

Ти господар справжній. Так що доводь її вже сам.

(уголос): Ну що ж, як не пристаєш на мою просьбу і чудеса не хочеш показати, то повертайся до Пілата.

Він, а не я, розпоряджається тобою.

А на згадку про нашу зустріч

дарую білу царську одіж.

⁵. Іродіада була дружиною брата Ірода Антипи – тетрарха Філіна. Знаючи, що чоловік її безвольний і не прагне царської корони, Іродіада, прагнучи владарювати і ненавидячи моральні устої юдеїв, вирішила зв'язати свої наміри з Іродом Антипою, який вже був одружений на доньці царя Петри.

Короною, тебе вже увінча Пілат.

Ісус (подумки): Здогадуюсь, чим увінча мене Пілат⁶.

Той, хто ненавидить юдеїв та їхні заповіді.

Хто тисячами розвішував їх на хресті...

Хто на власний розсуд наказав

у Храм внести золочені щити із римськими орлами.

І тільки, коли сотні віруючих

попри погрози розправитись оружно

лягли перед святинею, оголивши спину,

відступив не знати що чинить сатрап.

Та виявив свою звірячу вдачу прокуратор,

як мирний натовп сходив на гору Грізім,

щоб подивитись на начебто віднайдений священний посуд

Мойсея.

Вояки із засади кинулись на люд.

Чимало було побито, а взятих у полон повішено за звичкою.

Ні, не такий Пілат, щоб пощадить мене.

Тим паче, не забув, як на його запит:

«Ти – цар юдейський?»

я одказав: «Ти сказав».

Боїться, щоб не звинуватили його, бува, в державній зраді.

Обставить так, начебто всупереч намірам своїм

змушений виконати волю... юдеїв.

Злигався ж, певно, з каяфою,

а той найняв охочих горланить:

«Розіпни! Кров його на руках наших!»

Ну, а прихильникам моїм не стане місця на Голгофі.

Бадьорий дух мій, та тіло немічне...

Допоможи, Отче, достойно смерть зустріти.

⁶ «Тоді-то намісникові вояки, до преторія взявши Ісуса, зібрали на нього весь відділ, і, роздягнувши його, багрянлицю наділи на Нього. І, сплівши з тернини вінка, поклали Йому на голову, а тростину – в правицю Його. І, навколішки падаючи перед Ним, сміялися з Нього й казали: «Радій, Царю Юдейський» і, плювавши на Нього, хапали тростину та й по голові Його били...» – **Євангелія від св. Матвія, 27:27-30.**

Публіцистика

Дмитро Павличко^{*}

Журнал «Соборність» Олександра Дека

Шановне товариство! Немало було євреїв, які стали українськими письменниками, відзначилися високим знанням нашої мови та історії, за свій український патріотизм піддавалися жорстокому переслідуванню в часи комуністичного режиму. Олександр Деко виділяється серед них як стражденний, послідовний, гарячий борець за нашу державність, як політичний діяч, перший голова «Меморіалу», засновник та видавець журналу «Соборність». Не серед євреїв українських літературів, а серед видатних українських письменників та політиків йому належить одне з перших місць, якщо взяти до уваги заснований і видаваний ним журнал «Соборність», його твір «Шевченківський календар» і діяльність, спрямовану на розвал комуністичної імперії, синхронізовану з виступами Сахарова проти партійної тиранії в СРСР.

Чотири томи його творів, сподіваюся будуть сьогодні аналізовані у виступах Сергія Борщевського, Михайла Сидоржевського, Тетяни Яковенко та інших знавців його життя і творчості, а також авторів журналу «Соборність». Я, власне, хочу висловити декілька міркувань про цей журнал, котрий уявляється мені як видатне, унікальне явище українського літературного життя за межами України, а з другого – найвищий клас організаційної та редакторської праці Олександра Дека. Журнал почав виходити в Києві, але не перестав з'являтися після того, як Деко виїхав спочатку до Німеччини, а потім до Ізраїлю. Це чудо! У

* Виступ у Спільці письменників України на ювілейному зібранні, присвяченому 85-річчю з дня народження Олександра Дека 6 лютого 2012 р. Передруковано з дозволу автора із книги «Голоси мого життя. Статті, виступи, інтерв'ю. Документи». сс. 651-663. К. Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2013.

Мюнхені, а потім у Єрусалимі появляється цей журнал, прекрасно редагований, з найновішими, найсучаснішими творами нашої літератури.

Олександр Деко мав щасливе натхнення заснувати часопис і дати йому геніальну назву «Соборність» саме в той час, 1997 року, коли тільки таким словом можна було найточніше висловити ідею, мету, національне завдання нашого народу. «Соборність» – за такий бренд, кажучи по-теперішньому, належиться дорого платити винахідливій людині. «Соборність» – журнал, якому випала доля виходити за межами України, своєю назвою об'єднує не тільки українських письменників, а й усіх мислячих громадян відновленої української держави та численних українців усього світу.

Олександр Деко згадує: «... коли на першому поверсі у Спілці письменників України на Банковій я проводив засідання «Меморіалу» й півтори години стояв з мікрофоном, біля входу в приміщення розігралася драма. На дверях хтось поставив варту у поліцейській формі часів німецької окупації, щоб не впускати людей у будинок Спілки». Шановний Олександр Деко не знає, що я належав тоді до тих, кого не впускали. Один з тих негідників у формі поліція зупинив мене уже при вході на сцену, назвавши «жидоманом», погрожуючи кулаками. То був, безперечно, кадебіст у мазепинці, кадебіст із синьо-жовтою пов'язкою на рукаві. Антижидівські окрики були спрямовані на Олександра Дека, на перші зібрання українського «Меморіалу». Щось подібне діялось і в перший день установчого з'їзду Народного Руху, коли представники московської організації «Пам'ять» намагалися з антисемітськими криками прорватися до зали, де зібралися рухівці.

Олександр Деко передав «Меморіал» іншим, але зі своєї української тяжкої дороги не зійшов. Він далі видавав «Соборність». Збирав біля себе українців, євреїв та росіян, людей різних національностей, які прийняли українство як боротьбу за справедливість. «Соборність» стала душею єднання не лише українців за народженням, а й за мовою та ідейними світоглядними переконаннями.

Поява журналу «Соборність» в Ізраїлі – велика заслуга Олександра Дека. Це також незаперечний факт – євреї, емігранти на святій землі з України, а їх півмільйона, не всі зреклися української мови, свого дитинства, своєї розумової зрілості, духовного зв'язку з землею своїх прадідів та батьків. Деко згуртував навколо себе євреїв, україномовних письменників, та не лише тих що живуть в Ізраїлі, а й тих, що живуть у різних країнах

світу, пишуть українською мовою або іншими мовами, але про Україну.

Якщо назвати українських письменників з України, які виступають із своїми творами в «Соборності», то це й буде колектив знаменитих талантів, що їх віднаходить і збирає Олександр Деко, постійно зорієнтований не на Київ, а на обласні організації наших літераторів.

Наприклад у «Соборності» надрукований роман «Сімферополь Вірджинії». В'ячеслава Гука, молодого письменника з Криму, вже широко відомого майстра слова. Годиться назвати його поетичні книжки «Плач Єремії», «Печери душі», «Восьмий день тижня», «Ода невідомій родині» та романи «Сад Галатеї», «Синдром дитячих спогадів», «Ніжна шкіра або Вероніка & Моніка». Не боюся хвалебних перебільшень у своїх оцінках цього письменника та його романів. «Сімферополь Вірджинії» – це найвищого світового рівня проза, філософська глибінь якої сягає творів Томаса Манна та Хорхе Борхеса.

Герой роману «Сімферополь Вірджинії» – німець, старий чоловік, який вважає, що в його очах живуть очі його матері. Він приїжджає в Крим до Сімферополя, щоб очима своєї матері оглянути світ, котрий вона бачила, коли він народився і коли виростав. Пам'ять про його життя, збережена в очах матері, і в пам'яті, якою ділиться з ним татарка Соніє. Це сюжет роману. А в ньому – макабричні картини жахливого ХХ-го століття.

Неможливо перерахувати навіть третини імен видатних творців, що їх презентує читачеві «Соборність»¹

(¹Наприкінці статті подаю неповний, але дуже важливий список творів «Соборності» за 15 років видання.)

У рубриці «Історія» «Соборність» надрукувала освітлене правдою дослідження про дорогу українського народу до відновлення своєї державності під назвою «Українська революція». Не знаю, хто автор, але це якраз досконалий підручник з історії України для наших шкіл. Підручник, який може бути затверджений Міністерством освіти України тільки тоді, коли там уже не буде на найвищій посаді україножера, агента «русскаго міра» Д. Табачника.

Поетичні твори для «Соборності» пишуть наші найкращі майстри, серед яких Наталка Поклад, та Анна Багряна, А переклади поезії та прози – речі одразу за змістом і формою класичні. Тут опубліковані проникливі переспіви з Біблії Тетяни Яковенко. З українських критиків у «Соборності» стринете Григорія Гусейнова, Євгена Барана, Івана Зимомрю. Їхні тексти хочеться знати й перечитувати.

В Ізраїлі завдяки Олександрові Деку створена Спілка українських письменників. Ядро тієї організації – Іван Потьомкін, Антін Паперний, Ірина Агапітова, Юрій Каповський, Лариса Борисенко, Гаррі Фельдман, Геннадій Сівак. Не знаю, якими словами можна висловити нашу вдячність цим людям, євреям, за їхню мужність, адже в їхній рідній, омріяній ними країні, їхнє українське, творче слово не підтримується, навпаки, його намагаються не помічати, навіть засуджувати. В Ізраїлі живе мільйон євреїв з Росії, півмільйона з України. Старше покоління цих людей розмовляє російською мовою, підростає покоління володіє івритом. До «Соборності» ставлення вороже, бо там домінує російська, антиукраїнська пропаганда, чинити опір якій дуже важко і небезпечно. Але все ж таки там є українські євреї, які пригорнулися до Олександра Дека, пишуть українською мовою оповідання, поезії, гумор, статті, допомагають йому будувати «Соборність» людяності на святій землі! Вони в стражданнях України чують страждання своєї вітчизни. Таким чином оживає незнищенна подібність Ізраїлю до України чи України до Ізраїлю, яку відобразив І. Франко у поемі «Мойсей» і Леся Українка в драматичних творах та в поезії «І ти колись боролась як Ізраїль».

Ми повинні знати, що Олександр Деко, редактор та видавець «Соборності», голова Спілки українських письменників в Ізраїлі, був притягнутий на судовий процес з обвинуваченням як «український буржуазний націоналіст»

Є в Ізраїлі люди, одурманені так глибоко московською ненавистю до УПА, які звинувачують Олександра Дека за те, що він наважився опублікувати в «Соборності» (1 і 2 номер за 2007 рік) документальну повість Станіслава Бражника «Вайнштейн та інші» про участь євреїв у визвольному русі і в збройній боротьбі українців Галичини й Волині за незалежну Україну. Твір Станіслава Бражника надрукований під промовистим заголовком постійно існуючої рубрики в «Соборності» «Євреї під захистом УПА. Люди та долі». Повість Бражника – не фантазія автора. Це твір, побудований на письмових документах, серед яких щоденні записи дружини Романа Вайнштейна, полковника УПА, начальника розвідки українських повстанців на Волині, єврея, що загинув у бою з енкаведистами в Грубешеві, в містечку на кордоні України з Польщею. Ріко («Ярий») Роман Вайнштейн був другом Романа Шухевича. Дружина Вайнштейна Зося, єврейка, перебувала в підпіллі народила донечку 1944 р. у Львові, на квартирі тітки Шухевича. Вона мала виділену, постійно діючу боївку УПА як особисту охорону.

А Роман Вайнштейн «Ріко» командував бойовими операціями УПА, які знищували німецьких окупантів, що приїжджали до містечок на Волині і в супроводі власівців організовували розстріли єврейського населення.

«Соборність» та її редактор стали ціллю для публіцистичних обстрілів з боку російськомовної Спілки письменників у Ізраїлі. Суд, який уже розгортався над ним, був, одначе, зупинений президентом Пересом, який, перебуваючи в Києві, прочитав виступ Олександра Дека на Світовому форумі українців 2011 року і, повернувшись в Єрусалим, наказав припинити ганебне судилище. Ми маємо не тільки дякувати, а й всіма способами допомагати видатному євреєві, українському письменникові Олександрові Деку за те, що надрукував у «Соборності» художні, навіть науково достовірні твори про євреїв, що були в УПА не просто як втікачі з гетта, а з політичних переконань. То були люди, які брали зброю і працювали лікарями в лісових шпиталях повстанців, служили воїнами та офіцерами УПА.

«Соборність» розвінчує московську неправду про бандерівців, начебто помічників гітлерівського окупанта України, заперечує вигадку КГБ про те, що ОУН та УПА допомагала есесівцям знищувати єврейське населення Львова та інших міст України.

«Соборність» (рубрика «Історія») наświetлює одне з найбільш важких питань: як нам оцінити українсько-єврейські взаємини минулого й сучасного, як вийти з тих звинувачень, які надходять здвобіч, щоб нарешті за умов, коли два колись бездержавні народи, ставши державними, пішли один одному назустріч. Належить нам пам'ятати, що минуле українців та євреїв – це одна і та ж дорога з Єгипетської (Московської) неволі до земель Ханаану, тобто до української національної державності

Хочу навести один надзвичайної важливості документ, щоб засвідчити – хто такі ті євреї, що в Ізраїлі пишуть українською мовою, отже:

Звернення Спілки українських письменників Держави Ізраїль до Кнесету

Шановні депутати Кнесету!

Нам, євреям, дуже добре знане почуття нерівноправ'я, приниження, існування на межі життя і смерті – така наша історія – історія народу, який втратив свою державу і дві тисячі років поневірявся по світі серед чужих народів. Це поневір'я дало нам виняткове відчуття не тільки свого горя. Чужого горя не буває... Ми члени Спілки українських письменників Держави

Ізраїль, пам'ятаючи, що мистецтво служить народові, звертаємося до Вас із проханням – підтримати постанову Верховної Ради України й визнати Голодомор українського народу 1932-1933 років Геноцидом.

За дорученням Спілки українських письменників
Держави Ізраїль її голова і письменник **Олександр Деко**.

Кнесет не підтримав просьбу євреїв, які пишуть українською мовою. На парламент Ізраїлю впливають інші сили. Це переважно ті євреї, що пишуть в Ізраїлі російською мовою. А звідки ж взялися в Ізраїлі ті сили, що в питанні Геноциду українського народу зайняли позицію проімперськи мислячих московських політиків? Олександр Деко відповідає на це питання: «Радянські євреї, які приїхали на життя в Ізраїль, привезли з собою радянський менталітет. Це перевага російської мови над усіма іншими мовами... весь жах шовінізму міцно вкоренився в російському середовищі ізраїльського суспільства». Отже, російський шовінізм, що ним відзначаються євреї, котрі займали високі посади в Радянському Союзі, не зник. Він перелився в Ізраїль з радянського суспільства. Невільники втікають на свободу, але несуть із собою дух рабства, заражають своєю ницістю вільний єврейський народ. Цікаво: Олександр Деко, український патріот, стає на боротьбу за іврит і дістає за це такі ж стусани, які дістав колись у Радянській Україні, де його переслідували, виганяли з роботи за відстоювання державницьких прав української мови. Справді редактор «Соборності» написав блискучу статтю «Іврит – культ і майбутнє», боронячи стару, біблійну мову євреїв од натиску російських жидів, що хотіли б запровадити в Ізраїлі другу державну російську мову, призупинити іврит, відсунути його кудись у кут, як це роблять з українською мовою хахли, що захопили владу в Україні.

У «Соборності» № 1 за 2008 р. розпочав Олександр Деко публікувати своє унікальне шевченкознавче дослідження під назвою «Шевченківський календар». Щоб зрозуміти як він побудований, заглянемо в «Соборність» № 2-3 за 2008 р. і прочитаємо текст, присвячений одному дневі в житті Т. Шевченка, а саме **дню 6 лютого**, тобто сьогоднішньому для нас дневі.

Отже: «1849 р. у лютому Шевченко хворів. Можливо у думках звинувачував майстерню Ф.П. Пономарьова. Після одужання, в лютому, можливо, на початку березня Шевченко залишає помешкання Пономарьова в будинку Академії мистецтв. Він

переселяється разом із Штернбергом у дім Донненберга на сучасній 11-й лінії (Шенвченків словник, стор. 132, 392)...

1857р ... Цього дня він занотував у Щоденнику, що був присутній на репетиції випускного акту в інституті шляхетних дівчат. Після короткої розповіді про репетицію поет робить висновок: «Все это обыкновенно дурно, но вот что отвратительно. В залах института, кроме скамеек и грозного лубочного самодержца (це про царя – Д. П.) ни одной картины, ни одной гравюры. Чисто.Гладко, как в любом манеже («За часів Шевченка, – Деко подає пояснення, – манежем називали майданчик для вугулу та виучки коней». – Д. П.) где же эстетическое воспитание женщин? А оно для нее, как освежающий дыхание воздух, необходимо. Душегубы!...» Після репетиції був у Дорохової, де побачився із своїм знайомим на прізвище Шумахер (Петро Васильович, 1817–1891 – рос. письменник, поет-сатирик). Який привіз із закордону 4-й № «Колокола». Шевченко пише «Я в первый раз сегодня увидел газету и с благоговением облобызал». Деко лаконічно пояснює: «Цей останній рядок щоденникового запису показує нам, духовним нащадкам поета, на якому боці барикад був Шевченко навіть після десяти років солдатського заслання».

«Шевченківський календар» Олександра Дека цікавий зафіксованою подією з того чи з того дня Тарасового життя і, що найважливіше, поданим коментарем до тієї події і посиланнями на джерела, звідки ті факти взяті.

Під датою 6 лютого є ще три записи. Прочитаємо останній – 1860 р.:

«Літературний світ жив новинами, чутками. Чутки про вихід «Кобзаря» заповнювали літературний простір Петербурга, Москви, України, а поет відчував, що декому він зобов'язаний дарувати свою нову книжку. Так було колись, до речі, так і тепер. Тож подарував «Кобзаря» з написом Олександрові Лазаревському, українському історикові, п'ятому із шести братів Лазаревських. Шевченко написав: «Чистому сердцем доброму козакові Олександру Лазаревськ. Кобзар Тарас. 6 лютого 1860 р.»

Не знаю, чи у світовій практиці було вже серед біографій великих людей щось подібне до «Шевченківського календаря». Різноманітні за змістом окремі епізоди Тарасового життя стоять тут поруч. Їх змонтовує день, наче режисер-монтажник, день поєднує, здавалось би, речі непоєднані, але при цьому вибудовується цілісна логіка стражденного і творчого життя генія України.

Для мене хвилюючими є події з життя Шевченка, вихоплені днем 6-го лютого, де згаданий друг молодості Тараса Штернберг, «Колокол» Герцена і той факт, що Тарас, даруючи свою книжку Лазаревському, не докінчив, не дописав до кінця прізвище свого друга, спішив, мабуть, але підписався. Написав, хто дарує. Дарує «Кобзар Тарас».

Олександр Деко ще не завершив своєї праці над «Шевченківським календарем». Мені здається, цей твір Дека є гостро актуальним для нашої шевченкознавчої науки, яка за умов незалежності України розвивається, відкидаючи брехні й перекручення радянського шевченкознавства. У своїх коментарях-тлумаченнях подій із Шевченкового життя та його творчості Олександр Деко постає як виразник правди про феномен Шевченка – людини, пророка української державності, проповідника ідеалів загальнолюдської справедливості.

До речі, шановні мої побратими! Беручи до уваги високий рівень художньої майстерності, державотворчої спрямованості та світової літературної зорієнтованості, що їх упродовж п'ятнадцяти літ демонструє журнал «Соборність», прошу вас підтримати ідею висунення цього журналу на Шевченківську премію*.

*Збори письменників одногосно проголосували за те, щоб Спілка письменників України висунула журнал «Соборність» на Шевченківську премію.

Примітка редакції. Після цієї статті Дмитро Павличко у своїй книзі «Голоси мого життя» подає список важливіших творів, друкованих у «Соборності» за п'ятнадцять років.

Хроніка, події, факти – з коментарями та без

21 квітня 2013 року відбулися звітно-виборні збори амути «Спілка українських письменників Ізраїлю» (загальні збори проводяться щорічно, звітно-виборні – один раз на два роки). Порядок денний складався з десяти пунктів.

Спершу Спілка прийняла до своєї амути Семена Шнайдермана, літератора та журналіста з Хмельниччини, який переїхав до Ізраїлю 22 роки тому. Тут написав двотомне видання про Поділля, та ще дві книжки російською мовою, внаслідок повної відсутності та утисків української мови в Ізраїлі. Через 22 роки відчув необхідність повернутися до рідної української мови й вже півроку спілкується українською з головою спілки Олександром Деко. Попросив притулку у рідному мовному середовищі. Українські письменники задовольнили його прохання,

Збори заслухали творчі звіти усіх членів Спілки, звіт про роботу Спілки та затвердила всі звіти: творчий, фінансовий, ревізійної комісії.

Головою Спілки вже вчетверте, знову на два роки обрано Олександра Деко.

Збори розглянули проблему відсутності творів Т.Г.Шевченка івритською мовою й вирішили: здійснити видання «Кобзаря» Тараса Шевченка до 200-річчя поета, і якщо не знайдеться спонсора, видати книгу в складчину, відриваючи певну суму від не вельми багатих родинних бюджетів «пособія по старості». Переклади шевченкових творів вже рік готуються: упорядник ініціатор видання «Кобзаря» – Олександр Деко, перекладач – Антон Паперний. Йдуть пошуки автора передмови.

Збори ознайомились зі статтею Дмитра Павличка «Соборність» Олександра Дека» з книги «Голоси мого життя», прийняли її до відома й зі згоди автора стаття друкується у «Соборності».

Збори ознайомились зі статтею з інтернету Павла Гай-Нижника – голови експертної ради МЗС України «Цькування Спілки українських письменників в Ізраїлі – наслідок бездіяльності українського представництва в цій країні...» підтвердили точне висвітлення фактів та недопустимість дискримінаційності до українських письменників, тільки за те, що для одних вони належать до «гоїшої культури» й зазнають етнічних чисток з боку

російських шовіністів, а для інших за те, що вони євреї. 2008-2009 р., коли «Соборність» вперше підняла проблему дискримінації в Ізраїлі, дехто робив вигляд, що про це не знають, тепер аналітичні статті в інтернеті визнають Ізраїль дискримінаційною країною й аналізують причини, але влада нічого не робить, аби уникнути цієї ганьби.

* * *

От: chgeorgiy@gmail.com

Кому: prava_cheloveka-ru@googlegroups.com

Дата: Чтв, 31 Янв 2013 7-32

Тема: В какой стране мы живем? Индекс свободы слова: Израиль на 112 месте

Індекс свободи слова: Ізраїль на 112 місці

Міжнародна правозахисна організація «Репортери без кордонів» опублікувала новий індекс свободи преси. Всього у списку 179 країн. Називаємо деякі країни та їх місця у цьому списку. Держава Ізраїль значиться на 112 місці. У порівнянні із попереднім 2012 роком Ізраїль зпустився на 20 пунктів – був на 92. Очолюють список Фінляндія, Нідерланди, Норвегія.

Сполучені Штати Америки – на 32-му.

Країни Близького Сходу: Ліван – 101, Йорданія – 134.

Росія на 148-му, зпустившись на шість позицій.

Єгипет – 158.

Іран займає 174 місце.

Завершують список Туркменістан, Північна Корея та Еритрея.

Втеча від розлучення

«На пошуки в'язня, який втік через вікно єрусалимського равинацького суду, були кинуті значні сили поліції», – такий підзаголовок має ця інформація. Знаю випадки втечі з-під вінця. Таких прикладів немало описано в літературі, у біографіях відомих людей. Таке траплялося з чоловіками та з жінками. Це не новина. А ось втеча чоловіка із суду від розлучення, мабуть, буде новиною у цивілізованому XXI столітті для багатьох.

6 березня 2013 року 40-річний мешканець міста Холон Шай Коєн, який є в'язнем в'язниці в Ізраїлі з 2007 року, за відмову дати своїй дружині листа-згоду на розлучення шлюбу. Знаходячись на

другому поверсі будинку, де мав засідати равинатський суд, Шай відпросився до туалету. Як і має бути у нормальному середовищі, зачинив за собою двері. А далі все відомо, як у казці. Відчинив вікно й вистрибнув з другого поверху будинку. В'язень скористався тим, що медична комісія заборонила одягати на нього наручники та кандали на ноги, через стан здоров'я. На пошук в'язня кинуті великі сили поліції та вертоліт, але у першу добу в'язня не знайшли. Головний раввин Ізраїля Шломо Мецгер, який мав слухати справу Коєна, закликав втікача здатися поліції. Управління в'язниць створило комісію для розслідування факту втечі. Отакий шаріат може бути, коли релігія не відокремлена від держави.

Кому це потрібно й для чого?

Спілкуючись електронною поштою з головою Хмельницької обласної організації НСПУ шановним колегою та давнім другом письменником Василем Горбатюком, він запитав у мене, чи я знаю літератора з Хмельниччини Семена Шнайдермана. Кажу «ні» й попросив координати. Ми познайомились телефоном, телефоном та Е-мейлом спілкувалися майже півроку. А ось зустрівся важко: мені за вісімдесят Шнайдерману майже стільки, хоч і живемо поруч, всього двадцять кілометрів один від одного. Семен надіслав мені свої твори для друку в «Соборності», а я йому свої книжки та часопис, у якому будуть друкуватися його українські твори.

3-го лютого раптово потелефонував мені Семен.

– Я завтра буду у твоєму місті, хочу зустрітися.

– Радий буду, – відповів я Семену.

Після 9-ї ранку, вже з мого міста, потелефонував Семен. Ми домовилися де зустрітися. Обмінялися книжками-подарунками, перейшли вулицю і всілися на стику двох паркових лавок, що разом мають метрів чотири. На лавках нікого не було. Тільки сказали вітальні слова одне одному, як наче Пилип з конопель з'явився чоловік трохи більше середнього віку з вигляду більше страждального з целофановою торбинкою із чимсь на дні.

Він сів десь у метрі за спиною, а торбинку поставив посередині між нами, практично у півметрі від нас. Від радості зустрічі ми з Семеном говорили голосно. Але така раптова присутність стороннього дивно вплинула на нас й ми зтишили голоси, хоч нічого сексуального чи чогось нецензурного у нашому лексиконі не було. Ми почали говорити про літературу.

За дві-три хвилини сторонньому з целофановим кульочком здалося, що він сів від нас далеко. Просто присунутись до нас ближче було б нахабно, тому чоловік піднявся, підняв торбинку переставив її ближче до нас, за саму спину, а сам зробив перед лавкою кілька кроків, потім підійшов до нас й нагнувся, виставивши перед нами живіт, ніби фотографуючи, і спитав: «Вы что-то мне сказали».

Ми переглянулися. Назойливий чоловік здався нам підозрілим. Ми не відповіли. Не звернув уваги, хто з нас сказав перший: – Підемо звідси. – Підемо. Ми піднялися. Нам так хотілося поспілкуватися. Ми письменники зустрілися вперше в житті. Нам хотілося летіти у вирій. Не дарма кажуть: раба може зрозуміти тільки раб. Людина, яка все життя живе на одному місці, ніколи не зрозуміє радості іншого, що отаборився за дві-три тисячі кілометрів від місця народження, раптом зустрине земляка, й не просто земляка, а колегу, можливо, однодумця. А тут тобі ось непрошений гість, кажуть гірше за когось іншого. Ми готові були сміятися. У нас був дуже добрий настрій. Але нас наче вітром здуло з лавки.

– Куди ж ми? – Спитали разом одне одного.

Ми пішли на інші паркові лавки. Біля фонтанчика на розі вулиць Ротшильда та Бальфура стоїть полуколом шість лавок. Кожна з яких завдовжки метрів шість. Час ранній ще нема й десяти, одні вже на роботі, а пенсіонери ще вдома. На лавках жодної душі. Ми зраділи: ось тут ми поговоримо вдосталь. Сіли.

– Оцей двотомний роман я написав швидко... – тільки й встиг сказати Семен. Цієї митті з'явився новий Пилип з конопель, поставив майже порожню торбинку, ну хіба, можливо, там на дні лежав включений мобільний телефон, й сів біля нас.

Ми перезирнулися. Адже більше двадцяти метрів вільних лавок стоїть, нема жодної душі, а сісти треба впритул до нас. Ні не дадуть нам поговорити.

– Відкладемо наше знайомство, – сказав один.

– Відкладемо, – сказав другий.

Мабуть так було у фашистській Німеччині за Гітлера. За Сталіна знищували невинних людей за вигаданими звинуваченнями. Так стало за Андропова.

* * *

От: chgeorgiy@gmail.co

Кому: prava-cheloveka-ru@googlegroups.com

Дата: Чтв. 18 Апр 2013 18.00

Тема: Ізраїль зараховано до категорії «дефектних» демократій! По дотриманню громадянських прав та свобод Ізраїль знаходиться нижче Уганди та Венесуели, на одному рівні з Танзанією.

«Economist»: Ізраїль – «дефектна демократія»

У рейтингу демократій за 2012 рік, який опублікував аналітичний відділ журналу «Economist», Ізраїль одержав 37 місце, знову опинившись у групі 54 «дефектних», або «недосконалих» демократій.

У країнах з таким типом політичного ладу живуть 37% населення планети, стверджує звіт.

«Повних демократій» за версією «Economist», у світі всього 25, у них живе 11% світового населення. До цієї категорії експерти журналу відносять країни, які набирають не менше 8 балів за загальною шкалою демократичних інститутів, політичних та громадянських свобод, ефективності уряду та рівня політичної культури.

Ізраїль зараховано до категорії «дефектних» демократій в першу чергу через недолугу ситуацію з базовими громадянськими свободами. За цією шкалою Ізраїль отримує лише 5,59 балів з 10 можливих – набагато менше, ніж всі інші країни, які зараховані до групи «дефектних демократій». За дотриманням громадянських прав та свобод Ізраїль знаходиться нижче Уганди та Венесуели та на одному рівні з Танзанією.

За двома іншими таблицями: «електоральний процес та плюралізм», а також «політична участь» – Ізраїль одержав більше 8 балів: експерти визнають, що в Ізраїлі проводяться чесні та справедливі вибори, а населення активно бере участь у політичному житті не тільки в період виборів. Але ефективність уряду та рівень політичної культури населення оцінюються посередньо – 7,5 балів за кожною таблицею.

Усі роки, які я живу в Ізраїлі, беру участь у виборах. Дійсно вибори в Ізраїлі вільні й справедливі. Але самі вибори ще не дають демократичний лад у країні. По-перше, треба відзначити недосконалий виборчий закон, за яким голосування відбувається за політичні партії. А це не дає змоги обрати депутатів, яких хотів би обрати народ. По-друге, малочисельні партії, які проходять лекторальний бар'єр, вимагають великі кошти – сотні мільйонів шекелів – за згоду ввійти до складу уряду й таким чином дати змогу претенденту на посаду прем'єр-міністра сформувати уряд.

Завдяки тому, що у виборах 2013 року брали участь дві нові партії, обійшлося без купівлі дрібних партій для складу уряду. Були зекономлені для бюджету країни мільярди шекелів. А далі увесь державний устрій та вся політика країни повністю залежить від уряду і ніякі вибори не впливають на цю політику.

* * *

В Ізраїлі є закон про «недоносительство». Це означає – якщо людина, з погляду держави, знає про якесь порушення закону має донести письмово чи усно певним правоохоронним органам. Якщо порушення буде викрито та стане відомо, що людина знала про порушення й не донесла, вона буде притягнута до кримінальної відповідальності. А це в умовах Ізраїлю – людина потрапляє за ґрати на певну кількість років.

Такий закон був у Гітлера й за цим законом постраждало багато євреїв. Німці сексотили за євреями. Євреїв заарештовували, а їхнє майно роздавали сексотам. Хто не знає дії німців на окупованих територіях України, де окупанти карали на смерть того, тих, хто приховував євреїв, та тих, які не донесли на приховувачів. Це один з прикладів.

Такий закон був у Сталіна та Берії. Підчас масового терору у тридцятих роках ХХ століття такий закон використовувався у СРСР, як привід для арешту та покарання невинних людей, що збільшували масштаби репресій.

В Ізраїлі потрапляє за ґрати той, хто не доніс на сусіда, на знайомого, на свідка злочину чи порушення закону.

Держава Ізраїль рекордсмен з жебрацтва серед розвинутих країн

16 травня 2013 р. головні івритомовні газети «Єдіот Ахронот» та «Haaretz» й інтернет портал prava-cheloveka-ru@googlegroups.com повідомили, що згідно найновішому звіту OECD Ізраїль є лідером за показником злиденності народу серед 34 розвинутих країн – членів цієї організації. Статистика OECD зараховує до «бідних» людей, чий рівень прибутків більш ніж удвічі нижче середнього. Відсоток бідних в Ізраїлі в останні роки ріс скоріше, ніж в інших розвинутих країнах, незважаючи на ріст платні за умов економічної кризи. Тоді можна спитати, а яка ж платня була раніше?

1995 р. бідне населення Ізраїлю складало 13.85%, рівень бідного населення Ізраїлю сьогодні – 20.9%, за цим показником Ізраїль в останні роки обійшов навіть Мексику, де бідне населення – 20.4%. В Іспанії та Греції, долею цих народів лякають ізраїльтян, бідних, відповідно, 15.4 та 14.3. У США рівень бідних з 2000 року незмінний, він складає – 17%. Люди говорять: нам би їхню бідність.

За рівнем соціальної нерівності Ізраїль знаходиться на п'ятому місці (найнегативне – перше) серед розвинутих країн, пропустивши вперед тільки Чілі, Мексику, Турцію, США.

У винайнятій квартирі я поставив свій робочий стіл так, що світло, отже вікно, у мене ліворуч. Поверну голову ліворуч до сонця і бачу через дорогу ріг будинку. У будинку на розі невеличка кошерна їдальня і поруч, на самому розі, стоїть невелика урна для сміття. З кожних десяти перехожих дев'ять риються в урні, щось шукають. Один знаходить порожню пляшку, інший шматок хліба.

За офіційними відомостями, які ні-ні та й проскочать у пресі два мільйони людей у семимільйонному Ізраїлі офіційно недоїдають, з них шістьсот тисяч дітей.

Десять останніх років було заморожено будівництво житла для соціально слабкого населення. З прибуттям в країну більше мільйона емігрантів, квартири стали дефіцитом. Їхня ціна непомірно виросла. Тепер родина похилого віку, яка живе з «пособія по старості» платить за зйом квартири 50-60% своєї державної допомоги. Це на першому місці, а далі внески лікарняної каси, які також знімаються примусово, незалежно звертаєшся ти до лікаря чи ні, комунальні послуги: вода, електрика, газ, телефон, телевізія, непередбачені витрати на ліки, на ремонт комунальної техніки, плата за ліфт та прибирання будинку за межами квартири, міський транспорт. Те, що лишається вистачає «на хліб та воду». І тут від цивілізованої країни Ізраїль «трохи» відрізняється.

У Німеччині, наприклад, допомога «біженцям» нараховується окремо на харчування, окремо на зйом квартири. Принцип зйому квартири один для всіх: різнополим особам окрему кімнату. В Ізраїлі принцип інший. Органи забезпечення не цікавить скільки ти зняв кімнат, де та як ти живеш, цікавить тільки з ким ти живеш. Допомога на двох однаків трохи більша, ніж на родину з двох чоловік, і якщо у самотнього чоловіка застануть якусь жінку, чи у самотньої жінки застануть чоловіка буде перерахунок й людина буде повертати державі кошти за всі роки дійсного чи вигаданого одруження.

До президента України В.Ф.Януковича

ОЛЕКСАНДР ДЕКО

Голова Спілки українських письменників Держави Ізраїль,
головний редактор часопису «Соборність», член НСПУ та НСЖУ.
Адреси: пош. Bat Yam, 59110 P. O. BOX 1148 Israel;
E-mail: desob@mail.ru
Тел.-факс: +972-3-659-80-24; сайт: dekosobornist.wordpress.com

№ 80 / 60

09.05. 2013

У славний день Перемоги!

**Вельмишановний Вікторе Федоровичу,
пане президенте України!**

На початку квітня 2013 р. бачив по телеканалі 1+1 у ТСН та по «Інтеру» у «Подробностях» (дивлюсь щодня за цими телеканалами вечірні новини з України) й сам чув, як Ви, шановний пане президенте, давали вказівки й на переклад творів Тараса Шевченка за кордонами України. Так, це наша українська слава! Це найвищий рівень світової літератури! А ось Ваші підлеглі слухають Вас й роблять по-іншому: *«хай президент обіцяє, а ми всеодно зробимо по-своєму, він же обіцяє, його й критикуватимуть»* (мабуть так). Мої листи до посла України в Ізраїлі пана Г.Надоленка, до міністерства закордонних справ України та до прем'єр-міністра України пана Азарова М.Я., які друкує журнал, повністю підтверджують ці слова. Скільки б дипломати не оббрівували мене, я був і залишаюсь патріотом України, а вони... Тепер слово за Вами, пане президенте!

З глибокою та щирою повагою,
голова Спілки українських письменників Ізраїлю, **ветеран 2-ї
світової війни**, член НСПУ. член українського ПЕНклубу,
номінант Шевченківської премії 2013 року

Олександр Деко

09.05 2013

Листи на які я та Спілка українських письменників
Ізраїлю не отримали відповідь

Копія

ОЛЕКСАНДР ДЕКО

№ 60 / 111

24.12 2010 р.

Посольству України в Державі Ізраїль
Пану Послу Г.О. Надоленко

Шановний Геннадій Олексійович

Надсилаю цьогорічний примірник часопису «Соборність». Якщо посольство хоче мати ще примірники, будь ласка, хай мені повідомлять.

Користуюсь нагодою, щоб висловити Вам, Пане Посол, невдоволення ігноруванням Спілки українських письменників Ізраїлю та мене особисто. Ігноруванням я називаю той факт, що за час Вашого перебування Послом в Ізраїлі, Ви не запросили мене на жодне зібрання, яке проводило посольство.

Не знаю чим я так не догодив Вам особисто?

Гадаю, що моїм безкомпромисним ставленням до тих, хто оббріхує та виявляє ненависть до України. А я Україну захищаю. Мені не треба за це подяки. Я зріс на українській культурі. Можливо, коли б не було сталінської людиноненависної політики та не була б заборонена у радянській імперії рідна мова моїх батьків, моя мова була б іншою.

Шкодную, що Ви, пане Посол, офіційний представник України, громадянином якої я є, досі не знайшли можливим особисто познайомитися з цькуванням, оббріхуванням в Ізраїлі народу та України, добре ім'я якої я захищаю.

Надсилаю, бодай, хоч один приклад. (Див.: додаток).

В оголошеннях Вашого посольства, про консульський прийом громадян в Ізраїлі, вимагається приносити з собою на такий прийом, крім українського паспорта, ще й посвідчення члена «Ізраїльського Товариства вихідців з України». Вимога пред'являти посвідчення члена громадської організації на консульському прийомі є грубим, цинічним порушенням Прав Людини. Така вимога звучить постійно в оголошеннях ізраїльського радіо. Це елементарний шантаж. Яке має відношення згадане товариство до консульського прийому. Що,

без такого посвідчення громадянина не приймають, чи його не ставлять на консульський облік, чи його не пустять в Україну? Керівник «Товариства вихідців з України», який ніколи в Україні не жив, який не тільки не знає української мови та культури, не розуміє мови, – не має права не тільки очолювати таке товариство, а не має навіть права перебувати на обліку у «Товаристві вихідців з України». Типове російське керівництво. Ми знаємо до чого за 300 років воно довело Україну!

До Вас далеко, пане Посол, а я такі скарги чую часто.

Два-три роки тому, коли колишній депутат Кнессету Михайло Нудельман оголосив про завершення переговорів з Україною про виплату пенсій громадянам України в Ізраїлі, «Ізраїльське Товариство вихідців з України» почало розповсюджувати «Анкету», нібито тільки за нею будуть платити пенсії з України. Тисячі людей кинулися шукати цю анкету, навіть був організований її продаж, не знаю ким. Назване Товариство такою фікцією придбало тисячі нових членів товариства й відповідно грошові внески, насправді це була фінансова авантюра. А посольство мовчало. Так як мовчить зараз, коли грубо порушуються Права українців спритними заробітчанами.

Посольство України в Державі Ізраїль цинічно використовують, але Посольство цього не бачить. Зате мене, відомого українського письменника, голову Спілки українських письменників Держави Ізраїль, головного редактора єдиного українського часопису на цілих півсвіту, Ви ігноруєте, як і сам часопис. Ізраїльське антиукраїнське «Товариство вихідців з України», як це видно з оголошень про консульський прийом, Ви фінансуєте, а українських письменників Ізраїлю та їхній часопис «Соборність» Ви ігноруєте.

Дуже хочеться вірити, що незважаючи на Ваше негативне ставлення до Спілки українських письменників та до мене, ми колись порозуміємось перед вимогою України.

А зараз дозвольте привітати Вас, пане Посол, весь колектив Посольства України в Державі Ізраїль з Новим, 2011, роком, Різдром Христовим й побажати всім приємної зустрічі Нового року й успіхів у всіх Ваших справах на користь України!

З повагою Олександр Деко

(відповіді не було)

Копія

ОЛЕКСАНДР ДЕКО

Від Спілки українських письменників Держави Ізраїль та редколегії українського часопису «Соборність»

1) У зв'язку з Постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2012 р. № 102 «Про затвердження «Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки забезпечення міжнародного позитивного іміджу України та здійснення заходів щодо підтримки зв'язків з українцями, які проживають за межами України» згідно **пункту 5** цього «Порядку» звертаємося з проханням надати фінансову допомогу для видання Міжнародного літературно-публіцистичного часопису українських письменників «Соборність» на 2012 рік на чотири номери (44-47), відповідно на чотири наклади, в сумі 32 (тридцять дві) тисячі гривень.

Довідка. У травні ц. 2012 року виповниться 15 років заснування спонсорського часопису «Соборність». За цей час видано 43 числа журналу. В середньому по три числа на рік. 2010 р. видруковано два числа, 2011 р. – чотири числа. Кількість виданих чисел за рік залежить від добутих спонсорських коштів. «Соборність», як і її головний редактор, мають кредо: ні Україна, ні Держава Ізраїль не критикуються на шпальтах часопису. Твердження ізраїльських українофобів, ніби Олександр Деко зняв ізраїльський прапор з обкладинки «Соборності» та вмістив український прапор є повним абсурдом. На обкладинці «Соборності» ніколи не було, і не могло бути, ізраїльського прапора, оскільки часопис переїхав разом зі мною до Ізраїлю з Німеччини. Чого б це в Німеччині видавався український часопис з ізраїльським прапором?

6 лютого ц. 2012 року на ювілейному вечорі Олександра Деко в НСПУ в Києві часопис «Соборність» та його головний редактор Олександр Деко висунуті на здобуття Державної літературної премії імені Т.Г.Шевченка. (Див.: «Літературна Україна», №7, стор. 8 від 16 лютого 2012 р. та «Українська літературна газета», стор. 7 від 23 лютого 2012 р. Це свідчить про високий авторитет періодичного видання часопису «Соборність» у сучасному українському світі. Але «Соборність» животіє без фінансової підтримки.

2) Згідно з пунктом 7 «Порядку», затвердженого постановою № 102, для започаткування серії «Класики української літератури» та видання першого тому цієї серії «Тарас Шевченко», прошу в 2012 році асигнувати 30 (тридцять) тисяч гривень (досі на івритську мову перекладено тільки «Заповіт» та поему «Кавказ», яку я замовив та опублікував у «Соборності» №№ 1-2 2010, сс. 244-248).

Усі роботи з видання серії «Класики української літератури» я зроблю на громадських засадах. Гроші потрібні тільки на ті роботи, які я зробити не в змозі: переклад, поліграфічні роботи та художня розробка обкладинки для серії. Такий підхід економить 30% вартості проекту. Крім того, запевняю Вас, панове, що в Ізраїлі немає фахівця мого рівня з шевченкознавства та естетично-художнього видання сучасної книжки. Свідченням цьому є найновіше видання творів івритською мовою Дмитра Павличка, яке я щойно здійснив. Презентація книжки відбулася 7 лютого 2012 р. у Будинку вчених в Києві й повідомлення про цю подію досі не сходять з сторінок Інтернету, як подія, яка працює на імідж України.

Я неодноразово ставив перед Посольством України в Ізраїлі (за посла І.В.Тимофєєва) проблему видання класики української літератури в перекладі на івритську мову, зокрема творів а) Тараса Шевченка, б) Івана Франка, в) Лесі Українки – кожного року по одному тому. Але підтримки не одержав. Натомість російське посольство перехопило ініціативу й видає своїх класиків. Постанова Кабміну № 102, яка турбується про імідж України може бути цілющим джерелом для підняття іміджу України в Ізраїлі.

Створене мною в Ізраїлі некомерційне видавництво «Соборність» за п'ять років вже видало на громадських засадах чотирнадцять книжок, з них чотири книжки видано івритською мовою – переклади з української: «Сніг на червоних маках» – Олександра Деко, «Сто сонетів» – Емми Андієвської (Німеччина), «Заплутавшись у гомоні століть» – Йоханана Потьомкіна (Ізраїль), «Єврейські мелодії» – Дмитра Павличка (Україна). Десять книжок видано українською мовою. За 63 роки існування Держави Ізраїль тут не було видано жодної книжки українською або перекладів з української мови. Російською мовою щорічно видаються тисячі книжок.

Моя боротьба за імідж України викликає люту українофобію. Звідси оте цькування й переслідування мене з одночасними домоганнями, щоб я перейшов на російську мову.

Голова Спілки українських

письменників Держави Ізраїль,

Головний редактор часопису «Соборність»,

член НСПУ та ПЕНклубу

Олександр Деко

(відповіді не було)

Копія

ОЛЕКСАНДР ДЕКО

Вельмишановний Леоніде Олександровичу !

Щиро вітаю Вас, Леоніде Олександровичу, з призначенням на високу посаду міністра Закордонних справ України та зичу вам успіхів! Також вітаю Вас з Новим 2013 роком, та Різдом Христовим!

Зичу Вам здоров'я, снаги, здійснення мрій, бажань та сподівань й хай Бог обдаровує Вас ласкою й добротою!

Пане Міністре, надсилаю примірники часопису «Соборність» № 1 та №№ 2-3 2012 року головним редактором якого я є вже 16-й рік, від часу його заснування в Києві. Прошу Вас, будь ласка, познайомтесь зі статтею: «Хто використовує російську карту проти євреїв, а єврейську – проти України» «Соборність» №№ 2-3, сс. 200-225. У цій статті немає жодної крихти неправди. Навпаки, я не розказав, як колишній посол Ігор Тимофєєв розкрадав українські державні кошти спільно з головою товариства вихідців з України та як він перетворив посольство на бордель.

Аби нинішній посол в Ізраїлі Геннадій Надолєнко не наблизив лікаря Ігоря Бараха до посольства й не використовував його, як лікаря й не протипоставив його мені та Спілці українських письменників Ізраїлю, не принижував мене та не розпалював ворожнечу між євреями Ізраїлю, того скандалу, який зараз розпалюється не було б.

На останньому тижні грудня 2012 року улюбленець пана посла Геннадія Надолєнка та за його підтримки Ігор Барах опублікував на сайті Шевченківського комітету, де я котувався, як номінант на Шевченківську премію України, стільки й такого бруду на мене, що посол разом із Барахом має нести кримінальну відповідальність за скоєне. І вони будуть її нести!

У 2012 році я звертався до МЗС України з проханням надати спонсорську допомогу часопису «Соборність», на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2012 р. № 102, але відповіді не отримав.

Колишній посол І.Тимофєєв та нинішній посол Г.Надолєнко знищують українство в Ізраїлі, те чого я домігся за сім років: спілку українських письменників, часопис «Соборність», українське видавництво. Я маю це захищати. До мого приїзду до Ізраїлю нічого цього не було. За цю мою українську діяльність я нагороджений орденом «За заслуги». Дістаю цькування завдяки підтримки послів І.Тимофєєва та Г.Надолєнко. Особливо мене

обурює, що пан Г.Надоленко продовжує політику попередника: розпалювання ворожнечі між євреями, вихідцями з України. Тільки два приклади. 1). Після приїзду до Ізраїлю посла Г.Надоленка, я звернувся до нього листом, сподіваючись на співпрацю, але він мені не відповів й на жодну зустріч з діаспорою не запросив. 2). 30 жовтня 2012 р. було відкриття українського культурного центру в Ізраїлі. Давня знайома пана Надоленка Світлана Глаз робила доповідь, за дорученням пана Надоленка. Називає І.Бараха секретарем спілки українських письменників Ізраїлю, яким він не є, і у якого нема жодної виданої книжки. Мене, автора більше 30 книжок, номінанта на Шевченківську премію не називає, потім вибачається: «Мені доповідь дав посол готову, вже написану». Чи це не приниження моєї гідності?

Отже, шановний пане міністре, будь ласка, дуже прошу Вас заберіть з Ізраїлю посла Геннадія Надоленка – своєю діяльністю він розпалює ворожнечу між вихідцями з України, він діє проти України. А той хто діє проти України для мене ворог.

З повагою Олександр Деко

(Відповіді не було)

Я не виключаю, що відповіді приходять через посольство, а посольство мені не пересилає. Таке вже було за посла Тимофєєва. Після його від'їзду з посольства мені прийшло кілька листів з України, які лежали в Посольстві півроку-рік, але мені їх не пересилали.

Олександр Деко

17.04 2013

Копія

ОЛЕКСАНДР ДЕКО

№ 80/41

10.01. 2013 р

Україна. 01008, м. Київ, Вулиця Грушевського, № 12/2
Кабінет Міністрів України. Прем'єр-міністру України п. М. Азарову

Вельмишановний Миколо Янович!

Вітаю Вас з призначенням головою Уряду України. Вітаю Вас з Новим 2013 роком, усіма новорічними святами й зичу доброго

здоров'я, успіхів в усіх справах й благополуччя Україні й особисто Вам!

Минулого, 2012 року я звертався до МЗС України з заявкою на отримання спонсорської допомоги від України на основі Постанови КМУ від 8 лютого 2012 р. № 102, пункту 5 з проханням надати фінансову допомогу для видання Міжнародного літературно-публіцистичного часопису українських письменників «Соборність» на 2012 рік на чотири наклади №№ 44-47 в суммі 32 тисячі гривень. Відповідь ні від МЗС, ні від посольства України в Ізраїлі я не отримав.

Тож, у цьому році звертаюся безпосередньо до Вас, шановний пане Прем'єр-міністр Микола Янович, будь ласка, прошу Вас, дайте хоч на два номери «Соборності» (46-47) 2013 року – шістнадцять (16) тисяч гривень. Не знайдеться державних, будь ласка, дайте з фонду Прем'єра. Цим кроком Ви прославіте себе, як уболівальник української культури.

Минулого року я також просив кошти на заснування серії «Класики української літератури» івритською мовою – оце імідж України! Я можу ще встигнути видати том Тараса Шевченка івритською мовою до 200-річчя Кобзаря, якщо за місяць-два отримаю необхідні кошти. Цим кроком Ви прославіте себе на віки більше, ніж прем'єрством. Шановний Микола Янович, якщо на «Соборності» та ювілейному виданні творів Т.Шевченка івритською мовою з'явиться напис: «Видано за сприяння прем'єр-міністра України Миколи Азарова» – це буде Ваш патріотичний крок у культуру українського народу!

Примітка: 2007 року президент В.А.Ющенко, після відвідання Ізраїлю та двох зустрічей зі мною: при врученні мені ордена «За заслуги» та на обіді у президента Ізраїлю Шимона Переса, сприяв асигнуванню на часопис «Соборність» та перекладам української літератури на івритську мову, але оскільки кошти йдуть через посольство України колишній посол І.Тимофєєв ці гроші роздав: коханці, масажисту своєї дружини Ігорю Бараху, мільйонеру господарю двох ресторанів, за те що постійно відвідував ресторан, а «Соборності» та на Спільку українських письменників Ізраїлю, яку я створив 2005 р., бо тут нічого українського не було, та очолюю, не дав жодної гривні. Нинішній посол України в Ізраїлі Геннадій Надоленко, принципово не спілкується зі мною. На жоден мій лист не відповідав. Бачите, я зачепив честь мундира, викрив крадія, попередника. Минулого, 2012 р. я був номінований на Шевченківську премію 2013 р., але протеже Г.Надоленка, якого використовують, як даремного лікаря, автор кількох пісень за підтримки Надоленка стільки бруду вилили на мене, що мені у поганому сні не могло таке приснитися. Після відкриття центру української культури в Ізраїлі, перший творчий вечір був Ігоря Бараха, а

я у залі на відкритті центру, номінант на Шевченківську премію, а мене навіть не згадали.

Даруйте пане Прем'єр-міністр. Змушений був написати таку примітку. Адже, Ви поцікавитесь «хто такий Деко», Вам можуть видати таку характеристику, що ой, ой... Будь ласка, прочитайте мою статтю на сс. 200-225. «Соборність» додаю.

З повагою

Олександр Деко

(Відповіді немає)

От: desob@mail.ru

Кому: emb_il emb_il@mfa.gov.ua

Дата: Птн, 16 Ноя 2012 11.37

Тема: Українському Культурному Центру в Державі Ізраїль

Шановний пане (пані) прошу запланувати два заходи з моєю участю в Українському Культурному Центрі в Ізраїлі:

1) Презентацію книжки «Єврейські мелодії» письменника, члена НСПУ, члена ПЕНклубу, класика української та світової літератури, Героя України, дипломата у ранзі Посла у відставці, політичного та громадського діяча України Дмитра Павличка (м.Київ). Книжка перекладена з української на івритську мову й видана в Ізраїлі. Автор сподівається приїхати на презентацію.

2) Творчий вечір українського письменника, члена НСПУ, члена ПЕНКлубу, голови Співки українських письменників Держави Ізраїль, головного редактора міжнародного літературно-публіцистичного часопису «Соборність» (Ізраїль), директора некомерційного українського видавництва «Соборність», номінанта на найвищу літературну Національну Шевченківську премію України 2013 року.

Тексти оголошень на названі два заходи я подам до призначеного вами часу.

З повагою Олександр Деко

(10 травня 2013 року – відповіді досі немає)

Хто допоможе у благородній справі?

Спілка українських письменників Ізраїлю, справжня Спілка, яка була заснована Олександром Деко 2005 року, яка зареєстрована, як амота (некомерційне товариство) з № 580463842 міністерством юстиції Держави Ізраїль, а не та, яка була утворена, як секція при російськомовній спілці 2010 року, яку очолює чиновник російськомовної партії «Наш дом Израиль», яка намагається рейдерським захопленням знищити справжню українську спілку. Й ще: українська секція не може складатися з російських літераторів або й зовсім не літераторів й морально підлеглою партії. 2011 року названа секція видала один номер журналу, який й журналом важко назвати, на кошти, одержані від послів України в Державі Ізраїль, попереднього І.В.Тимофєєва та нинішнього Г.О.Надоленка. У вихідних даних того журналу «Відлуння» прямо на обкладинці стоїть івритською мовою «Амота українських письменників Ізраїлю» – ні названа секція, ні сама російськомовна спілка письменників, яка створила та прихистила так звану секцію українських письменників, не є законними утвореннями, оскільки не зареєстровані, як амотот, а виявляють рейдерство, що в демократичних країнах карається законом. Пояснюю посольству України в Ізраїлі ще раз, що передача коштів незареєстрованій організації, яка не є амотою й спілкою письменників, за ізраїльськими законами, – є кримінальним злочином. Ви ставите під загрозу кримінальної відповідальності тих, кого ви субсидуєте.

До того ж звертаю увагу, що організатори секції українських письменників є українофоби, які ненавидять Україну, українську культуру й українську мову й виступають з наклепами на український народ, принижують, ображають й обріхують його. Це підтверджується публікаціями. Але це задовольняє погляди посла пана Г.Надоленка. Створення секції українських письменників при російськомовній спілці суперечить статуту, а тому її фінансувачі та захисники підпадають під статтю 284, за якою порушники караються позбавленням волі до 3-х років. Цей процес не починається тільки тому, що амота «Українська спілка письменників Ізраїлю» не звертається до певних органів влади.

Отримуючи кошти від посольства України, секція не звітує за їх використання законним чином перед ізраїльськими контролюючими органами, що додатково тягне на кримінальну відповідальність. Ці кошти законним чином належать Спілці українських письменників – амоті, яку очолює Олександр Деко.

На початку 90-х рр., коли «Партія націоналістів», очолювана героїнею боротьби за Незалежність України панєю Славою Стецько, набрала прохідний бал до парламенту України, аби зареєструвати свій статут в Україні, зняла гасло «Україна для українців». Єврейські тлумачення, ніби згадане гасло було направлено проти єврейського населення України не витримує критики. Євреї ніколи не становили загрози українській державності. Згадане гасло було направлене проти Росії, яка на протязі трьох століть окупувала Україну. Саме тоді, 2003

року. ізраїльська партія «Наш дом Израиль» під керівництвом Авігдора Лібермана, подавала прохання про вступ до «Національного об'єднання ультраправих та неофашистських партій у Європарламенті», куди входили Німецька демократична партія, австрійська партія Свободи покійного Хайдера та італійський «Національний аль'янс», який послав до парламенту онуку засновника фашизму Бенітто Муссоліні. Того ж року лідер італійських неофашистів Джанкало Фіні був запрошений до Ізраїлю й відвідав головний меморіал Голокосту Яд ва Шем. А 2005 року онуку Муссоліні Олександрю виключили з партії. Нічого не змінилося тільки для партії «Наш дом Израиль». Це нечувано, щоб одна з правлячих партій, а саме партія НДІ, діяльністю одного з провідних діячів партії у внутрішній політиці Давида Годовського, який досі ніколи не був письменником, став головою так званої секції українських письменників при російськомовній спілці письменників Ізраїлю та членом редколегії «Відлуння» іде нищення патріотичної справжньої законної амути української Спілки письменників Ізраїлю рейдерством і сталінським гаслом: «Хто не з нами, той проти нас». Ми пам'ятаємо, що прес-аташе партії НДІ Марк Котлярський брав участь у нападі на збори нашої спілки 23 квітня 2009 р.

Добре пам'ятаю як на початку 90-х років, коли я, як голова товариства єврейської культури в Києві, при повній підтримці керівництва Національної Спілки письменників України, особисто виданого українського письменника Юрія Мушкетика, у самій Спілці організував спершу курси мови ідиш, а коли після організованої екскурсійної поїздки на місяць до Ізраїлю, СОХНУТ почав надсилати вчителів іврита, (першими приїхали вчителі подружжя Гальперини Віктор та Алла) курси іврита спершу були у приміщенні Національної Спілки письменників України, без будь-якої орендної плати. Саме тоді група молодиків із товариства «Бейтар», серед них був й Давид Годовський, приходили неодноразово до Спілки письменників України, щоб зірвати курси єврейської мови, влаштовували скандали. Я змушений був перевести курси до однієї з шкіл Києва й платив орендну плату своїми власними коштами. Це про них тоді говорили, що вони пишуть на парканах гасла: «Бий жидів, спасай Росію», щоб залякати євреїв антисемітизмом й щоб вони швидше тікали до Ізраїлю.

Я сказав про партію НДІ не тому, що хотів про неї сказати, а тому, щоб підкреслити з ким солідаризується Посольство України. Дайте відповідь українському народу чому Посольство в Ізраїлі нищить українську спілку письменників і з ким солідаризується у цій боротьбі. Посольство підтримує етнічні чистки проти українського осередку в Ізраїлі! Ганьба!!!

Спілка українських письменників Ізраїлю на своїх щорічних зборах 21 квітня 2013 року прийняла постанову – до 200-річчя з дня народження Тараса Шевченка – видати «Кобзар» в перекладі на івритську мову. І якщо ні Україна, ні Держава Ізраїль не допоможуть фінансово українській Спілці, щоб перекласти та видати «Кобзар» івритською мовою, члени спілки віддадуть з своєї допомоги, якої й так не вистачає для існування, певну суму, аби видати івритською Тараса Шевченка. Друкуємо кілька творів Тараса Шевченка з майбутньої книги «Кобзар».

Переклади

До 200-річчя з дня народження геніального класика
української та світової літератури
Тараса Григоровича Шевченка.

טָרַס שְׁבַצ'נְקוּ

(Тарас Шевченко)

למריאנה הקטנה

(Маленькій Мар'яні)

שָׂגִי, גְדָלִי, צְפוּר שְׁלִי,
פָּרַח זַךְ-עֵינִים.
לְבַלְבֵי-נָא, כִּי לִבְךָ
לֹא נִשְׁבַּר עַדְיָן.
בְּנֵי אָדָם שְׁלֹא גָלוּ עוֹד
אֶת עֲדֻנַּת הָאָחוּ,
יִקְטֹפוּ, כְּשִׁיגְלוּהוּ,
יְשַׁלְּיכוּ וְיִשְׁכַּחוּ.
אוֹי, דְּמוֹתֶךָ בְּדָמֵי יַמִּיךָ,
יִפְיֵךְ לְתַפְאֲרֶת,
אוֹיָהּ, תָּם שְׁבַעֵינֶיךָ
בֶּן דְּמַעָה זוֹהַרְתָּ,
אוֹי לִבְךָ, טְהוּר וְתָם הוּא,
בּו טוֹבֵךְ נוֹשֵׂאת אֶת –
לְעוֹלָם לֹא תִתְחַשֵּׁב בְּךָ
תְּאֻוָּה לוֹהֲטָת.
יַעֲשֶׂקוּךָ עוֹד בְּנֵי בְלִיעַל
וְלֹאֲנַחוּתֶיךָ
יִזְנַחוּךָ. עַל אֵל תִּלְיִנִי
בְּרַב יִסוּרֶיךָ.
אֶל-נָא תִפְרָחִי לְנֶצַח,
פָּרַח זַךְ-עֵינִים.
דָּם כְּמִשִּׁי, כָּל עוֹד לִבְךָ
לֹא נִשְׁבַּר עַדְיָן.
20.12.1845, ויונישצ'ה
(20 декабря 1845,
Вьюнища)

* * *

(Минають дні, минають ночі)
עוד יום חולף, חולף עוד ליל,
חלף הקיץ. רוחשים
עלים קמלים. דוהות עינים.
רחשי לבי כמו חרשים –
נרדם הכל. איני יודע,
אם חי אני או כבר גוע,
או משתרך לי בעולם,
גם צחוק, גם בכי נאלם.
אזיה, מזלי, איך?
שום מזל אין לי.
אם מזל טוב אין בשבילי,
מזל רע נא תן לי!
אל תתן לשיוט בחלד
בעוד נפשי נרדמת.
אל תתן להתגולל
כמו קורה נרקבת.
תן חיים מלאים וגם
נשמה אוהבת.
ואם לא – בעולם כלו
תן להצית שלהבת.
כה נורא בית אסורים,
שקשוק הנחשתיים,
קשה יותר לבן חורין
כשחיו – תרדמה הם.
עת לרדם לעולמים,
רשומו לא יותיר הוא,
אם חי בכלל? האנשים
שום אות לא לכירו.
אזיה, מזלי, איך?
שום מזל אין לי.
אלי, אם מזל טוב בשבילי
אין, מזל רע תן לי!
21 בדצמבר שנת 1845
ויונישצ'ה

(21 декабря 1845
Вьюнища)

[צוואה]

[Заво́ит]

כְּשֵׁאֲמוֹת, עַל תֵּל הַקְּבָר¹
לִי מְנוּחָה הַכִּינּוּ,
בְּמֶרְחֵב עֲרֵבוֹת מוֹלְדֵת
כָּאֵן, בְּאוֹקְרַאיִנָּה.
כֹּל שְׂדֵה רְחֵב-יָדַיִם,
גַּם כֹּל צוֹק וְסֹלֶעַ
אֲרָאָה, אֲשַׁמְעֶ: הוֹמָה דְּנִיפְרוּ,
אֶת מִימּוֹ נוֹשָׂא לוֹ.
כְּשִׂישָׂא מְאוֹקְרַאיִנָּה
לַיָּם הַתְּכַלֵּת
דָּם אוֹיְבֵינוּ, אֲזִי אֲמַרְיָא לִי
מַעַל הַר וְעַמְק –
וְאַרְקִיעַ לְרַקִּיעַ
לְזָבוּל הַשָּׁמַיִם –
שָׁם אֲתַפְּלֵל, וּבִינְתִים
אֵין לִי אֵל לִי עֲדִין.
אוֹתִי קִבְרוּ וְהַתְּעוֹרְרוּ,
קִרְעוּ אֶת כְּבִלֵינוּ
בְּדָם הַצָּר שִׂישְׁפֶךְ
קִדְשׁוּ אֶת חֲרוֹתֵנוּ.
בְּמִשְׁפַּחַת בְּנֵי-חֹרִין
גְּדוּלָה וּמְאַחֲדֵת,
נְאֻזְכְּרוּנִי, שְׁמִי הַזְּכִירוּ
בְּמִלָּה אוֹהֲדֵת.

פריאסלאב , 25.12.1845

(25 декабря 1845

в Переяславі)

¹ תלי קבורה מלאכותיים (גובהם עומד על כמה עשרות מטרים), אשר שימשו כמקום קבורתם של המלכים והמצביאים (החל מימי קדם ועד למאה ה-16) ונחשבו למקומות מקודשים.

NN-ל

(Мені тринадцятий минало)

בְּקִצָּה הַכֹּפֶר כְּבָשִׁים רָעִיתִי –
 בֶּן שְׁלֹשׁ עָשְׂרֵה הֵיְתִי אֲזוּ.
 מִדּוּעַ כֹּה עָלִיז הֵיְתִי?
 אוֹלֵי קֶסֶמָה לִי שֶׁמֶשׁ-פֹּז,
 סְבִיבֵי עֲדַנְת-קֶסָמִים רָאִיתִי
 כְּבָגֵן הָעֵדֶן...
 כִּבְר שַׁעַת הָאֲרוּחָה הִגִּיעָה,
 אֲךְ בְּתָמִי הַכֹּל נִשְׁכַּח –
 תְּפִלָּה נִשְׁאַתִּי. לֹא אָבִיעַ,
 מִדּוּעַ קֶסֶם עֵז כָּל כֶּךָ
 תְּפִלוֹת לְנִשְׁמָתִי הִנְחִילוּ?
 הַכֹּל הַשְּׂרָה בִּי אֲשֶׁר רַב,
 הַנּוֹף עַד הַמְרוֹמִים עָרַב.
 כָּל הַכְּבָשִׁים עֲלִצוּ כְּאֵלוּ
 וְחֹם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא צָרַב!
 רַק שַׁעָה קֵלָה הַשְּׂאִירָה
 הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁהֵאִירָה.
 הַסְּמִיקָה, מִבְּטָה הַקְּדִירָה,
 גֹּן הָעֵדֶן הַבְּעִירָה.
 הַקִּיצוֹתִי, הַבְּטָתִי:
 סְבִיבַת הַכֹּפֶר הַשְּׁחִירָה,
 אֵת תְּכֵלֶת שָׁמַי הָאֵל
 הַקְּדֵרוֹת הַזֹּז הַסְּתִירָה.
 הָרִי כְּבָשִׁים שְׂרָעִיתִים –
 אֲךְ לֹא לִי הָעֵדֶר!
 הַבְּטָתִי גַם אֶל הַבְּתִים
 אִין לִי גַם חֵדֶר!
 אֵל רַחֲמֵן לֹא נִתֵּן דְּבַר לִי!
 וְזָלְגוּ דְּמַעוֹת כְּבִדּוֹת,
 דְּמַעוֹת מְרוֹת! וְהַעֲלָמָה
 בְּשׁוּלֵי הַדָּרָךְ
 בְּקִרְבָּתִי אֲזוּ עִבְרָה הִיא,
 גְּבֻעוּלֵי קִנְבוּס אֶסְפָּה

אֶת בְּכִי הַמֵּר שְׁמַעָה
בְּרִכָּה, הַבִּיטָה בִּיפְעָה,
דַּמְעוֹת עֵינַי מַחְתָּה לַפְתֵּעַ,
נִשְׁקָה לִי בַלְטָפָה,

וְשׁוֹב הַשֶּׁמֶשׁ מַחִיכָת,
תַּפְאֶרֶת הָעוֹלָם שִׁיכָת
רַק לִי: גְּנִים, שְׂדוֹת, כְּרִים.
יִרְדְּנוּ בְרִנָּה שׁוֹחֲקֵת
לְנַחַל עִם כְּבָשִׁים זָרִים.

שְׁטִיּוֹת! אַךְ עַד עֵתָה זְכַרְתִּי
הַכֹּל – דוֹאֵב לִבִּי הַתָּם.
אֲמַר אֵלַי, מַדּוּעַ שָׁם,
בְּגֵן הָעֵדֶן לֹא נִשְׁאַרְתִּי.
מוֹתִי בְּנִיר – אֵיךְ לֹא מִצְאַתִּי?
אֲזִי לֹא הֵייתִי מְקַלֵּל,
בְּנִכּוּרֵי אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי,
אֶת הַבְּרִיּוֹת וְאֶת הָאֵל.
1847, מִבְּצַר אוֹרְסֵק

(Друга половина 1847,
Орська фортеця)

מאוקראינית: אנטון פפרני
(Переклади Антона Паперного)

СТАТИ ЛЮТОВИМ

Вільні фантазії з життя письменника
Ісаака Еммануїловича Бабеля

(Прод. поч. див.: «Соборність», 2-3 2012, сс.226-233)

Зараз цей гарний Мишко побачить Іуду в його міських чужих окулярах і знов валіза Іуди буде на землі, а її володаря випхають геть з двору. Вони приймуть свого, з молодого мамкою, з засохлою під нігтем ведмедя кров'ю. Одеська мамка Фейга Аронівна з третього поверху їм не годиться. Зате, якщо зараз, не затягуючи паузи згвалтувати ради сміху господарку або ж зарізати господаря хати – він чотириокий підійде з гріхом навіпл.

Не затримуючись на вулиці, Іуда вслід за квартир'єром минув ледь відкриті ворота і, не зупиняючись, увійшов до хати. Земляна долівка в хаті була притрушена сріблясто-зеленим бур'яном. За порожнім столом, підперши голову долонями, сиділа стара єврейка у сірій хустці. Хустка щільно без зморщок була зав'язана на голові і облягала її від лоба до шиї нижче потилиці, залишаючи вільними маленькі вуха.

– Я тут у вас поживу поки що, – поставивши свою валізу на долівку, – промовив Іуда – Неси, господине, на стіл усе, що маєш. Хліб,молоко. – Стара жінка зиркнула на Іуду з насторогою оцінююче, як птах на kota.

– Молоко ! – вигукнула вона і розвела руками.

– Молоко їм треба, цим газлоним! Де ж я вам візьму молока, готеню майнер штаркер? Ви випили мою кров. Ви з`їли моє м'ясо. Ось, дивись, пане червоний командир!, – і жінка почала бити себе кулачками по голові.

– Що вона мені тут демонструє? – подумав Іуда, не стримуючи жінку від самокатування.

– Де господар? – запитав він, наблизившись до дверей, які вели в комірчину. Він різко відкрив їх ногою і зазирнув туди. Стара жінка насторожено спостерігала за діями Іуди. В кутку комірчини,

прив'язаний вірьовкою до гаку копошився в купі лахміття великий сірий гусак. Побачивши людину в сонячному отворі дверей, гусак витягнув загрозливо шию і зашипів.

Іуда зробив крок вперед, притиснув ногою птаха до стіни. Щось сухо хруснуло і гусак, завалившись набік, встиг довбнути Іуду своїм дзьобом по халяві чобота. А Іуда спритно дістав з кишені складаного ножа, розкрив його і, впіймавши голову, відвернув її вбік білим горлом, щоб не заляпатись кров'ю і полоснув гострим лезом..... Струмінь крові товщиною з палець вдарив в стіну, птах забився в конвульсіях і замовк.

Міцно тримаючи гусака, притискуючи ліктем його ще тремтливі крила, Іуда вийшов з комірчини. Господиня спостерігала за ним, відкривши рота від німого страху. Безсила лють світилась у її округлих, як ряска на воді, очах.

– Спокійно, ідене (єврейка), – промовив Іуда. Так потрібно, щоб ти була здорова...

Жінка не вимовила ні слова, тільки нігті її шкрябали поверхню столу, за яким вона сиділа.

Іуда вийшов у двір і неквапливо наблизився до козаків, які мовчки дивились на нього.

– Гусак, хлопці, – звернувся до них Іуда і поклав птаха на землю.

– Вечеряти треба...Лютов я, Кирило, будемо знайомі .

Літній козак з бритотою в шрамах головою мовчки посунувся, даючи місце Іуді.

– Кирило, Кирило – повторив козак, – хоч в равини віддавай такого Кирила .

Козаки засміялись схвально, ввічливо.

Дні наздоганяли один одного, тижні складали місяці, вбитих закопували в землю на вічне захоронення, новонароджені лементували, вдивляючись у новий для них світ, а військові сили чомусь переміщались навколо Житомира начебто не світова революція була кінцевою метою війни, а єврейське місто Житомир.

Іуда Гросман полюбляв блукати по Житомиру, по його довгих вулицях, наповнених зеленим, духмяним повітрям. Перехожі не часто зустрічались, віддаючи перевагу відсиджуванню по домівках з терплячістю комах, чекаючи завершення військових дій та приходу мирних торгових днів.

Насторожено людним залишився лише базар і вулиці, що прилягали до нього. У присмерку перед першою молодістю зіркою по місту Житомиру йшли мовчазні групи євреїв у своїх чорних, довгих лапсердаках у синагоги на вечірню молитву. Там, в

синагогах євреї розкривали свої замкнуті уста і починали ойкати та айкати, прицмокувати, розводити у безсиллі руки, сумно хитати головами.

Іуда заглядав до задушливих синагог, вештався по базару, зануривши руки у глибокі кишені кавалерійських штанів. Від легкої свободи і бездіяльності він в думках намагався порівняти Житомир з Одесою. Він сприймав Одесу як неминучу батьківщину, вона була дорога йому як майно, але він її не любив. Більш того, він відчував тиху, холодну, як крига ненависть до рідного міста з його вульгарною зухвалістю, з його пітними балакучими жінками, з його кілометровими незграбними сходами, що вели до занедбаного, брудного порту. І чим ця ненависть була впертішою, тим веселіше, легше і секретніше було дурити самого себе, придумуючи іншу Одесу – сонячно-золоту, населену героїчними, кмітливими бандитами, розбещеними жінками, мудрими, неохайними дідами і неповторними єврейськими старими жінками, що торгували на Привозі дохлою рибою і птицею, навченими свистіти так, що у любителів цієї музики зупинялось серце і темні сльози задрості виступали на очах. Кожна порядна людина повинна любити місце свого народження лише за те, що вона народилась саме в ньому, а не в сусідньому нікчемному містечку. Приміром також потрібно любити свою матір хоча б за те, що вона виносила в своїй утробі, народила в муках і дала свого грудного молока. І хто вважає інакше або хоч би сумнівається в цій основоположній справедливості такого становища – той негідник і злодій. А те, що любов не існує – ні до злічених будинків, ні до матері, ні до дівчини-красуні з великими важкими грудьми і гарячим серцем – про це й думати заборонено. Нема любові. Є протилюбов. І є туга по ній, як по зірках, по батькові, по жінках, які проходять поряд. Житомирські жінки кращі ніж одеські. Білі, ніжні обличчя з вправленими в них вишневого кольору очима, які виглядають з-під жебрацького військового ганчір'я. Розкішна сила молодого тіла, вигин стегна, високі пружні ноги у дірявих панчохах. – усе це безкоштовне багатство приховано від стороннього ока, на жаль... Можна зрозуміти мусульманина майже втрачаючого свідомість при вигляді голої жіночої литки – усе інше миттєво домальовується, дофантазовується і відчувається, як від головної болі.

Людина на війні постійно думає не тільки про те, щоб вижити, а й про жінку, як про хліб та м'ясо.. І це зовсім не інстинкт продовження роду, страх перед самотністю смерті. Просто військова людина, кажучи відверто, хоче перш за все їсти, а потім спати з жінкою. Тільки в такому порядку, не навпаки. На смерть

це ніяк не може вплинути, а от добування їжі та жінки залежить від старанності. І в тому разі, якщо жінку добути не вдається, згадується про залишену у далекому тилу та існуючу немов би у іншому вимірі – недосяжну, відчутну.

Минуло півроку, як Іуда одружився на одеській Любі. Була хупа, був накритий стіл, було весілля. Іуда щиро вірив і надіявся, що буде жити з Любою аж поки не набридне, а може й усе життя. Житомирські жінки з гарними голодними очима ніякого відношення до цього не мали, але вони були поряд, під боком, під рукою і Іуда їх обіймав з вдячною цікавістю розглядаючи їх обличчя у зоряному світлі, на нічній галявині, забрудненій коров'ячими «коржами». Він усіх їх бажав, усіх цих прислужливих і поступливих сестер по бажанню. Вливаючись в них на коров'ячій галявині, він відчував себе центром Чумацького Шляху і їх вдячний стогін був нагородою за солодку працю. І кожного разу, відчуваючи потрясіння перемоги, він уривчасто сміявся і бульбашки сміху його крізь нічну темноту піднімались у простір. Який зв'язок тут був з молодю Любою в далекій Одесі, яка переймала досвід у своєї вусатої мами мистецтва готувати сливове повидло?

На житомирському базарі можна було купити безліч дрібниць поштучно: тазик з латуні і піджак з відірваними лацканами, декілька грам солі і жменьку чаю, лимон і лимонку, паляницю хліба та нікельовану хірургічну пилку. Уважно прислухаючись до різних пропозицій, Іуда протискався вздовж кривих торгових рядів; продавці, розклавши товар на землі, на брудних мішках або старих газетах, проводжали конарміяця довгими поглядами. В кінці базару на узбіччі стояло щось схоже на дерев'яну будівлю – притулок для жебраків. Косо прихилившись на один бік, збитий з підручного будівельного матеріалу – рейок, фанери, дранки, він тримався невідомо на чому. Над єдиним невеличким віконцем був прибитий наличник чудової роботи - весь вирізьблений і нещодавно пофарбований у яскраві фарби жовтого і синього кольору. Над покрівлею на високому дрючку крутився жерстяний півень-флюгер з хвостом з павиного пір'я. Біля входу, уперши руки в боки стояв маленький старий єврей у чорній ярмолці на плюгавій голові. Побачивши Іуду, він спочатку пройшовся по ньому порожнім поглядом і раптом його блакитнуваті вицвілі маленькі оченята засвітились цікавістю і він, припадаючи на ліву, коротшу від правої ногу, швидко пошкунтильгав назустріч конарміяцеві. Іуда зупинився як вкопаний. Таким впевненим рухом можна зупинити навіть бронепізд.

– У мене до вас є справа, ребе червоний командир, –
зайдемо до крамниці, – примружено сказав старий. –
Біля самого входу в будиночок старий зупинився.

– Ви напевне єврей, ну, звичайно ж, – мовив стверджено
старий і похитав головою.

– Пропади пропадом ця війна... Щиро запрошую. Мене
звуть Гедалі до вашого відома.

– Кирило, – відповів Іуда Гросман. – Лютов.

– Гедалі, – повторив старий, – так назвали мене батьки, хай
буде світла їх пам'ять. Але тут на базарі усі звуть мене Шепселе..
Питання – чому? Тому, що так цікавіше. А що мені від цього
станеться? Відповідь – нічого.. У євреїв так ведеться: твоє ім'я,
наприклад, Рувим, а ти відгукуєшся на Альошу. Це ж цікаво! І я
вам заявляю, і не думайте заперечити, вас також не завжди звуть
Кирилом Лютим, будьте певні.

– Допустимо, – промовив Іуда і зморщив лоба під
будьонівським шлемом. Стрімка розмова Гедалі приємно
обіймала його, бо було щось у ній таємно близьке, заперечно-
сором'язливе.

– Іноді мене звуть Іуда, щоб вам було зрозуміло. –

– «Зрозуміло» помножимо на «незрозуміло», вирахуємо –
чому? І одержимо відповідь, – задоволено пробурмотів Гедалі.

– Ну, заходьте вже і не стійте на порозі, як Вавилонська
Вежа! Іуда слухняно переступив поріг хатинки. Він очікував
чомусь побачити мішок з корицею, турецькі груші-дулі, мішки з
персидським рисом, але нічого подібного не було у напівтемній
кімнатці. Навпроти входу розташувались начищені до блиску
рицарські обладунки, складені з частин, неначе членистоного
істота, поряд розмістилось чучело ведмедя з мідним підносом в
лапах. Під вікном стояв рогатий корабельний штурвал, а над
віконним отвором висіли гіллясті роги оленя. Зі стелі звисала на
кайданних ланцюгах висушена туша акули з неприємними
скляними очиями.

– Все це ваше? – приголомшено запитав Іуда.

– Виходить, ви багач і чарівник.

– Ну, так. – згодився Гедалі. – Якщо Богу Авраама, Іцхака і
Якова потрібні заможні люди і чарівники, то чому б йому не
вказати на мене своєю рукою. Погляньте сюди. – І Гедалі
показав, куди дивитись. На стіні на мідних цвяхах висіли похідні
казанки, вінчальні капелюшки з вуаллю, канотьє, панами, берети,
фуражки, кепки, циліндри – загалом колекція головних уборів. Але
єврейських ермолок і штреймл тут не було.

– Ну, як? – запитав Гедалі, приміряючи циліндр. – Подобається? А ось це? – він зняв зі цвяха і подав луді бандитську кепку. – Дозволяю приміряти... А це віддайте мені, я потримаю. – Він спритно зняв з голови луди кавалерійський будьонівський шлем з гострою тулією і зіркою і з цікавістю зазирнув всередину.

– Хтось у вас оці речі купляє? – з сумнівом запитав Іуда.

– Ніхто, – відповів Гедалі. – Але покупець червоний, білий, зелений повинен уміти терпляче чекати. Підуть звідси одні, вибачаюсь, розбійники, прийдуть інші. І хтось колись може й купить... Продайте мені ваш кашкет, реб командир або краще обміняємось. Ви ж бачите, що у мене є все, але вашого кашкету ще немає. Що вас чекає – знає тільки один Господь на небі, а ваш кашкет зберігатиметься у мене в пошані. Ну, що скажете?

– Дайте акулу – попросив Іуда, дивлячись на Гедалі, який ретельно, як метелика на голку, насаджував будьонівку на цвях.

– Навіщо єврею акула? – розвів руками Гедалі. – Єврею на коні і з шаблею потрібен гарний шматок сала або гарна дівчина. Дівчина потрібна єврею?

– Потрібна, – відповів Іуда

– Єврей буде мати дівчину – сказав Гедалі, прихиливши голову до плеча. – Хорошу дівчину, здорову і без хвороб... А що, талес потрібен єврею на коні, чи не приведи Господь, сидер в обкладинці?

– Порядна дівчина? – запитав Іуда.

– З порядної сім'ї. – ухильно відповів Гедалі.

– Вона з наших – запитав Іуда.

– Ні!, – твердо сказав Гедалі. – Вона християнка.. Але хороша християнка. Її батько торгував висівками. Він теж був хороший християнин і помер без мук, щоб ми усі були здорові.

– І чим же він був такий хороший? – запитав Іуда

– Ай, – сонячно усміхнувся Гедалі. – Залиште. Хорошому християнину – хороша смерть. Поганому – погана смерть, але, між нами кажучи...

– Коли ми вийдемо з вашого палацу, – пан чародійник, – звить мене Кирилом, – сказав Іуда. – Гут?

– А ви мене Шепселе, – відгукнувся Гедалі. – Так буде краще для всіх.

Вони вийшли і Гедалі, зачинив кволі двері. Він начепив величезний замок.

Базар обійняв їх тисячорукими лещатами. Минаючи рибний ряд, Іуда почув за спиною чийсь голос.

– Шепселе арештували. Дивись, ведуть. – Почув це і Шепселе своїм срібним вухом.

– Дурень, – не обертаючись, промовив Гедалі.

– Ледве встиг Моїсей піднятись на гору, як кожен бажає ближньому, чого ні на йоту сам не хоче для себе. – І додав сумно. – І це – люди!..

У світі є різні люди, реб Шепселе, – заперечив Іуда. Капелюха мого ви б хотіли, а що під капелюхом ви не бачите Навіщо ми оце все затіяли? – Він коротко метнув правицею, вказуючи на небо і на базар під ним.

– Питання, – суворо промовив Гедалі – навіщо?

– Ми створимо розкішний інтернаціонал, – сказав Іуда. – Ніхто не буде бажати ближньому того, що йому самому не годиться. Кожен одержить коржик з маком. Моїсей зійде з гори і прийде у захват від цього. Це буде інтернаціонал хороших людей.

– Інтер-національ – бурмочучи повторив Гедалі. – Можна зламати язика, щоб вимовити це слово. Звідки вони візьмуться оці добрі люди? Ви їх бачите? Я їх не бачу. Дайте мені ваші окуляри, через них я подивлюсь на світ вашими очима! – Інтернаціональ він хоче заснувати тут, в Житомирі. Як вам це подобається?..- Гедалі сердито замовчав і не промовив ні слова аж поки не наблизилась до чистенької хатинки під солом'яним дахом, який краями звисав над синього кольору віконцями.

– Ось ця хатинка, – зупинившись повідомив Гедалі. – Ви прийдете сюди надвечір з появою першої зірки на небі, постукаєте тихенько, ось так, – і він тричі вдарив ногою об землю. – «Марусичка, – скажете ви, – відомий вам Шепселе прислав мене до вас на постій і на задоволення». – Так ви скажете, якщо ви цього хочете. І їй ви можете розповідати про інтернаціонал, тому що її вуха зроблені з воску єгипетського, її вуха – печери, в яких живуть коти з собаками.

– З собаками? – перепитав Іуда, пильно по мисливські оглядаючи хатину.

– Так, – ствердив Гедалі. – А тепер ідіть. Я б дав вам коржик з маком і взяв би вас з собою у синагогу, але, скажіть мені, про що вам просити нашого Бога, реб червоний командир?

Дійсно, про що? – думав Іуда Гросман, з нетерпінням поглядаючи на небо в чеканні виходу першої зірки. – Як все-таки в житті буває: завжди чогось просиш і ти навіть не помічаєш, що життя твоє – то є нескінченне прохання. Просиш батька, щоб не бив за якусь провину, просиш маму, щоб дала цукерку чи монетку. Просиш товариша обмінятись з тобою маркою з країни Того на марку з країни Гваделупа. Просиш учителя, щоб не ставив тобі двійку по алгебрі і нічого не говорив батькам. Просиш любу дівчину, щоб вона скоріше зняла з себе кофтинку і

панталони. Просиш начальника, щоб змінив на вищу посаду і збільшив зарплатню. Просиш командира, щоб перевів тебе в іншу частину. Просиш вуличного хулігана, щоб не затівав бійку, бандита, щоб не зарізав. Просиш міліціонера, щоб не забрав у поліцейську дільницю. Просиш сонце, щоб так нещадно не палило або навпаки, щоб було теплішим. В свою чергу просять щось своє і батько з матір'ю, і приятель-філателіст, і вчитель алгебри, і дівчина в панталонах, і начальник з портфелем, і командир з шаблею на боці, і хуліган з фінкою, і бандит з ножом, і міліціонер з свистком. Усі просять і ти просиш. А якщо немає під рукою ні приятеля, ні начальника, ні хулігана – просиш Бога: «Дай грошенят, врятуй від смерті, зроби так, щоб у чарівної дівчини не виявилось якоїсь венеричної хвороби».

Іуда турбував Бога самими різноманітними проханнями і не бачив у цьому нічого ганебного. Лютов Кирило – той не просив би, а брав би сам, не питаючи навіть. Ех, Лютов, бездоганна людина!.. А Іуді Гросману чому б і не попросити? І Кого ж тоді просити, якщо не Бога, коли люди по недосконалої природи не хочуть або не можуть допомогти і піти назустріч?

У цих своїх відвертих зверненнях до Бога про надання допомоги Іуда вбачав щось інтимне, нікого окрім їх обох не стосовне. Іуда довіряв Богу, як самому собі і чекав від нього доброго до себе ставлення за це нескінченне довір'я.

А до синагоги Бог немає ніякого відношення, бо синагога – закритий єврейський клуб і туди треба ходити, щоб слухати цікаві розмови про ціни на овес і щоденні сумні трагедії, приправлені неначе зеленою оливковою олією, або ще сумніші біблейські історії старозавітньої давності, і навіть не для того, щоб молити баранячим хором рідного як-не-як Бога та ще й в компанії з незнайомим Шепселе. Краще вийти в поле, в райське російське поле, по якому ходять жінки і коні і просити Бога, і молити, про що забажає душа. У всякому разі в синагозі ніяк не ближче до Бога аніж у полі.

Відносини Іуди з Богом були довірливими і навіть десь фамільярними. Синагога – справа інша. Стіни і стеля тільки відгороджували від Бога, примітивні розмови тільки відволікали. Талес, накинутий на голову і на витягнуті уперед руки не рятував. Дудіння в ріг тільки дратувало і впливало на слух. До чого це все. А навіщо накручувати на руку і на лоб тфілін? Ці коробочки на ремінцях допомагають євреям краще говорити, а Богу краще слухати? І чи взагалі Богу потрібні якісь коробочки, пейси та лапсердаки? Хто це все вигадав. Але ніхто, ніхто, навіть Давид

Реувейні в розшитій золотими нитками кацавейці не міг питати хто і навіщо.

У синюватуому присмерку наближаючись до хатинки на розі базару, Іуда змінив хід думок. Він більше не думав про Бога,

А думав про жінку, яку звали Марусичка, до якої Шепселе послав його на постій і на задоволення за обмін на будьонівський шлем з червоною зіркою. Марусичка уявлялась йому великою, білою і теплою, як хліб. Він спробував уявити собі її запах, не зміг і усміхнувся. Зупинившись перед дверима, він зняв окуляри, протер їх хусточкою і повернув на своє місце. Він вже любив невідому велику Марусичку, тому що хотів її. Якби перед ним в отворі дверей виникла патлата карлиця, крива і горбата, він би розлюбив її. Піднімаючи руку, щоб постукати тричі неголосно – він не виключив появу карлиці. Двері відчинила молодичка у домашньому халатику і уставилась на Іуду поглядом скоріш здивованим, ніж переляканим.

– Чого потрібно? – запитала жінка, намагаючись надати своєму голосу відтінку незалежності.

– Марусичка? – по-заговорницькі дивлячись, запитав Іуда. – Привіт тобі від Шепселе. Дозволь же увійти – я на постій. І зиркнувши пильніше на жінку у халатику, додав – і на вдовolenня.

– Який це ще Шепселе? – здивовано запитала Марусичка. – Не знаю я ніяких Шепселів! – і невпевнено притягнула двері до себе.

– А у мене цукор є, – не відпускаючи дверей, сказав Іуда. І курчення. Ну ж, відчиняй!

– А з мануфактури теж щось знайдеться? – запитала Марусичка. – Є що-небудь з мануфактури? Або виготовлене? Часи самі знаєте які пішли тяжкі. – І глибоко дихнула свіжим диханням. І груди її, не здавлені ніякою підтримкою, піднялись під тонкою тканиною халатика.

– Розберемось, – проходячи в хату, сказав Іуда.

За столом в прибраній кімнаті, прикрашеній паперовими квітами сидів охайний старий в жилетці і їв квашену капусту з миски. Старий черпав капусту ложкою, зливав сік і, не нахилиючи лобастої голови на ще сильній шиї, підносив її до криво роззявленого рота.

– Це дід, – сказала Марусичка, покриваючи плечі хусткою – Микола Абрамович, рідня.

– Бачу, що не бабця, – стурбовано пробурчав Іуда і висипав провізію з речмишка.

– Дід, дід – підтвердив Микола Абрамович, обережно кладучи ложку на стіл. – Будемо знайомі... – І забігав очима.

Він тут поряд живе через дорогу, – додала для ясності Марусичка. Залишалось якось незрозумілим, чому лобастий Микола Абрамович прийшов сюди їсти капусту, а не залишився вечеряти у себе дома через дорогу. Чорт його сюди приніс.

– Ну, я піду, – піднімаючись з-за столу сказав Микола Абрамович. – Бо темно вже, вечір. – Неначе йти йому не напроти, а у інший кінець міста.

– Ну, іди, – не стала затримувати його Марусичка. – Завтра приходь.

А Іуда, дочекавшись, коли закриються двері, з полегшенням вийняв з кишені пляшку самогону і сів на дідове місце. Марусичка зняла наплічну хустку, заснувала, забігала, принесла з комірчини тарілки і стакани, досипаючи капусту в миску. Іуда з задоволенням стежив за її рухами. Він знав, приємним незаперечним відчуттям, що лише єдине його – бажання і ось зараз він зможе підійти до жінки в притулок, стягти з неї халат і взяти її. Але потрібно було трохи почекати, посидіти ось так, слухаючи сильний, дружний крок серця, парадний крок, який відгукується у всьому тілі.

– Ви будете червоний, чи як, – сідаючи до столу, уважливо запитала Марусичка.

– Який же ще! – вдавано здивувався Іуда. – Зелений, чи що?

– Та це я так, – приємно посміхнулась Марусичка. Щоб зав'язати розмову. У нас тут і зелені були теж. А ще білі, чорні. Кого тут тільки не було.

– А тепер я прийшов, щоб лясати поточити – вдавано бурмочучи, сказав Іуда і зубами зі скрипом витягнув затичку з пляшки. – Підставляй! – І налив їй в скляночку.

Йому і без самогону було добре. Приємно було, як господарю, розсиджуватись тут, поглядаючи поблажливо на неї і вести безглузду бесіду про всілякі життєві обставини.

– Ти борщ умієш варити? – запитав Іуда.

– Ну, варю, – застережливо, чекає чи якогось подвоху не буде, підтвердила Марусичка.

– А як? – продовжував допитуватись Іуда. – З помідорами?

– З помідорами, звичайно, – полегшено зітхнула Марусичка. Ви – дивний якийсь...

Нащупати спільну мову – це головне. З рибаками говорити як рибак, з козаками – як козак. З чекістами, як чекіст. З

Марусичкою – як Марусичка. Борщ з помідорами? З помідорами. Шовкові панчохи дістати неможливо... І ні слова про Льва Толстого, ні про Вудро Вільсона... А все-таки з Марусичкою набагато простіше виходить, ніж з козаками.

– У тебе тут чистенько – сказав Іуда. – Молодець. – І усміхнувшись, згадав чомусь великого царя Петра, як увійшов він до біло-рожевої Анни Монс, навколо в Москві болото, темнота, бруд по коліна, а в будиночку у німкені чистенько, на вікнах фіраночки в клітинку і герань в вазонах. Добре було б так по всій Москві, по всій Росії заснувати.

– А як же, – ніжно повела рукою Марусичка. – Житло треба держати в чистоті і себе теж., адже милом не розживешся. Доводиться митись в кориті один раз в тиждень.

Іуда думав про інше. Бруд, занедбаних війною містечок наповзав на нього, бруд, кров людська і багно і це гідке місиво приливало до стін білої хатки поблизу житомирського базару – і відступало. І рій мух нагло ломився у вікна – з волі, б'ючись об скло – і ні однієї в тихій хатинці.

– Піду ставні зачину, – промовила Марусичка, піднімаючись з-за столу. – А то вештаються тут під вікнами різні...

Російська жінка. Біла, велика. Заборонений солодкий плід, на який цілі покоління Гросманів не могли й глянути. Зв'язатись з такою жінкою – що могло бути страшніше! Тепер можна. Тепер революція, війна бардак вселенський.

– Все буде добре, – сказав Іуда. В Росії справи чудові: експреси, безкоштовне харчування дітей, театри, інтернаціонал.

– Ну і добре, і чудово, – повела плечима Марусичка.– Дітям молоко видають чи як?

Російська жінка. Це завжди як закордон, як Африка для Лівінгстона: незнайомий заманливий світ, таємнича культура. І дослідник, немов злодій в садок заліз за яблуками. Добре бути злодієм в садку: я злодій, я краду щастя з дерев чужого саду... Люба, одеська Люба з її вусатою мамою – це зовсім інше. Люба – це своє, своє більш, ніж гімнастюрка або чоботи. Ось так приміром, синагога дратує, а потім раптом залле душу дитячим дорожнім теплом: своє.

– Знаєш, що дивує, – сказав Іуда. – Сьогодні тринадцяте. У мене день народження, двадцять шість років виповнюється. А я і забув.

– Тоді вітаю – сказала Марусичка, недовірливо усміхнувшись. Так-таки й забув?

– Дійсно – відповів Іуда. – Зранку пам'ятав, а потім забув.

– А у мене нещодавно іменини були, – сказала Марусичка. – А у вас іменини теж бувають?

– Ну, так, – подумавши відповів Іуда. – Я ж взагалі, то росіянин. Батько у мене росіянин, а мати – єврейка.

– Ну, і що ж, – продовжила Марусичка, зробивши делікатну паузу. Навіть дуже просто,, Ваші ніколи не скривдять, а прийде якийсь Ванька, нап'ється і крушить усе навколо себе.

Нехай вибачить мене тато Хаїм за те, що в Житомирі в хаті Марусички його перевели в росіянина. Бідна мама Фейга, якби знала, що йшла під хупу з християнином. – думав про себе Іуда.

– Та ви їжте, мовила Марусичка, а то весь час про щось думаєте.

– Так, ти права, більш не буду думати ні про що, – згодився Іуда.

Але й розмовляти не хотілось, а обіцяння не думати не зобов'язувало ні до чого: так, милослів'я. І, розжовуючи сало з квашеною капустою з дідової миски, Іуда думав про те, що тут добре жити, у цій хатині до світанку і не довше, і що треба занотувати в щоденник історію хитруватого Гедалі і це ім'я прибуварної дівки Марусички. Так, мабуть тільки це ім'я, а все інше можна й не писати, тому, що це інше майже нічим не відрізняється від інших, що живуть в інших хатах чи містах: ну кімнатка без паперових квітів, ну є діти, народжені під час війни чи після неї.

– У тебе є діти? – запитав Іуда.

– Скажіть: Марусичка! – попросила жінка.

– У тебе є діти, Марусичка? – з задоволенням повторив Іуда і відзначив для себе: і це треба не забути занотувати.

– У мене є братик, йому вже десять років виповнилось в травні, – сказала вона, зітхнувши так тяжко, що аж повновагі її груди поступово піднялись, а потім левовим різким стрибком опустились донизу. Іуда, дивлячись на це збуджуюче переміщення, пожалів про своє запитання: є брат чи немає його – яке це має значення для нього. Треба було краще замість цього підняти, підійти і притулитись до її спини, і тісно руками підняти а потім опустити левову царську вагу.

– Такий хлопчик, такий хлопчик! – продовжувала Марусичка. – Розумний, гарний. Бориком його звать. Істинна правда! Уміє по-німецькі говорити, по-польські. Він би вивчився на доктора, якби не війна. І співає, і музику грає...

– Треба його в Москву послати, – сказав Іуда. – Учитись. Школу закінчить, в інститут піде. Республіка допомагає обдарованим дітям.

– Та як же він там один! – подавшись вперед, вигукнула Марусичка. – А нагодувати, а потурбуватись про нього!

– Ти з ним можеш поїхати – вирішив Іуда. Підеш сама на будь-які курси.

– Бухгалтерів, наприклад.

– Ой, боже ж ти мій! – зраділа Марусичка. – Правда?

– Можна влаштувати, – помовчавши, відповів Іуда.

– Влаштувати – як? – нагнувши голову і заглядаючи під лудині окуляри, запитала Марусичка.

– Саме так і повинно бути, – твердо сказав Іуда.

– По справедливості. Справедливість? А де вона? – розчаровано махнула рукою Марусичка. – Справедливість тільки у казках буває. – Вона вже була готова піднятись зі стільця, бігти на вокзал і разом з гарним братиком їхати до Москви, де повно театрів, невідомих електричних експресів і дають безкоштовне харчування – і раптом виявилась справедливість, як деревина на дорозі.

– Я тобі усе поясню, – нетерпляче сказав Іуда. Тут треба подумати, знайти на кого натиснути. Я все зроблю, от побачиш... Ну, іди до мене!

Вона слухняно вийшла з-за столу і, проходячи по кімнаті, стягла з ліжка біле бавовняне покривало. Піднявся і Іуда, розстебуючи пряжку на гімнастйорці. Але тут хтось тихенько постукав у ставень і покашляв делікатно.

– Чорт, – стурбовано вимовила Марусичка. – Чого треба?

– Це я, – донеслось звідти. – Микола Абрамич! Відсип трохи цукру.

– Потім! – жорстко вимовила Марусичка – Завтра...Ти бач, цукор йому потрібен!

– З цукром не шуткуй, – стурбовано сказав Іуда, – а то до Москви не доїдеш. Зараз не те, що за цукор – за мішок солі до стінки ставлять... – І додав прохальним шепотом: – Ну, іди!

Ліжко було широке, панцирне, нікельовані шарики на спинках – для краси. Ліжко плило, як баржа – поволі. Іуда відчував цей хід, це хвилясте сковзання, не маюче нічого спільного ні з рікою, ні з морем. Може з небом – ніжним, прохолодним небом, по якому, як коні по луку, ідуть хмарки. Пливла біла баржа, копилка рівно горіла в її ногах. В кімнаті було спокійно і семикольорова пристрасть зачаття – ця скаженна радість розбещеної душі – не торкалась спокою кімнатного світу посеред війни і не коробила його. Іуду неначе викинуло зовсім з часу, і не стурбована кривизною фронтного життя Марусичка

була тому причиною, а лиш оце безіменне, велике, біле, що піднімалось під ним.

А потім ледве скрипнули двері в комірчину і в кімнату на безшумних лапах увійшов кіт з мишею в зубах. Опустивши круглу кістляву голову, кіт поволі йшов, і Іуда, без бажання вертаючись у звичну свідомість, здивовано побачив, що миша вивалена в цукрі: білі крупинки прилипли до подертої кошачими кігтями сірої шкірки миші. Іуда потягнувся до гімнастюрки за окулярами. Вловивши рух на своєму шляху, кіт, не випускаючи миші, кинувся знову в комірчину. Марусичка спала. В комірчині щось тупо грюкнуло – чи упало, чи перевернулось. І звідти донісся короткий стогін, наче теля мукнуло від страху і від болі: «Ми! Ма-ма!». Іуда сів на ліжку, взяв лампу і зробив крок до комірчини.. Слабе освітлення копилки вихопило у темному закутку поряд з дерев'яними полицками, заставленими глечиками, мисками з цукром і крупою саморобне інвалідне крісло-люльку. В кріслі на темній подушці сидів, привалившись до підлокітника хлопчик років десяти, потворно і страшно скрючений хворобою. Лице хлопчика, спотворене рисами ідіотизму, відтворювало переляк. «Ма-ма!» – побачивши Іуду, знову невиразно покликав хлопчик і заворушився у своєму кріслі, неначе хотів піднятися і утікти – і не міг. І кіт завилав хвостом, не випускаючи здобич. Іуда відступив, задкуючи до дверей і наштовхнувся спиною на господину.

– Борик, – пошепки промовила Марусичка. – Серце моє...

Іуда ступаючи босоніж повернувся до столу і сів. Йому стало легко і приємно. Кіт з цукровою мишею, каліка-син в комірчині, що говорить англійською, грає музику. Чудова спекулянтка Марусичка. Незвичайні чудеса в Житомирському решеті. Тепер можна взуватись, прощатись і йти.

– Лікувати його треба, – суворо сказав Іуда. – Хлопчика. І вилікувати. Ось так, – І потягнувся за чобітьми.

– Хто ж візьметься лікувати? – зітхнула Марусичка. – Кому ми потрібні... Он, Микола Абрамич теж обіцяв, намагався – а що з цього вийшло?

– Тут думати треба, – сказав Іуда і посміхнувся, зтягнувши ремінь. – Може що-небудь і вийде. Тільки треба почекати. – Йому хотілося на волю, в теплу вітряну темноту, замішану на зірках та багаттях, і він був упевнений, що зараз там і опиниться – тільки переступить поріг білої Марусичкиної хатини.

– Ти чекай, – сказав Іуда. – Я ще прийду. – І швидко збіг з ганку.

Пройшов тиждень, десять днів, дивізію перекинули в район Козина, начдива Савицького змістили без скандалу, немало води

протекло в ріках Волині і Галіції, – а Іуда згадував чомусь Марусичку і, усміхаючись бачив перед собою шолудивого kota з мишею в зубах і каліку в саморобній колясці. Чому згадується йому Марусичка? Ну кремезненька кобилка, і козел цей з нею, Микола Абрамич. Звичайна військова історія, без яких війна здавалась би просто зупинкою на цвинтарі, біганням навколо могили. Чи ім'я застрягло щепкою в пам'яті? Дівка мабуть вже й забула начисто про цю пригоду, ця ледача лебідь навіть не поцікавилась, чим він, червоний гість в окулярах на носі в житті займається. Коли такі хороші кобилки дізнаються, що нічний вершник – письменник, вони приходять у невдаване збудження: творча людина – це для них те ж саме, що й приборкувач носорогів. Письменник – запам'ятовується. А ця навіть не спитала... І все-таки вона стала – своя, і не тільки у отій баржі з нікельованими кульками, але й коли наткнувся на неї спиною, відступаючи від комірчини: вона лукаво збрехала, склала історію про красивого брата, талановитого хлопчика. Вона придумала для нього і ця видумка йшла від її серця, і була в цьому якась родинність душ. Ось так він придумав про російського тата, про вбитого погромниками діда. І про Марисичку напише, якщо дасть Бог, і про зміщеного Савицького в червоних рейтузах, і про коней Степана, Мишка, Братика, стару. Кінь – це все. Кінь – це рятувальник. Кінь – це батько і мати. В Одесі таке не могло і приснитись. Що батько? Невже усе відібрали? Треба б подумати про дім. Треба написати про почуття вершника: втома, далі кінь не йде, їхати далеко, сил обмаль, випалений степ, самотність, ніхто не допоможе.

До Демидівки під'їхали надвечір. Поляків вибили звідси ще опівдні, з нальоту. Містечко дуже постраждало – димились будинки, повсюди руїни. Євреї як чорні пеньки стирчали в степу: вертатись страшно, краще дати переможцям від душі насвяткуватись перемогою, та й поляки можуть знову нагрянути до темна. Дехто, правда, залишився у будинках, що вціліли.

Санітарна тачанка Іуди Гросмана, колихалась на ресорах, намагаючись їхати швидко. Їздовий Трохим Рохля, здоровенний парубок років вісімнадцяти розповідав, не оглядаючись на Іуду, як юнкери порубали його батьків, і як він потім збирав залишки майна по усій станиці.

Зібрав усе, приніс і пішов записуватись у більшовики, – завершив Трохим і потяг до себе віжки. Головною пристрастю і любов'ю в житті Трохима Рохлі були коні. Людину, яка не знала як поводитись з кіньми і не розумілась в них, він зневажав. І навіть не приховував цього. Невідривно від головної першої йшли

пристрасті друга і третя: дівки і ганчірки. Трохим красувався в шароварах, пошитих з архіерейської мантії, в краденому в костюмерній бродячого цирку малиновому гусарському ментіку з срібним позументом і невідомо як добутим зеленого кольору тірольському кашкетіку з пером фазана за червоною муаровою стрічкою. Щодо жінок, то тут для Трохима різниці не було: усі були гарні.

Очікуючи попереду розваги і відчуваючи в собі впевненість і силу, Трохим знову погнав коней. Витягнувши слухняні голови, коні йшли як по рівній лінії. В Демидівку заїхали з шиком. Трохим гикав і свистів так, що мешканці, які залишилися в своїх хатах, втягували голови в плечі. Можна було подумати, що на задку тачанки встановлено таємний чудо-кулемет, а не сидить там Іуда Гросман на фельдшерській скриньці.

Зупинились в одному з будиночків. Дім був заповнений жінками: вдова-господарка – зубний лікар Дора Аронівна з томиком Арцибашева на повних колінах, троє її підростаючих дочок у білих панчохах, родичі, сирота-гімназистка з Рівно, сусідки і приживалки. Батьки Дори Аронівни – він у ярмулці, вона в перуці – тримались поодаль, дивлячись з тупою, покірною байдужістю. Кривий єврей в лапсердаку, в калошах на босу ногу бігав без зупинки по просторій кімнаті, повторюючи одне і те ж: зараз приїде з Хорупані коваль Хаїм и бондар Мендель, приїде разом з ним а ще Пиня з Лейбом Криворучко. На стріляючого очима з-під намащеного чуба Трохима новини про прибуття силача Хаїма з приятелями не діяло ніяк: бігаючи від сестер в білих панчохах до ровенської сироти та нудними родичами, Трохим злизував слину з червоних губ і вів розмову про станичну комуну, про порубаних батьків та історичного трударя Ісуса Хреста. А у Іуди, який сидів за сімейним столом, боязлива брехня жіночого заступника в калошах викликала жалісливу посмішку: він не знав Трохима Рохлю, цей кривий, бігаючий з кутка в куток єврей не знав, що з'явись тут зараз начдив з Іллею Муромцем і Альшою Поповичем в додаток – і ті б не змогли відірвати станичника від жіночого гурту. Та ніякий Мендель і не їхав, а затарабанила під вікнами підвода і з'явилась невістка кривого єврея – впевнена в рухах років тридцяти, яку звали Бейла. Трохим підлетів до неї у своїх гусарських прикрасах.

– Здравія бажаємо! – сказав Трохим, розбризкуючи слиною. – Як непереможний червоний козак Трохим Рохля прошу до нашого гурту. Ми тутички якраз говоримо про Ісуса Христа – трудящого рибалку тесляра, що пішов в тата по лінії рукодільного заняття.

Почувши ім'я назаретянина, євреї понурились. Батьки Дори Аронівни сховали обличчя і затрясли головами. Бейла витріщила на Трохима очі а потім усміхнулась з обережністю, але не відступила.

– Дурниці ви говорите, – вимовила Дора Аронівна. – Ніяким він не був рибалкою.

– Хто? – не зводячи очей з Бейли, коротко запитав Трохим, неначе лопнула струна від гітари серед тиші. – Хто?! – проревів він з розмаху садонувши кулаком по виставленій долоні другої руки – Рятувальник наш Ісус Христос був буржуєм чи що? Та ви хто такі тут зібрались, жиди пархаті! Та ви про учителя нашого Ісуса Христа не смієте рота відкрити! Та я, мати вашу через коліно в три погібелі, через свинячі вуха, крізь ерихонівську трубу...

Дора Аронівна, вчепившись в книжний томик, дивилась на Іуду з проханням допомоги.

– Не кричи, Трохим! – Примирливо сказав Іуда.

– Чому кричиш? Ми, як російські люди повинні розуміти становище притисненого білополяками єврейського населення.

– Та я, Лютов, що? – розчаровано прийняв більшовицьку критику Трохим Рохля і збив свого тірольського кашкетика на потилицю. – Я ж не рубаю, а просто так говорю.

Тепер Дора Аронівна дивилась на Іуду Гросмана здивовано з відносним презирливом: причетність його до росіян залишала у неї болісний сумнів.

Тим часом народ прибував. Раптом виник, неначе з небес спустився як смерч, племінник господині дому – молода нервова людина, рухливий і худий, погано вимовляючий російські слова, в потертому в дірках лапсердаку ешиве-бохер. Збиваючись і кривлячи обличчя ешиботник з самого порогу кинувся у центр диспуту; розпалені стріли його аргументів летіли по кривій і були націлені безпосередньо на Трохима Рохлю.

Свиноїди і кроликоїди на всякий випадок повернувши голову до сидячих обабіч пристарілих батьків Дори Аронівни, зкошуючи погляд на Трохима, наніс пробний удар ешиботник, – гидливі Господу і страшні! Вони гірші ніж козли і барани. Що таке свинина? Сказано: свинину їдять тільки вони, а кроль з часником і чорносливом взагалі то спокуса.

Від такого повідомлення Трохим занудьгував, а пристарілі батьки, не розібравшись у тонкощах ешиботникової тактики, загомоніли на ідиш та замахали руками в знак повної згоди.

Іуда сидів за столом, підперши голову кулаком. Міцний стіл, наріжний камінь людського житла – робили ж колись такі: на

десятиріччя, на все життя. Стіл посеред кімнати, темна заклена шафа з святковим посудом і якимись пам'ятними дрібничками, картина «Сон Якова» в старовинній рамі: прабатько, розметавшись, неспокійно спить біля підніжжя драбини, янголи розмахують крилами, страшна смертна імла переливається без напівтонів в далеке світло вічного життя. Луді раптом захотілося їсти – м'ясо, кролика, рибу-фіш і штрудель з ізімом. Лець примружившись, він слідкував за своїм іздовим. Від Трохима Рохлі усього можна було чекати, а Луді чомусь не хотілось руйнувати нічого у цій живописній родині. Яких руйнувань? Та найпростіших: Трохим міг зарубати єшиботника, згвалтувати Бейлу або Дору Аронівну з округлими колінами. Кого з них? Але Луда прикидався як міг, не в змозі вирішити, кому б з них він сам віддав перевагу.

– А я і яловичину дуже люблю, – переходячи з богословської теми на гастрономічну, миролюбно відзначив Трохим і схопив Бейлу за руку вище ліктя. Чому це мене гойдає?.. – Гей, господарка, накривай на стіл, а то жрати хочеться! І вино став!

Єшиботник налетів на Трохима, як джміль: – Перун – тьфу! – з викликом сказав єшиботник і впер руки в боки.

– Хто? – Здивувався Трохим. – Який Перун?

– Ви – язичник, – скрушно похитав головою єшиботник. – Багатобожжя – це загибель.

– Чого причепився? Я – більшовик – сказав Трохим.

– Більшовик чи ні – це ще питання, – засумнівався єшиботник. Чого тобі від мене потрібно?, – суворо зиркнув на нього Трохим Рохля. – Яке тут ще питання?... Ти йди копай картоплю, бери відро і йди! А баби зварять.

– Він не піде! – високим голосом промовила Дора Аронівна зі свого крісла. – Сьогодні субота, він не піде. І ніхто тут нічого не буде варити. Завтра дев'яте Абба, до вашого відома. – Вона глянула на Луду, перевіряючи, як на нього подіє це повідомлення.

Луда зняв окуляри, протер механічно, без потреби. Ну звичайно, як же це він забув! Дев'яте Абба – день руйнування Храму, день падіння Ієрусалиму. Над позолоченою покрівлею руде полум'я в чорній, димній галявині, під короткими мечами римських легіонерів захисники міста і честі лягають на розпалене каміння внутрішнього двору святилища. Горить, браття, горить! Попереду позор, вигнання, містечко Демидівка.

– Це по-вашому дев'яте завтра чи нехай навіть десяте, – поправляючи чуба, промовив Трохим. – А нам жрати треба.

Давай, діду, – звернувся він до батька Дори Аронівни, – бери свою команду і йди копай. Ти у нас будеш за командира.

– Ми не будемо копати, – ешиботник підійшов до Трохима впритул і тричі повів у нього перед очима слабеньким вказівним пальцем. – Ні, ні, ні!

– У них субота, Трохим, – подав голос Іуда Гросман. Їм по суботах нічого робити не можна.

– Бог працювати велів! – закричав Трохим, гупнувши ногою об долівку. – Як це так виходить – усім працювати можна, а їм ні? Це так не піде! Нам, виходить, працювати, а їм животи чесати? А ну, дід, підіймайся і бабку з собою бери! Пішов! І усі пішли! – Він вихопив з халяви чобота нагайку і декілька разів розсік зі свистом нею повітря. Пост у них завтра, пост, – сказав Іуда під невідривним, презирливим поглядом Дори Аронівни. – Святий день. Воду і ту не п'ють. Не можна їм.

– Та нехай хоч заллються, – скаженіючи, промовив Трохим. – Мені потрібно і все тут! Треба харч і бабу! Комісар говорив: євреї ці – відстале населення. Вони проти нас ідуть – Він м'яко, як на ресорах підійшов до столу і з маху вдарив нагайкою по стільцю. – Ну, пішли! Вставай, дід!

Старий – батько господарки закрив лице руками, немов би від яскравого світла і сидів нерухомо.. Ніхто не поворухнувся, тільки євреї в калошах розгойдувався, як на молитві.

– Він нас усіх повбиває. – сказав ешиботник на ідиш. – Заради спасіння душі треба йти, а Бог нас простить. – І пішов до дверей. За ним ланцюжком потягнулись усі домочадці. Здавалось, ешиботник своїми словами відкрив якийсь заслін – і ось вони пішли: скорботно і покійно. Дора Аронівна залишилась.

– На вашу думку їх Бог простить? – запитала у Іуди Дора Аронівна.

– Не розумію, про що ви. – відповів Іуда.

– Мені здалось, що ви розумієтесь в мовах, – мовила Дора Аронівна, – і в ідиш теж.

– Я не лінгвіст. Я – письменник, – сказав Іуда Гросман. – Скажімо, ви читаете Арцибашева...

– Причому тут Арцибашев,- наближаючись до столу, за яким сидів Іуда. – Навіщо ви устроїли цей цирк: ублюдок в капелюсі, копати картоплю? Навіщо, письменник?

Переклад Лариси Борисенко

(Далі буде)

Луїс де Гонгора

(Закін.. поч. див.: «Соборність» №№ 2-3, 2012)

Сонети

XV

На поле, що скидає прикре вбрання,
Пурпурне сонце ген у вишині
Вже дивиться прихильно, і мені
Вже Філемони чуються зітхання.

Візьми ж, юначе, ліру без вагання
Торкнися струн, хай звуки чарівні
Мойй сопілці вторять – і пісні
Амура й муз пора зустрине рання.

Коханої моєї чари дивні
Я голосом хрипким, а ти дзвінким
Вдвох оспіваєм, наче давні друзі, –

Так день новий птахи вітають вільні
Як сходить сонце, – й ніжним співом цим
Всіх лебедів розбудимо в окрузі.

XVII

Ні в лісі, ні в повітрі, ані в морі
Тварини, птаха й риби не знайти,
Що бачити б могли без гіркоти,
Як побиваюсь я в своєму горі;

Хоча, здавалось, на земнім просторі
Загубиться мій крик між німоти,
Бо всі вони втечуть від спекоти
В печери, гнізда й струмені прозорі, –

Однак мій плач їх співчуття збудив:
Із пітьми, з верховіття, із пучини
Ідуть, немов зачувши дивний спів;

Так до Орфея сходились тварини,
Птахи і риби тисячі разів:
Зрівнялись дар співця та біль людини.

XX

Чарівності й розважливості диво,
Маріє, поки в тебе повсякчас
Зоря горить на щічках, і не згас
Блиск сонця ув очах, а днина живо

Яснить чоло, і вітерець грайливо
Руно летюче ворухить – припас
Аравії, окрасу із окрас,
Що Тахо¹ пестить у пісках дбайливо,

Перш ніж осяде сонце золоте,
І темна ніч заступить днину ясну,
Й зорю сховає хмара як на те,

І покрив сніговий укриє згодом
Цих кучерів пишноту сьогочасну,
Втішайся світлом, кольорами, злотом.

XXII

Цей соловей на тисячу ладів
Співає так проникливо і плаче.
І лине біль з його грудей, неначе
В них тисяча сумує солов'їв.

Він вочевидь оскаржити б хотів
Свою образу, що її терпляче
Не може серце винести, тим паче
Що скривдив птаха хтось із свояків.

І все ж його супліка, хоч резонна,
Не варта співчуття – він має крила,
Й на тишу не приречений німу.

¹ * Тахо – ріка, верхів'я якої знаходиться в Іспанії, а гирло в Португалії

Оплакуй лиш того, кого Горгона
На камінь обернула, бо несила
Тужити чи змінити щось йому.

XXIII

П'янки вуста запрошують нектар
Посмакувати, звабний і чудесний,
Солодший навіть за напій небесний,
Що підливає Зевсові винар.

Та краще обминати згубний чар
Червоних вуст: його Амур безчесний
Приховує – так труту змії облесний
Таїть між квітів, що встелили яр.

Закохані, зоря, що в пурпур вбрала
Й росою, наче перлами, троянди
Усіяла, хай не обманить вас.

Це не троянди – яблука Тантала:
Любов мине, розвіються принади
І тільки труту вам залишить час.

XXV

До сну

Оманлива уяво, прагнеш ти
Приємний сон, його солодкі чари
Навіяти, та з впертістю нездари
Лиш думи живиш, повні марноти.

І ось вже виринає з темноти
Ще й в образі похмурої примари
Обличчя любе, наче сонце в хмари
Затягнуте і повне гіркоти.

Це так мене втішаєш ти у згубі?
Химерні п'єси ставить сон для нас,
Вбирає у красиву плоть видіння.

Що ж, хай мені він явить риси любі,
І пристрасті вгамують хоч на час
Дві благодаті – сон і сновидіння.

XXVII

До осокорів

Стрункі дерева, горе вас взяло,
Оплакуєте Фаетона ревно;
Не гірш за віть оливи й пальми, певно,
Ви б мертвого прикрасили чоло.

А щойно літнє сонце припекло,
Наяди тут виспівують натхненно;
Ваш холодок їх вабить не даремно
Сильніше, ніж підземне джерело.

Цілує ваші стовбури весь час
(До ніг людських вони такі подібні)
Ріка могутня тисячею хвиль.

Оплате ж (бо такий талан у вас –
Оплакувати мрії безнадійні)
Мого кохання безум, шал та біль.

XXIX

До Кордоби

О, грізні мури, вежі гордовиті,
Звитяг і зваги свідки споконвік!
Ріка – король всіх андалуських рік,
А береги піском злотистим вкриті.

Хай сонце опромінює з блакиті
Родючі ниви, гори віддалік.
Вітчизно! Славу здобули навек
Тобі перо та шпага в цілім світі.

Якщо в краю Дуеро чи Хеніля,
Де інші води гонить інша хвиля,
Тебе забуду хоч на мить одну,

Хай не побачать очі вже довіку
Ці мури й вежі, гори, ниви, ріку –
Тебе, вітчизни квітку чарівну!

XXXII

Хай міцно кріпить линва золота
До скелі віри корабель чудовний,
І тішить очі штиль на морі повний,
І слух милує повна німота.

Хай зве зефіром наша простота
Шквал, що вітрила рве нам, невгамовний,
І небо – цей провісник красномовний –
Віщує, що під силу нам мета.

Я стільки бачив вже останків тлінних
Людей, яких занастало море
Кохання – цих довірливих натур,

Що розумію, хвиль його свавільних
Ні пісня, ні кермо не переборе;
Це знали Аріон і Палінур!¹

XXXVI

Хлопчак-пустун (усе йому, бач, жарти)
Знічев'я прив'язав по простоті
(Хай вже простять мені отці святі)
Ріг до хвоста якогось цуценяти.

Ото завдав тварині тарапати,
Вона скавчить, із рогом на хвості
Мотається перед людьми, а ті
Радіють, мов у пеклі супостати.

Вдова йшла мимо по якійсь годині,
Чий чоловік спочив навік, тож, певно,
Тепер щасливий, і здійняла крик:

¹ Аріон (VII- VI ст.. до н.е.) – давньогрецький поет, за легендою врятований з морської безодні дельфіном, зачарованим співом А.; Палінур – керманіч Енея, який задрімав, стоячи за кермом, і впав у море.

«Як можна до хвоста чіпляти псині
Прикрасу, що на лобі самопевно
Мужі достойні носять цілий вік?!»

XXXVII

Тут графи, мов жирафи, гордовиті,
Ще й всі папери виправлені в них,
І чути звідусіль од них самих,
Які вони багаті й родовиті.

Тут розкіш латана, вдовині сіті
Замість вуалей, тут чесноти – гріх,
На вісім морд карети (вісім їх,
Бо в лік ідуть їздці й однокопиті).

Тут від нудьги рятує словоблуд,
Всяк шпагою своє доводить право,
І кожен прикрий тут на свій манір.

В оселях і серцях панує блуд,
Городина із твані величаво
Ввись тягнеться. Це королівський двір!

XLII

До заміської оселі любої поетові дами

Невже моїм очам, яким несила
Більш плакати після стількох скорбот,
Фортуна – ось нежданий поворот –
Цю цитадель щедротно так відкрила,

Палац, де пробуває моя мила,
Кохання храм, твердиню всіх чеснот?
Тут птиці Фенікс звабної оплот,
Тріпочуть тут її золотисті крила.

Ти, муре, що над долом звився ввись,
Ви, вежі понад муром височенним
Й загострені над вежами зубці,

Благаю, щоб усі ви поклялись
Перед створінням свідчити небесним
Про це моє вигнання й муки ці.

XLIII

Про хворого подорожнього,
який закохався там, де його прихистили

Недужий і знесилений, непевно,
З дороги збившись, брів крізь глупу ніч
Блукалець, і вдивлявся навсібіч,
І звав на допомогу він даремно.

Та раптом гавкіт пса, який недремно
Щось пильнував, йому почувсь узбіч,
І хоч не шлях знайшов, та – певна річ –
Притулку він також зрадів страшенно.

В накидці горностаєвій до ніг
З'явилась вранці та, чиї принади
В полон взяли блукальця без жалю.

Життям заплатить він за цей нічліг,
Бо краще в горах дертись крізь завади,
Ніж смертні муки ці, що я терплю.

XLVI

Селальбо, дивні речі бачив я:
Вітри шаліли, бились хмари – зроду
Так вежі не хилилися до споду
Ні вивергала нутрощі земля.

Міцні мости ламались, мов гілля,
Струмки та ріки клетотливу воду
Несли і думці не давали броду,
І вище гір здіймались іздаля.

Дні Ноя: дерлись відчайдушно люди
На кедр високий чи розлогий бук.
Пси, пастухи, худоба у нікуди

Пливли у цьому крутежі розпук,
Змішались у воді, немов опуди,
Та все ж це краще від любовних мук.

XLIX

Насмішка з кабальєро перед святковим турніром

Леліють кольори його лівреї,
Під чорним капелюхом голова,
Плюмаж добірний, білість рукава,
Браслет – забуток звабної Нікеї.

Девіз і вензель – ми, бач, не плебеї,
В коштовних піхвах шабля спочива,
На чоботах блиск срібного шитва,
Ще й власна зброя й кінь не із Гвінеї,

Гарцює кінь під ним, отак бувало
Ждав Амадіс¹ противника здалі,
Спис у правиці – чудо із чудес.

Він рветься в бій підкреслено недбало,
І впевнено тримається в сідлі...
Та раптом хтозна-звідки взявся пес.

LII

Про листи, написані однією дамою та повернуті їй у шкатулці

Тут рештки дружби, чий короткий строк
Вже вийшов, спочиватимуть безживні:
Ця смерть – чи то фортуни примхи дивні,
Чи то душевним пристрастям урок.

З шляхетних народилася думок
І вмерла в зародку, хоча донині
Жила б, та стала жертвою гордині,
Завидливих очей, брудних чуток.

В шкатулці дружба, як в гробу оздобнім,
Та доля рештків цих благословенна:
Безсмертний вірш вінчає їх кінець,

І житимуть у написі надгробнім
В віках бездушний камінь – Феліксмена,
Далісо – скульптор, біль його – різець.

¹ Амадіс Гальський – герой однойменного лицарського роману

LV

На поховання герцогині де Лерма

Учора божество, сьогодні прах,
Вівтар учора, нині домовина,
А пір'я, хоч під ним душа орлина,
Лиш пір'я – закарбуйте це в умах.

Прихована у смертних цих кістках
Під мармуром, нам істина повинна
Відкритися одна: людина тлінна –
Її прозріє розум, що не зчах.

Птах-фенікс з Лерми (що йому донині
Аравією цілою була),
Сьогодні – лиш хробак у купі тліну.

Якщо вже гинуть кораблі в пучині,
Що шлюпка проти хвиль морських мала?
Прийми ж, о земле, прах земний – людину.

LXXXV

Герцогові де Ферія про донью
Каталіну де Акунью

Придворний мореплавцю, човен свій
Палацу ввірив ти, собі на горе,
Але ж тут друге Середземне море,
Де спів сирен грозить, мов буревій.

Кинь весла й вуха затули мерщій,
Випробування жде тебе суворе:
Бо ніжний голос човен твій поборе,
Не згірш, ніж мілина чи риф страшний.

В тій пісні рай земний і ласка щира
Вчуваються тобі, та швидше геть
Тікай, бо ждуть тебе пекельні муки.

В спокусниці разюча зброя – ліра
Здвигає скелі і віщує смерть,
Тож начувайсь, зачувши дивні звуки.

СІХ

Пам'ять про смерть і пекло
В могили вбогі й склепи родовиті
Проникни сміло, пам'яте моя,
Де смерть, мов кат, утявши дні буття,
Рівняє всіх, хто різно жив на світі.

Перегорни кістки, золою вкриті,
Розбуркай їхній сон без каяття:
Не вберегли від тліну та гниття
Ніякі їх бальзами знамениті.

Спустиись в безодню, пам'яте, туди,
Де душі стогнуть, в цій тюрмі заперті,
Де чути плач і тліє людська плоть.

Й затаям принаймні раз і назавжди,
Що тільки смерть врятує нас од смерті
І пеклом можна пекло побороть.

CLVII

Про людську пиху

Чужі йому розважливість і страх,
Летить метелик – крильцями тріпоче –
На полум'я, що жде його охоче,
Якого не уникнув фенікс-птаха.

Жаліти пізно вже: останній змах,
І смільчака приймає сяйво ловче,
І тільце, що хотіло жити конче,
Миттєво обертається на прах.

Шаленець, що йому бджолиний віск
Могилою зробився в мить блаженства,
Спокутував цю помилку сповна.

Така людська пиха: звабливий блиск
Її манить, хоча ціна шаленства –
Дим, у якому тлітиме вона.

Переклад Сергія Борщевського

Зміст

Лауреати Міжнародної літературної премії імені Івана
Кошелівця 2013 року.....3

Наша мова

Борис Фоменко. Практичний словник української розмовної
лексики. (Закін., поч.. див. «Соборність»,
№№ 1–2 2010, 1-2, 3-4 2011, 2-3 2012.....4

Поезія,

Іван Дзюба. Дмитро Кремінь. Розмова з добою на краю прірви...18
Дмитро Кремінь. На круги своя.Поезії.....26
Богдан Сушинський. Сумнівами змучені.....37
Петро Осадчук.....43
Павло Гай-Нижник. Тебе я колихав ночами.Поезії.....50
Анатолій Мойсієнко. Верлібри.....61
Володимир Сапон. Молоді сніги.....68
Орест Князький. Лірика.....81

Проза

В'ячеслав Гук. Симферополь – Вірджинії. Закінчення.....86
Семен Шнайдерман. Опришкова люлька.....128
Раїса Плотникова. В яру згасаючих зірок. Закінчення.....150

Літературознавство

Микола Степаненко. Поезія, філологія – сродна праця
Анатолія Мойсієнка.....179

Драматургія

Іван (Йоханан) Потьомкін. Ісус в Ірода Антипи.....195

Публіцистика

Дмитро Павличко. Журнал «Соборність» Олександра Дека.....200
Олександр Деко. Події, факти – з коментарями та без.....208
До президента України В.Ф.Януковича.....215
Хто допоможе в благородній справі.....224

Переклади

Тарас Шевченко. Поезії (івритською мовою).....226
Давид Маркіш. Стати Лютовим. Продовження.....231
Луїс де Гонгора. Сонети. Закінчення.....250
Зміст.....260